

9
سنڌ ۾ مارڪسزم-لينننزم جو پرچارڪ
ٻہ ماهي
سماجواد
جنوري فيبروري 2013

سنڌ ۾ مارڪسزم – لينزم جو پرچارڪ

ٻه ماهي

سماجواد

حيدرآباد

(نائين ڪڙي) جنوري / فيبروري 2013ع

ايڊيٽر

شاهه عنايت

ايڊيٽوريل بورڊ

مشتاق علي شان، بادل سنڌي
شفقت قادري، سڏارت ڪولهي
بخشل ٿلهو، ڪامريڊ آزاد ماڇي
فيض ڪيريو

ڪمپوزنگ ۽ لي آئوٽ

انور حسين سومرو

قيمت: =/50

لکپڙهه لاءِ ايڊريس

فليٽ نمبر 310 -311 V.I.P اپارٽمينٽ
مين قاسم آباد حيدرآباد
Cell # 03443333888

فهرست

ادب

چاتل سچاتل اجنبي (ڪهاڻي)

ڪامريڊ آزاد ماڇي

ايڊيٽوريل

ڊبنگ 1 (عمران خان) جي ناڪامي ڪانپوءِ هاڻ ڊبنگ 2 (طاهرالقادري)

هن ملڪ جي پوري غير عوامي تاريخ شاهد آهي ته هتي "سياست جي نوٽنڪي" جون سموريون ڳوٺون "واڳ ڌڻين" جي ئي وس رهنديون آيون آهن. عوامي قوتن جي ور ور ڏئي اسرڻ ۾ مات کائڻ ڪري هتي مرضيءَ جو هڪ ئي قسم "مالڪن جي مرضي" هلندو آهي. ڌڻي چاهين ته ملڪ کي اوپر هلائين يا چاهين ته اولهه؟ سندن مرضي ۽ منشا خلاف هاڻ هلڻ ته نهيو پر سوچڻ جي پڻ سمورن رستن تي رياستي فڪر جا ٿينڪر بيهاريل آهن. ڪيڏي نه عجيب ڳالهه آهي ته هتي سندن "هلت – چلت" جي حمايت ته سندن مِنشا مطابق ئي ٿيندي آهي، پر ان جي مخالفت جي "ماپ – تور" به سائين جن پاڻ ڪندا آهن.يعني فلم جا پورڊيوسر به پاڻ ته نقاد به پاڻ. عام فلمي دنيا ۾ جيڪڏهن فلم جو پهريون پارٽ ڪامياب ويندو آهي ته پوءِ ٻيو پارٽ ايندو آهي پر رياستي فلمي دنيا جي مارڪيٽ ابتوڪم ڪندي آهي تنهنڪري ڊبنگ ون (عمران خان) جي ناڪامي ڪانپوءِ هاڻي عوام لاءِ حاضر آهي ڊبنگ ٽو (طاهرالقادري)

ڪئينيڊا مان کهي آيل قادري صاحب جي ڪرشمن جي هاڪ ته هنڌين ماڳهين ڦهيل آهي. ماڻهن ڏٺو ته مُشرفي دؤر ۾ ڪاوڙ ۾ آيل ڪنهن قلندر جيان زمين ۾ ٽُبي هڻي گم ٿي ويندڙ قادري صاحب اليڪشن جي موسم ۾ ڪيئن ڪنهن زرهه – پوش مهديءَ جيان تجلا ڏيندڙ تلوار سان ڌرتيءَ تي وارد ٿيو آهي. توڻي جو منهاج القرآن تنظيم جون ڪي عوامي پاڙون ڪونه هيون پر فلم جي پهرين شوٽنگ جيڪا 23 ڊسمبر تي لاهور ۾ رکيل هئي سا تمام گهڻي سيڙپڪاري سان ڪامياب وئيءَ هاڻي ٻي شوٽنگ اسلام آباد ۾ طئي ٿيل آهي.سائين جن جو چوڻ آهي ته 14 جنوري تي سندس اعلانيل "چاليهه لک ماڻهن جو لانگ مارچ" ملڪ ۾ انقلاب جي شروعات هوندي. هاڻي جيستائين اهو انقلاب اچي سو اچي. في الحال ته پاڻ هر هنڌ، وڏي واڪي "انقلاب دوستن" کي اعلانيه دعوتون ڏيندو ٿو. "ڪراچيءَ جي ڪوٽوالن" کان ويندي "گجرات جي گُجرن" تائين، ’حق پرست انقلابين‘ جا ڪٽڪن جا ڪٽڪ قادري صاحب جي هٿ تي بعيت ڪندا، سندس "انقلابي فوج" ۾ شامل ٿيندا پي ويا. پر فلم جي انٽرويل کان پهرين پهرين ، حسبِ توقع، 11 تاريخ تي ايم ڪيو ايم جي قلابازي سان فلم ۾ ٽوئسٽ اچي ويو آهي.

اها ڳالهه ته طئي آهي ته قادري صاحب جي "انقلاب جي اجازت نامي" تي "مٿين آقائن" جي ئي صحيح ٿيل آهي، پر لڳي پيو ته آقا به اقتدار ۽ رياست جي بقا جي بنيادن جي سوال تي ورهايل آهن اهو جانچڻ انتهائي اهم آهي. اليڪشن ويجهو اچڻ شرط ئي اليڪشن ملتوي ٿيڻ جون افواهون ۽ پوءِ طاهرالقادري جي روپ ۾ منظم بدانتظامي جي ڪوشش فوج جي مهم جو حصي ڪانسواءِ ٻئي ڪنهنجي جي فائدي ۾ آهي؟ جيڪو پهرين کان مظبوط عدليه ۽ پارليامينٽ جي ڪري، سونٽي جي سڌي راند ڪيڏڻ جي پوزيشن م ڪونهي.

قومي اسيمبلي جو مُدو ايندڙ مارچ مهيني ۾ پورو ٿيڻ وارو آهي ۽ پ پ پنهنجي حڪومتي دؤرم عوام ڪانوڏيڪ عوام دشمن قوتن جي مفاهمت جي نالي ۾ خدمت ڪئي آهي، اهو سوچيندي ته جيڪا راهه اقتدار ڏانهن ويندي آهي ان جو تعين عوام نه پر عوام دشمن قوتون ئي ڪنديون آهن. سو اهڙي صورت ۾ جڏهن صدر زرداري احسن نموني سان زردارن جي نمائندگي ڪندو هجي تڏهن ڪنهن خان ۽ قادري جو ڪرادر محدود ٿي وڃي ٿو. پر جيڪڏهن سندس صدارتي دؤر ۾ ئي نيون چونڊون ٿي وڃن ٿيون ۽ پي پي کي مائينس ڪري ڪو ٻيو اتحاد حڪومت جون واڳون سنڀالي ٿو ته اهو طئي آهي ته ڇهن مهينن کان پوءِ سندس صدارتي مدو پورو ٿي وڃڻ بعد نه صرف ڪيس صدارتي محل مان انتهائي بي آبرو ٿي نڪرڻو پوندو پر گڏوگڏ سوئيس بئنڪ اڪائونٽس

سميت ڪوڙ سارا ٻيا ڦاها به سنڌس ڳلي ۾ پئجي ويندا. تنهنڪري سنڌس صدارتي مُدي پوري ٿيڻ تائين موجوده اسيمبلي جو موجود هجڻ سنڌس اولين خواهش آهي. جنهن ذريعي پاڻ هڪ ڀيرو ٻيهر صدر چونڊجي پنهنجو اقتدار ۽ پنهنجو سِر بچائي سگهي.ساڳي وقت اليڪشن لاءِ نگران حڪومت جي ضرورت جي آئيني خاتمي ڪانپوءِ اصل واڳ ڏٽين جو نئين پارليامينٽ جي چونڊ ۾ ڪردار ڪنهن قدر گهٽ ٿيو آهي. تنهن ڪري انهي آئيني سڌاري خلاف ۽ نگران حڪومت جي حق ۾ طاهرالقادري جا ڏنل ڌمڪين ڀريا بيان پڻ ڪنهن حد تائين ٻڌائين ٿا ته سرِ آئينه طاهر ڪا عڪس هي، پسِ آئينه ڪوئي اور هي. اهو ئي سبب آهي جو پي پي سان 1500 اختلافن باوجود ن ليگ ، عسڪري قوتن جي سياسي ڪردار خلاف سويلين سيٽ اپ جي حق م ٿي بيهندي آهي.

بهرحال عوامي نقطه نگاهه کان جيڪا ڳالهه اهم آهي سا اِها ته حڪمران قوتن جي داخلي تضادن منجهان عوامي قوتون فائدي وٺڻ واري مرحلي کان اڃان ڪوهين ڏور آهن. تنهنڪري اِنهن قوتن لاءِ آسان آهي ته اسٽيٽس ڪو حامي نيون سياسي قوتون رات ڏينهن ۾ اپاري سگهن. جيسيتائين ائين رهندو تيسيتائين مظلوم طبقن ۽ محڪوم قومن جي آزادي ۽ خوشحالي به خواب ئي رهندي..

ڏيهي سياسي صورتحال

ٽن پارٽين جو انضمام ۽ عوامي ورڪرس پارٽي جو جنم

نثار لغاري

11 نومبر 2012ع تي لاهور ۾ ٽن کاٻي ڌر جي پارٽين عوامي پارٽي ورڪرس پارٽي ۽ ليبر پارٽي وچ ۾ انضمام ٿيو آهي جنهن جي نتيجي ۾ عوامي ورڪرس پارٽي وجود ۾ اچي وئي آهي. هنن ٽن پارٽين ۾ مختلف رجحان موجود هئا جن جي هن ريت درجي بندي ڪري سگهجي ٿي. لبرل ترقي پسند،

سماجي جمهوريت پسند ۽ مختلف مارڪسي رجحان جن کي گڏائي ڪميونسٽ رجحان چئي سگهجي ٿو. هنن رجحانن يا خيالن جو هڪ پارٽيءَ ۾ گڏجڻ يقينن هڪ ڏکيو مرحلو هو ۽ اڄ به آهي. هنن سيني ڌرين جي هڪ عوام دوست پارٽي تعمير ڪئي وئي. هي رجحان يقينن هڪ نظريي تي ٻڌل پارٽي ناهڻ جي پوزيشن ۾ نه هئا انڪري هڪ عوامي جمهوري طبقاتي ۽ سامراج دشمن لڙائي کي اڳتي وٺي ويندڙ پروگرام تحت پارٽيءَ جو عبوري پروگرام ٺاهيو ويو.

اسان جي هن خطي يا سماج ۾ (4) اهم تضادن کي بنياد بنائي انهن تحت جدوجهد ڪرڻ جو پروگرام جوڙيو ويو. (1) طبقاتي تضاد (2) سامراجي تضاد (3) مذهبي تضاد (4) قومي تضاد – درحقيقت اِهي ئي چار اهم ۽ بنيادي تضاد آهن جن جي چوڌاري اسان جو سماج گهمي رهيو آهي ۽ هيءَ سماج جي اوسرجو عمل وڏي حد تائين رُڪيل آهي جمود جو شڪار آهي.

1991ع ۾ سوويت يونين جي ڊهڻ ۽ عالمي سوشلسٽ ڪيمپ جي خاتمي کان پوءِ سموري عالمي پورهيت ۽ ڪميونسٽ تحريڪ زوال جو شڪال ٿي وئي. جتي ڪميونسٽ پارٽيون نهايت ڪمزور رهيون اُتي اُهي ختم ٿي ويون جتي طاقتور هيون اُتي هنن پنهنجو سياسي پروگرام جمهوريت پسنديءَ يا سماجي جمهوريت پسنديءَ تائين هيٺ ڪري ڇڏيو. هندستان جون ٻئي ڪميونسٽ پارٽيون ان جو مثال آهن پاڪستان يعني اسان جهڙن سماجن ۾ جتي ڪميونسٽ تحريڪ تي اڳ ۾ ئي گهٽيون رياستي سختيون هيون ۽ هتي اُهي خارجي طرح سوويت يونين جي ڌِ تي بيٺل هيون انڪري جڏهن سوويت يونين ڊهي ويو ته چڙ عقيدو به ڊهي پيو انڪري وڏا ڪميونسٽ اڳواڻ هتي پارٽين ۽ نظريي کان توبهه تائب ٿيا. ان جو نتيجو پيانڪ نڪرٽو هيو، هتي مارڪسي تحريڪ جي صورتحال نهايت ڪمزور ٿي وئي بلڪه اُها هڪ دؤر ۾ تمام پٺتي هلي وئي.

ٻن ڏهاڪن کانپوءِ اُها آهستي آهستي پاڻ کي بحال ڪري رهي آهي. مارڪسي گروپ نهايت ننڍي پئماني تي پيدا ٿيا آهن، اسٽڊي سرڪلز جو آغاز ٿيو آهي عالمي ۽ مقامي سطح تي مارڪسزم لينزم جو دفاع ۽ تشريح توڙي ترويج جو ڪم ٿي رهيو آهي پر اسان جي سماج جي دائري ۾ اهو اجا نهايت ابتدائي سطح تي آهي. هن جو نتيجو لازمن خود اهڙي انقلابي سياسي تنظيم جي ٺهڻ کي به طيءِ ڪري

رهيو آهي. تمام ٽورو انقلابي نظرياتي مارڪسي ڪيڊر هڪ انقلابي پارٽي جي تعمير جي قابل نه آهي جيڪا سماج ۾ موجود اهم تضادن جي مدمقابل ٿي بيهي سگهي.

هن وقت اِهو ئي سبب آهي جنهن جي ڪري انهيءَ انقلابي مارڪسي رجحان سماج ۾ بنيادي تضادن جي اهميت کي محسوس ڪندي هڪ عوامي جمهوري انقلابي پارٽي جي تعمير جو ابتدائي ڪم پنهنجي حصي ڪنيو آهي. انقلابين جي نهايت ننڍي گروهه، سماج جي تضادن کي اڳيان رکندي هڪ نهايت جبر واري ڏکي صورتحال ۾ سماج ۾ اڳ موجود مختلف ترقي پسند رجحانن کي گڏائي هڪ پارٽي پروگرام هيٺ گڏ ڪيو آهي. موجوده صورتحال ۾ هي نهايت اهم ۽ بنيادي ڪم هو جيڪو سر انجام ڏنو ويو.

عوامي ورڪرس پارٽي ٺاهڻ جو فوري مقصد اِهو آهي ته سموري ملڪ ۾ ٽڙيل پکڙيل ترقي پسندن ۽ مارڪسي گروپن کي هڪ پليٽ فارم تي گڏ ڪجي ته جيئن سيني رجعتي قوتن جو گڏيل طرح مقابلو ڪري سگهي.

جاگيردار، وڏيرا، سرمايدار ۽ هتي سندن آقا حڪمران فوجي ٽولو هڪ ٻئي سان شديد اختلاف هوندي به گڏ آهي، پنهنجا تضاد گڏيل طرح حل ڪرڻ جي ڪوشش ۾ رڌل آهي. عدليا، پارليامينٽ ۽ فوج وچ ۾ ادارتي تضاد به درحقيقت انهيءَ جهيڙي جو نتيجو هو ۽ آهي. مذهبي انتها پسندي ۽ دهشتگردي پڻ هت هن جهيڙي جو اهم ترين حصو آهي جنهن ۾ اسين جي. ايچ. ڪيو (GHQ) تي حملا به ٿيندي ڏسون ٿا.

موجوده دؤر عالمي توڙي ملڪي سطح تي هڪ رجعتي دؤر آهي. هي ڪو انقلابن جو دؤر نه آهي. انڪري موجوده حالتن ۾ حقيقي انقلابي مارڪسي قوتن کي حڪمت عملي به اهڙي ترتيب ڏيڻي پوندي جيڪا موجوده دؤر جي موجود معروضي حقيقتن تي آڌاريل هجي.

ڪامريڊ عاصم آخوند پنهنجي هڪ مضمون

”عالمي رجعتي دؤر ۽ ترقي پسندي“ ۾ چوي ٿو ته ”تاريخ جي هن ڏاکي تي مظلوم قومن ۽ طبقن جي انقلابي سياسي تحريڪ واضح شڪل ۾ موجود نه آهي ۽ اجا لڙائي سوشلزم ۽ سرمايداري جي وچ ۾ نئين سر اڀري نه سگهي آهي. دراصل اڄوڪي دنيا جي لڙائي سموري دنيا کي رجعت پسند لهر کان بچائڻ جي لڙائي آهي“. هڪ ٻئي هنڌ هو لکي ٿو ته ”اڄوڪي عالمي سرمائيداري نظام ۾ رجعت پسنديءَ ۽ ترقي پسندي جي وچ۾ سچ جا سپاهي اڃا چمڻ جي عمل ۾ آهن. اڄ جي هن سموري دنيا ۾ انقلابي قوتن جو سڀ کان اولين فرض هاري ۽ پورهيت کي سياسي عمل ۾ شريڪ ڪرائڻ ۽ اُنهن کي سياست جي تعين ڪندڙ سگهه ۾ بدلائڻ آهي. (حوالو ڪتاب ”آزاديءَ جو فڪر صفحو نمبر 70-71).

اسين جيڪڏهن تاريخ ۾ بالشويڪ پارٽي جي تعمير ۽ سندس حقيقي مارڪسي ليننی نظريي طرف پختگيءَ جي عمل جو جائزو وٺون ته اهو پڻ ڪيترن ئي مرحلن تي آڌاريل آهي.

ڪميونسٽ پارٽي بالشويڪ جي تاريخ نالي ڪتاب ۾ لکيل آهي ته: ”روسي سوشل ڊيموڪريٽڪ ليبر پارٽيءَ جي پهرين ڪانگريس مارچ 1898ع ۾ منسڪ شهر ۾ منعقد ٿي. ان ۾ 9 ماڻهو شريڪ ٿيا..... هن ڪانگريس طرفان جيڪو اعلان نامو جاري ٿيو ان ۾ ڪئي خاميون هيون. هن ۾ ان سوال جو ذڪر نه هو ته مزدورن کي سياسي قوت حاصل ڪرڻ گهرجي، نه ته هن ۾ اهو بيان ڪيو ويو ته مزدور طبقو ئي سماج جو اهم طبقو آهي ۽ نه ئي اهو

ته زاريت جي خلاف ۽ سرمايدارن جي مقابلي ۾ ڪهڙا طبقا هُن جي مدد ڪندا. بحرحال هن ڪانگريس جي خاص اهميت انهيءَ ۾ آهي ته روسي سوشل ڊيموڪريٽڪ ليبر پارٽي ٺاهڻ جو باقاعده فيصلو ڪيو ويو، جنهن جي ڪري انقلابي تحريڪ گهڻي شهرت حاصل ڪئي (حوالو ڪميونسٽ پارٽي بلشويڪ جي تاريخ صفحو نمبر 29) هن ئي صفحي تي هڪ هنڌ لکيل آهي ته: ”نارودنڪن جو مقابلي ڪرڻ لاءِ لينن قانوني مارڪيسن سان وقتي سمجهوتو ڪرڻ مصلحت جي خلاف نه سمجهيو.“

نارودنڪ سماجي سڌار پسند هئا ۽ مارڪسزم جي سخت خلاف هئا. قانوني مارڪسي روس ۾ سرمايداري نظام اندر رهندي سڌارا آڻڻ جا قائل هئا ۽ هو محظ انقلاب جي خلاف هئا. لينن ڪي هڪ مرحلي تي جڏهن مارڪسزم جي لڙائي ڪي اڳتي وڌائڻو هو ته اُتي هو قانوني مارڪيسن سان مصلحت ڪري ٿو. هڪ ٻئي دؤر ۾ جڏهن نارودنڪ رجحان ڪي هو مڪمل شڪست ڏئي چڏين ٿا ته وري قانوني مارڪسسٽن سان لڙائي ڪن ٿا.

اسين روس ۾ به انقلابي پارٽي جي تعمير جي عمل ڪي مختلف مرحلن ۾ اڳتي وڌندي ڏسون ٿا. ڪامريڊ لينن ڪيتريون مصلحتون ڪيون آهن ۽ صبر سان ڪهڙي ريت انقلابي خيالن ڪي اڳتي وڌايو آهي اهو نهايت ڏکيو عمل هو.

اڄ جڏهن سوويت يونين ڊهي چڪو آهي خود آڪٽوبر انقلاب بابت ڪيترائي سوال اُٿاريا پيا وڃن ۽ هڪ پورو رجعتي غير انقلابي دؤر اسان جي اڳيان ڪرڪنيون بيٺو آهي تڏهن اسان هڪ انقلابي مارڪسي لينني تحريڪ ۽ پارٽيءَ جي تعمير ڪي ڪيئن ڏسون اهو نهايت اهم آهي.

اڄ اسان جي خطي جي صورتحال اِها آهي جو فوجي حڪمران ٽولي ۽ سنڌس اتحادي سولين بورجوازي يعني سرمايدار جي سماج تي گرفت مظبوط ٿي آهي، طبقاتي جدوجهد تمام گهڻو ڏڪجي پوئتي هلي وئي آهي بنياد پرستي اسلامي انقلاب جي نالي تي پاڻ ڪي هڪ متبادل طور پيش ڪندي دهشتگردي ڪري رهي آهي. ملالا ڪان وٺي پوليو جا ڦڙا پيارينڊڙ ليڊي هيلٿ ورڪرس ڪي قتل ڪيو پيو وڃي ۽ پوليو جي خلاف هي رياست ۽ حڪمران مولوين ڪان فتويٰ وٺڻ تي مجبور ٿيا آهن“ ٻئي طرف قومپرست عالمي سامراج آمريڪا ڪان قومي آزاديءَ جي اميد ڪري رهيا آهن. اجا ڪي ٻيا هڪ پير جي سربراهيءَ ۾ جمهوري وفاق ۽ 1940ع جي قرارداد بحال ڪرائڻ لاءِ نڪتل آهن. اهڙي صورتحال ۾ ڇا ڪرڻ گهرجي؟؟؟

اسان وٽ هڪ طريقو اهو آهي ته ”نج مارڪسي“
پروگرام رکندڙ ڪميونسٽ پارٽيءَ ۾ وينا هجون ۽ موجوده تاريخ جي بدترين حالتن ۾ ڪو به حقيقي عوامي متبادل بنجڻ جي ڪوشش نه ڪريون يا عالمي ۽ ڏيهي سياسي صورتحال جي تناظر ۾ اسان وٽ موجود ساڄي ڌر جي واڌ ۽ غلبي واري دؤر ۾ مجموعي طور تي کاٻي ڌر ڪي منظم ۽ مضبوط ڪرڻ جو انقلابي فرض ادا ڪريون ته جيئن سياڻي کاٻي ڌر جي داخلي تضادن جي اوسر جو عمل جاري ۽ تيز ٿي سگهي.

هن وقت ٽن پارٽين جي انضمام ڪانپوءِ هڪ طرف الٽرا- ليفٽ انقلابين جي تنقيد آهي جيڪي هِن انضمام ڪي نظريئي ڪان آزادي قرار ڏئي رهيا آهن ٻيا وري روشن خياليءَ جي نقطئه نظر سان سڪيولرزم جي لڙائي جي نسبت ۾ عوامي ورڪرز پارٽي جي جنم ڪي اهم پيش رفت سمجهي رهيا آهن. هن وقت تائين عوامي ورڪرز پارٽي جي انضمام ۽ هن سموري عمل تي

50 كان وڌيڪ مضمون لکجي چڪا آهن جن مان گهڻا انضمام جي حق ۾ آهن. هن مان بحرحال اهو ثابت ٿئي ٿو هن سموري عمل تي غور ويچار ۽ ردعمل شروع ٿي ويو آهي. هڪڙن مخصوص رجحان رکندڙ مارڪسزم جي نالي تي دڪانداري ڪندڙن کي اهو خطرو پڻ آهي ته سندن دُڪان بند نه ٿي وڃن انڪري هو هن انضمام جي ڪمزور مصلحتي پاسي، جنهن کي لينن به قدم پوئتي چئي ٿو، کي جواز بنائي حملا ڪري رهيا آهن. پر هڪ ٻيو پاسو به آهي جيڪو امڪان، اميد ۽ عمل جو پاسو آهي اُن تي غور ۽ عمل ڪرڻ جي ضرورت آهي. اهو آهي صبر سان، انقلابي ليننی جذبي، فڪر ۽ قرباني سان حقيقي انقلابي رجحان جي تعمير درحقيقت انقلابي پارٽيءَ جي تعمير!!

انقلابي نظريي جي سمجهه کي پنهنجي سماج ۾ عمل هيٺ آڻڻ، اُن کي عملي بنائڻ جو عمل خود هڪ تخليقي ۽ انقلابي ڪم آهي. هي تخليقي پورهيو نه ڪري سگهندڙ ماڻهو پڻ پنهنجي مخصوص دائري ۾ بند ٿيا ويٺا هوندا آهن ۽ عوامي ورڪز پارٽيءَ جهڙي انظمام جي به هڪ هنڌ تعريف ڪن ٿا ته وري ٻي جڳهه تي اُن کي غير انقلابي عمل ڪو ٿين ٿا.

اسان کي جيڪڏهن هن سماج کي موجوده رجعتي سامراج نواز حڪمران طبقن کان آزادي ڏيارڻي آهي ته تخليقي ٿيڻو پوندو. حقيقي انقلابي حالتن کي پيدا ڪرڻ لاءِ اڻٿر مصلحتون به ڪرڻيون پونديون. مارڪسي لينني نظريي جي پرچار جو ڪم تيز ڪرڻو پوندو- وڏيڪ قربانيءَ لاءِ تيار ٿيڻو پوندو.

سماج ۾ عملي سياست نهايت ڏکيو عمل آهي جنهن ۾ اوهان پنهنجي نظريئي مطابق سياست ڪندا آهيو. عملي سياست ۾ غلطيون ڪرڻ جا امڪان به هوندا آهن. پر جيڪڏهن ڪا ڌر خاموش ٿي ويٺي هجي ته اُن جي غلطين ڪرڻ توڙي سماج ۾ اثر ڇڏڻ جا امڪان نه هجڻ برابر هوندا آهن.

عوامي ورڪرز پارٽي تي اهو حملو ٿي رهيو آهي ته هنن سوشلزم کي ڇڏي ڏنو آهي پر پارٽي پروگرام جو پهريون حصو ئي انهيءَ نقطي کي اجاگر ڪري ٿو يعني سوشلزم ۽ پوءِ هڪ غير طبقاتي سماج اسان جي پارٽي جي آخري منزل آهي. انڪري هتي تنقيد جو جواب فقط ايتروئي آهي. باقي عبوري پروگرام ۾ پڻ اسان پنهنجا جيڪي نقطا رکيا آهن اُهي سماج. کي هڪ غير طبقاتي سماج طرف ئي وٺي ويندا. استحصال جي هر صورت جو خاتمو، اسان جي اولين فرضن ۾ شامل آهي. انڪري اسان ٻي جا تنقيد جي جواب ۾ نٿا پئون. اها ڳالهه درست آهي ته پارٽي پروگرام واضح هجڻ گهرجي ۽ اهو پارٽي جي نظرياتي انقلابي مقصدن کي واضح ڪري. اها ڳالهه پڻ اسان وٽ گهڻي پاڳي واضح آهي هڪ ٻي ڳالهه پڻ آهي ته پارٽي پروگرام هميشه متحرڪ هوندو آهي. ان ۾ مقصدن جي اوليت معروضي حالتن تحت طئي ٿيندي آهي، انڪري ان ۾ مثبت ۽ انقلابي تبديلين جي گنجائش هر وقت موجود رهي ٿي

هڪ انقلابي پارٽي جي تعمير سماج ۾ هڪ طرف انقلابي ڪيڊر کي وڌائڻ تي آڌاريل آهي ته ٻئي طرف سماج ۾ عملي پروگرام تي آڌاريل آهي تنهنڪري هن وقت اسان جو اولين مقصد نظرياتي ڪيڊر جي ججهي انداز ۾ تياري آهي. ٻي اهم ڳالهه اُها ته اهو ڪيڊر عملي ڪم ڪرڻ لاءِ تيار هجي. هي ڪجهه معاملا هئا جن جي اسان هتي پچار ڪئي. هي موضوع يقينن ڪيترن ئي پهلوئن کي پنهنجي اندر ۾ سانڍي رکي ٿو. هي هڪ عمومي موقف هو جيڪو اوهان جي اڳيان رکيو ويو آهي. هن انفمام تي اڳتي به بحث جاري رهندو.

سُرخ پرچم کی ضرورت اب بھی ہے!

کامریڈ شفیق احمد شفیق

حُسن کی مالا کے دانے
منتشر
امن کا ہے پیڑ اب تک
بے ثمر
حُریت کی ہے سلاسل
ہمسفر
رہزنوں کے مقتدی ہیں
راہبر
سامراجوں کی شرارت
اب بھی ھے
سرُخ پرچم کی ضرورت
اب بھی ہے
موسمِ گل کی خزاں سے
دوستی
جس کے موسم میں
گھٹتی زندگی
شب کے فُٹ پاتھوں پہ
مرتی روشنی
کونپلوں کی احتجاجاً
خودکشی
کالے سورج کی حرارت
اب بھی ہے
سرُخ پرچم کی ضرورت
اب بھی ہے
آج بھی گلشن پہ گلچیں
کا ہے راج
فاختہ کے خون کا کوّں
پہ تاج
چند کیڑوں کے ذخیروں
میں اناج
دو دِلوں کے درمیان ظالم
سماج
بہری اور اندھی عدالت
اب بھی ہے
سرُخ پرچم کی ضرورت
اب بھی ہے
آج بھی محنت کا
استحصال ہے
دندناتا زر کا یہاں دجال
ہے
آج بھی انسانیت بدحال
ہے
چھینا جھپٹی بھوک ننگ
اور کال ہے
دورِ وحشت کی روایت
اب بھی ہے
سرُخ پرچم کی ضرورت
اب بھی ہے
آج بھی انسان سے ہے
انسان جدا
عدل کی طالب ہے

مخلوق خدا
دین کے پیچھے منافع چھپا ہے
خوف اور لالچ کا ہر سو مافیا
زہر آلودہ ملاوت اب بھی ہے
سرُخ پرچم کی ضرورت اب بھی ہے
آج بھی عیسیٰ یہاں مصلوب ہے
آج بھی منصورِ حق معتوب ہے
جامِ سم سقراط کو مطلوب ہے
اور برونو آگ سے مغلوب ہے
غیر انسانی حکومت اب بھی ہے
سرُخ پرچم کی ضرورت اب بھی ہے
سیم و زر کے بُت گِرانے کے لئے
رجعتی پتلے جلانے کے لئے
درجے طبقاتی مٹانے کے لئے
دیس کو جنت بنانے کے لئے
سرُخ پرچم کی ضرورت کل بھی تھی!
سرُخ پرچم کی ضرورت اب بھی ہے!!
سرُخ پرچم کی ضرورت اب بھی ہے!!!

ماڻهو پاڻ ويڪسين نه ڪرائين، پوءِ به ڏوهه حڪومت جو!

بخشل ٿلهو

اڄ هن آرٽيڪيل جي لکڻ وقت نئين سال جي شروعات ٿئي ستون ڏينهن آهي، صحتمند دنيا نئين سال جا جشن ٿي ملهايا پر اسان جهڙا بيمارسماج عوامي سطح تي جشن بجاءِ مختلف بيمارين ۽ وبائن ۾ پاڻ بچائڻ ۾ پورا آهن. تازو ارڙي جي بيماري سبب ڪي 300 گهر پنهنجي اڱڻ جي سونهن وڃائي چڪا آهن. ٽن ڪان پنجن سالن جي عمر جون زندگيون اڃا انگل ڪرڻ سکن ئي ٿيون ته انهن کي دفنايو ٿو وڃي. سنڌ حڪومت ۽ صحت کاتو ٿيل ۽ ٿيندڙ نقصان جو ذميوار هاڻي عوام ۽ انجي غفلت يا جهالت کي قرار ڏئي رهيا آهن. حڪومت جو الزام ڪنهن حد تائين بظاهر ته ٺيڪ ڏسڻ ۾ ايندو ته اخبارن ۾ حڪومت بيمارين خلاف اشتهار به ڇاپي پئي. ڊاڪٽرو اسٽاف به حرڪت ۾ آهن پر ماڻهو کي الائي ته ڪهڙي غيبي قوت جو آسرو هوندو آهي جو ويڪسين ڪرائڻ بجاءِ شفا جي سموري ذميداري آسمانن تي رکي ڇڏيندو آهي يا پنهنجي ۽ پنهنجن جي جسمن کي انهي غفلتن سبب ائين پيو ڳاهيندو آهي ڄڻ ڪي اهي پراوا ته پري ڄڻ ته ساهوارا ئي نه هجن. حڪومت ۽ صحت کاتي جي هن بيان کي اٿي ۾ لوڻ برابر ڊاڪٽرن کي ڇڏي ڪري، نجي توڙي سرڪاري شعبي جا سمورا ڊاڪٽر هر هنڌ ورجائي رهيا آهن پر انهيءَ سوچ کي ٿوري گهرائي سان ڏسڻ ڪانپوءِ مامرو يڪسر بدلجي وڃي ٿو. حڪومت جي بيان مان ته لڳي ٿو ته هن عوام جي غفلت يا جهالت جا ڪي معروضي سبب آهن ئي ڪونه. ڄڻ هي غفلت يا جهالت عوام جا ڪي پيدائشي اوگڻ هجن. پر سوال آهي ته ڇا حڪومت پنهنجا سمورا رياستي، فلاحي ۽ انتظامي فرض پورا ڪري چڪي آهي جو هاڻي پڇاڙو عوام کان ڪجي؟ مثال طور جڏهن سرڪار پنهنجي ساليانې 100 رپين جي بجيٽ مان 30 رپيا عالمي قرض لاهي ۽ 30 رپين مان رڳو بم ٺاهي ۽ تعليم ۽ صحت تي صرف رپيو به رپيا خرچ ڪري ان مان به لاڳاپيل اداري جي ڪرپٽ ڪاموراشاهي پالي، جيڪا پنهنجي گذر سفر ۾ اڃا به سوڙهي هجي ۽ ٺيڪيدارن ذريعي گهٽ معيار جون ويڪسينون خريد ڪرڻ تي مجبور ٿي پئي ۽ مٿان اهو ته ٺهڻ ڪانوڻي آخري استعمال ڪندڙ تائين، ڊسٽريبيوشن جي پوري عمل ۾ گهٽ سهولتن سبب ويڪسينن جي گهربل ٿڌاڻ (COLD STORAGE) به نه سنڀاري سگهي. هر هيلٿ سينٽر ۾ ڪٿي حقيقي ته ڪٿي ڪوڙي پر 40 سيڪڙو کان مٿي ويڪسينيشن ڏيکاري نه سگهي ۽ ويڪسين تي مامور ٽيڪنيڪل اسٽاف کي صرف هڪ دفعو ياماها موٽر سائيڪل ڏئي وري زندگي ۾ نه ڪين پيٽرول ۽ نه وري مينٽيننس جي مد ۾هڪ روپيو به ڏئي سگهي تڏهن به سرڪار ۽ صحت کاتو ، هر وبائي بيماري

۽ صحت سان لاڳاپيل هر مامري مان آجو ۽ عوام ويچارو ڦاسيو وڃي.پر ڪو ڪامورو سوچي ٿو ته جئين ته ماڻهو هر شئي لاءِ سرڪار ڏانهن ڏسندي پنهنجي انفرادي صحت جي گهرجن ۽ ذميوارين کان لاتعلق ٿيندو ٿووڃي ته انجي جواب ۾ حڪومت وٽ هڪڙو ئي حل آهي ۽ اهو آهي صحت جي شعبي جي آهستگيءَ سان شروع ڪيل نجڪاري. بلڪل ائين جيئن روزگار جي ذميواري رياست پاڻ تان هٽائي، انهيءَ ڪي انفرادي مامرو بڻائي ڇڏيو آهي ۽ هاڻي جيڪڏهن اسان ڪوبيروزگار ڏسندا آهيون ته انهيءَ ڪي ئي نالائق،ڪيسن خالي، سست، جاهل، چوڻ شروع ڪندا آهيون ته بلڪل ساڳي ريت سپاٽي جڏهن ڪو بيمار ٿئي ۽ علاج کان محروم هجي ته انهيءَ جي ذميواري به انهيءَ مٿان هٽڻ ۾ آساني ٿي پئي.

درحقيت جهڙي ريت هڪ انفرادي نفسياتي ڪوٺ پنهجو بچاءُ پاڻ ڪي ڪل سان ڳنڍي ڪندي آهي بلڪل ساڳي ريت انجي ابتڙ هڪ ڪٺل ۽ رجعتي ڪُل پنهجو بچاءُ آخر ۾ وڃي انفراديت ۾ ڪندو آهي .ٻين لفظن ۾ سماجي گندگي پنهجو اظهار جن صورتن ۾ ڪندي آهي انهن صورتن ڪي ئي ان گندگي جو ڪارڻ محسوس ڪرايو ويندو آهي. يعني حڪمرانن جي موقف مطابق ارڙي جي بيماري ۽ انجي ڦهلاءُ جو ڪارڻ به اهي ماڻهو ئي آهن جيڪي اڄ انهيءَ جي نقصان ڪي ڀوڳي رهيا آهن. هي ئي اهي ماڻهو آهن جن ڪي الائجي ڇو نه ويڪسين سمجهه ۾ ٿي اچي ۽ نه ڪين پنهجي جسم ۽ صحت جي ڪا ڳڻتي آهي.

ماڻهو پنهجي پاڻ ڪي مخصوص سماجي لاڳاپن ۾ ڄا ٽيندو آهي. ماڻهو جو پنهنجي صحت ۽ جسم ڏانهن ذميوار ٿيڻ به ڪو انفرادي ۽ نفسياتي نه پر سماجي مامرو آهي. نه صرف ايترو پر نجي صحت جا معيار به سماجي طور طئي ٿيندا آهن ميريٿونيا ۾ عورتن جي جيڪا ٿولهه صحت جو اهڃاڻ آهي يورپ ۾ اها بيماري ٿيو وڃي ۽ ساڳي ريت يورپ ۾ عورتن جا سنها ۽ سلم نارمل جسم ، ميريٿونيا ۾ بيمار جسم تصور ڪيا ويندا آهن. پاڻ ان بحث ڪي اتي ڇڏي پنهنجي سماج ڏانهن موٽون جتي حڪمرانن جو موقف بظاهر ۽ ڏيک ۾ بلڪل صحيح لڳندو ته سماج جي وڏي اڪثريت صحت جي عام اصولن ڪي درگذر ڪندي آهي. گرمي سردي، شهر ٻهراڙي ۾ صبح شام سخت جسماني پورهيو ڪندڙن جي ئي وڏي اڪثريت ڪي اسان گٽڪا يا آفيم کائيندي، چرس يا ٺرو پيئندي ڏسندا آهيون.هونءَ ته هر سرمائيداراڻي سماج ۾ ويڳاڻپ جون انيڪ شڪليون موجود هونديون آهن پر اسانجي سماج جو پورهيت طبقو پنهنجي جسماني ويڳاڻپ جو واضح اظهار آهي. هڪ دفعي جڏهن ڪنهن پڇيو ته ”آخر هي غريب پنهنجو منهن ڇو نه ڌوئيندا آهن، پاڻي ته مفت جو آهي“ ته اسانجي هڪ ڪامريڊ ساٿي شفقت قادريءَ پنهنجي ڪتاب ۾ انهيءَ صاف سٿري مڊل ڪلاسي ڪي هڪ گدلي ۽ ميري هاري وانگي ويڳاڻو سڏيندي، هڪ بهترين جواب ڏيندي لکيو ته ”هي گدلو غريب پاڻ ڪي صاف سٿرو انڪري نه ٿو رکي ڇاڪاڻ ته پنهنجي ئي جسم ۽ شايد پوئتي گهر ۾ موجود ڪيترن ئي گدلن جسمن ڪي (روز) ڪارائڻ لاءِ (روز) ڪيس ڪم ڪرڻو پئي ٿو. هو پنهنجي ئي جسم ذريعي ڪم ڪري انهيءَ

ساڳي جسم کي ڪارائي ٿو. هن جو (پورهيت جو) پنهنجو جسم اهو وزن آهي جنهن کي هو ڪاڏي جي جستجو ۾ روز ڪٽندو آهي. پورهيي جي سگهه سان سرشار جسم دراصل ساڳي وقت مارڪيٽ جي هڪ جنس به آهي جنهن کي روپين جي مالڪ وٽ انهن چند سڪن لاءِ وڪڻيو ويندو آهي جنهن ذريعي انهيءَ جسم کي (وري) ڪجهه ڪارائي سگهجي. هو پنهنجي جسم سان پيار ڪرڻ بجاءِ ان کي نندينڌو آهي. (جڏهن ته) هنجي پورهيي جي سگهه کي خريد ڪندڙ جي دلچسپي هنجي (پورهيت جي) جسم جي ڏيک سان نه پر انجي ان لياقت سان هوندي آهي جنهن سان هو شين کي سرمائي ۾ بدلائيندو آهي. (اهڙي ريت) اهو گدلو غريب پنهجي جسم جو نه پر ان لياقت جو وڪرو ڪندو آهي جيڪا جنسن (COMMODITIES) کي ٺاهيندي آهي.”

چوڻ لاءِ ڪو اڏ اڪريو ڊاڪٽر اجا به چئي سگهي ٿو ته اسانکي هر ڳالهه ۾ زوري ڪو فلسفو ٽنبي، مڙئي حڪومت ۽ رياست کي خوار خراب ڪرڻو آهي. پر ڇا صحت ۽ انجي غفلت جي مامري جو سماج جي ٻين اهم مامرن سان ڪو تعلق آهي به يا نه؟ ڳالهه کي جيڪڏهن سولو ڪري رکجي ته مختلف سياسي معاشي سببن ڪري، هڪ ديس جو 72 سيڪڙو ڪان متي عوام جڏهن غربت جي ليڪ هيٺ رهندو هجي ۽ سراسري جسماني غزائي ضرورتن کي به پورو نه ڪري سگهندو هجي ۽ ڪمزور قوتِ مدافعت سبب هر بيماري جو آسان شڪار هجي، تڏهن به ڏوهه عوام کي ڏيڻ ڪيتري حد تائين جستيفائيڊ آهي؟ هڪ دفعي يورپ اندر ايمسٽرڊم شهر ۾ ڪجهه ڪامريڊن سان گڏ ٽرين ۾ سفر ڪرڻ جو موقعو مليو. ٽرين ۾ ڪو فرسٽ، سيڪنڊ يا ڪو اڪا نامي ڪلاس به ڪونه هيو. مون ڏٺو ته ڪجهه ڪامريڊن ٽڪيٽ نه ورتي ۽ نه وري اتي ڪو ٽي ٽي هو جيڪو سندن ٽڪيٽ چيڪ ڪري ها ته مون پڇيو ته ڇا بغير ٽڪيٽ سفر ڪرڻ غير قانوني ڪونهي ته هڪ ڪامريڊ وراڻي ڏيندي چيو ته نه ڇاڪاڻ جو جيڪڏهن ڪو ماڻهو ايترو غريب آهي جوٽڪيٽ به نه وٺي سگهي ته اهو سرڪارجو ڏوهه آهي نه ڪي ان ۾ماڻهوجو. پر اسانوٽ هر ڏوهه جو آخري ڏوهاري عوام آهي (ايتريقدر جو عوامي سياست جو علم هٽ ۾ ڪٽندڙ سياسي قوتن جا اڳواڻ به عوام کي ئي ڏوهه ڏيندا آهن ته اهي آزادي، اشتراڪيت ۽ جمهوريت جا فائدا نه سمجهندي صرف جاگيردارن، سرمائيدارن ۽ ملن جي پويان لڳل هوندا آهن.) ياد رهي ته هالينڊ ڪو اشتراڪي ملڪ ڪونهي پر ڪو چئي سگهي ٿو ته اولهه سان ڪهڙو مقابلو پراولهه سان تقابلي جائزي ۾ ڪهڙو حرج آهي.

ارڙي ۾ٽين دنيا جي صحت:

ٽين دنيا جو هي خطو جنهن کي سنڌ سڏجي ٿو اهو ديس آهي جتي خوشخبري جي تعريف ڪنهن ٻري خبري جو نه پچڻ آهي، ڇاڪاڻ ته هن رياست جي

مهرباني سان بک، بدحاليءِ بيماري عوام جو حال ۾ مقدربڻجي چڪو آهي. ارڙي جي بيماري ۾ 300 کان مٿي ٻارڙن جو موت ٻڌائي ٿو ته حڪومت، صحت جو شعبو ۽ هي ٽين دنيا جو سرمائيداراڻو نظام، سماج جي وڏي اڪثريت کي قابلِ علاج بيمارين ۽ قابلِ حل سماجي معاشي مسئلن ۾ ڦاسائي، وچڙائي بي موت ماري رهيو آهي. توهان کي هڪ ننڍڙي ڳالهه ٻڌايان ته هڪ عام ماڻهو جڏهن ڪنهن بيماري سبب اسپتال ڏانهن ويو ته اسپتال ٻاهران ٻه دروازا هيا هڪ تي لکيل هو عام بيماري ٻي تي لکيل هو خاص بيماري، ماڻهو عام بيماري واري دروازي کان داخل ٿيو ته اڳيان وري ٻه دروازا هيا جن مٿان هڪ تي لکيل هو عام ماڻهو ۽ ٻي تي خاص ماڻهو. مريض ويچارو عام ماڻهو هو سو ان دروازي کان داخل ٿيو، ٿورو اڳتي هلي جڏهن هڪ ٽين دروازي کان ٻاهر نڪتو ته پاڻ کي اسپتال جي بلڊنگ کان ئي ٻاهر بيٺل ڏٺائين.توهان هن ڳالهه کي لطيفو سمجهي کلي به سگهو ٿا ۽ ساڳي وقت هن ڳالهه کي اسانجي سماج جي هيلٿ سسٽم جو حقيقي اظهار سمجهي روئي به سگهو ٿا. جهڙي ريت اسانجا جيل خانه ڏوهن جي خاتمي بجاءِ انهن جي واڌ جا ۽ اسانجا تعليمي ادارا تنقيدي سائنسي علم بجاءِ جهل جي تشهير جا ادارا آهن. اهڙي ريت اسانجون اسپتالون به بيمارين جي خاتمي ڪانوڊيڪ انهن جي پکيڙ جو ڪارڻ بڻجن ٿيون. آءُ پنهنجي 4 سالن جي ڌيءَ کي اسپتال ڊائريا جي علاج لاءِ ڪٺي ويس ۽ اتان ڌيءَ جي لاءِ ارڙي جي بيماري ڪٺي آيس. اهو ٿورو ڪنهن جو ڳايان؟ هي مهرباني آءُ هن سرمايداراڻي نظام ، هن رياست ۽ انجي صحت جي شعبي جي ئي مڃان ٿو.

اولهه، اوپر ۽ ارڙي:

”هن بورجوا تهذيب جي ڳوڙهي مڪاري ۽ داخلي بربريت اسانجي اکين اڳيان لکل رهي ٿي، پنهنجي گهر کان، جتي اها مهذب صورتون حاصل ڪري ٿي ، ان بيٺڪي دنيا تائين، جتي اها اگهاڙي ٿي پئي ٿي“. (مارڪس 1853)

ارڙي اسانجي سماج جي هڪ عام وچڙندڙ بيماري آهي جيڪا هڪ وائرس جي سبب عام ماڻهن کي ٿيندي آهي. هن بيماري جو تمام گهڻواٺر ننڍن ٻارن تي ٿيندو آهي. هي بيماري سڌي رابطي، کنگهه ۽ زڪام سبب ڦهلجندي آهي. ورلڊ هيلٿ آرگنائيزيشن مطابق هن ڌرتيءَ تي ارڙي (MEASLES) ننڍن ٻارن جي موت جي ڪارڻ منجهه اڄ به هڪ اهم ڪارڻ آهي. 2010 ۾ 139300 موت انهيءَ بيماري سبب ٿيا يعني 380 موت هر ڏينهن يا 16 موت هر ڪلاڪ ۾.جڏهن ته 2008 ۾ ارڙي سبب 164000 موت واقع ٿيا جنهن ۾ گهڻائي ٻارن جي هئي جن جي عمر 5 سالن کان گهٽ هئي. پر اهوئي ادارو ٻڌائي ٿو ته انهن ٻارڙن جو 95 سيڪڙو انگ انهن ملڪن جو هوندو آهي جيڪي ٽين دنيا جا غريب ۽ صحت جي شعبي ۾ ڪمزور ملڪ هوندا آهن. اولهه ته حضرت عزرائيل کي تڪليف ڏيڻ جا ڪيترائي بهانا ختم ڪري چڪو آهي پر اوپر اڃا به سياسي ۽ انتظامي نااهلين سبب پنهنجي پيارن کان رب جي مرضي سمجهي موڪلائڻ ۾ مصروف آهي. ارڙي سان گڏ جيڪڏهن صحت سان لاڳاپيل ڪجهه ٻين ماهرن جي انگ اکرن تي نظر وجهبي ته خبر پوندي ته ڪهڙي ريت سرمائيداري پنهنجي ناهموار، اڻبرابر اوسر جي داخلي قانون سبب هڪ دنيا ۾ موجود عوام کي ٻهرين ٻين ۽ ٽين دنيا ۾ ورهايو آهي. پهرين دنيا (جنهن ۾

آمريڪا، آسٽريليا ۽ يورپ جا ملڪ اچيو وڃن) ۾ جيڪڏهن نارمل پيدائش ڪانپوءِ 90 سيڪڙو موت 45 سالن ڪانپوءِ ٿيندا آهن ته ٽين دنيا (جنهن ۾ آفريڪا، ايشيا ۽ لاطيني آمريڪا جا غريب (ڪيل) ملڪ اچيو وڃن) ۾ نارمل پيدائش ڪانپوءِ 50 کان 60 سيڪڙو موت 5 سالن جي عمر کان پهرين ئي ٿيو وڃن. WHO ۽ UNICEF جي هڪ گڏيل رپورٽ مطابق دنيا جي 193 ملڪن اندر مجموعي طور تي 5 سالن کان گهٽ عمر ۾ مري ويندڙ ٻارن جو اڌ صرف 5 ملڪن جو هوندو آهي، جنهن ۾ انڊيا، چين، پاڪستان، ڊي آر ڪانگو ۽ نائيجيريا شامل آهن. جڏهن ته انهن ئي ادارن مطابق 29000 هزار ٻار صرف ٽين دنيا ۾ بچاءُ لائق بيمارين ۾ روز مري رهيا آهن. جهڙوڪ هڪ منٽ ۾ 20 موت. سوا به ڪروڙ ماڻهو هر سال مليريا جي بيماري جو شڪار ٿيندا آهن ۽ انهن منجهان 8 لک ماڻهو هر سال مريو به وڃن پر انهن مان هڪ ماڻهو به پهرين دنيا جو ڪونهي. خالي آفريڪا ۾ 3000 ٻار روزانو مليريا سبب مرندا آهن. ڪنهن دور ۾ دل جي بيماري اميرن جي بيماري شمار ڪئي ويندي هئي پر هاڻ ان بيماري ۾ مرندڙ 80 سيڪڙو ماڻهن جو تعلق اوپر جي غريب ملڪن سان هوندو آهي. ڪي 17 لک ماڻهو هر سال ٽي بي جهڙي مرض ۾ مريو وڃن ۽ تقريبن 10 لک نوان ماڻهو هر سال ان بيماري جو شڪار ٿين ٿا پر اولهه ان بيماري کان به پاڪ آهي. اهڙي ريت اوپر ۽ ڏکڻ جي ملڪن جي گهٽائي اندر عوام هن 21 صدي ۾ به وچڙندڙ بيمارين سبب مري رهيو آهي تنهن ڪري چئي سگهجي ٿو ته موت جا اهي ڪارڻ فطري نه پر سياسي سماجي آهن. ٽين دنيا ۾ موت جو اهم ڪارڻ

جيڪڏهن اڄ به وچڙندڙ بيماريون آهن ته آمريڪا اندر موت جو سڀ کان وڏو ڪارڻ سگريٽ نوشي ۽ ٻيو نمبر ڪارڻ ٿولهه آهي. هي آهي سرمايداريءَ جو ٻٽو روپ. هڪ آهي اڻ اسريل (UNDERDEVELOPED) ڪمزور ۽ بيمار دنيا، ٻي آهي واڌو اسريل (OVERDEVELOPED) متاري، صحتمند دنيا. هي ٻئي دنيائون هڪٻئي سان ڳنڍيل، هڪٻئي جو سبب ۽ نتيجو آهن. تنهنڪري ئي چئجي ٿو ته ٽين دنيا جي وسيلن کي ڪائي هڙپ ڪري ، عام ماڻهن جي گذر سفر جي بنيادن تي گهڻ قومي ڪمپنين جي هڪ هٽي قائم ڪري ، بک بدحالي ۽ بيماري کي ئي اسانجي زندگي ٻڻائي، اولهه جي سرمائيداري اسري پئي. گلوبلائيزيشن جي نانءُ هيٺ پنهنجي مالياتي مفادن کي اڳيان رکندي، هي سامراجي سرمائيداري جهڙي ريت پوري دنيا اندر پيداواري عمل جي ورهاست ڪري رهي آهي بلڪل ساڳي ريت اها مختلف هنڌن تي مختلف بيمارين جي لاءِ به فطري ماحول پيدا ڪندي پئي اچي. صرف آفريڪا اندر سوا به ڪروڙ ماڻهو ايڊز جي مرض ۾ مبتلا آهن ۽ مهانگي دوائن تائين پهچ نه هئڻ ڪري موت جو انتظا ر ڪري رهيا آهن. اهڙي ريت تباهي ۽ بربادي جي انگ اکرن جو هڪ نه ڪٽندڙ جهان آهي، جنهجو اسان حصو آهيون. تنهڪري اسانوٽ هڪ صحتمند سماج جي قيام جو سوال صرف ڪنهن هڪ حڪومت جي تبديليءَ جو سوال ڪونهي پر هي سوال هن سامراج جي پڇ لٽڪائو رياست جي غير جمهوري بيهڪ جي تبديليءَ جو آهي، هي سوال بيمارين خلاف سائنسي تحقيق ۽ گهربل دوائن جي کوٽ جو نه پر هي سوال سڀ کان وڏي بيماري

هن سرمائيداراڻي نظام جو آهي، جنهن ڏانهن هي جئي هو مري، هي ڪٿي هو هارائي واري سياست جي نظر ئي ڪانه ٿي وڃي. جيئن *Ken Silverstein* *1999* ۾ لکيو ته ”ٽين دنيا جي ٽراپيڪل (ايشيا، آفريڪا ۽ لاطيني آمريڪا ۾ ايندڙ) ملڪن جا ڪوڙ سارا ماڻهو (61 لک) 1998 ۾ بچاءُ لائق، علاج لائق بيمارين جهڙوڪ ٽي بي، مليريا ۽ ساهه جي تڪليف ۾ مري ويا، اهي غريب ماڻهو ان ڪري ڪونه مئا ته انهن بيمارين خلاف دوائون موجود ڪونه هيون يا انهن دوائن ۾ ڪو اثر ڪونه هيو پر اهي صرف ان ڪري مري ويا جو اهي زنده رهڻ جي قيمت ادا ڪري نه سگهيا.“

لچ لٽيل سماج

سڌارت ڪولهي

ڊسمبر مهيني جي شروعات ۾ ڳوٺ غلام نبي شاهه ضلعي عمر ڪوٽ ۾ ڇهن سالن جي نينگري وجنتي ميگهواڙ (ڪماري) کي جنسي لڄالٽ جو نشانو بڻايو ويو. رياستي ادارا روايتي غير سنجيدگي ڏيکاري وڏيڪ لڄالٽ ڪرڻ ۾ مصروف نظر اچن پيا. ان واقعي سنڌ اندر ترقي پسند ماڻهن کي، اهڙن ذهن کي جنجهوڙيندڙ واقعن جي بنيادي سببن بابت سوچڻ تي مجبور ڪيو آهي.

سماج پنهنجي بحران، پنهنجي "غير انساني"

جوهر کي جنسي ڏاڍائي جي اهڙن واقعن ۾ اظهاري ٿو. انساني نفسيات جو بحران ۽ ان ۾ حاوي تباهڪار (Destructive) لاڙا معاشي ۽ سماجي ڍانچي جي ٽوڙ ڦوڙ جو عڪس آهن. انهيءَ لاءِ ضروري آهي ته جنسي بحران (Sexual crisis) ، اجتماعي بي حسي ۽ بين سيني تباهه ڪار لاڙن جون پاڙون موجود معاشي ۽ سماجي ڍانچي ۾ ڳوليون وڃن. اهو ئي هڪ طريقي ڪار (Method) آهي جنهن وسيلي سنڌ اندر جنسي لڄالٽ جي واقعن جي بنيادي سببن تائين پهچي سگهجي ٿو.

(1) سنڌ ۾ جنسي ڏاڍائي جي واقعن جا ڪجهه انگ اکر ۽ قومي ۽ مذهبي نرگسيت جي چنڊڇاڻ:

ان ڪان اڳ جو اسان انهن بنيادي سببن تي ڳالهايون جنسي ڏاڍائي جي واقعن جي هڪ تصوير پيش ڪرڻ لازمي آهي.

انساني حقن جي اداري ايچ-آر-سي-پي (HRCP) جي رپورٽ مطابق 2010ع ۾ سنڌ اندر 239 نارين کي انفرادي جنسي لڄالٽ ۽ 50 نارين کي اجتمائي جنسي زيادتي يعني گينگ ريپ (Gang Rape) جو نشانو بڻايو ويو. جڏهن ته پوري ملڪ جو انگ 2903 رهيو يعني هر ڏينهن اٺ نارين سان جنسي ڏاڍائي ٿي. ان سان گڏ 128 ٻارڙا جنسي ڏاڍائي جو شڪار ٿيا. سال 2012ع ۾ سنڌ اندر 131 جنسي ڏاڍائي جا واقعا سامهون آيا جنهن ۾ 65 ٻار ۽ 63 ناريون آهن. جڏهن ته 2011ع ۾ اهڙن واقعن جو انگ ٻيڻو هيو. جنسي زبردستيءَ جي واقعن جون رپورٽون پڙهندي ڪجهه خاص واقعا نظر مان گذريا. 2008ع ۾ پاڪستان جي باني جناح جي مزار تي هڪ جوان ناري کي اجتماعي جنسي ڏاڍائي جو نشانو بڻايو ويو. ان واقعي هن ملڪ جي "اصل" مقصد ۽ معنيٰ کي چٽو ڪيو (يعني عوام جو ريپ).

جيڪڏهن رياست جي غيرسنجيدگيءَ ۽ عوام دشمن رويي جو مثال ڏجي ته هِن ڪان بهتر نه هوندو ته 2007ع ۾ دادو ضلعي جي ناريءَ ڪائنات

سومرو سان جنسي ڏاڍائي ٿي. پر اُن جي ڪيس جي پڄاڻي 3 سالن کانپوءِ ٿي جنهن کانپوءِ ڏوهارين کي "باعزت" آزاد ڪيو ويو ۽ ان وچ ۾ ڪائنات جي هڪ پاءُ کي به قتل ڪيو ويو.

اسان جي سماج ۾ هڪ ڏندڪٿائي سمجهه موجود آهي جيڪا سماجي نرگسيت جي عڪاسي ڪري ٿي. هڪ پاسي نام نهاد مذهبي عالم اِهو چون پيا ته اولهه جي سماجن ۾ "لادينيت" ۽ مذهبي قدرن جي عدم موجودگي جي ڪري اولهه جي ناري اسان جي سماج جي ناريءَ کان وڌيڪ "غير محفوظ" آهي. ناريءَ جي وڌيڪ حفاظت، ان جي عزت ۽ شان لاءِ اِهو ضروري آهي ته ان کي پردي ۾ ڍڪي ۽ "پيتي" ۾ بند ڪري رکجي چو ته ناري هڪ "قرآن" نه پر "ست قرآن" آهي.

ٻئي پاسي سنڌو ڌرتيءَ جا "اڏول پٽ" فرسودا جاگيرداري روايتن ۽ مُلائي ڏندڪٿائي سمجهه، جيڪا ناريءَ جي غلام ٿاهڻ جو هٿيار آهي، کي سنڌي ڪلچر جو نالو ڏئي ان جي بچاءُ لاءِ ميدان ۾ نظر ايندا. اهڙن ڏاهن ۽ رجعتي سمجهه رکندڙ ماڻهن کي ٻڌائيندو هلجي ته هي سڀ انگ اکر انهن نارين يا ٻارڙن سان جڙيل آهن جن جي واقعن کي ميڊيا اُٿاريو يا جن جي ايف-آئي-آر ڪٽرائي وئي پر اُهي هزارين ناريون يا ٻار جن جنسي ڏاڍائي کانپوءِ خوف يا ٻين سببن جي ڪري آواز نه اٿاريو يا اُهي هزارين ناريون جن جي زبردستي شادي ڪرائي هر ڏينهن جي جنسي لڄالٽ کي اخلاقي ۽ قانوني شڪل ڏني وئي، انهن جو ڪوبه حساب نه آهي.

ٻيو هن سماج ۾ جتي ناريءَ کي "ست قرآن" چيو ٿو وڃي اُتي مرڻ کانپوءِ قبر ۾ به ناري محفوظ نه آهي جنهن جو مثال 48 مئل نارين جي قبر ۾ جنسي لڄالٽ ڪرڻ وارو واقعو آهي. اتي ساحر جو اُهو شعر ٿو ياد اچي جيڪو هن اهڙن قومي، مذهبي ياتهذيبي نرگسيت جي ورچڙهيل ماڻهن لاءِ ئي چيو هو ته:

"ثنا خواں تقدس مشرق
کہاں ہیں؟
جنہیں ناز ہے ہند پروہ
کہاں ہیں؟"

اولهه جي سماج ۾ جنسي ڏاڍائي جا واقعا ضرور رونما ٿين ٿا پر اسريل سرمائيداري نظام ناريءَ کي پيداواري سرگرميءَ ۾ حصو ڏنو آهي جنهن جي ڪري هن جي سياسي، معاشي ۽ قانوني حالت نسبتي طور اسان جي سماج جي ناريءَ کان گهڻا دفعا بهتر آهي. سرمائيداري هڪ پاسي ناريءَ کي مٿاسٽا جي جنس (commodity) ضرور ٺاهيو آهي پر ٻئي پاسي ناريءَ جي مڪمل آزادي يعني سوشلسٽ سماج جا مادي بنياد به سرمائيدارن جي اوسر جي نتيجي ۾ ئي پيدا ٿيا آهن. تاريخ اسان کان گُهر ڪري ٿي ته اسان اڳتي وڌندارهون نه ڪي بنياد پرستن وانگر ناريءَ کان اُها آزادي به کسڻ جا حامي ٿيون جيڪا هن تاريخي اوسر جي نتيجي ۾ حاصل ڪئي آهي.

(2) سماج ۾ جنسي بحران جا ڪارڻ

سنڌ ۾ وڏي پيماني تي ٿيندڙ جنسي لڄالٽ جي واقعن جو سڌو تعلق سماج ۾ جنسي بحران يا فرسٽريشن سان آهي. جنسي بحران جا ڪهڙا ڪارڻ آهن، هڪ اهڙو بنيادي سوال آهي جنهن کي حل ڪرڻ وقت جي ضرورت آهي. اسان مٿي اِهو چئي آيا آهيون ته جنسي بحران جون پاڙون موجود معاشي ۽ سماجي ڍانچي ۾ کُولڻ کپن، ان ڪري اِهو ضروري آهي ته سنڌ جي سماجي سرشتي جي اوسر تي روشني وجهجي.

جاگيرداري معاشي سماجي سرشتو قبيلائي اجتمائي اقتصاديات جو تسلسل آهي جنهن ۾ فرد جي معاشي ۽ سماجي ضرورتن جو بار پوري قبيلي يا خاندان جي مٿان هجي ٿو. اهڙي سرشتي اندر فرد کي

حاصل معاشي تحفظ جي ڪري، ان جون جنسي ضرورتون آساني سان پوريون ٿي وڃن ٿيون (جيئن نوجواني ۾ شادي وغيره) پيو فرد جو شعور ۽ سجاڳپ به اجتمائي هجي ٿي جنهن جي ڪري انفرادي آزادي ۽ اجتماعيت جو تضاد يا سوال پيدا نٿو ٿئي. سرمائيداري سرشتو ان جو متضاد لقاءُ آهي جيڪو آزاد پورهئي ۽ انفرادي چٽا پيٽي تي ٻڌل آهي. جنهن جي اوسر سماج ۾ اجتمائي قبيلائي سرشتي کي ٽوڙي فرد کي اڪيلو ڪري بيهاري ٿي. هاڻ فرد جي معاشي ۽ سماجي ضرورتن جو بار به ان جي پنهنجي ڪلهن تي آهي. ان اوسر سان ئي فرد ۾ انفرادي شعور ۽ سجاڳپ مڪمل طور تي پيدا ٿئي ٿي (انفرادي آزاديءَ جو سوال به تاريخ ۾ سرمائيداري جي اؤسر جي نتيجي ۾ پيدا ٿيو).

سنڌ اندر اُهي ٻئي لقاءُ خاص نوعيت ۾ موجود آهن. سرمائيداري پيداواري طريقي ڪار جي اوسر، ڳوٺن جو ڏيهي ۽ عالمي منڊي سان ڳنڍجڻ ۽ سرمائيداري ميڊيا جي پوري سماج تائين رسائي هڪ طرف انفرادي شعور، جنسي آزادي جي خواهش کي پيدا ڪيو آهي ته ٻئي طرف معاشي عدم تحفظ کي به پيدا ڪيو آهي. ان جي نتيجي ۾ پراڻن جاگيراري بنيادن تي جنسي تعلق بيهارڻ ڏکيو عمل ٿيندو پيو وڃي (يعني خاندان جي مرضي سان ۽ نوجوانيءَ ۾ شاديون). اڄ هر فرد نوجواني جي پوري عمر معاشي تحفظ ڳولڻ لاءِ جدوجهد ڪري ٿو. اِهو جنسي بحران جو پهريون پهلو آهي.

سماج ۾ جنس جو فرد جي ذهن تي حاوي هجڻ (Sexual Obsession) جي لقاءُ کي هٿي ڏيندڙ ٻيو پهلو سرمائي جي اوسر جي نتيجي ۾ وڌندڙ فرد جي ويڳاڻپ (Alienation) آهي جيئن اسان چئي آياسين ته فرد جي معاشي ضرورتن جو بار گهٽو تٿو ان جي ڪلهن تي آهي پر ساڳئي وقت سرمائي جي اوسر فرد کي معاشي بحران، بيروزگاري ۽ چٽا پيٽي به منهن ۾ ڏئي ٿي. صنعتي شهر اهڙي جهنگ جو ڏيک ڏين ٿا جتي هر ماڻهو پنهنجي بقاءَ جي جدوجهد ۾ رُڌل هجي ٿو. ويڳاڻپ جي اهڙي بلندترين شڪل هڪ پاسي روحاني اڪيلائي کي جنم ڏئي ٿي ته ٻئي پاسي سماج ۾ تخليقي ۽ تعميري ادبي، سياسي ثقافتي سرگرمين جي نه هجڻ سان اهڙي صورتحال پيدا ٿئي ٿي جتي جنسيت (Sex) تي ڳالهائڻ ۽ سوچڻ سان ئي فرد کي عارضي معنيٰ ۽ خوشي ملي ٿي. جيڪڏهن اسان پنهنجي اردگرد جي ماحول يعني درسگاهن، هوٽلن، آفيسن جو مشاهدو ڪريون ته اِن لقاءُ کي آساني سان ڏسي سگهون ٿا.

ايلڪسندرا ڪولنتائي پنهنجي مضمون "جنسي رشتا ۽ طبقاتي جدوجهد" ۾ اِن لقاءُ کي ڪجهه هِن انداز ۾ بيان ڪري ٿي.

"اسان اچاتائين هڪ عجيب ۽ اٽڙ روحاني اڪيلائي جو بار ڪلهن تي کڻي جيون پيا ۽ سوچون پيا. ماڻهو پريي ميلي ۾ به پنهجو پاڻ کي اڪيلو محسوس ڪري ٿو. زماني جو شورو غُل توڙي ويجهن ساٿين ۽ دوستن جو ساٿ به کيس ان عذاب کان بچائي نٿو سگهي ۽ پوءِ ان ئي روحاني اڪيلائي منجهان جند ڇڏائڻ لاءِ ماڻهو "روحاني ساٿي جي تلاش" جهڙن دقيانوسي ۽ نقصانڪار ابهامن/خلفشارن ۾ وڃي ڦاسي ٿو. ۽ پوءِ ائين پلي ٿورڙي وقت لاءِ ئي سهي پر ان اٽڙ ۽ موتمار اڪيلائي منجهان جان ڇڏائڻ لاءِ وٽن هڪ ئي راهه "دل لڳي" بچي ٿي."

اهڙي صورتحال اِها گهُر ڪري ٿي ته فرد جون جنسي ضرورتون مهذب انداز ۾ پوريون ٿيڻ گهرجن يعني هڪ حد تائين جنسي آزاديءَ جو هجڻ لازمي آهي پر ساڳئي وقت رياستي مدد سان جاگيرداري طبقي جو موجود هجڻ، جاگيرداري اخلاقيات

۽ نفسيات جو پوري طرح نه ڏهڻ ۽ وڌندڙ مذهبي انتها پسندي سان هڪ اهڙو سماجي بحران يا پوساٽيل ماحول پيدا ٿئي ٿو جنهن جو لازمي نتيجو خطرناڪ جنسي فرسٽريشن ۽ جنسي عذيت پسندي (Sadism) آهي. اِهائي فرسٽريسن سنڌي سماج ۾ جنسي ڏاڍائي جي واقعن جو عمومي ۽ هڪ بنيادي ڪارڻ آهي.

(3) سنڌ جي ناريءَ جي ڪمزور سماجي ۽ سياسي حالت

اسان سنڌ اندر جنسي بحران جي ڪارڻ تي روشني وڌي آهي پر اُهي ڪهڙا ٻيا ڪارڻ آهن جن جي ڪري جنسي بحران جو اظهار وڏي پيماني تي حيواني انداز ۾ ٿئي ٿو؟ يا جنسي بحران اهڙن واقعن جو عمومي ۽ هڪ بنيادي ڪارڻ ضرور آهي پر اهي ڪهڙا جزوي سبب آهن جيڪي ڏاڍائي جي واقعن جي وڏي پيماني تي رونما ٿيڻ ۾ مددگار آهن؟ جڏهن اسان فرد تي جنسي ضرورتن جي حاوي هجڻ (Sexual Obsession) جي ڳالهه ڪيون ٿا ته ان مان مراد مرد ۽ ناريون ٻئي آهن پر هڪ جينڊر (يعني نارين) جي ڪمزور سماجي حالت ۽ ان جي حيثيت جنسي شيءِ (Sexual Object) جوڳي هجڻ هڪ اهڙو ڪارڻ آهي جيڪو پهرين بنيادي ڪارڻ سان ملي جنسي لچالٺ جي واقعن کي لازمي ٿاهيو ڇڏي. سنڌ اندر جاگيرداري سرشتي جو موجود هجڻ، ناريءَ جو پيداواري سرگرمين ۾ تمام گهٽ حصو هجڻ ۽ ڪمزور ترقي پسند ناري واد تحريڪ جي ڪري ناريءَ جي معاشي، سماجي ۽ سياسي حالت فڪر جوڳي آهي. اهڙي ڪمزور حالت جي ڪري جنسي ڏاڍائي جو شڪار ٿيل نارين جي آواز کي نه صرف اڻ ٻڌو ڪري انهن جي وڏيڪ لچالٺ ڪئي ويندي آهي پر قانوني يا اخلاقي شڪل ۾ به جنسي ڏاڍائي ڪئي ويندي آهي. جنهن جو مثال سنڌ اندر وڏي پيماني تي زبردستي ٿيندڙ شاديون ۽ ننڍي عمر ۾ سگ چٽيءَ ۾ ڏنل ناريون وغيره آهن.

(4) سنڌ ۾ هندو برداريءَ جي نارين ۽ ٻارڙن سان جنسي ڏاڍائي

اڪثر اسان اخبارن ۽ عام سياسي ڪچهرين ۾ اِهو ٻڌندا رهندا آهيون ته حڪومت هندو برادريءَ کي ڪنهن قسم جو تحفظ ڏيڻ ۾ ناڪام وئي آهي. اِها ڳالهه قطعي طور غلط نه آهي پر اِها تنقيد سچ جي هڪ پاسي کي ڪٽي ٿي ۽ اِن تنقيد جو رخ صرف موجوده حڪومت ڏي هجڻ سان رياست جو جوهر لڪيو وڃي. هندو برادريءَ جي نارين ۽ ٻارڙن سان جنسي ڏاڍائي جي واقعن (جنهن جو تازو مثال وجنتي جو واقعو آهي)، هندو نارين سان زبردستي شادي ڪرڻ يا عمومي ناانصافين جي واقعن جا ڪارڻ ڪميونل بنيادن تي ٺهيل رياست اندر غير مسلم برادرين جي ڪمزور قانوني ۽ سياسي پوزيشن، رياستي مدد سان وڌندڙ مذهبي انتها پسندي ۽ عدم رواداري آهي. (ڇو ته هن رياست جي غير مسلم برادرين کي تحفظ ڏيڻ ايجنڊا ناهي رهيو). اهڙي صورتحال ۾ ڪڏهن مذهبي برادري جي ڪمزور سماجي ۽ سياسي پوزيشن ۽ مذهبي عدم رواداري کي جنسي لذت لاءِ استعمال ڪيو ويندو آهي. مثال جي طور تي هندو برادري يا ڪمزور قبيلي يا ذات جي ناريءَ سان ناانصافي ڪرڻ آسان آهي ڇاڪاڻ ته ان جو ردعمل سخت نه هوندو ۽ ان برادري يا قبيلي جي آواز کي رياستي سطح تي اڻ ٻڌو ڪيو ويندو ۽ مذهبي نفرت ۽ عدم رواداري سبب سماج جو عمومي ردعمل نه هجڻ برابر هوندو. اهڙي رنگ ۾ ٿيندڙ جنسي لچالٺ هندستان جي ورهاڱي وقت ٿيندڙ اهڙن واقعن جو تسلسل آهي جن کي سعادت حسن منٽو پنهنجي شاهڪار ادب ۾ ڊاليو آهي. منٽو جي ڪجهه خاص افسانن ۾ سماجي نفسيات جي بهترين تصوير ڪشي ڪئي وئي آهي. هڪ بي حس ۽ بحران جي ور چڙهيل نفسيات

جيڪا ٻئي فرد يا گروهه جي ڪمزوري، خوف ۽ دهشت جي ماحول ڪي حيواني خواهشن جي لاءِ استعمال ڪري. اهڙي سماجي نفسيات جو اڄ اسان پنهنجي سماج ۾ آساني سان مشاهدو ڪري سگهون ٿا.

اسان جي سماج ۾ هندو يا ٻين غير مسلم برادرين سان گڏ ڪائڻ پيئڻ ڪي ته نفرت سان ڏٺو ويندو آهي پر انهن جي نارين ڪي حيواني لذت لاءِ استعمال ڪرڻ واري عمل ڪي نفرت جي نظر سان ناهي ڏٺو ويندو. ڪولهي، مينگهواڙ، ڀيل ۽ ٻين اهڙن سياسي ۽ سماجي طور ڪمزور ذاتين جي نارين ڪي سنڌ جا جاگيردار بنا ڪنهن ڊپ جي زبردستي کڻندا آهن ۽ ڪجهه عرصي جي لڄالٽ ڪانپوءِ سندن مائٽن ڪي موٽائيندا آهن. سنڌ ۾ عمومي طور هارين پر خاص طور تي غير مسلم هاري خاندانن جي حالت انهن روسي هارين کان به بدتر آهي جن ڪي زار دور ۾ ڍور ڍڳن جي جوڙن جي بدلي وڪڻيو ويندو هيو.

(5) ٻوءِ ڇا ڪرڻ گهرجي؟

ايلڪسندرا ڪولنتائي "جنسي رشتا ۽ طبقاتي جدوجهد" ۾ وڏيڪ لکي ٿي "جنسي بحران اوستائين حل نٿو ٿي سگهي جيستائين انساني نفسيات ۾ انقلابي تبديلي نٿي اچي. انساني نفسيات جي تبديليءَ لاءِ اِهو لازمي آهي ته ڪميونسٽ بنيادن تي سماجي ۽ معاشي رشتن ۾ بنيادي تبديلي آندي وڃي" سنڌ اندر جنسي ڏاڍائي جا جيڪي به ڪارڻ ڳولڻ جي اسان ڪوشش ڪئي لازمي طور تي انهن ڪي ختم ڪانسواءِ ۽ بحران جي ور چڙهيل سماجي ڍانچي ڪي انقلابي بنيادن تي تبديل ڪرڻ ڪانسواءِ اهڙن واقعن ڪي مڪمل طور تي روڪي نٿو سگهجي. پر اتي هڪ سوال ضرور پيدا ٿئي ٿو ته ڇا اِهو مسئلي ڪي پوري طرح مستقبل تي ڇڏڻ وارو رويو نه آهي؟ اسان ڪي حتمي حل سان گڏ فوري عوامي حل جي ڳالهه پڻ ڪرڻ ڪپي جنهن جي ذريعي موجوده صورتحال ڪي نسبتي طور تي بهتر بڻائي سگهجي ۽ جنهن جي ذريعي اسان وڏن مقصدن تائين به پهچي سگهون ٿا.

انقلابي تبديليون جيڪي سماج جي معاشي، سماجي ۽ نفسياتي ڍانچي ڪي معياري طور تي بدلائن ٿيون، اُهي مظلوم طبقن جي انقلابي سياسي تحريڪن جو نتيجو هجن ٿيون. ترقي پسند سياست جو سماج جي ڪلچر، نفسيات ۽ روين تي گهرو اثر هوندو آهي. پورهيت طبقي جي انقلابي ترقي پسند سياست جي ويڙهه نه صرف سماج جي معاشي ۽ سياسي ڍانچي سان پر رجعتي ڪلچر ۽ بي حس نفسيات سان به هوندي آهي اهڙي سياست پنهنجي واڌ ويجهه دوران نئين ڪلچر ۽ نئي نفسيات ڪي پيدا ڪندي آهي. اسان مضمون ۾ سماج اندر موجود ويڳاڙپ ۽ تخليقي سرگرمين جي عدم موجودگي ڪي جنسي بحران جو سبب ڄاڻائي آيا آهيون. انقلابي ڪلچر ۽ سياست ان خال ڪي هڪ حد تائين پري سگهي ٿي. ٻئي پاسي سنڌ اندر انقلابي ناري واد سياست جي واڌ ويجهه به لازمي آهي جيڪا سنڌ جي ناريءَ ڪي پاڙ وهيٺوڪري ۽ ان جي سياسي حالت مضبوط بڻائي اهڙي ناري واد سياست هڪ پاسي اهڙي اداري جي شڪل وٺندي جيڪا

ناريءَ ۾ ان جي مفادن جو تحفظ ڪري سگهي ۽ ٻئي پاسي ناريءَ جي وڏ ڪان وڏ انقلابي سياسي عمل ۾ شموليت (Particpation) انهن جاگيرداري سماجي تصورن کي به ٽوڙيندي جيڪي ناريءَ بابت موجود آهن.

اسان سمجهون ٿا ته هي اُهي فوري عوامي حل آهن جن کي نظر ۾ رکي جنسي لڄالٽ جي واقعن خلاف جدوجهد ڪرڻ کپي انهن ذريعي نه صرف جنسي ڏاڍائي جي واقعن ۾ گهٽتائي اچي سگهي ٿي پر انهن اعليٰ مقصدن تائين به پهچي سگهجي ٿو يعني سماج جي معاشي ڍانچي اندر اُهي معياري تبديليون جيڪي سماجي ۽ نفسياتي بحران جو مڪمل خاتمو ڪري سگهن.

عالمي سياسي صورتحال
وچ اوڀر جو خبرنامو

يونس راهو

اسرائيل هٿان، غزا مٿان مڙهيل موت:

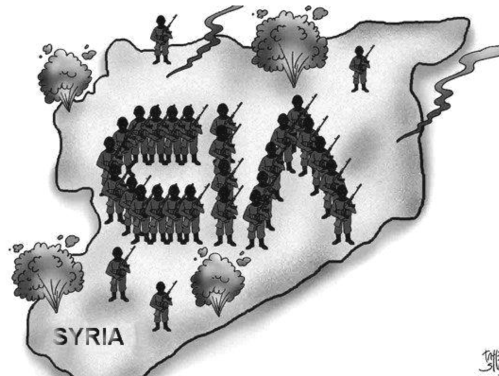
14 نومبر 2012 تي غزا مٿان اسرائيلي بمباري سان حماص ملٽري چيف احمد جباري سميت ڪيترائي عام ماڻهو مارجي ويا. اسرائيل جو سرڪاري موقف اهو هو ته حماص طرفان ڏکڻ اسرائيل مٿان داغيل ميزائيل حملن جي جواب ۾ اسرائيلي شهرين جي تحفظ لاءِ حملا اٿڙ هيا. اولهه جي ميڊيا ۽ جمهوريت پسند(؟) آمريڪا انهيءَ موقف جي پٺڀرائي ڪئي. ۽ انهيءَ حماص جي دهشتگردي جنهن ۾ 3 اسرائيلي فوجي مارجي ويا هئا، جي موٽ ۾ ڪيل حملن سبب 160 فلسطيني مارجي ويا ته 1000 شديد زخمي ٿي پيا. پوري دنيا جي ترقي پسند عوام انهيءَ جارحيت خلاف ڀرپور احتجاج ڪيو پر اسرائيلي حڪومت انهيءَ کي جنگ سڏي ٿي. آمريڪا کان ساليانو 3 ارب ڊالر جي فوجي امداد حاصل ڪندڙ، دنيا جي پنجون نمبر عسڪري قوت ۽ ايٽمي طاقت سموري ڏاڍ ڪانپوءِ پاڻ تي ٿيل لوڪل ميڊ ميزائيل جي حملن کي جنگ سڏي ٿي. توڙي جو غزا جي پٽيءَ جي چوڌاري پٺين ڪافي سالن کان چڙ ته هڪ گهيراوءَ جي صورتحال آهي. اسرائيل جي مرضي ڪانسواءِ نه ڪو اتي وڃي سگهي ٿو ۽ نه وري اتان ڪو اچي سگهي ٿو. ٻاهرين دوائن کان وٺي تعميراتي سامان تائين غزا جي شهرين لاءِ هر شئي بند آهي. 140 ڪلوميٽرن تي ڦهليل 17 لک واري آبادي تي آڌاريل غزا کي عالمي بورجوا نقاد به دنيا جو سڀ کان وڏو جيل قرار ڏئي رهيا آهن. اهڙي صورتحال ۾ آخر حملي جا ڪهڙا سبب ٿي سگهن ٿا؟ وزيراعظم بينجمن نيتين ياهو ۽ دفاعي منسٽر ايهود باراڪ پاران اينڊڙ اليڪشن جي تياري، ايران تي حملي جو سگنل، غزا ۾ امڪاني طور زمين هيٺ ملندڙ تيل، يا دفاعي لحاظ کان غزا جي اهميت. وغيره جهڙا سبب خارج از امڪان نه ٿا ڪري سگهجن پر ڪجهه مامرا طئي آهن.جيئن پاڪستاني فوج کي بنگالين ڪانسواءِ بنگال گهربو هو تيئن اسرائيلي سامراج کي فلسطينين ڪانسواءِ فلسطين ۽ غزا گهربل آهي. ۽ اسرائيل انهي تي ڪافي عرصي کان ڪم به ڪري رهيو آهي. عالمي سامراج جي مدد سان، جنهن جا وچ اوڀر ۾ پنهنجا مفاد آهن، اسرائيل ڪڏهن ننڍي ته ڪڏهن وڏي پيماني تي فلسطينين جي نسل ڪشي ڪندو رهيو آهي.

هڪ ٽريڊ يونين ميمبر ٽوني گرينسٽين هنن تازن اسرائيلي حملن ۾ عام ماڻهن جي موت بابت بلڪل صحيح لکيو هو ته " ساڳي صورتحال 4 سال اڳ به ٿي هئي جڏهن اسرائيل غزا مٿان هڪ طرفي جنگ مڙهيندي 1400 ماڻهن کي ماريو هيو جنهن ۾ 400 ٻار به شامل هئا. تڏهن به اسرائيل عام سويلين آبادي مٿان، جنهن ۾ اقوام متحده جو هڪ اسڪول به شامل هو، وائيٽ فاسفورس بم ڪيرايا هئا. جيئن ته هنن رهائشي علائقن کي به نشانو بڻايو هو ۽ هن پٺيان سندن حقيقي منطق به اهو هيو به اهي ٻار (فلسطيني) وڏا ٿي دهشتگرد ٿين ٿا تنهڪري بهتر آهي ته سندن صفايو ننڍپڻ

ڪان ٿي ڪجي. جڏهن ته انهيءَ ساڳي دليل ۽ منطق ڪي اڳيان رکي نازي يهودين جي ٻارن جي قتل و غارت ڪندا هئا. يقيني طور تي انگ ۾ فرق موجود آهي پر اصول ساڳئي آهي.“

شام جو تنگ گهيرو ۽ جنگي طبل جو وڌيل آواز:

لبيا ڪانپوءِ عالمي قوتن جي نشاني تي شام رهيو آهي، عوام جي ڪوس واري سامراجي پروپيگنڊا جي ڪري نه پر پنهنجي سيڪيولر حڪومت، اسرائيل خلاف سخت موقف ، ايران سان ناطن ۽ تازو لڌل تيل جي وڏن زخيرن جي ڪري. توڙي جو شام ڪي وڏي منظم سازش ذريعي انارڪي، تباهي ۽ خانه جنگيءَ ڏانهن ڌڪڻ جون ڪوششون عرصي ڪان جاري هيون پر هاڻي هڪ ته ڪوسو ”لبريشن آرمي (KLA) جي تيار ڪيل باغي قوتن (فري سيرين آرمي) جي ڪارواين ۾ تيزي ڏسڻ ۾ آئي آهي ٻيو سامراجي قوتون به روس ۽ چين جي ويٽو جو حل ٻين طريقن سان

ڪڍڻ ۾ مصروف نظر اچن پيون. جنهن ۾ عراق تي حملي ڪان پهرين وانگي ڪيميائي هٿيارن جي امڪاني ڪوڙي پروپيگنڊا ڪي ڦهلايو پيو وڃي. القائده سان ويجهڙائي رکندڙ هڪ گروپ (نشره) شام ۾ ڪلورين پيدا ڪندڙ هڪ فيڪٽري تي قبضو به ڪري ورتو آهي ۽ انهيءَ ڏس ۾ شامي حڪومت اقوام متحده ڪي لکي به چڪي آهي ته

ڪيميائي هٿيارن جي استعمال جي الزامن هيٺ شام مٿان حملن جون تياريون ڪيون پيون وڃن. جڏهن ته تازو 11 ڊسمبر تي لنڊن ۾ فرانس، ترڪي، اردن، عرب امارات، قطر ۽ آمريڪا جي اعليٰ عسڪري اهلڪارن، انگلينڊ جي فوج جي اهم ماڻهو سر ڊيوڊ رچرڊسن جي صدارت هيٺ هڪ ڳجهي گڏجاڻي ڪري ، اقوام متحده جي منظوري ڪانسواءِ ئي شام ۾ (هڻ وٺي پيدا ڪيل بحران جي خاتمي ۽ حڪومت جي تبديليءَ لاءِ) جمهوري(؟) مداخلت جي سمورن پاسن

تي فيصلائتو غور ڪيو آهي. آمريڪا ته رياستي سطح تي شامي باغي اتحاد ڪي پهرين ئي تسليم ڪري چڪو آهي پر هاڻي روسي نائب وزيرِ خارجه به انتها پسند باغين جي قبضي جا امڪان ڏيکاريا آهن. وڌيڪ اهو ته ناٽو به شام جي اتر اولهه سرحدي پٽي تي لڳل ميزائيل ڪش نظام ڪي نو فلائي زون (ليبيا وانگي) جي مقصد لاءِ استعمال ڪرڻ جو اشارو ڏئي چڪو آهي. آمريڪا به عراق اندر پنهنجي فوجن ۾ اضافو ڪري رهيو آهي ۽ پوري دنيا مان پنهنجا آزمايل ساٿاري مذهبي انتها پسند تيارڪري شام ڪي جمهوري بنائڻ لاءِ اتي موڪليندو رهيو آهي. اهڙن هزارن واقعن مان هڪ واقعو عبدلحڪيم بالحاج جو به آهي جيڪو ميڊرڊ حملن ۾ اسپين ڪي گهربل به هو جنهن ڪي ان جمهوري خدمت جي انعام عيوض قذافي ڪانپوءِ ٽريپولي جو گورنر به بڻايو ويو.بعد ۾ ڪيس وڏي محنت

سان ليبيا مان ڪڍي، عالمي ادارن جي ڇپر ڇانو هيٺ، ترڪي جي مهاجر ڪيمپن ۾ رهائي پوءِ شام اندر ويڙهه لاءِ موڪليو ويو. انهن سمورن داخلي ۽ خارجي مداخلتن باوجود شام ۾ بشرالاسد جي حڪومت مزاحمت ڪندي مستحڪم نظر اچي پئي. ڪيس نه صرف ايران، روس ،چين پر لاطيني آمريڪا جي عوامي رياستن جي حمايت به حاصل آهي. جڏهن ته شام ۽ وچ اوڀر جي سياست جي ماهر ٿيئري ميسن جو چوڻ آهي ته 2 ڪروڙ 30 لک آبادي واري ملڪ

(شام) ۾ صرف 2 ڪان اڍائي لک ماڻهو آهن جيڪي باغين جي حمايت ڪري رهيا آهن تنهنڪري شام تي سامراجي قبضو نه ايترو آسان آهي ۽ نه وري ايترو جلد ممڪن.

مصر جو بحران اڃا جاري:

5 ڊسمبر 2012 تي مصر جو صدارتي محل جنگ جو ميدان بڻيو رهيو. عالمي خابرو ادارن، ايتريقدر جو بي بي سي به انهيءَ مامري کي صرف صدر حامي ۽ مخالفن جو ٽڪراءُ سڏيو. جڏهن ته سچ اهو آهي ته اهو ڪو صرف پر تشدد تصاد م ڪونه هو پر صدر حامي مذهبي انتها پسندن جو رياستي آشيرواد سان سيڪيولر ۽ ترقي پسند ماڻهن مٿان منظم حملو هو جنهن ۾ صدارتي محل ٻاهران احتجاج ڪندڙ سوين ماڻهن کي يرغمال بڻائي مٿن تشدد ڪيو ويو جنهن ۾ 6 ڪان مٿي ماڻهو مارجي ويا ۽ سوين زخمي ڪيا ويا ۽ جنهن جي نتيجي ۾ صدر جي ٽن سينئر صلاحڪارن سميت 9 حڪومتي اهلڪارن استيفعيٰ ڏئي ڇڏي.

مصر اندر جمهوري تحريڪ جنهن هڪ آمر جي تڏا ويڙهه ڪئي ۽ سامراجي پاليسين خلاف عوامي اڀار جو هڪ وڏو مثال رقم ڪيو، تڏهن عالمي ترقي پسند تحريڪ جي تنقيد جو نشانو بڻجڻ لڳي جڏهن هن ئي سال جي شروعات ۾ مذهبي انتهاپسند قوتون (اخوان المسلمين) سڌارن جي وعدن، ماڻهن جي سامراج مخالف رجحانن ۽ ماضي جي اليڪشني سياست جي تجربن کي استعمال ڪندي اقتدار ماڻيو ۽ سندن حمايت يافته محمد مورسي ملڪ جو اڳواڻ ۽ صدر بڻيو. پر ياد رهي ته جمال عبدل ناصر کانپوءِ ايندڙ سمورا صدر (انور سادات، حسني مبارڪ ۽ هاڻوڪو محمد مورسي) آمريڪا ۽ سامراج نواز رهيا آهن، ايتري قدر جو

آمريڪا اخوان المسلمين جي هن صدر کي 20 ايف 16 جهاز به ڏيٽا ڪيا آهن. اهو ئي سبب آهي جو گهڻو وقت نه لڳو جڏهن ملڪ جو ترقي پسند جمهوري عوام، صدر جي سامراج نواز پاليسين ۽ انتهاپسند آمرائن

قدمن خلاف وري متحرڪ ۽ منظم ٿيڻ لڳو. هن موجوده صورتحال جو بيڪ سين اهو آهي ته مصري صدر 22 نومبر جي فيصلن جي روشني ۾ پاڻ کي اضافي اختيار ڏنئي، عدليه ۽ قانون جي پڪڙ کان آجو ٿيو، عالمي قوتن جي منظوري حاصل ڪرڻ کانپوءِ اخوان المسلمين جي صدر ملڪ کي وڏيڪ اسلامي بڻائڻ لاءِ آئين ۾ ترميمون ڪري انهيءَ کي قبول ڪرائڻ جي ڪوشش ڪئي جنهن تي سيڪيولر حزبِ اختلاف مزاحمت جو سڏ ڏنو. اهڙي ريت پيدا ٿيل بحران کي حل ڪرڻ لاءِ صدر نه صرف 15 ڊسمبر تي ملڪ اندر انهي مامري تي ريفرينڊم ڪرائڻ جو اعلان ڪيو پر پاڻ کي ڏنل اختيار واپس ڪري، فوج کي اڳيان اچڻ جو چيو آهي پر صدر جي اختيارن کان وڏيڪ اهم مامرو آئين ۾ ترميمن جوآهي جيڪو هڪ ته مصر کي وڏيڪ انتها پسندي ڏانهن ڌڪيندو پر فوج جي مفادن جي تحفظ کي به يقيني بڻائيندي ڪيس عالمي عسڪري امدادن ۽ خارجه پاليسين ۾ وڏيڪ خود مختيار بڻائيندو. اهو به ياد رهي ته اسرائيل کانپوءِ اها مصري فوج آهي جيڪا آمريڪا کان سپ کانوڏيڪ عسڪري امداد حاصل ڪندي رهي آهي. اهڙي صورتحال ۾ نئون آئين ڪجهه نقادن جي بقول ته فوج ۽ اخوان المسلمين جي وچ ۾ هڪ انتظامي ناهه جو عملي ثبوت آهي ۽ جنهن سبب فوج جو جانبداراڻو ڪردار بلڪل واضح ٿي پوي ٿو. صدر مورسي تي واشنگٽن جي هاڻوڪي مهربانين جو وڏو ڪارڻ ، اسرائيل خلاف نرم پاليسين، شام خلاف امڪاني جنگ ۾ مصر ۽ اخوان المسلمين جي ساٿاري وارو ڪردار آهي. جنهن جو تازو مثال غزا تي اسرائيلي بمباري کانپوءِ صدر جو نڀايل ڪردار آهي. سرد جنگ دوران عالمي سامراجي قوتن وچ اوڀر ۾ جيڪڏهن مذهبي قوتن کي سويت يونين خلاف استعمال ڪندي مظبوط ڪيو ته هاڻي اسامه جي موت کانپوءِ وري انهن قوتن کي قذافي ۽ بشرالاسد جي سيڪيولر حڪومتن خلاف سعودي رياست جي رهنمائي ۾ منظم ڪيو پيو وڃي. انهن ئي مهربانين ۾ پنهنجي صدر جي بچاءُ لاءِ اخوان المسلمين اڳيان اڳيان آهي. رياستي مشينري کي استعمال ڪندي ، انهي تنظيم جا منظم ٽولا جتي جتي سندن وس پڄين ٿو صدر ۽ اسلامي ترميمن خلاف متحرڪ ماڻهن کي مترڪن سان سڌو ڪرڻ جي ايماني ڪم ۾ مصروف آهن پر سندن وس عوامي تحريڪ جي اهڃاڻ تحرير اسڪوئر تي ڪونه پيوهلي جتي وري ميلو مچڻ شروع ٿي ويو آهي. جڏهن ته ٻن دورن ۾ ٿيل تازي ريفرينڊم ۾ 34 سيڪڙو ماڻهن ووٽ وڌو ۽ غير سرڪاري نتيجن مطابق 64 سيڪڙو ماڻهن آئيني اسلامي ترميمن جي حق ۾ جڏهن ته ٻين مخالفت ۾ ووٽ وڌو. حزبِ مخالف ريفرينڊم ۾ ٿيل ڌانڌلين خلاف دانهي رهي آهي پر وس وارا به جمهوري بنجڻ ۾ ڏاڍا چوندڊ پسند آهن.

وينزويلا: شاويز جي چوٿون پيرو چوند

عنايت خاصخيلي

(حصو ٻيو)

نيو لبرل معاشي دؤر ۾ وينزويلا اندر کاٻي ڌر جي سياست:

جيتوڻيڪ وينزويلا اندر معاشي پچ ڏاهه ته 1982ع جي عالمي معاشي بحران بعد ئي پيدا ٿي، پر کاٻي ڌر جي سياسي پچ ڏاهه ان کان گهڻو اڳ 1960ع جي ڏهاڪي ۾ هلندڙ گوريلا تحريڪ منجهان ئي چٽي ٿيڻ لڳي هئي. توڙي جو گوريلا تحريڪ تي حاوي رومانويت کو گهڻو عرصو پنهنجو اثر برقرار رکي نه سگهي، تنهن هوندي به شروعات ۾ هٿياربند تحريڪ ۾ بنيادي ڪردار ادا ڪندڙ ڪميونسٽ پارٽي وينزويلا 1963ع ڌاري ان تحريڪ تان دستبردار ٿيڻ بعد به ڪيوبا جي انقلابي سحر ۾ ورتل ڪوڙ سارن ڪارڪنن کي ان مهم جوئي، (Adventurism) کان بچائي نه سگهي. هاڻي اهڙي مُهم جُو (Adventurist) ڪارڪن لاءِ هڪ طرف ته خود ڪميونسٽ پارٽي اندر ئي موجود هڪ مضبوط ڌڙو (جنهن کي بعد ۾ سُٽت ئي پارٽي منجهان خارج ڪيو ويو) اهڙو ماحول جوڙي رهيو هيو ته ٻئي پاسي ڪيوبا جي انقلاب مان متاثر ڪافي سارا ننڍا وڏا گروپ ڪين تيزيءَ سان پاڻ ڏانهن ڇڪي رهيا هئا. نتيجي طور ان گوريلا تحريڪ جي ناڪاميءَ بعد وينزويلا ۾ کاٻي ڌر جي سياست اندر هڪ شديد مايوسي ۽ ٽوڙ ڦوڙ جنم ورتو. گوريلا تحريڪ ۾ سرگرم اڪثر ڪارڪن ۽ اڳواڻ تحريڪ جي ناڪاميءَ بعد يا ته بنهه سياست تان ئي هٽ ڪٽي ويا يا پوءِ ٻئي صورت ۾ رياست جي موجود سياسي ڍانچي منجهه ئي پنهنجو پاڻ کي فِٽ ڪرڻ لڳا.

ڪميونسٽ پارٽيءَ ۾ ڀِريون وڌو ڏار ان وقت پيو جڏهن 1971ع ڌاري گوريلا تحريڪ جا اُگرا نتيجا ڏسڻ بعد خود انقلابي آدرشن ۽ تحريڪ منجهان ئي مايوس ٿيندڙ ڪجهه ڪارڪنن ۽ اڳواڻن سوشل ڊيموڪريٽڪ لائين اختيار ڪندي ”موومينٽ فار سوشلزم (Movement For Socialism)“ (MAS) نالي تنظيم جوڙي ۽ انقلابي آدرشن کي پاسي تي رکندي رياست جي اليڪشني تاجي پيٽي ۾ ئي پنهنجي جاءِ ناهڻ ۽ منزل ڳولهڻ لڳا. ٻئي پاسي ڪمزور پئجي ويل ڪميونسٽ تحريڪ جي شهرن جي پورهيت پرتن کان ڪنهن قدر ڪٽجي وڃڻ ڪري، ويتر ڪمزور ٿيڻ لڳي ۽ اندروني اختلاف پوءِ هڪ ٻي تنظيم ”ريڊيڪل ڪاز (Redical Cause)“ (LCR) جي صورت ۾ ظاهر ٿيا. هاڻ هڪ پاسي ته پارٽي اندر اها سموري پچ ڏاهه ٿي رهي هئي، پر ٻئي پاسي جهولي ۾ پيل هڪ ناڪام تحريڪ جي ڪري عام عوام ۾ وچايل ساک جو سور هيو. ائين پوءِ 70 جي پوري ڏهاڪي ۾ پاڳا پورا ٿيل کاٻي ڌر وينزويلا جي سياسي منظرنامي ۾ رڳي پنهنجي شناخت بچائڻ لاءِ ئي جُهد ڪندي رهي.

کاٻي ڌر جي ڪنهن مضبوط محاذ جي شديد کوٽ ۽ پوين ڏهن، پندرنهن سالن ۾ ٿيندڙ ان ٽوڙ ڦوڙ منجهان ٿيل نقصان جو صحيح اندازو تڏهن ٿيو جڏهن 1982ع جي

معاشي بحران بعد مالياتي ادارن جي پنجوڙ ۾ ڦاٽل وينزويلا ۾ تيزي سان ٿيندڙ نيو لبرل معاشي پاليسين جي اطلاق ڪري صورتحال انتهائي برق رفتاري سان تبديل ٿيڻ لڳي، پر ان تبديل ٿيل صورتحال ۾ پرپور ڪردار ادا ڪرڻ لاءِ ڪابي ڌر جو ڪوبه مضبوط مورچو موجود نه هيو. 1980ع تائين ترقيءَ جي لحاظ کان سڄي دنيا جي تيز ترين معيشت رهندڙ وينزويلا سان هاڻ اهو حشر هيو جو 1960ع جي ڏهاڪي ۾ جاپان کان به وڌيڪ في ماڻهو سالاني آمدني رکندڙ هن ملڪ ۾ في ماڻهو سالاني آمدني (Annual Income Per Capit) 70 سيڪڙو تائين ڪِري پئي هئي. مثال 1983ع کان 1987ع تائين مختلف وقتن تي وينزويلا جي ڪرنسي ”بوليوار“ جي قدر ۾ ڪيل لاٿ جي نتيجي ۾ پيدا ٿيندڙ مهانگائي لکن جي تعداد ۾ ماڻهن کي غربت جي ليڪ کان هيٺ ڌڪي ڇڏيو هيو. 1970ع کان 1990ع تائين غربت ٻيڻ تي وڌي وڃي ڪُل آبادي جي 68 سيڪڙو تائين پهتي هئي. ويتر ان ٻرنديءَ تي تيل جو ڪم مُلڪ ۾ تيزي سان وڌندڙ بيروزگاري ڪيو ٿي. پر تنهن هوندي به سڀ کان وڌيڪ اچرج ۽ افسوس ان ڳالهه جو هو ته اهڙي ڏُکي ويل ۾ پيڙهيل پرتن جي پرجهلي ٿيڻ جي حقيقي طاقت رکندڙ ڪابي ڌر ان ڪوريئڙي جيان بيوس بڻجي سڀ ڪجهه ڏسي رهي هئي جيڪو پاڻ پنهنجي ئي ڄار ۾ ڦاسي پيو هجي ۽ نه ڪنهن کي دانهن ڏئي سگهي نه ئي معيار! ڪابي ڌر جي مجموعي صورتحال ان وقت ڪجهه ائين هُئي ته هڪ پاسي (MAS) ۽ (WCR) (ٻهريان سوشل ڊيموڪريٽ ۽ پويان ٽريڊ يونينسٽ) جي ٽهڻ بعد ڪميونسٽ پارٽي صرف هڪ (Marginal Force) جي صورت ۾ موجود هئي ۽ ان سڄي عرصي ۾ ٿيندڙ اليڪشنن ۾ شامل ٿيڻ باوجود ڪل ووٽن جو 2 سيڪڙو به حاصل نه ڪري سگهي. پر ٻئي پاسي مضبوط نظرياتي بنيادن تي بيٺل هڪ همه گير تنظيم ٺاهڻ بجاءِ ايجنڊائن جي سياست ڪندڙ سوشل ڊيموڪريٽڪ (MAS) ۽ ٽريڊ يونينسٽ (LCR) پڻ ڪو ٻوٽو ٻاري نه سگهيا ڇاڪاڻ ته اول ته ملڪ جي 2 وڏين پارٽين منجهان هڪ، ۽ ان وقت اقتدار تي براجمان پارٽي ”ڊيموڪريٽڪ ايڪشن“ (AD) خود ملڪ جي وڏي ۾ وڏي سوشل ڊيموڪريٽڪ پارٽي هئي ۽ گهٽ ۾ گهٽ ان ئي ايجنڊا تي سندس ئي پچ تي کي هارائڻ ناممڪن هيو ۽ ٻيو ته ملڪ جو وڏي ۾ وڏو ٽريڊ يونينن جو اتحاد (CTV) پڻ ان ئي پارٽيءَ جي ونگ طور ڪم ڪندو رهيو هيو. اهڙي صورتحال ۾ ڪميونسٽ پارٽيءَ کان ٽٽندڙ انهن ٻنهي پارٽين جو ڪميونسٽ پارٽي کان الڳ ٿي انهن ايجنڊائن تي جُهد ڪرڻ جو سعيو هڪ ٻاراڻي خواهش مثل هو.

جيستائين ڪميونسٽ پارٽي کان ٻاهر ڪابي ڌر جي ٻين گروپن ۽ پارٽين جو سوال آهي ته ان دؤر ۾ انهن منجهان صرف 3 گروپ يا رجحان ڪنهن قدر اهم ۽ ذڪر لائق محسوس ٿين ٿا. سڀ کان ٻهريان ته ڪيوبا جي انقلاب مان متاثر ٿي ڊيموڪريٽڪ ايڪشن جي ئي هڪ گروپ ٻاران ٺاهيل پارٽي ”ريووليوشنري ليفٽ مووومينٽ“ (MIR) هئي جنهن گوريلا تحريڪ دؤران ته نهايت ئي سرگرم ڪردار ادا ڪيو پر گوريلا تحريڪ جي ناڪامي بعد رومانويت جي بنيادن تي بيٺل ان تنظيم جي ڦوڪٽي منجهان به هوا نڪري وئي ۽ منجهس سهل پسندي ۽ ترميم پسندي (Revisionism) گهر ڪري ويون. اها تنظيم توٽي جو نيو لبرل معاشي دؤر ۾ ڪو سرگرم سياسي ڪردار ادا نه ڪري رهي هئي پر تنهن هوندي به اهو سمورو وقت

اها ڪابي ڌر جي هڪ آپشن طور هلندي رهي. آخر 1988ع ڌاري اها تنظيم ڪجهه بنيادي ايجنڊائن تي اتفاق ڪندي ”مومينٽ فار سوشلزم“ (MAS) پارٽي ۾ ضم ٿي وئي.

ٻيو اهم گروپ انهن مائو وادي گوريلن جو هيو جيڪي گوريلا تحريڪ دؤران ته نهايت ئي سرگرم ڪردار ادا ڪندا رهيا پر 70 جي ڏهاڪي شروع ٿيڻ سان ان تحريڪ جي ناڪام ٿيڻ جي حقيقت کي مڃڻ جي پوزيشن ۾ نه هئا. اهي اصل ۾ (MIR) جا ئي ويڙهاڪ هئا پر (MIR) سميت ڪميونسٽ پارٽي ۽ (MAS) منجهه پڻ مايوسي ۽ سهل پسندي جا لاڙا ڏسي هو ”ريڊ فليگ پارٽي“ (Red Flag Party) جي نالي سان ڇاپا مار ڪارروايون ڪندا رهيا. سندن اهي ڪارروايون ڪو گهڻيون سگهاريون ۽ جاندار ته نه هيون پر تنهن هوندي به 1971ع کان 1990ع تائين ڪو ويهه سال ڪن هو رياست لاءِ مٿي جو سور بڻيل رهيا. پر بنيادي ڳالهه اها ته توڙي جو اهو سمورو عرصو رياست سان ٽڪراءُ جي ڪري هُو هر وقت نشاني تي ئي رهيا پر تنهن هوندي به سندن پارٽي جو معروضي حالتن ڏانهن غير سنجيده رويو ۽ سندن عوام جي ٿوس، مادي ۽ بنيادي مسئلن کان وانجهيل ڪجهه ڪائناتي آدرشن لاءِ جُهد نه رُڳو کين موجود سياسي ماحول ۾ اڻ ٺهڪندڙ (Irrelerent) بڻائي رهيو هيو پر سندن انقلابي آدرشن کي زميني حقيقت کان ڪٽي ڪري کين پڻ مافوق الفطرت بڻائي رهيو هيو. نتيجي طور عوام دوست نظرين ڏانهن سندن رومانوي ۽ غير سياسي ورتاءُ سندن تحريڪ جو بنيادي الميو رهيو ۽ رياست کي هنن منجهان ڪڏهن ڪو بنيادي خطرو پيش نه آيو. هي ۽ مٿي ٻڌايل ٻيا رجحان اڄ جي سنڌ جي قومي، طبقاتي تحريڪ ۾ عام ڏسڻ ۾ اچن ٿا.

ٽيون ۽ آخري گروپ ڪميونسٽ پارٽيءَ مان خارج ڪيل يا ڪيس ڇڏي ويندڙ انهن گوريلا اڳواڻن جو هيو جيڪي پڻ هر صورت ۾ هٿياربند جدوجهد ۽ انقلاب جا حامي هئا پر هو مائو وادين کان رڳو ان معنيٰ ۾ مختلف هئا جو انهن سڌين سنگين ڇاپا مار ڪارروائين بجاءِ سرڪاري ادارن خاص ڪري وينزويلا جي فوج منجهه سرائيت ڪرڻ شروع ڪئي ۽ اتي ڪجهه ڳوهه ۾ نظرياتي پرچار ڪرڻ لڳا. سندن خيال هيو ته وينزويلا جي عوام ۾ انقلاب آڻڻ جي اهليت ڪانهي ڇاڪاڻ ته هڪ ته وٽس اقتدار تي قبضو ڪرڻ لاءِ گهربل جنگي مهارت يا طاقت ڪانهي ۽ ٻيو ته سندن ذهني اوسر ايتري خسته ۽ هڪبئي کان مختلف آهي جو کين اهڙي ڪنهن اعليٰ پروگرام لاءِ تيار ڪرڻ لڳ ڀڳ ناممڪن آهي. ٻئي پاسي فوج ڪنهن رياست جو سڀ کان وڌيڪ منظم ۽ پروفيشنل ادارو هوندو آهي ۽ اگر ڪنهن به طريقي سان ان فوج جي ڪنهن حصي کي پنهنجن نظرياتي ۽ سياسي مقصدن تي قائل ڪري وڃجي ته فوج جي ان حصي جي مدد سان ”عوام جي وسيع تر مفاد ۾“ اقتدار تي قبضو ڪرڻ ڪنهن قدر آسان بڻجي ويندو آهي. ان گروپ جي مکيه ۽ ساڪائتن ماڻهن منجهان ڊگلس براوو (Douglas Braro) جو نالو انتهائي اهم آهي. گوريلا جنگ جي ناڪامي بعد براوو فوج ۾ موجود ڪجهه ترقي پسند آفيسرن سان گڏجي فوج اندر هڪ انقلابي جٿو تيار ڪرڻ لڳو. اِهي آفيسر فوج ۾ ايندڙ نون نوجوانن تي ڪڙي نظر رکندا هئا ۽ جيڪڏهن منجهن ڪوئي به نوجوان کين ڪنهن قدر ترقي پسند لڳندو هيو ته هو کيس اعتماد ۾ وٺي پنهنجي جٿي ۾ شامل ڪندا هئا ۽ سندس

گهربل تربيت ڪندا هئا. انهن ئي نوجوانن منجهان هڪ وينزويلا جو هاڻوڪو صدر هُوگو شاويز به هيو جنهن جي ابتدائي نظرياتي ۽ سياسي تربيت فوج ۾ موجود ان ترقي پسند جٿي ئي ڪئي. ان گروپ جي تجزئي سان بنيادي مسئلو اهو هيو ته ڪين عوام ۽ انقلابي منجهه هڪ لازمي جڙاءُ نظر نه ٿي آيو. ڪين اهو اندازو نه هيو ته عوام جي حمايت ۽ شموليت ڪانسواءِ هڪ ته اهڙي ڪنهن بنيادي تبديلي جا امڪان نه هجڻ برابر آهن پر ٻيو اهو ته جيڪڏهن ان طريقي سان اقتدار تي قبضو ڪري به وٺجي ته اهو رڳي راتاهو (Coup) هوندو پر انقلاب نه! حقيقت ۾ اهو عوام ئي هوندو آهي جيڪو سماج جي ڪايا پلٽ ڪري سگهندو آهي. گروپ پارٽيون ۽ ادارا ان ئي عوام کي انقلاب لاءِ تيار ڪري ڪنهن تبديليءَ ڏانهن وٺي ويندا آهن. ان معنيٰ ۾ انقلاب ۾ سندن ڪردار عوام ذريعي ئي طئي ٿيندو آهي نه ڪي عوام کان ڪٽيل ڪنهن گروپ ۽ جٿي جي صورت ۾. عوام ۾ ويساهه حقيقي انقلابي ٿيڻ لاءِ پهريون ۽ بنيادي شرط اهي جيڪو هُنن پورو نه ٿي ڪيو.

نيو لبرل معاشي دؤر ۾ وينزويلا اندر ڪاٻي ڌر جي اهڙي ڪمزور پوزيشن ئي هئي جنهن ڪري ان دؤر ۽ ان جي نتيجي ۾ پئدا ٿيندڙ دؤر ۾ چڱو عرصو نيو لبرلزم خلاف ڪي سگهاريون، مستقل ۽ حقيقي عوامي تحريڪون جنم نه وٺي سگهيون. عوام جي طاقت ۽ عوامي سياست ۾ عدم ويساهه ۽ رومانويت ئي ان دؤر ۾ ڪاٻي ڌر جون اهي ڪوتون هيون جن ايندڙ وقت ۾ ٿيندڙ ليفٽ پاليٽڪس جي صورت گيري ڪئي.

(4) شاويز جو دؤر:

ڏنو وڃي ته شاويز جي ابتدائي سياسي ۽ سرگرميون نيو لبرل دؤر جو ئي حصو آهن. شاويز جي سوشلسٽ نظرئي سان شناسائي يا ان لاءِ سندس ابتدائي سرگرميون لڳ ڀڳ 1980ع جي ڏهاڪي شروع ٿيڻ سان ئي ڪا نوس شڪل اختيار ڪرڻ لڳيون هيون. پر تنهن هوندي به پاڻ ڪين هڪ الڳ دؤر ۾ ان ڪري نبيري رهيا آهيون جو سندس ماضي ته پلي ان دؤر ۾ ڪاٻي ڌر جي مجموعي شڪل شبيهه ڪان ڪو گهڻو ٻاهر نه به هجي پر تنهن هوندي به اهو وينزويلا اندر نيو لبرزم مخالف تحريڪ ۽ ان جي نتيجي ۾ جنم وٺندڙ هڪ متبادل سياست (Alternate Politics) جي بنياد وجهڻ جي حيثيت ۾ پوئين دؤر جي نسبت نئين دؤر سان وڌيڪ سلهاڙيل آهي. شاويز جي سياست ٻي سڄي ڪاٻي ڌر جي سياست کان ان معنيٰ ۾ مختلف هئي جو ان رڳي ان دؤر جا اثر ڪنيا ڪونه ٿي پر هڪ نئين سگهاري ۽ تخليقي انداز ۾ خود ان دؤر تي اثر وڌا به ٿي ۽ ايندڙ وقت ۾ ان دؤر جي مقابلي ۾ هڪ نئون دؤر ۽ ان دؤر جي سياست جي مقابلي ۾ هڪ نئين سياست کي جنم ڏنائين.

شاويز اندر مزاحمتي ۽ ترقي پسند

شعور جو ٻج ته هر خاص ۽ عام وينزويلين جيان وينزويلا، لاطيني آمريڪا ۽ پوري ٽين دنيا مٿان سامراجي يلغار، سندن سياسي ۽ اقتصادي استحصال جي نتيجي ۾ جنم وٺندڙ سامراج مخالف، ترقي پسند قومپرستيءَ جي تحريڪن ئي چٽيو ٿي، پر ڪاٻي ڏر سان سندس جڙت فوج ۾ موجود ان ترقي، پسند ڏڙي ذريعي ٿي (جنهن جو تفصيلي ذڪر مٿي اچي چڪو) جيڪو 70 جي ڏهاڪي کان منظم انداز ۾ فوج اندر ”ڪاٻي ڏر جو هڪ هٿياربند جٿو“ ٺاهڻ لاءِ فوج ۾ شامل ٿيندڙ، ترقي پسند ۽ قوم دوست رجحان رکندڙ، نون فوجي جوانن کي هڪ خفيه (Cell) جي صورت ۾ منظم ڪري سندن نظرياتي ۽ عسڪري تربيت ڪري رهيو هيو. جيئن ته مٿي ذڪر اچي چُڪو ته فوج ۾ موجود ڪاٻي ڏر جي ان جٿي جي تجزئي ۽ حڪمت عملين ۾ ڪجهه بنيادي مسئلا هئا جيڪي اڳ يا پوءِ ظاهر ٿيڻا هئا. نتيجي طور اهائي تربيت هئي جيڪا هڪ دؤر ۾ ته شاويز سميت هڪ پوري ڪيڊر جي سمورين سرگرمين ۾ عڪسبي رهي، پر ٻئي دؤر ۾ جڏهن اهڙي تربيت ۽ اهڙين سرگرمين تي حاوي رومانويت ۽ سندن غير عوامي بنيادن جي پٽ وائڪي ٿي ته شاويز سياست جي هڪ نئين رُخ جي چونڊ ڪئي جنهن سچي وينزويلا اندر سياست جي صورت ئي تبديل ڪري ڇڏي.

ايم بي آر 200:

ائين ناهي ته آمريڪا جي ڪڇ ۾ موجود ان خطي (لاطيني آمريڪا) تي گهڻ قومي ڪمپنين ۽ سامراجي ملڪن جون حرص ۽ حوس ڀريل نظرون ڪو ڦهريون دفعو پيون هيون. اهو پورو خطو اڳ ۾ به سڌي ريت (بينڪيتي دؤر ۾) يا اڻ سڌي ريت (سامراج نواز ۽ چاڙتو حڪمرانن جي حڪومت هيٺ) انهن ئي ملڪن ۽ گهڻ قومي ڪمپنين جي سياسي ۽ اقتصادي استحصال جو شڪار رهيو هيو. جنهن جو لازمي نتيجو ڪوڙ سارن ملڪن ۾ موجود سامراج نواز حڪومتن خلاف بغاوتن ۽ انقلابن جي صورت ۾ ظاهر ٿيو. لاطيني آمريڪا جا ڪوڙ سارا ملڪ سوويت يونين جي اثر ۽ ڇپر ڇانوَ هيٺ صدين کان جاري سامراجي استحصال جو ڳلي پيل ڳٽ ٽوڙي عوام دوست ۽ سامراج مخالف بڻجندا ٿي ويا. ائين پوءِ اصل ۾ پنهنجي ئي بغل ۾ ٻرندڙ ان باهه ئي صاحب بهادر آمريڪا جا پر ٿي ساڙيا.

وينزويلا اندر به سامراجي ملڪن ۽ گهڻ قومي ڪمپنين جي هاٿوڪي يلغار ڪو ايتري سولائي سان هضم ٿيڻ واري ڪونه هئي. صدين کان غلاميءَ جي چڪيءَ ۾ پيسجندڙ وينزويلا جا سياسي ڪارڪن پلي 50 معاملن تي پُليل، پنپليل يا هڪبئي کان مختلف خيال رکندڙ هجن پر ان معاملي ۾ اهي سڀ هڪ هئا. ڪين پلي پٽ خبر هئي ته سامراج ۽ سامراجي يلغار اڳ ۾ ڪين ڪهڙي ڳُلن جي سيج ڏني هئي جيڪا وري هاڻ ملندي! نتيجي طور 82 جي بحران بعد ڪيڏيل ”اسٽرڪرچرل ايڊجسٽمنٽ پلان“ جي پٽي وينزويلائي عوام کي سامراجي سازشن کان هڪدم چوڪس ڪري ورتو.

شاويز ۽ ڪيس تيار ڪندڙ فوج جي ان ترقي پسند گروهه جا ٻيا ساٿي ان سامراجي يلغار کي بحران جي اچڻ کان اڳ ئي ڀاسي چڪا هئا. هو ڄاڻن پيا ته پلي ڪجهه سالن لاءِ سامراجي ڪمپنين ۽ بئنڪن جي مدد سان وڌندڙ تيل جي ڪاروبار مان وينزويلا معاشي طور سگهارو ٿي به وڃي پر انهن سامراجي ڪمپنين ۽ بئنڪن جو جوهر ئي پنتي پيل ملڪن ۽ معيشت جو رت چوسڻ آهي جيڪي اڳي

پوءِ اهي ڪمپنيون ۽ بئنڪون ظاهر ڪنديون. تنهنڪري شاويز ۽ سندس ساٿين 1982ع ڌاري هڪ خفيه تنظيم جوڙي جنهن جو مقصد رياستي ادارن خاص ڪري فوج اندر حمايت پئدا ڪري، سامراج نواز حڪمرانن جي حڪومت ڪيرائي، اقتدار تي قبضو ڪرڻ ۽ ملڪ کي هڪ قومپرست، ترقي پسند ۽ سامراج مخالف لائين تي بيهارڻ هو. ان تنظيم جي سپ کان وڏيڪ عقيدت پوري لاطيني آمريڪا جي آزادي جي هيرو سائيمن بوليوار (Simon Bolivar) سان هئي جنهن اوڻويهين صديءَ ۾ غلاميءَ جي پنجوڙ ۾ ڦاٿل لاطيني آمريڪا جي پيڙهيل هارين ۽ پورهيتن کي هڪ قوم سڏيو ۽ سندن آزادي لاءِ ڪئي جنگيون وڙهي ڪوڙ سارا علائقا آزاد ڪرايا. شاويز ۽ سندس ساٿين وٽ به قوم جو تصور سرحدن کان ماورا پوري خطي جي پورهيتن ۽ هارين تي مبني هو جنهن جي آزادي لاءِ هنن 1982ع ۾ آزادي جي هيرو سائيمن بوليوار جي 200 هين جنم ڏينهن جي موقعي تي، سندس ئي نالي سان منسوب هڪ تنظيم ”موومينٽ فار بوليوارين ريووليشن 200“ (MBR-200) جوڙي.

هي تنظيم فوج اندر خفيه نموني ترقي پسند نوجوانن کي گڏ ڪري سندن تعليم ۽ تربيت ڪندي هئي. سندن مقصد مٿي ذڪر ڪيل مقصدن ۽ اقتدار تي قبضو ڪرڻ هيو. هن تنظيم کي شايد پنهنجي حتمي مقصد يعني وينزويلا اندر اقتدار تي قبضي ۾ اچا الائي ڪيترو وقت لڳي ها پر ان ئي وچ ۾ ملڪ اندر نيو لبرل معاشي پاليسين جي اطلاق ڪري صورتحال انتهائي ڳمڀير ٿيڻ لڳي. بيروزگاري ۽ مهانگائي ماڻهن منجهه ڏيڍ ڪروڙ کي هوا ڏئي ڪيس خطرناڪ حد تائين پڙڪائي رهيون هيون ۽ نيٺ فيبروري 1989ع ۾ حڪومت طرفان مالياتي ادارن جي فرمائش تي ملڪ اندر نين معاشي پاليسين جي اعلان ٿيڻ شرط ئي وينزويلا جي مختلف علائقن منجهه هڪ خودرو عوامي مزاحمت اڀري پئي. 27 فيبروري 1989ع تي تيل ۽ گيس جي 100 سيڪڙو وڌايل قيمتن ڪري پيدا ٿيندڙ هي عوامي مزاحمت ڪن پل ۾ وينزويلا جي سڀني وڏن شهرن ۾ ڦهلجي وئي. عام مزدورن، شاگردن ۽ سياسي ڪارڪنن پاران شروع ڪيل احتجاج سُتت ئي پُرتشدد بڻجي ويا جڏهن رياست طرفان کين دٻائڻ جي ڪوشش ڪئي وئي. ماڻهن ڪوڙ سارن سرڪاري ادارن تي زبردستي قبضو ڪري ورتو ۽ ڪيئي هنڌن تي رياستي آپريشن خلاف هٿياربند مزاحمت به ٿيڻ لڳي. شام تائين مُلڪ جي ان وقت جي صدر ڪارلوس آندر پيريز (Carlos Andres Perez) سڄي ملڪ ۾ ايمرجنسي لاڳو ڪندي آئيني آزاديون معطل ڪري ڇڏيون ۽ ڪوڙ سارن شهرن ۾ ڪرفيو لاڳو ڪيو ويو. سرڪاري انگن اکرن مطابق انهن هنگامن ۾ 300 کان مٿي ماڻهو مارجي ويا پر عام ماڻهن پاران ڏنل انگ اکر 3000 کان به مٿي هئا.

ٽوٽي جو اِها مزاحمت ڪي گهٽا ڏينهن جاري رهي نه سگهي پر تنهن هوندي به ان مزاحمت وينزويلا ۾ موجود ڪاپي ڌر جي صحت تي انتهائي بنيادي نوع جا سوال اٿاريا. اها مزاحمت گهٽي پاڳي مزدورن، شاگردن ۽ آزاد حيثيت ۾ شامل ٿيندڙ سياسي ڪارڪنن ڪئي ٿي ۽ منجهس ڪنهن به سياسي پارٽي جو ڪو سڌو سنئون ۽ ڪو فيصلائتو ڪردار نظر نه ٿي آيو. ترقي پسند تحريڪ جي پسماندگي جو اهو حال هيو جو رياست جي سامراج نواز پاليسين خلاف عوامي مزاحمت جا بنياد وجهڻ ته پري جي ڳالهه پر اهڙين خودرو تحريڪن ۾ شامل ٿيڻ، کين سنڀالڻ ۽ ڪنهن

مخصوص طرف يا ڪن مخصوص مقصدن ڏانهن وٺي وڃڻ لاءِ به منجهن گهربل اهليت موجود نه هئي. نتيجي طور وينزويلا جي تقريباً سيني ڳٽپ جوڳن شهرن منجهه شروع ٿيندڙ اها مزاحمت رياستي ڏاڍ ۽ جبر جو مقابلو گهڻن ڏينهن تائين نه ڪري سگهي ۽ ڪنهن سياسي رُخ، رنگ ۽ بنياد کان وانجهجي ڪجهه ڏينهن اندر ختم ٿي وئي. ائين وينزويلا اندر ترقي پسند سامراج مخالف سياسي تبديلي جو موقعو ڪو ڏهاڪو ڪن سالن تائين هٿن مان نڪري ويو. نه صرف ايترو پر ان واقعي بعد تمام اهم ۽ تڪڙي سياسي تبديلي جي اثاث هڪ غير سياسي ۽ غير عوامي مهم جوئي لاءِ ميدان ٺاهڻ لڳي. عوام جي ايتري زوردار تحريڪ جي ڪمزور سياسي بنيادن ٽوٽي سياسي پارٽين جي وائڙائپ ۽ موقعي پرستي هڪ لحاظ کان تبديلي جي غير عوامي طريقن جي حامين لاءِ هڪ بهترين دليل هئي، جنهن ذريعي هو نوجوانن جي چڱي تعداد کي متاثر ڪري سگهيا ٿي. اهو ئي سبب هيو جو فوج اندر موجود تبديليءَ جي غير عوامي طريقن جي حامي "MBR-200" پنهنجون ڪارروايون تيز ڪري ڇڏيون ۽ ان عوامي مزاحمت جي صرف 3 سالن اندر هڪ فوجي بغاوت ذريعي اقتدار تي قبضي ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي وئي پر ڪامياب نه ٿي سگهي. جنهن بعد ستت ئي 'MBR-200' جي اڳواڻن ۽ ڪارڪنن جي وڏي انگي کي گرفتار ڪري مٿن فوجداري مقدما هلايا ويا. شاويز جيڪو ان وقت MBR-200 جي اڳواڻي ڪري رهيو هو. پنهنجن ساٿين سميت گرفتار ٿيو ۽ دهشتگردي جي ڪيسن ۾ اڻ چاتل مُدي تائين جيل موڪليو ويو.

شاويز ۽ وينزويلا ۾ عوامي سياست جو اُڀار:

1992ع ڌاري فوجي بغاوت ذريعي اقتدار تي قبضي جي ڪوشش ۾ ناڪامي، شاويز ۽ سندس هم خيال دوستن لاءِ تبديلي جي غير عوامي رستن ڪي سوال هيٺ آڻي ڇڏيو هو. جيل جي ڏينهن ۾ شاويز ڪي (MAS) ۽ ريڊ فليگ پارٽي جي ڪجهه اڳواڻن سان گڏ رهڻ جو موقعو پڻ مليو جنهن دوران ساڻن ٿيندڙ طويل بحثن ڪانپوءِ شاويز ان نتيجي تي پهتو ته وينزويلا اندر تبديليءَ جو رستو عوامي سياست ئي آهي ۽ آخري نتيجي ۾ اهو عوام ئي آهي جيڪو حقيقي عوامي سياست جي گس تي هلندي سماج جي ڪايا پلٽ ڪري سگهي ٿو. ٻئي پاسي بورجوا سياسي پارٽين طرفان ڏهاڪن کان جاري پاليسين جو عوام دشمن ڪردار عام وينزويلين ماڻهن اندر انڪار ۽ ڪروڌ جا انبار لڳائي چڪو هيو جنهن کي بس هڪ ننڍڙي چڻنگ جي ضرورت هئي. گرفتاري وقت شاويز جي ڪيل سامراج مخالف تقرير جهنگ جي باهه جيان ڪن پل ۾ پوري وينزويلا ۾ ڦهلجي وئي جنهن ۾ هُن وينزويلن عوام جي اهنجن جو ڪارڻ نيو لبرل ازم جي صورت ۾ جاري سامراجي يلغار کي قرار ڏيندي ان خلاف ڏيهي ۽ پرڏيهي محاذ تي ڀرپور جدوجهد جو اعلان ڪيو. نيو لبرزم جي گهاٽي ۾ پيسجندڙ عوام کي ان وقت ڪنهن اهڙي ئي ماڻهو جي ضرورت هئي جيڪو سندن ڀرجهلو بڻجي سياسي ۽ اقتصادي محاذن تي سندن اهنجن جو ڪو حل ڪڍي. هاڻ هڪ پاسي ته ان مهل تائين عوام کي نااهل سمجهندڙ، عوامي سياست منجهان باغي ۽ بدظن ٿيل شاويز جيل اندر پنهنجي مجموعي پاليسين ۽ منجهه موجود ڪوتن ۽ عيبن کان آشنا ٿي رهيو هو، پر ساڳي ئي وقت ٻئي پاسي ڏانهن ملڪ اندر شاويز جي وڌندڙ عوامي حمايت ۽ سندس آزادي لاءِ ٿيندڙ مظاهرا ۽ احتجاج ڪيس عوام جي طاقت ۽ عوامي سياست تي اعتماد ڪرڻ جو بنياد فراهم

ڪري رهيا هئا. جيل ۾ گذاريل 3 سالن جي عرصي ۾ جن پراڻن ڪامريڊن شاويز کي وڌ کان وڌ متاثر ڪيو اُهي (MAS) جا ڪجهه اڳواڻ هئا جيڪي ڪجهه عرصو شاويز سان گڏ قيد رهيا. جيئن ته (MAS) جي سياسي لائين سوشل ڊيموڪريٽڪ هئي تنهنڪري شاويز سان گڏ قيد ڪامريڊ پڻ ان ئي پاليسي جو اظهار هئا. نتيجي طور اهي صرف منجهن موجود خوبيون ئي نه هيون جن شاويز تي ڪي اثر ڇڏيا پر سندن خامين به ايندڙ دؤر ۾ ٿيندڙ شاويز جي سياسي صورت گيري ۾ نهايت ئي اهم ڪردار ادا ڪيو. شاويز جي آزادي لاءِ ٿيندڙ جدوجهد ۾ شامل نيو لبرلزم خلاف عوامي مزاحمت ۽ مخالفت حڪمرانن جا ڪن ۽ اکيون کولڻ لاءِ ڪافي هئي ۽ اهو ئي سبب هيو جو وڌندڙ عوامي دٻاءُ ۽ ان جي نتيجي ۾ پيدا ٿيندڙ خطرن کي نظر ۾ رکندي حڪومت 1995ع ڌاري شاويز ۽ سندس ساٿين کي آزاد ڪيو. آزاد ٿيڻ بعد هاڻي شاويز وٽ نه صرف هڪ نئين نظرياتي لائين هئي پر ان لاءِ نظرياتي بيهڪ جي عملي تجربي ۽ اظهار لاءِ وٽس هڪ وسيع ميدان، وينزويلا جو عوام پڻ موجود هيو. جيل مان نڪرڻ بعد شاويز سُتت ئي عوامي ميڙاڪن منجهه سامراج مخالف سوچ کي زور شور سان اظهارڻ لڳو جنهن جي نتيجي ۾ سندس عوامي حمايت روز بروز وڌندي رهي ۽ پوءِ ائين ڪجهه ئي سالن ۾ پنهنجي مخصوص اندازِ بيان ۽ عوام دوست سياسي ۽ نظرياتي بيهڪ جي نتيجي ۾ شاويز وينزويلا جي عوام جو هر دل عزيز اڳواڻ بڻجي ويو. عوامي سياست جو اهو ئي رنگ ڍنگ هيو جنهن تمام ٿوري عرصي ۾ کيس اقتدار جي اعليٰ ترين مسند تي پهچائي ڇڏيو. 1998ع ڌاري ٿيندڙ اليڪشن ۾ شاويز جي اڳواٽي ۾ جڙيل کاٻي ڌر جي اتحاد سيني پارٽين کان وڌيڪ ووٽ کنيا ۽ ائين عوامي حمايت جي نتيجي ۾ شاويز پهريون ڀيرو 1999ع ڌاري وينزويلا جو صدر چونڊجي ويو.

شاويز: اقتدار جي 14 سالن جو مختصر سياسي ۽ نظرياتي ڇيد:

1999ع ڌاري اقتدار ۾ اچڻ کان وٺي موجود دور تائين شاويز ۽ سندس سياست کوڙ سارن ابهامن، بحثن ۽ سوالن جو ماخذ رهي آهي. ساڄي ڌر پاران الٽرا ليفٽسٽ سڏجندڙ شاويز کاٻي ڌر جي مختلف گروپن طرفان پڻ تنقيد جو نشانو بڻجندو رهيو آهي. توڙي جو پنهنجي پنهنجي مخصوص نظرياتي بيهڪ جي ڪري هر هڪ گروپ جي شاويز تي ڪيل تنقيد ٻين گروپن کان ڪافي مختلف بنيادن تي بيٺل آهي پر تنهن هوندي به مجموعي پيرائي ۾ منجهن اڪثر شاويز ۽ سندس سياست مان ڪجهه خاص خوش ۽ مطمئن نه آهن. اهڙي قسم جي تنقيد جا پلي ڪي چند نظرياتي بنياد بيهندا به هجن پر سندس گهڻو حصو داخليت ۽ نظرياتي فرقي پرستي جو شڪار آهي. تنقيد ڪندڙن جي اڪثريت شاويز کي ”ماضي، حال ۽ مستقبل“ جي تاريخي تسلسل ۾ جانچڻ بجاءِ ڪنهن هڪ سانچي ۾ ئي بيهاري مٿس پٿر وسائي ٿي جنهن جي نتيجي ۾ اهڙي تنقيد پنهنجا تاريخي ۽ سائنسي بنياد وڃائي رڳي داخلي تنقيد بڻجي وڃي ٿي. ماضيءَ کان ڪٽيل حال ۽ حال کان عاري مستقبل، تنقيد جا ڪي سگهارا بنياد فراهم نه ٿو ڪري. صرف تاريخ ئي عملن جي صحيح ساهمي بڻجي سگهي ٿي ۽ ڪنهن به عمل جي تاريخ کان عاري ڪٿ تور صحيح نتيجا نه ٿي ڏئي سگهي. ياد رکڻ گهرجي ته اهو ساڳيو ئي حشر ٻين گروپن سان نظرياتي اختلافن جي بنياد تي شاويز جي تعريف ۾ قصيدا ڳائيندڙن سان پڻ آهي. هتي اسان جو مقصد ڪنهن

گروپ جي شاويز تي ڪيل تنقيد يا سندس تعريف کي صحيح يا غلط ثابت ڪرڻ بجاءِ ڪيس تاريخ جي ساهمي تي رکي پلي ٿورا ئي سهي پر مٿس تنقيد يا تعريف جا ڪي تاريخي جواز ڳولهي لهڻ آهي. هيٺ ڪجهه اهڙا بنياد فراهم ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي وئي آهي جن جي مدد سان مٿاڇرو ئي سهي پر شاويز جي سياسي ۽ نظرياتي حڪمت عملين جو ڪنهن قدر سائنسي تجزيو ڪري سگهجي.

(1) عوامي سياست ۽ اليڪشني سياست ۾ فرق ۽ هيڪڙائي:

1992ع ڌاري هڪ ناڪام فوجي بغاوت جي ڪوشش ڪانپوءِ شاويز جو سياست جي غير عوامي رستن کي ترڪ ڪري عوامي رستن ڏانهن موٽڻ انتهائي خوش آئيند ڳالهه هئي. اليڪشني تاجي پيٽي ۾ عوامي حمايت جي نتيجي ۾ اقتدار حاصل ڪرڻ ۽ ان کي عوام جي مفاد ۾ استعمال ڪرڻ تعريف لائق عمل آهي پر ان منجهان ڪنهن به صورت ۾ اهو تاثر وٺڻ ته اليڪشني سياست ئي عوامي سياست جو اڪيلو روپ آهي، انتهائي غلط ۽ موقعي پرستاڻو رويو آهي. ويهين صدي جي پوئين حِصي ۾ وينزويلا اندر شاويز (1995ع ڪانپوءِ) توڙي ٻي سڄي ڪاٻي ڌر جي رياستي اليڪشني تاجي پيٽي ۾ شامل ٿيڻ پٺيان بنيادي محرڪ قوت گوريلا جنگ جي ناڪامي بعد پيدا ٿيندڙ مايوسي هئي جنهن کي بعد ۾ حقيقت پسندي جو نالو ڏئي اليڪشني سياست کي ئي حتمي حل سمجهڻ واري روش جا بنياد وجهڻ جي ڪوشش ڪئي وئي. اهڙي نظرياتي لائين پنهنجي جوهر ۾ بهترين سُڌار پسند لائين ته ٿي سگهي پئي پر حقيقي انقلابي لائين نه! شاويز جي ان رستي جي چونڊ پويان بنيادي محرڪ نه صرف ڪاٻي ڌر جي خسته حالت هئي پر ساڳئي ئي وقت وينزويلا اندر سڌار پسندن جو جوڙيل اهو ماحول هيو جنهن عوامي انقلابي جدوجهد ۽ دهشتگردي ۾ ڪوئي فرق ڪونه ٿي ڪيو. نتيجي طور انقلابي سياست جي اهڙي تشريح ئي هئي جنهن اليڪشني سياست کي عوامي سياست جو واحد رستو ثابت ڪرڻ ۾ ڪا ڪثر ڪانه ڇڏي. هتي هڪ ڳالهه انتهائي واضح انداز ۾ سمجهڻ گهرجي ته مسئلو حالتن جي نزاڪت يا پنهنجي داخلي ڪمزورين کي سمجهندي اليڪشني سياست ۾ وڃڻ سان نه، پر اليڪشني سياست کي ئي تبديليءَ جو اڪيلو ممڪن رستو سمجهڻ سان آهي. اليڪشني سياست عوامي سياست جو هڪ ڏاڪو ٿي سگهي ٿي پر اِها حقيقي عوامي سياست نه آهي ڇاڪاڻ ته پنهنجي جوهر ۾ اِها سياست بورجوا رياست جو ئي جوڙيل هڪ اوزار آهي ۽ عوامي سياست کي صرف اليڪشني سياست جي بوتل ۾ بند ڪرڻ سڌار پسندي آهي. انقلابيت نه! ۽ هر حالت ۾ اليڪشني سياست کي رد ڪرڻ به هڪ ٻي انتهاپسندي جو اظهار آهي.

(2) عوامي سياست ۽ بورجوا رياستي ڍانچو:

اليڪشني سياست جي حد بندين کي ڇاڻڻ بعد اهو اندازو ڪرڻ ڪو گهڻو مشڪل نه آهي ته ان وزن بحر ۾ ٿيندڙ سياست پلي ڪيتري به عوام دوست هجي پر اها بورجوا رياستي ڍانچي کي ڪو بنيادي ڇيهو ورلي ئي ڏئي سگهندي. شاويز جي اقتدار جا 14 سال به ان حقيقت جو اظهار آهن. شاويز پنهنجي سموري دؤر ۾ بي انتها ڪاميابيون ماڻيون هونديون پر وينزويلا جي رياست اڄ سوڌو پنهنجي جوهر ۾ بورجوا رياست ئي آهي. توڙي جو شاويز ڳرن ٽيڪسن ۽ سخت پاليسين ذريعي ملٽي نيشنل ڪمپنين جي سيڙپڪاري ۽ استحصال کي گهٽي حد تائين

روڪڻ ۾ ڪامياب ويو آهي پر وينزويلا جو لوڪل بورجوازي اڄ به ذاتي ڪاروبار منجهان تڳي ٿو پيو ۽ روز بروز اوسر ڪندو ٿو وڃي. جنهن جو اظهار هاڻوڪين چوندڻ ۾ شاويز خلاف جڙندڙ ساڄي ڌر جي اتحاد جو 43 سيڪڙو ووٽ کٽڻ آهي. اهو 43 سيڪڙو اصل ۾ ان بورجوازي ۽ مڊل ڪلاس وينزويلين جو آهي جيڪو شاويز جي سوشلسٽ نعرن منجهان خائف آهي ۽ شاويز جي عوام دوست پاليسين جي کلئي انداز ۾ مخالفت ڪري ٿو. توڻي جو عوامي مسئلن جهڙوڪ: تعليم ، صحت ۽ روزگار کي تمام وڏي پئماني تي حل ڪري ويندڙ شاويز جي پٺيان موجود عوامي حمايت سندس خلاف جاري سازشن کي ناڪام بڻائيندي آئي آهي پر تنهن هوندي به سماج اندر اهڙين سازشن جا ايترا سگهارا امڪان ڪافي پريشان ڪُن آهن. شاويز جي اڳواٽي ۾ وينزويلا ۾ 95 سيڪڙو تعليم، 28 ملين ماڻهن منجهان 17 ملين ماڻهن تائين مفت ۽ معياري صحت جي سهولتن جي رسائي، نوجوانن جي وڏي تعداد کي نوڪريون ڏيڻ سان گڏوگڏ سرڪاري طور هر سال لکين گهرن جي مفت اڏاوت ۽ ورهاست ۽ ان جهڙا ٻيا ڪوڙ سارا ڪم وينزويلا ۾ موجود ان بورجوازي جي سيني تي مُڱ ڏرڻ برابر آهن. مٿان وري شاويز جي لاطيني آمريڪا جي ٻين ملڪن جهڙوڪ ڪيوبا، بوليويا ۽ نڪارا گوئا جي وڏي پئماني تي معاشي مدد وينزويلن بورجوازي کي قومي خزاني جي لٽجڻ جي غم ۾ ڳاري ڇڏيو آهي. شاويز مخالف اتحاد ان بورجوازي طبقي کي اهي ئي خوف ڏياري پنهنجي لاءِ ميدان ٺاهڻ جي مستقل ڪوشش ڪندو رهي ٿو پر پلو ٿئي شاويز جي عوام دوست حڪمت عملين جو جن ڪري 3 دفعا ڪيس صدر چوندجڻ بعد لاڳيتو چوٿون ڀيرو به ڪيس ملڪ جو صدر چونڊي وينزويلا جي پٺتي پيل غريب ماڻهن منجهس ڀرپور اعتماد جو اظهار ڪيو آهي. پر تنهن هوندي به بنيادي ڳالهه اها ته پٺتي پيل عوام کي بنيادي سهولتون ميسر ڪرڻ خوشي جوڳو ۽ تعريف لائق عمل آهي پر بنيادي مقصد ان سماج جي ڪايا پلٽ ڪرڻ آهي جيڪو عوام جي اڪثريت کي انهن سڀني سهولتن کان محروم ڪرڻ جو بنيادي ڪارڻ آهي.

بوليوارين قومپرستي، سامراجي يلغار جي مخالفت جو هڪ ترقي پسنداڻو انداز:

بوليوارين قوم پرستي جو اصطلاح اصل ۾ لاطيني آمريڪا جا آزادي جي هيرو سائيمن بوليوار (Simon Bolivar) جي نالي سان منسوب آهي جنهن اوڻويهين صدي ۾ سرمائيداراڻي نظام جي صورت ”بيڻڪيتي راڄ“ خلاف جنگ ڪري لاطيني آمريڪا جي ڪوڙ سارن علائقن کي آزاد ڪرايو هو. بوليوار هڪ ترقي پسند ۽ استحصال مخالف اڳواڻ هيو جنهن سڀني لاطيني آمريڪا جي پيڙهيل پرتن کي هڪ قوم سڏي هڪ لحاظ کان منجهن علائقائي تعصب جو خاتمو ڪيو ته ٻئي پاسي مظلوم ۽ محڪوم پرتن جي آزادي جي ڳالهه ڪندي هن اڻ سڌي طريقي سان قوم جي صحيح تصور،

اڪثريتي عوام، پيڙهيل پرتن، مزدورن ۽ هارين جي آزادي جي ڳالهه ڪئي.

بوليوار انهن چند تاريخي شخصيتن منجهان هڪ آهي جن شاويز جي سياسي ۽ نظرياتي لائين جو تعين ڪرڻ ۾ انتهائي اهم ڪردار ادا ڪيو آهي. مارڪسوادي ادب سان روشناس ٿيڻ کان اڳ اهو بوليوار هيو جنهن جي نانءُ جي چانوَ ۾ شاويز جا ترقي پسند لاڙا اؤسر ڪندا رهيا. سامراج مخالف، ترقي پسند بوليوارين قوم پرستي نه صرف شاويز پر ان کان اڳ وارين نسلن جو پڻ آدرش هئي ۽ MBR-200 کان ويندي لاطيني آمريڪا جي ست ملڪن جو سامراج مخالف اتحاد (ALBA) پڻ ان ئي خواب جو اظهار آهي. شاويز نه صرف وينزويلا اندر پر پوري لاطيني آمريڪا منجهه بوليوارين قومپرستي کي ڦهلائڻ جي ڳالهه ڪندو رهيو آهي جنهن جي هڪ ئي معنيٰ پيڙهيل پرتن، مزدورن، هارين ۽ عورتن جي آزاد جمهوري حڪومت آهي.

ان قدرن هيٺ جڙيل لاطيني آمريڪا جي ستن ملڪن تي مشتمل تنظيم (ALBA) لاءِ شاويز نه صرف مرڪزي خيال پيش ڪيو پر مرڪزي ڪردار پڻ ادا ڪري رهيو آهي. اڄ به وينزويلا لاطيني آمريڪا جي ڪوڙ سارن ملڪن کي سامراجي يلغار کان بچائڻ لاءِ رضاڪاراڻي انداز ۾ اربين ڊالرن جي معاشي امداد سميت سياسي، سفارتي ۽ عسڪري طور تي سندن پرجهلو ٿي بيٺل آهي. حقيقت ۾ اگر ائين ڪٿي چئجي ته ڪيوبا جي انقلابي نظرئي سان گڏ شاويز جي ترقي پسند سامراج مخالف بوليوارين قومپرستي ئي آهي جنهن لاطيني آمريڪا ۾ سامراج مخالفن، ترقي پسند، سوشلسٽ حڪومتن لاءِ راهه هموار ڪئي آهي ته ڪجهه غلط ڪونه ٿيندو.

سوويت يونين جي سهڪار ختم ٿيڻ بعد شاويز جي سربراهي ۾ اهو وينزويلا ئي آهي جنهن ڪيوبا سميت لاطيني آمريڪا جي ٻين سيني ترقي پسند ۽ عوام دوست حڪومتن جي معيشت کي عوام دوستيءَ جي بنياد تي سهارو ڏئي مضبوط ڪيو آهي.

(2) سامراج مخالفت ۽ آمريڪا دشمني:

شاويز جي سياست (غير عوامي روپ کان ويندي عوامي روپ تائين) سامراجي يلغار خلاف مزاحمت جي ئي صورت ۾ هلندي رهي آهي. MBR-200 کان ويندي ناڪام فوجي بغاوت تائين ۽ پوءِ نيو لبرلزم خلاف عوامي محاذ جوڙڻ کان ويندي اقتدار جي 14 سالن تائين شاويز اعلانيه طور هر هنڌ قول توڙي فعل ۾ آمريڪي سامراجي يلغار خلاف هڪ بين الاقوامي شخصيت طور سڃاتبو رهيو آهي. ائين ڪٿي چئجي ته موجوده دور ۾ شاويز جو تعارف ئي سامراج مخالفت بڻجي ويو آهي ته ڪو گهٽو غلط ڪونه ٿيندو.

ان ڳالهه ۾ ڪي به ٻه رايا نه آهن ته هن وقت سامراجيت جو مضبوط ترين قلعو آمريڪا آهي ۽ ان صورت ۾ سندس سامراجي پاليسين جي هر هنڌ ۽ هر ممڪن صورت ۾ مخالفت ڪرڻ گهرجي پر هڪ ڳالهه جيڪا سمجهڻ انتهائي ضروري آهي سا اها ته سرمائيداراڻو نظام ڪنهن هڪ رياست يا مُلڪ جي حد بندين ۾ قيد ناهي. اهو هڪ عالمي استحصالي سرشتو آهي جيڪو دنيا جي اڪثر ملڪن ۾ هن وقت به قائم ۽ دائم آهي. آمريڪي پاليسين جي مخالفت ان صورت ۾ ضروري آهي ته اهي ان ئي سرمائيداراڻي نظام جو تسلسل آهن نه ڪي ان نظام جي مخالفت ان ڪري

ضروري آهي ڇاڪاڻ ته آمريڪا جو سرواڻ آهي. شاويز پنهنجي مجموعي حڪمت عملين ۾ سامراجيت مخالف گهٽ پر آمريڪا مخالف وڌيڪ رهيو آهي. مٿس ان بنياد تي تنقيد ٿيندي رهي آهي ته هو هر ممڪن محاذ تي آمريڪي پاليسين جي ته مخالفت ڪندو رهيو آهي پر ساڳي ئي وقت مالياتي ادارن کان قرض وٺڻ کان ويندي روس، چائنا ۽ ايران سان رڳي آمريڪي مخالفت جي بنياد تي سياسي ۽ اقتصادي ويجهڙائي ڪي پڻ سامراج مخالفت چوندو رهيو آهي. ياد رکڻ گهرجي ته روس ۽ چين بنهي ملڪن جا ماضي ته پلي ڪيترا به ترقي پسند ۽ شاندار رهيا هجن پر اڄ اهي سرمائيدار رياستن جي صورت ۾ اوترائي قابل ترديد آهن جيترو ڪو بيو سرمائيدار ملڪ. بئي پاسي ايران پلي ڪيتري به شدت سان آمريڪي پاليسين جي مخالفت ڪندو هجي پر ان جو مطلب هرگز اهو ناهي ته رڳو ان بنياد تي احمدي نجاد کان ويندي آيت الله خامنائي تائين سندس اڳواڻن کي آزادين جي علمبردارن جا خطاب ڏنا وڃن ۽ هر نظرياتي اصول کي منڌيئڙو ڏئي کين پنهنجي ڪڇ ۾ ويهارجي. سامراجي يلغار جي مخالفت ته غير مشروط بنياد تي ڪرڻ گهرجي پر ان مان ڪنهن به صورت ۾ اِها مُراد نه آهي ته ان ئي نظام جي پيدا ڪيل ٻين آزادي دشمن صورتن جي حمايت ڪجي.

شاويز ۽ لاطيني آمريڪا جو آئيندو:

مٿي ذڪر ڪيل داخلي ڪوتن، نظرياتي توٽي سياسي ڪمزورين باوجود اهو شاويز ئي آهي جنهن جي وينزويلا جي صدارتي محل ۾ موجودگي ايندڙ دؤر ۾ وينزويلا سميت پوري لاطيني آمريڪا جي ملڪن جي سياست ۽ معيشت جو رُخ طئي ڪندي. شاويز جو ايڪويهين صدي جو مارڪسزم جو نعرو اڃا پنهنجي اندر ڪيترا امڪان رکي ٿو ۽ سندس آخري حد ڪٿي تي ٿئي اِهو ڏسڻ اڃا باقي آهي تنهن هوندي به موجود حالتن ۾ وينزويلا اندر شاويز جي چوٿون ڀيرو چونڊجڻ ڪري لاطيني آمريڪا جي ڪوڙ سارين ڪمزور معيشتن سُک جو ساهه کنيو آهي. شاويز پلي هڪ ڪميونسٽ انقلابي نه به هجي پر پنهنجي ملڪ جي پيڙهيل پرتن، هارين ۽ مزدورن لاءِ ادا ڪيل سندس لازوال ڪردار هڪ انوکو مثال آهي. شاويز تي تنقيد ڪندڙ ڪاٻي ڌر جا ڪجهه حلقا ڪيس سوشل ڊيموڪريٽ قرار ڏئي سندس نندا ڪندا آهن پر وينزويلا جي حالتن ۽ شاويز جي پاليسين جو مناسب انداز ۾ جائزو وٺڻ بعد اهو چوڻ ايترو بي مهل نه هوندو ته سندس حڪومتي دؤر کي سماجي جمهوريت (Social Democracy) سڏڻ بجاءِ عوامي جمهويت سڏجي ته بهتر ٿيندو.

<u>نظرياتي ادب</u>

مڊل ڪلاس جو طبقاتي ڪردار

حسن شاهه

گذريل ڪافي سالن کان ۽ خاص طور تي جڏهن جي بحاليءَ واري تحريڪ شروع ٿيڻ کان پوءِ ساڄي ڌُر جي اصلاح پرست ڌُرين "سول سوسائٽي" کي انقلابي رنگ ۾ پيش ڪرڻ شروع ڪيو ته اها ڪا حيرت جي ڳالهه نه هئي، پر کاٻي ڌر جي سوشلسٽ پارٽين به مڊل ڪلاس جي "انقلابي ڪردار" جي تبليغ ڪرڻ شروع ڪئي ته اسان جهڙن مارڪسي نظرئي جي اڌ اڪري طالب علمن لاءِ مڊل ڪلاس جي طبقاتي ڪردار جي ڇنڊڇاڻ ڪرڻ تمام ضرروري ٿي پيو آهي. موجوده صورتحال ۾ سنڌ جو مڊل ڪلاس ڪو انقلابي ڪردار ادا ڪري سگهي ٿو يا اها محض خوش فهمي آهي؟

ڪنهن به انقلابي جدوجهد لاءِ انتهائي ضروري آهي ته سماج ۾ موجود طبقاتي تضاد ۽ ان سماج جي طبقاتي بيهڪ جو سائنسي ۽ جدلياتي انداز ۾ اڀياس ڪجي، ٻي صورت ۾ يا ته انقلابي جدوجهد، نظرئي کي جيئن جو تيئن مڙهڻ ۽ لڪير جو فقير ٿي پئي ٿي يا وري اصلاح پرستيءَ جو رستو وٺڻ تي مجبور ٿئي ٿو. طبقا هڪٻئي کان پيداواري ذريعن سان تعلق ۽ سماجي پيداوار جي عمل ۾ پنهنجي ڪردار جي ڪري هڪ ٻئي کان مختلف بلڪه متضاد ٿين ٿا. هڪ طرف سرمائيدار ۽ جاگيردار طبقو آهي جنهن وَٽِ پيداواري ذريعن جي مالڪي ۽ رياست جي سڀني صورتن جو قبضو آهي ته ٻئي طرف مزدور ۽ هاري طبقو آهي جنهن وٽ صرف پورهئي جي طاقت (Labour Power) هوندي آهي. سرمائيدار ۽ جاگيردار طبقي جي بقا مزدور ۽ هاريءَ جي استحصال ذريعي منافعو ڪمائڻ ۾ آهي. اُن جي برعڪس مزدور ۽ هاريءَ جو آجپو سرمائيدار ۽ ذاتي ملڪيت جي خاتمي ۾ آهي، انهن طبقن جي وچ ۾ تضاد سرمائيداري نظام ۾ رهندي حل نه ٿو ٿي سگهي انهن ٻنهي طبقن کان علاوه هڪ ٽيون طبقو به آهي جنهن کي "مڊل ڪلاس يا وچولو طبقو" سڏجي ٿو.

هڪ طرف ته مزدور ۽ هاري طبقي وانگي هي طبقو به پيداواري ذريعن کان محروم آهي. پيداواري ذريعن کان محروم هئڻ ڪري هي مزدور ۽ هاريءَ کي ويجهو آهي. پر ٻئي طرف پيداواري عمل ۾ هي طبقو براه راست شامل آهي. پيداواري عمل ۾ هي طبقو صرف ذهني پورهئي يا وري پيداوار جي تقسيم جي عمل تائين محدود هوندو آهي. طبقاتي سماج ۾ ذهني ۽ جسماني پورهئي ۾ تضاد هجي ٿو. ذهني پورهئي کي جسماني پورهئي جي ڀيٽ ۾ وڌيڪ اهميت جوڳو سمجهيو وڃي ٿو ان ڪري هي طبقو پنهنجي پاڻ کي سرمائيدار طبقي جي (ذهني ۽ اقتصادي طور) ويجهو تصور ڪري ٿو. هن طبقي جي وضاحت ميني فيسٽو Manifesto ۾ هن ريت ٿيل آهي.

In countries where modern civilization has become fully developed, A new class of petty, bourgeoisie has been developed formed fluctuating b/w proletariat and bourgeoisie, and ever re-newing it self as a COMPLEMENTARY part of bourgeois society.

انهن ملڪن ۾ جتي جديد تهذيب پوري طرح اُسري چڪي آهي پيٽي بورجوازي جو هڪ نئون طبقو پيدا ٿيو آهي. جيڪو پرولتاري ۽ بورجوا وچ ۾ ڦرندو گهرندو رهي ٿو ۽ هيمشه بورجوا سماج جي واڌاري/ مددگار طبقي طور پنهنجي پاڻ کي نئون ڪندو ٿو رهي."

مئني فيسٽو/ منشور ۾ هڪ ٻي جاءِ تي لکيل آهي ته:

The lower middle class, the small manufacturer, the shopkeeper, the artist, the peasant, all

these fight, fight against the bourgeoisie to save from extinction, their existence as fractions of the middle class. They are there fore not revolutionary for they try to roll back the wheel of history, If by chance they are revolutionary, they are so only in view of their com pending transfer into the proletariat.

هيٺين وچولو طبقو، ننڍا ڪارخانيدار، دڪاندار، ڪاريگر ۽ هاري (ننڍو زميندار) اهي سڀ وچولي درجي جي ڌڙي جي حيثيت ۾ پنهنجي وجود کي ميسارجڻ کان بچائڻ لاءِ بورجوازي خلاف وڙهندا آهن. ان ڪري اُهي انقلابي نه پر قدامت پسند آهن، بلڪه رجعت پرست آهن ڇو ته اهي تاريخ جي ڦيٽي کي واپس ڦيرائڻ جي ڪوشش ڪندا آهن، اگر اتفاق سان اهي انقلابي ٿا ٿين ته اهو ان ڪري جو انهن کي پرولتاري طبقي ڏانهن ڏڪجڻ جوخوف هجي ٿو.

وچولو طبقو هڪ وسيع اصطلاح آهي ان اصطلاح هيٺ مختلف پيشن سان وابسته ماڻهو يا گروهه اچن ٿا. مثال طور: دڪاندار، ڪارخانيدار، ڪاريگر، سرڪاري يا خانگي بينڪن، فيڪٽرين، اين جي اوز NGO's جو ڪاروهنوار هلائيندڙ مئنيجر، انجنيئر، ڊاڪٽر، وڪيل، پروفيسر، واپاري، ننڍا زميندار ۽ ڊسٽريبيوٽرز وغيره.

پيشي جي لحاظ کان اُهي سڀ هڪٻئي کان مختلف آهن پر جيڪا ڳالهه انهن سڀني ۾ گڏيل آهي اها هيءَ آهي ته هنن سڀني جو اقتصادي ۽ معاشي انحصار سرمائيدار طبقي تي هوندو آهي. هن طبقي جو آجپو ۽ بقا ذاتي ملڪيت کي برقرار رکڻ ۾ هوندو آهي ۽ انهن جو آجپو سرمائيداري نظام ۽ ذاتي ملڪيت جي خاتمي ۾ نه هوندو آهي. پوءِ ته ڳرين پگهارن ۽ هيٺين طبقي جي استعمال ۾ ننڍو پارٽنر بڻائي سرمائيدار هن طبقي کي دولت، تعليم ۽ زندگيءَ جي سهولتن ۽ عيش و آرام جي اجازت ڏيندو آهي ۽ انهن تائين دسترس/ (پهچ) ڏئي ٿو. پورهئي جي ورهاست ۽ ٽيڪنالاجي جي ترقيءَ جي نتيجي ۾ سرمائيدار هن طبقي تي تمام گهڻو پاڙيندو آهي، ڪمپنيءَ جو ڪاروهنوار ان جا چاڙتا (Executives) هلائيندا آهن. ان طرح سان نه صرف هي ڳريون پگهارون ڪٽندا آهن بلڪ پورهيتن جي استحصال ۾ سَٽَ سمنڊ پار ويٺل ان سرمائيدار جا مددگار ۽ ساٿاري به هوندا آهن. ان ڪري مارڪس ۽ اينگلز ان طبقي کي سرمائيدار جو واڌارو مددگار طبقو سڏيو آهي هن طبقي جي نمائندگي ڪندڙ دانشور لفظي طور تي پورهيتن جي حقن جي ڳالهه ڪندا آهن. پر پورهيتن جي سرمائيدار خلاف فيصلائتي ويڙهه ۾ سرمائيدار طبقي جا حمايتي بڻجي ويندا آهن. اڪثر پيٽي بورجوا دانشور سوشلسٽ انقلاب کي ”خوني انقلاب“ چئي ننديندا آهن. ڇو ته هنن وٽ انقلاب جو تصور اهو آهي، جنهن ۾ ”رت جو ڦڙو به نه وهي.“ هن طبقي کي لڳندو آهي ته سرمائيدار نظام ۽ ذاتي ملڪيت جي خاتمي ۽ پورهيت طبقي جي حڪمراني هيٺ هن طبقي جو وجود هميشه هميشه لاءِ ختم ٿي ويندو. هي اهو سوچڻ ۾ حق بنجاب آهي ڇو ته پورهيت طبقي جي حڪمرانيءَ هيٺ آهستي آهستي ذهني ۽ جسماني پورهئي جو فرق ختم ٿي ويندو ۽ پورهيت رياست (پهرئين ڏاڪي ۾ First Step) ۽ سماج جو سمورو ڪاروهنوار پاڻ هلائڻ جي لائق ٿي ويندا ته هن وچ ڪُٽئي طبقي جي ضرورت ئي نه رهندي.

آڄ جي مڊل ڪلاس (وچولي طبقي) جي ڪردار کي عالمي سامراجيت ۽ ٽئين دنيا جي سرمائيداري جي پس منظر ۾ ئي سمجهنداسين يا سمجهي سگهجي ٿو.

گلوبلائيزيشن ۽ آزاد واپار جي نتيجي ۾ اقتصادي سرحدون ختم ٿي رهيون آهن ۽ سرمائيدار لاءِ اهو ممڪن نه رهيو آهي ته

هو پاڻ تمام ملڪن اندر پنهنجي ڪاروبار جي نگهباني ڪري. ان ڪري هِن ڪي اهڙن چاڙتن جي ضرورت آهي جيڪي هن ڪي يا هن پاران هن جي ڪاروبار جي نگهباني ڪَنِ ۽ هن تائين وڏ کان وڏ منافعو پڄائين. ان مقصد لاءِ وڏن سرمائيدار ملڪن جي پالتو ادارن ”IMF“ ۽ ”ورلڊ بئنڪ“ ذريعي ٽين دنيا جي ملڪن جي امداد ڏني پئي وڃي هو پنهنجي مُلڪن ۾ اهڙا ادارا قائم ڪن جن ۾ شاگردن ڪي ست سمنڊ پار (ٻاهرين ملڪن) ۾ ويٺل سرمائيدار جي منافعي ۾ ڏينهن رات اضافي ڪرڻ جا گُرَ به ايندا هجن نه صرف اهو پر هُنن جي لباس، اٿڻ، ويهڻ، کائڻ، پيئڻ ۽ سوچ جا سڀ انداز سرمائيداراڻي تهذيب جي copy نقل بلڪ caricature (ڪل جوڳو خاڪو) هجن.

صرف سنڌ ۾ ئي هينئر اهڙا لاتعداد ادارا قائم ڪيا ويا آهن جيڪي آمريڪي ۽ يورپي سرمائيدارن لاءِ ”منشي“ پيدا ڪرڻ جي خدمت انجام ڏئي رهيا آهن چو ته انهن ”منشين“ جي پورهئي جا خريدار گهٽي پاڳي وڏن شهرن ۾ مرڪز آهن انڪري انهن جو رخ وڏن شهرن ڏانهن آهي.

ننڍن شهرن ۾ اهو ڪم NGO's ڪري رهيون آهن، بظاهر سماجي ڀلائيءَ جون تنظيمون ترقي يافته سرمائيدار دنيا جي ٽُڪرن تي پلجندڙ اهي ادارا آهن جن جو ڪم سماج ۾ طبقاتي ۽ قومي تضاد ڪي مانيٽو (Pacify) ڪرڻ آهي. اهي تنظيمون نام نهاد عوامي ڀلائي جي پردي ۾ ۽ پوئتي پيل سماجن ۽ رجعتي رياستن ۾ statusquo (موجوده حالتن) ڪي بحال ڪرڻ يا برقرار رکڻ ۾ وڏو ڪردار ادا ڪن ٿيون، اهي تنظيمون عوام ۾ خاص ڪري نوجوانن ۾ اهو شعور اڀاري رهيون آهن ته انفرادي چڱائي ئي سڀ ڪجهه آهي ۽ ماڻهو ”اگر پاڻ چڱو آهي ته جهان چڱو آهي.“ چڱائي هميشه پاڻ کان شروع ٿيندي آهي. “Charity

NGO's begin's at home” لڳ ڀڳ چاليهه پنجيتاليهه سال گذرڻ باوجود لاطيني آمريڪا ۾ ڪو ڀوتو ڀاري نه سگهيون آهن. جيڪڏهن!

NGO's ئي لاطيني آمريڪا جي مسئلن ڪي حل ڪري سگهي ها ته وينزويلا، برازيل، نڪاراگوا ۽ بوليويا ۾ انقلاب جي ضرورت ئي نه هجي ها.

پر! سوال اهو آهي ته:

جنهن سنڌي مڊل ڪلاس تي سماج ڪي تبديل ڪرڻ جهڙي وڏي ذميواري سونپي ٿي وڃي ڇا اهو اها ذميواري نڀائڻ جي اهل به آهي يا نه!

ان سوال ڪي سمجهڻ لاءِ ضروري آهي ته سنڌي مڊل ڪلاس جي ڪردار جي تاريخي ۽ جدلياتي ڇنڊ ڇاڻ ڪجي.

سنڌ جي شهرن ۾ ويٺل مڊل ڪلاس پنهنجي عمل سان اهو ثابت ڪيو آهي ته هو سنڌ جي آجپي لاءِ نه وڙهيو آهي ۽ نه وڙهڻ جي صلاحيت رکي ٿو.

شهرن جو مڊل ڪلاس ايم ڪيو ايم ۽ جماعت اسلامي جهڙين پارٽين وٽ يرغمال بڻيل رهيو آهي ۽ انهن ڪي جماعتن جو Support base آهي، اهو مڊل ڪلاس ون يونٽ خلاف تحريڪ دوران حڪمران طبقي جو حامي ۽ مددگار رهيو. (سبط حسن جهڙن دانشورن به ون يونٽ جي حمايت ڪئي هئي) ۽ سنڌ جي قومي جمهوري تحريڪ جو مخالف پُٺي خلاف PNA ۽ مارشل لا جو حامي به اهو ئي شهري مڊل ڪلاس هو. MRD ۾ به ان شهري مڊل ڪلاس ۽ ان جي نمائندي اردو پريس جو ڪردار رجعتي ۽ سنڌ دشمن رهيو. مشرف جي جمهوريت ڪي قبول عام ڏيندڙ به سنڌ جو اهو ئي شهري مڊل ڪلاس هو. حقيقت ته اها آهي ته اهو شهري مڊل ڪلاس ڪڏهن به جمهوريت پسند نه رهيو آهي.

سنڌ جو ننڍن شهرن ۾ رهندڙ وچولو

طبقو وڏن شهرن جي وچولي طبقي جي پيٽ ۾ جمهوريت پسند رهيو آهي.

ون يونٽ ۽ ايوبي مارشل لا واري دور ۾ ان کان پوءِ ضياءَ شاهي جي دور ۾ به هن قومي جمهوريت جو ڀرپور مظاهرو ڪيو. پر اڄ جڏهن سنڌ جا وسيلا رياست ۽ ملٽي نيشنل ڪمپنين وٽ يرغمال آهن ۽ ٻئي طرف تعليمي ادارن ۾ ميڊيا ذريعي مڊل ڪلاس کي بورجوازي بنائڻ Bourgeosiefy جي هر ممڪن ڪوشش ڪئي ويندي هجي اتي وچولي طبقي جو پنهنجي قومي جمهوريتي رجحان براقرار رکڻ انتهائي مشڪل نظر ٿو اچي. انفرادي طور وچولي طبقي سان تعلق رکندڙ فرد انقلابي ٿي سگهن ٿا، تاريخ ۾ اهڙا ڪيئي مثال آهن پر بحيثيت طبقي جي مڊل ڪلاس ڪوبه انقلابي ڪردار ادا ڪرڻ جي صلاحيت نٿو رکي. بحيثيت طبقي جي هي پورهيت طبقي ۽ سماج کي ته ڇا بلڪ! پنهنجي پاڻ کي آجو نٿو ڪرائي سگهي.

مڊل ڪلاس ۽ سول سوسائٽي جي ڪردار جو اندازو ان مان لڳائي سگهجي ٿو ته 2007ع ۾ آزاد عدليه جي بحالي لاءِ شروع ٿيل تحريڪ صرف ججن جي بحاليءَ تي اچي دنگ ڪيو.

سنڌ جي پهراڙي جي مڊل ڪلاس جا تمام گهڻا پرت پاڻي کوٽ، بي روزگاري ۽ ٻين معاشي سببن ڪري تمام تيزي سان پورهيت طبقي ۾ شامل ٿي رهيا آهن. پر پورهيت تحريڪ جي ڪمزور هئڻ ڪري، مڊل ڪلاس جي هنن پرتن ۾ موقعي پرستي جو عنصر حاوي صورت ۾ نظر اچي ٿو جنهن جو اظهار ٿوري گهڻي ادبي ۽ دانشوراڻي سرگرميءَ سان گڏ، جاگيردارن، ڪامورن ۽ چونڊيل نمائندن جي اڳيان پٺيان ڦرڻ ۽ انهن سان تعلق جوڙڻ جي صورتن ۾ ٿيندو رهي ٿو. پر جيئن ته هي طبقو تيزي سان پنهنجي معاشي بهيڪ کي ڪمزور ٿيندي ڏسي ٿو ته تنهنڪري اهو پورهيت انقلابي فڪر کان متاثر به ٿئي ٿو ۽ تڪڙي تبديلي جي تمنا به ڪري ٿو. انهيءَ تڪڙ ۽ پنهنجي ٻٽي طبقاتي بيهڪ جي ڪري. اهو طبقو بظاهر قومي طبقاتي انقلابي نعرن هيٺ هڪ پسي مهم جوئي ته ٻي پاسي غير مستقل مزاجي کي اظهاريندو آيو آهي. ٻين لفظن ۾ چن انفرادي مثالن کي ڇڏي ڪري، هن طبقي جي انقلابيت هڪ نوڪري يا ڪجهه ٽيڪن جي مار هوندي آهي.

مڊل ڪلاس ڪوبه انقلابي ڪردار صرف تڏهن ئي ادا ڪري سگهي ٿو جڏهن هو پنهنجي پاڻ کي پورهيت طبقي ۽ ان جي طبقاتي مفادن سان سلهاڙي ۽ ان جي جدوجهد ۾ پورهيت طبقي جو ساٿاري ٿئي. مارڪس class struggle in France ۾ لکيو هو ته:

"The Petty bourgeoisie can preserve its revolutionary attitude towards the bourgeoisie only as long as Proletreate stands behind it."

پيٽي بورجوازي (وچولي طبقي) صرف تيستائين ئي بورجوازي طرف انقلابي رويو برقرار رکي ٿو، جيستائين مزدور طبقو ان جي پٺيان موجود آهي.

مطلب ته پورهيت طبقي کان الڳ وچولو طبقو بحيثيت طبقي جي ڪوبه انقلابي ڪردار ادا نه ٿو ڪري سگهي، ان ڪري ضرورت ان ڳالهه جي آهي ته سوشلسٽ پارٽين کي پنهنجي سموري توانائي پورهيت طبقي ۽ ان جي طبقاتي جدوجهد کي منظم ڪرڻ گهرجي ڇو ته صرف پورهيت طبقو ئي سموري انساني سماج کي سرمائي ۽ انسان مٿان انسان جي ظلم مان نجات ڏياري سگهي ٿو.

ترميم پسنديءَ جو عروج ۽ زوال

<u>*هرپل برار / ڪبير*</u>

(نوٽ) هيٺيون مضمون ڪميونسٽ پارٽي آف گريٽ برٽين مارڪسٽ ليننسٽ جي جنرل سيڪريٽري ڪامريڊ هرپل برار جي ڪتاب Revisionism and demise of the USSR جي هڪ باب جو ترجمو آهي. هي مضمون ڪامريڊ اسٽالن کانپوءِ پارٽيءَ تي ترميم پسندن جي غلبي ۽ سرمائيداري ڏانهن موٽ جي آڪاٽي پڌائي ٿو. مضمون جو پيو حصو سماجواد جي ايندڙ ڪڙي ۾ ڏبو.

اشتراڪي حاصلاتن جي تباهي

بقول لينن جي بورجوازي پلي پٽ چاٽي ٿو ته:

”بورجوازي کان وڌيڪ سندس مفاد جو بهتر دفاع ڪندڙ پورهيت طبقي جا اُهي سرگرم ڪارڪن هوندا آهن جيڪي موقعي پرستي جي رجحان جي پوئيواري ڪندا آهن.“(1)

پنهنجي جم کان ئي سوويت ريپبلڪ داخلي توڙي خارجي مونجهارن کي منهن ڏنو. ان جي باوجود به هُن ملڪي ڏڦيڙ وجهندڙن ۽ سامراجي فوجي هٿ چُراند ڪندڙن کي تڏهن شڪست ڏني، جڏهن اُها پنهنجي دشمن کان گهڻو ڪمزور هئي. هُن اشتراڪي تعمير کي ناقابل مثال حد تائين پهچايو. هُن فاشزم خلاف جنگ ۾ فتح جي حاصلات ۾ به سڀ کان وڌيڪ ۽ اهم ڪردار ادا ڪيو ۽ هُن عالمي طور تي سمورن ملڪن جي پورهيت انقلابين ۽ قومي آزادي جي عوامي ويڙهِن جي بنا ڪنهن ”رياستي“ غرض جي، سهڪار ڪيو، جيستائين سوويت عوام مارڪسزم- لیننزم جي بينر هيٺ وڙهندو رهيو ۽ جيستائين لينن ۽ اسٽالن جي رهنمائي ۾ هڪ بلشويڪ (1903 ۾ رشين سوشل ڊيموڪريٽڪ پارٽي ٻن ڌڙن ۾ ورهائجي وئي جنهن مان هڪ جو نالو

بلشويڪ معنيٰ ”اڪثريتي“ هيو جنهن جي اڳواڻي لينن پئي ڪئي ۽ ٻئي جو نالو مَنشويڪ معنيٰ ”اقليتي“ هيو جنهن جي اڳواٽي پيلخانوف پئي ڪئي) پارٽي سندن اڳواٽي ڪئي ٿي، تيستائين دنيا جو ڪوبه قلعو سندن پهچ کان ٻاهر نه هو.

مختصراً اهو ئي سبب آهي جو سوويت عوام، سوويت رياست ۽ سوويت يونين جي ڪميونسٽ پارٽي جو وقار، سڀ کان اونچو رهي، سموري ترقي پسند انسانيت جو پيار ۽ ايمانداراٽي عزت حاصل ڪندو رهيو. پنهنجي موت کان ٿورو اڳ ئي اسٽالن چيو هيو.

”اسان جي پارٽي جي همت ۽ ڪاميابي جي تعريف ۾ برادر تنظيمن جي قيادت، انهيءَ کي عالمي انقلابي تحريڪ جي ”شاڪ برگيڊ“ (دفاعي جٿو) جي اعزاز سان نوازيو. اهڙي ريت انهن پنهنجن ئي اميدن کي پئي اظهاريو ۽ شاڪ برگيڊ جي ڪاميابي سرمائيداري جي عتاب ۾ رهندڙ عوام کان تمام گهڻو مددي ثابت ٿيندي. مان سمجهان ٿو. اسان جي پارٽي اهڙين اميدن تي پوري لٿي آهي.“(2)

اسٽالن جو اِهو چوڻ ۾ بلڪل درست هيو ته لينن جي پارٽي، سمورن ڪميونسٽن جي اميدن تي پوري لٿي آهي. CPSU سچ ۾

ته انهيءَ تعريف ۽ مدد جي چڱي ريت لائق هئي جيڪا ڪيس سمورين برادر تنظيمن طرفان ميسر ٿي.

پر 20 هين ڪانگريس جي شروعات سان سڀ ڪجهه تبديل ٿي ويو جڏهن خروشيفي ترميم پسند ٽولو CPSU جي قيادت حاصل ڪري ويو. سياست، نظريي، فلسفي ۽ معاشيات ۾، داخلي توڙي خارجي پاليسين ۾ هِن ٽولي پنهنجي ترميم پسند لائين ذريعي هڪ اهڙي عمل جي شروعات ڪئي، جنهن پارٽي، سوويت معيشت ۽ سوويت رياست کي تباهه ڪرڻ شروع ڪيو ۽ انهيءَ عمل (اڳتي هلي) ساڍن ٽن ڏهاڪن ۾ USSR ۾ سوشلزم جي خاتمي، CPSU جي تحليل ٿيڻ ۽ سوويت يونين جي ٽوڙ ڦوڙ ۾ پاڻ اظهاريو.

سامراجي بورجوازي ڪٽي ڪيڏو به زور چو نه ڏنو هجي، يا سوويت يونين تي ڪيترن ئي لکين فوجين جي چڙهائي چو نه ٿي هجي، پر سوويت يونين هميشه سوڀارو رهيو. CPSU ۾ موقعي پرستي جي ڪاميابي (يا) خروشيفي غدار ٽولي جي اقتدار ڦبائڻ سان ئي بلشويڪ قلعي ۾ ڏار پيا. ٻين لفظن ۾ انهيءَ کي اندران ئي اندران شڪست هارو ڪيو ويو.

سرد جنگ جي مشهور آمريڪي معمار جارج ڪينن (George Keenan) 1947ع ۾ ئي پنهنجي دوranديشي ڏيکاريندي لکيو هو ته:

”جيڪڏهن .... ڪڏهن به ڪنهن شيءِ پارٽي جي ٻڌي ۽ انهيءَ جي سياسي اوزار واري اهليت کي ڌڪيو سوويت رشيا رات پيٽ ۾ ئي هڪ مضبوط ترين کان ڪمزور ترين ۽ قابل رحم قومي سماجن ۾ تبديل ٿي ويندو.“(3)

سامراج جنهن شيءِ جي تمام گهٽي خواهش پئي ڪئي يعني پارٽي جي ٻڌي ۽ انهيءَ جي سياسي اوزار واري حيثيت جو خاتمو، اُها تڏهن پوري ٿي جڏهن فيبروري 1956ع ۾، پارٽي جي ويهين ڪانگريس جي آخري ڏينهن جي آڌي رات جو خروشيف پنهنجي چار ڪلاڪ اسٽالن مخالف مزحمتي تقرير ڪئي. جنهن کي نام نهاد ڳجهي تقرير به چيو وڃي ٿو. جنهن ۾ هُن اسٽالن جي (ڪاتي ۾ وڌل) شخصيت پرستيءَ واري واڪ کي ڇڏيندي، اسٽالن کي هر ڏوهه جو ذميوار قرار ڏنو.

خروشيف جي تقرير، جنهن کي ترميم پسندن هڪ وڏي تياري سان سامراجي ميڊيا تائين ليڪ ڪري پهچايو، تمام اگرا نتيجا ڏنا ۽ اوڀر جرمني ۽ هنگري ۾ بغاوتن کي همٿايو. خروشيف عارضي طور مجبور ٿي پير پوئتي ڪيا. سندس جيون ڪٿا لکندڙ جي بقول ته خروشيف قيادت ۾ پنهنجي مخالفن کي چيو هو ته:

”اسان سڀ گڏجي به اسٽالن جي حاجت (ٽوري) برابر ناهيون.“(4)

اسٽالن جي سوال کان وٺي، زرعي پيداوار جي نجڪاري جي حمايت، غير آباد زمين واري مهم جوئي، صنعت جي مرڪزي تاجي پيٽي کي توڙي انهي جي مڪاني بنيادن تي تعمير ۽ ڳري کان هلڪي صنعتڪاري ڏانهن لاڙو. اِهي خروشيف جي ڪيترن ئي مسئلن تي ڪجهه پاليسيون آهن جن پريزيڊيم (تنهن وقت پولٽ بيورو کي اهو ئي سڏيو ويندو هو) ۾ سخت مخالفت کي پيدا ڪري وڌو. اهو مسئلو پريزيڊيم جي 18-21 جون 1957ع واري گڏجاڻي ۾ اٿاريو ويو، جنهن ۾ خروشيف کي پنهنجي انتهائي غلط معاشي پاليسين سبب مالتوف ۽ ٻين جي اڳواٽي سخت مخالفت کي منهن ڏيڻو پئجي ويو. پريزيڊيم جي 11 ميمبرن منجهان حزب اختلاف کي 7 ميمبرن جي حمايت حاصل هئي. پر خروشيف جي

رد ٿيڻ ۽ سيڪريٽري جنرل جي عهدي تان انهيءَ وقت معزوليءَ جي خبر جيئن ئي ڳُلي، تيئن ماسڪو جي انهن ميمبرن، جن جي چونڊ ۾ خروشيف جو وڏو هٿ هو، پريزيڊيم جو گهيراءُ ڪري، پوري سينٽرل ڪاميٽي جي ڪانووڪيشن جي گهر ڪئي. تڙ تڪڙ ۾ گهرايل سينٽرل ڪاميٽيءَ جي گڏجاڻي، جيڪا 6 ڏينهن جاري رهي پنهنجي اختتامي فيصلي ۾ خروشيف جي حق ۾ ئي بيٺي ۽ مالتوف، ميلنڪوف ۽ ڪاگنوچ کي پريزيڊيم ۽ سي سي ٻنهي منجهان نيڪالي ڏئي ڇڏي.

انهيءَ نيڪالي ڪانپوءِ جنهن کي خروشيف ۽ سندس ساٿارين پارٽي مخالف حزب اختلاف ٺي ڪوٺيو، خروشيف سرءُ 1964 تائين اڇي ڪاري جو تيستائين مالڪ رهيو جيستائين بعد ۾ ٻين اڇي هُن کي ڪڍي، گمنامي جي اوڙاهه ۾ اڇلائي ڇڏيو. پنهنجي انهيءَ ستن سالن جي عرصي ۾ هُن (خروشيف) ڏيهي امور جي مامري ۾ اسٽالن تي پنهنجي تنقيد کي اڃان وڌيڪ تيز ڪيو. مشين ۽ ٽريڪٽر اسٽيشن (MTS) جي اداري کي ٽوڙي ڇڏيو. منصوبا بندي کي غير مرڪزي بڻائي، هُن معاشي دائرن، اندر، مارڪيٽ جي تاجي پيٽي کي داخل ڪيو. هُن جوش جذبي سان آمريڪي زرعي طريقه ڪار جي تقليد ڪئي. مختلف وسيلن کي (واپس) صنعت کان زراعت ڏانهن منتقل ڪيو ۽ خانگي زرعي پيداوار جي حوصله افزائي ڪئي. لاڳت جي اوليتن ۾ ڳري بجاءِ هلڪي صنعت کي اڳيان ڪيو. اهو سڀ ڪجهه سوويت عوام جي زندگيءَ جي معيار کي بهتر ڪرڻ جي ناليءَ ۾ ڪيو ويو. پر سچ اهو آهي ته اهو سڀ ڪجهه انهيءَ جي ابتڙ کي حاصل ڪرڻ لاءِ ڪيو ويو. ڇاڪاڻ ته ڳري صنعت جي اوسر کانسواءِ اهو ممڪن ڪونهي ته زرعي پيداوار ۽ استعمالي شين جي رسد ۾ اضافو عملي به بڻائي سگهجي. اوليتن جي اها تبديلي، اسٽالن جي انهيءَ تنبيهه جي بلڪل متضاد هئي جنهن ۾ هُن چيو هو ته:

”پيداواري ذريعن جي پيداور (يا اوسر) کي بنيادي اهميت نه ڏيڻ سان، اسان پنهنجي معيشت جي مستقل ڦهلاءُ واري امڪانن کي تباهه ڪري ڇڏينداسين.“(5)

هوئين خروشيف جي سيڪريٽري جنرل جي پهرين سال واري عرصي دوران ئي عام واهپي جي شين ناهڻ تي ٿيندڙ خرچ ڳرين يا وڏين صنعتن تي ٿيندڙ خرچ کان محض 20 سيڪڙو مٿي وڃي بيٺو جيڪو اڳ ۾ 70 سيڪڙو تائين هيو.

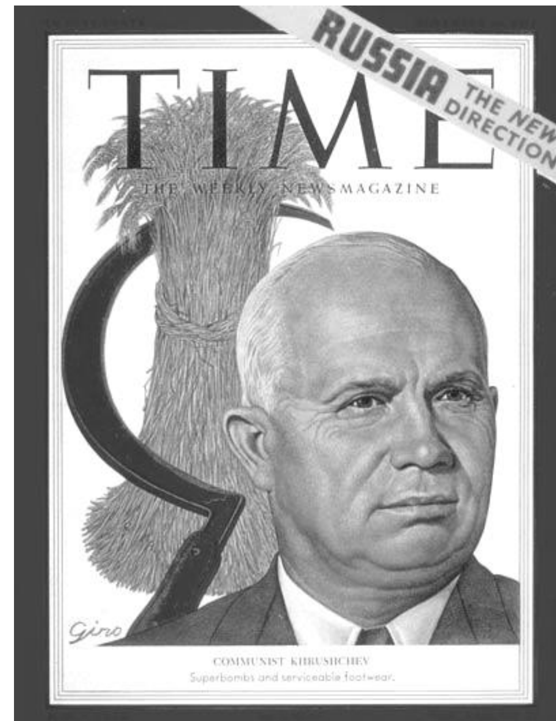
ڪارپوريٽ ميڊيا جي اهم ترين ميگزين خروشيف کي اشتراڪي روس جو نئون طرف سڏيو

نظريي جي ميدان ۾ به طبقاتي جدوجهد، پورهيتن جي نگهبان پارٽيءَ ۽ پرولتاريه آمريت کان، ڇاٽي ڀڄهي لاڙو ڪيو ويو. نام نهاد شخصيت پرستيءَ جي روايت کي ختم ڪرڻ جي بهاني انهن پابندين کي نرم ڪيو ويو جن بورجوا ۽ پيٽي بورجوا عنصرن جي تباهه ڪن سرگرمين کي روڪيو ٿي.

خروشيف جي انهيءَ نرم پاليسي جي اثر هيٺ فڪري ۽ ثقافتي دائرن اندر به لبرلائيزيشن جو آغاز ٿيو. جنهن سبب بورجوا فڪر ۽ نظريي، سوويت فن، فلم، شاعري ۽ ناولن کي سوويت ماضي ڏانهن دشمناڻو نه سهي پر تنقيدي ضرور بڻايو.

ماضي ۾ پابندي پيل لکيڻن کي وري ڇاپيو ويو. خروشيف جي نرم پاليسين سوشلزم جي دشمنن کي اهو موقعو فراهم ڪيو، جنهنجو ڪين وڏي عرصي کان انتظار هو ۽ اُهو هيو سوويت فڪري ۽ درسي دائرن ۾ بورجوا معاشي خيالن جي

تشهير. نتيجي طور معاشيات ۾ اندر تائين

اولهه جي اثر پنهنجا دگ ٿاهڻ شروع ڪيا.

خارجه پاليسيءَ جي دائري اندر خروشيف پورهيت عالمگريت (جي مقصد کي) ڦٽو ڪري، سامراجيت ۽ خاص طور آمريڪي سامراج سان مفاهمت تي وڏيڪ زور ڏنو، جنهن سوشلسٽ ڪيمپ جي اتحاد کي ناڪاري طور متاثر ڪيو ۽ ايندڙ ڏهاڪن ۾ انهيءَ جي ٽوڙ ڦوڙ جي عمل جو آغاز ٿيو. خروشيف پاران سوشلسٽ ڪيمپ جي اتحاد کي ٽوڙڻ تي، سامراج تمام گهڻو مطمئن ۽ خوش ٿيو. انهيءَ حوالي سان 26 مارچ 1962ع ڌاري نيوزويڪ (News Week) ڪجهه هيئن لکيو ته:

”اسٽالن جي ڏينهن جي متحده بلاڪ کي نڪيتا خروشيف ناقابل تلافي طور تي تباهه ڪري ڇڏيو آهي. ڪميونزم بجاءِ اولهه جي دنيا جي، شايد خروشيف جي سڀ کان وڏي خدمت اها ئي آهي.“(6)

عالمي ڪميونسٽ تحريڪ تي پنهنجي تباهه ڪُن موقعي پرستاڻي لائين کي مڙهڻ لاءِ خروشفي ٽولي بردار تنظيمن جي عالمي لاڳاپن ۾ سڌي ۽ سخت مداخلت ڪئي. ايتري قدر جو بردار تنظيمن ۽ ملڪن جي قيادت جي تبديلي لاءِ دٻاءُ تيز ڪيو. پر جيئن ته چيني ڪميونسٽ پارٽي خروشيف جي ترميم پسندي جي مخالفت ۾ مُهڙ جو ڪردار ادا ڪيو، تنهنڪري اِها خروشيف جي حملن ۽ انتقامي ڪارروائين جو خاص نشانو بڻي. جنهن سبب نه صرف پارٽي پر اشتراڪيت جي انهن ٻن عظيم مورچن وچ ۾ رياستي لاڳاپن کي تمام گهڻو نقصان رسايو.

هڪ دفعو ٻيهر، خروشيف جي انهن عملن سامراجي حلقن کي خوش ڪري ڇڏيو. 30 سيپٽمبر 1963ع واري آمريڪي خبرنامي ۽ عالمي رپورٽ ۾ بغلون وڄائيندي لکيو ته:

”چين سان لاڳاپا خراب ڪرڻ تي، اسان کي خروشيف جو احسانمند هئڻ گهرجي...... اسان کي ٽوراٽو هئڻ گهرجي جهڙي ريت هُن ارڏي ۽ ٽڪڙي قدمن سان عالمي ڪميونزم ۾ ڦوٽ وڌي آهي.“(7)

عالمي ڪميونسٽ تحريڪ ۾ خروشيف نه ڪي ڪو پهريون موقعي پرست هو ۽ نه وري آخري. پر انهيءَ ڳالهه ۾ ڪو شڪ ڪونهي ته هيٺ ڏنل ٻن سببن جي ڪري سڀ کان وڏو نقصان هُن ئي ڏنو.

پهريون: هُن تاريخ جي سمورن موقعي پرستن، ترميم پسندن، غدارن ۽ مارڪسٽ مخالف رد انقلابي خيالن کي گڏ ڪيو ۽ انهيءَ منجهان هڪ مڪمل ترميم پسند لائين سان ظاهر ٿيو. جنهن ۾ ”پرامن عبور“ ”پرامن چٽا پيٽي“ ”پرامن بقا ۽

باهمي” ”ڪل ماڻهن جي رياست“ ۽ ”ڪل ماڻهن جي پارٽي“ جهڙين شين سان سامراج سان هٿ هٺ ۾ ڏئي هٿيار ڦٽا ڪيا.

ٻيو: خروشيف CPSU جو سيڪريٽري جنرل هو. ان پارٽيءَ جنهن ڪي لينن جوڙيو، اها پارٽي جنهن عظيم آڪٽوبر انقلاب کي فتح سان همڪنار ڪيو ۽ تاريخ جي پهرين اشتراڪي رياست کي عمل ۾ آندو جنهن اشتراڪي تعمير ۾ اهو ڪجهه حاصل ڪيو جنهن جو مثال ماضي ۾ ملڻ مشڪل آهي. جنهن ٻي مهاڀاري جنگ ۾ فاشزم خلاف فتح ۾ سڀ کان وڏيڪ پنهنجو حصو وڌو. اهو ئي ڪارڻ آهي جو مارڪسي- ليننيءَ ۽ ترقي پسند انسانذات CPSU کي هميشه عزت ۽ قدر جي نگاهه سان ڏٺو ۽ سوويت يونين کي عالمي انقلاب جو مورچو قرار ڏنو. بلڪل ائين جيئن اهو لينن ۽ اسٽالن جي اڳواٽي هيٺ هيو.

CPSU ۽ سوويت يونين لاءِ پنهنجي عزت ۽ قدر جو خروشيفي ٽولي، ڀرپور فائدو ورتو ته جيئن پنهنجي ٽوڙ ڦوڙ ۽ ترميم پسندي جي سڙيل ڳر کي لڪائي سگهجي ۽ عوام جي وڏي اڪثريت کي ڌوڪو ڏئي سگهجي. افسوس سان چوڻو ٿو پوي هتي خروشيفي ٽولي کي انهيءَ ۾ تمام گهڻي ڪاميابي حاصل ٿي. ڇاڪاڻ ته CPSU ۾ روايتي اعتبار ۽ سچ کان اڻ ڄاڻائي اڪثر ڪميونسٽن ۽ ڪجهه ڪميونسٽ پارٽين لاءِ خروشيفي ٽوڙ ڦوڙ ۽ ترميم پسندي کي سمجهڻ ۽ ان خلاف مزاحمت ڪرڻ جي راهه ۾ ٻه وڏيون رڪاوٽون هيون.

خروشيفي جي ترميم پسند لائين هڪ دفعو حرڪت ۾ اچڻ ڪانپوءِ، عالمي سامراج جي ضرورتن جو پورائو ڪندي USSR ۽ CPSU ۾ بورجوا قوتن جي سهل پسند واڌ ويجهه کي تمام گهڻي طاقت ڏني. موٽ ۾ اشتراڪي ملڪن جي سرمائيداري ڏانهن پرامن اوسر (موٽ) لاءِ نيو ڪلئير بليڪ ميلنگ ۽ دٻاءُ جي آمريڪي سامراجي پاليسي (CPSU جي) ۽ بورجوا قوتن جي سرگرم هيڪڙائي واپس خروشيفي ترميم پسندي کي اڃا مضبوط ۽ منظم ڪيو.

پارٽي نيڪالي جو عمل (Party Purges)

پنهنجي ترميم پسندي لائين جي خلاف CPSU ۾ مزاحمت تي قابو پائڻ لاءِ خروشيفي ٽولي پارٽي، حڪومت، معاشي، ثقافتي ۽ تعليمي ادارن جي هر سطح تي پرجز جو عمل شروع ڪندي، سمورن ناقابل اعتبار ماڻهن جي جاءِ تي منظور نظر ماڻهن کي اڳيان آندو. 1952ع ۾ ٿيل پارٽي جي اڻويهين ڪانگريس ۾ CPSU جي CC لاءِ چونڊجي آيل ڪل ميمبرن منجهان 70 سيڪڙو کي، 20 ويهين (1956) ۽ 22 هين (1961) ڪانگريس دوران، پارٽي منجهان خارج ڪيو ويو. 20 ويهين ڪانگريس ۾ چونڊجي آيل پارٽي جي CC جي ميمبرن منجهان اڌ کي (50 سيڪڙو) 22 هين ڪانگريس جي وقت ٻاهر ڪڍيو ويو.

پارٽي جي 22 هين ڪانگريس وقت ”ڪيڊر جي نئين سر بحالي“ جي عنوان هيٺ خروشيفي ٽولي يونين ريپبلڪ، علائقن ۽ خطن جي مرڪزي ڪاميٽي جي آفيسن منجهان 45 سيڪڙو ۽ ميونسپل ۽ ضلعي پارٽي ڪاميٽين منجهان 40 سيڪڙو ميمبرن کي خارج ڪري ڇڏيو. 1963ع ڌاري پارٽي کي صنعتي ۽ زرعي شعبن ۾ ورهائڻ جي مقصد هيٺ خروشيفين يونين ريپبلڪ ۽ علاقائي پارٽي ڪاميٽين جي اڌ کان وڏيڪ ميمبرن کي پارٽي منجهان ٻاهر ڪڍي ڇڏيو.

انهيءَ سان گڏوگڏ خروشيفين پارٽي ميمبرشپ جا دروازا سوويت آبادي جي غير پرولتارري پرتن لاءِ ٻه ڪولي ڇڏيا. انهيءَ خيال جي تشريح سان ته ”هاڻي پارٽي سمورن ماڻهن جي آهي.“

1980ع ڌاري انٽيليجنيشيا (Intelligentsia) غير متناسب انداز ۾ ڪميونسٽ پارٽي اندر اسر رسوخ وڌايو، خاص طور تي اڳواٽي تي. اندازاً اڌ کان مٿي پارٽي جي ميمبرشپ ۽ ان سيڪڙي کان به مٿي قيادت ۾ ماڻهو هِن پرت کان آيا ٿي.

معاشي دائري ۾ سيڪنڊ اڪانامي جي واڌ ويجهه سان گڏوگڏ، CPSU جي طبقاتي جڙت ۽ ان جي طبقاتي ڪردار ۾ بنيادي تبديلين، سوويت سوشلزم جي تباهي ۾ پنهنجو ڪردار ادا ڪيو. ڇاڪاڻ ته سماج جو هي پرت جنهن کي Intelligentia سڏيو ٿي ويو، محسوس ڪري چڪو هو ته سرمائيداري جي بحالي ۾ ئي سندن تمام گهڻو (طبقاتي) فائدو آهي ۽ انهيءَ شيءِ سيڪنڊ اڪانامي کي هلائيندڙن سان ڪين ويجهو آندو.

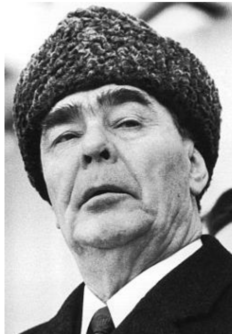
پارٽي ۽ ماڻهن اندر اهڙين ئي تبديلين سان خروشيفي ترميم پسند غدارن، پارٽي، حڪومت ۽ ٻين ادارن جو مڪمل ڪنٽرول حاصل ڪيو. سوويت يونين ۾ طبقن ۽ طبقاتي جدوجهد جو انڪار ڪندي، پورهيتن تي حملي لاءِ خروشيفين پاڻ کي ڏينهن به ڏينهن وڌندڙ مراعت يافته پيٽي بورجوا طبقي سان سلهاڙيو ۽ اهڙي ريت پرولتاريه آمريت کي مراعت يافته پرت جي آمريت سان تبديل ڪيو ۽ سرمائيداري جي بحاليءَ جا بنياد وڌا.

جيتوڻيڪ خروشيف کي 1964 ڌاري هٽايو ويو پر هُن جا تباهه ڪن نظرياتي بنياد، معاشي آزادي جون پاليسيون ۽ سندس سياسي غير مرڪزيت اڳ جيان قائم رهيون. سياسي منظرنامي تان خروشيف جي غائب ٿيڻ کانپوءِ هُن جي خيالن ۽ پاليسين کي معاشي ماهرن، صحافين، مورخن، ڊرامه نويسن، سماجي ۽ فطري سائنسدانن جي طاقتور ڌڙي جاري رکيو جن تباهه ڪن بورجوا اثرن هيٺ پارٽي ۽ ان جي انقلابي ڳُر کي ڪمزور ڪرڻ لاءِ تمام گهڻو ڪم ڪيو.

سيڪنڊ اڪانامي (Second Economy)

خروشيف ۽ برزنيف جي دوَر جي معاشي سڌارن جو سڀ کان تباهه ڪن نتيجو هڪ ته خانگي شعبي (Private enterprise) جي واڌ ويجهه هئي جنهن کي سيڪنڊ اڪانامي به سڏجي ٿو ۽ ٻيو اُهو پرت، جيڪو انهيءَ واڌ ويجهه (خانگي شعبو) منجهان فائدو حاصل ڪري رهيو هو.

اسٽالن جي دوَر ۾ هڪ تنگ دائري تائين محدود ڪيل خانگي معاشيات (Private Economy) خروشيف جي دوَر ۾ هڪ نئين قوت سان اُڀري، برزنيف جي وقت ۾ اوسر ڪئي ۽ گورباچوف جي انتهائي گهڻي سنڀال ۽ پيار هيٺ بنيادي سوويت معيشت تي حاوي ٿي.

برزنيف، سيڪريٽري CPSU (1964 -1982)

آمدنيءَ جي هڪ ٻي متبادل جي حيثيت ۾، جائز يا ناجائز پر خانگي معاشي نظام تمام گهڻي ڏوهه ۽ ڪرپشن کي پيدا ڪري، پنهنجي هوند لاءِ خيالن، جذبن ۽ علمي بنيادن کي اجان سگهارو ڪيو. (هن نظام) سوويت اشتراڪي نظام تي تنقيد لاءِ تمام گهڻو پيسو وهايو ۽ USSR ۾ سرمائيداري جي بحالي جي مادي بنيادن کي تيار ڪيو.

قانوني/ جائز خانگي معاشي نظام، پاڻ سان گڏ اڪثر طور تي ناجائز/ غير قانوني سرگرمين کي به پيدا ڪيو جيڪي تمام گهڻيون شڪليون حاصل ڪندي. سوويت سماج جي هر پاسي ۾ داخل ٿي ويون. (ٻين

لفظن ۾) انهيءَ جي سڀ کان عام صورت هاٽي رياست کان چوري ٿي هيٺ لٿي هئي.

ٿوري ئي وقت ۾ هِن سرگرمي پنهنجي حقيقي لفظي معنيٰ ۾ زير زمين سرمائيدار پيدا ڪيا. جيڪي پنهنجي سرمائي سان تمام وڏي سيڙپڪاري ڪندا هئا، تمام وڏي سطح تائين پيداوار کي منظم ڪندا هئا ۽ پورهيتن کي اجرتن تي حاصل ڪري، انهن جو استحصال ڪري پنهنجي جنس (پيداوار) کي بليڪ مارڪيٽ ۾ وڪڻندا هئا. 1970 ڌاري اهڙن ئي زير زمين ادارن جي نمائندگي ڪندڙ، ڪانسٽنٽن سمس (Konstantin simis) نالي هڪ مشهور روسي وڪيل پنهنجن تجربن کي The -USSR corrupt society نالي ڪتاب ۾ رقم ڪيو آهي. انهيءَ ڪتاب جو پيو هيٺيون عنوان هيو. "سوويت سرمائيداري جي ڳجهي دنيا" هو انهن هزارين نجي فيڪٽرين جي چار تي لکي ٿو.... جيڪي پوري ملڪ ۾ هزارن جي تعداد ۾ پکڙيل آهن. جيڪي گنجي جورابن، جوتن، اولهه جي مشهور گانن جون ريڪارڊنگس، ٿيلها، چشما ۽ پيون کيتريون ئي شيون ٺاهين ٿا. جڏهن ته انهيءَ جا ٺاهيندڙ هڪ ورڪشاپ کان انهن ڪروڙپتي خاندانن تائين هيا جيڪي تمام گهڻين فيڪٽرين جا مالڪ هيا.

"(1960 ڌاري) سوويت لڪل معاشي نظام اڳ ئي ادارتي طور تي بالغ ۽ پنهنجي حجم ۽ اثر ۾ وڏي چڪو هيو پر برزنيف (82-1964) جي دؤر ۾ اهو وڌيڪ ڦهليو، وڌيو ۽ سگهارو ٿيو. مهرباني انهن جي جن جيڪڏهن انهن جي اوسر ۽ همٿ افزائي نه به ڪئي پر سازگار انداز ۾ درگذر ضرور ڪيو.(8)

سيڪنڊ اڪانامي هڪ پاسي منظم ڪرائيم جي اوسر ۽ واڌ ويجهه لاءِ راهه هموار ڪئي ته ٻي پاسي پيٽي بورجوا طبقي جي انهيءَ باغي باقيات کي به پيدا ڪيو جيڪو آزادي آزادي جو ورد پيو ڪندو آهي. جيڪو منڌل مذهبي خيالن جي تشهير جي، استحصال ڪرڻ جي، پيسي ٺاهڻ جي ۽ ڪم نه ڪرڻ جي، سوشلزم ۽ سوشلسٽ حاصلاتن تي تنقيد سميت هر قسم جي لکٽي چاپڻ جي پيو آزادي گهرندو آهي. داخلي خانگي معاشي نظام جي واڌ ويجهه جي ترغيب خروشيفي ترميم پسندن پاران مارڪسزم- لينزم جي بگاڙ ۽ سامراجي ڪيمپ کان ملندڙ مادي ۽ نظرياتي مدد سان 1980ع جي وچ ڌاري اها باغي باقيات هزارن جي تعداد ۾ پيدا ٿي چڪي هئي، جنهن لالچ، لوڀ ۽ بورجوا انفراديت کي اپار ڏنو. هر "سوشلسٽ" شيءِ خلاف زهر اوڳاڇيندي هن پرت بورجوا آزادين وانگي، نجي ملڪيت، آزاد ملڪيت ۽ آزاد معيشت لاءِ تحريڪ هلائي.

خروشيف جي CPSU جي جنرل سيڪريٽري جي عهدي تائين پهچڻ جي 30 سالن کان پوءِ سيڪنڊ اڪانامي تمام گهٽو وڏي. ڪجهه ماهرين مطابق 1965 کان 1989 تائين روس ۽ يوڪرين جي ڪجهه علائقن ۾ هڪ پاسي آمدني ۽ ٻين پاسي خرچ ۽ بچت ۾ فرق وڌندو ويو جنهن ۾ حاصل ڪيل قانوني آمدني جي ڪري هيو.

پيو سيڪنڊ اڪانامي، سوويت (پهرين) اڪانامي جي پيٽ ۾ تمام تڪڙي واڌ ويجهه ڪئي. USSR جي اڪانامڪ ريسرچ انسٽي ٽيوٽ جي ٽي آءِ ڪورياگنا مطابق جيڪا سوويت اڪانامي تي مايه ناز سوويت ماهر هو 1960 جي اوائل ۽ 1980 جي پڇاڙي ۾ جڏهن سرڪاري قومي آمدني، رٽيل شين جي قدر ۽ خدمتن ۾ چئوڻ، پنجوڻ تي اضافو ٿيو، تڏهن سيڪنڊ اڪانامي ۾ اضافو 18 دفعا وڌيڪ نظر آيو. ڪورياگنا اهو به اندازو لڳايو ته غير قانوني جنسن ۽ خدمتن جي ساليانی قدر ۾، اوائلي 1960 جي 5 بلين روبل کان 1980 جي پڇاڙي تائين 90

بلين روبل تائين واڌ ڪئي. جڏهن ته انهيءَ ساڳي دور ۾ قومي آمدني 146 بلين روبل کان 422 بلين روبل تائين واڌ ڪئي. هن جي انگ اکرن مطابق 1960 ڌاري قومي آمدنيءَ ۾ سيڪنڊ اڪانامي جو قدر اندازاً 3.4 سيڪڙو هو جيڪو 1988 ۾ 20 سيڪڙو تائين پهتو ۽ 1990 ۾ 12.8 سيڪڙو تائين ڪريو. (1990 ۾ انهيءَ لاٽ جو ڪارڻ اِهو به هو ته ماضي جي غير قانوني سرگرمين جي ڪجهه حصي کي قانوني بڻايو ويو هو) ڪورياگنا مطابق 1988 ۾ ڪل غير قانوني جمع ڪيل ذاتي دولت 200 کان 240 بلين روبل هئي جيڪا ڪُل ذاتي دولت جو 20 کان 25 سيڪڙو هئي.

جيئن ته ڪورياگنا جا انگ اکر صرف ان آمدني بابت هئا جيڪا صرف غير قانوني خانگي معيشت منجهان حاصل ڪئي وئي هئي تنهنڪري ڪل خانگي معاشي سرگرمي جي ماپ لاءِ اسان کي انهيءَ ۾ جائز ۽ قانوني خانگي سرگرميءَ جو اضافو ڪرڻو پوندو. جيڪا هڪ محتاط اندازي مطابق مٿي ڄاڻايل انگ اکرن ۾ 10 سيڪڙو جو اضافو ڪري حاصل ڪري سگهجي ٿي. جيڪا پوءِ سوويت انهدام جي وقت تائين ڪُل قومي معاشي سرگرمي جو ٽيون حصو بڻجي چڪي ٿي.

(هلندڙ)

حوالا

(1) لينن پاران پيش ڪيل جولاءِ 1920 ڌاري ڪميونسٽ انٽرنيشنل جي پين رپورٽ دوران (CW.Vol:31)
(2) پارٽي جي اٺويهين ڪانگريس دوران جي وي اسٽالن جي تقرير
(3) Sources of soviet condnct by G. Keenan, New York, July 1947.
(4) The man and his era, W.Tanbman 2005, P # 324.
(5) Economic problems of socialism in USSR Page # 23.
(6) Mascow & Pecking: How wich the split, Newsweek, New York, 1962.
(7) With test ban treaty has khrushecher changed his way? US News & world report, New York, 30 sep, 1963.
(8) Subverted Sovereigny, historic role of soviet underground by G. Grossman.

پاکستان میں بائیں بازو کی سیاست – ایک نقطہء نظر

فیض کیریو

کامریڈ عرفان چودھری اور کامریڈ عمار جان نے سماجواد کے ساتویں پرچہ میں پاکستان کی بائیں بازو کی سیاست کا جائزہ لیا ہے۔ کامریڈوں نے این جی اوز، بائیں بازو میں لبرل سیاسی رجحانات، قومپرستی کا اثر اور پرولتاری طبقہ اور کسانوں میں کام کرنے کے بجائے زیادہ لبرل اشوز پر زور دینے پہ تنقید کی ہے۔ دو تین باتوں کے علاوہ میں باقی تنقید سے کسی حد تک متفق ہوں۔ مثال کے طور پر وہ سمجھتے ہیں کہ بائیں بازو کے کامریڈ اپنے طبقے میں جاکے انکے طبقاتی مسائل کو تنظیم کے ذریعہ حل کرنے کے بجائے شہروں میں پیٹی بورجوا طبقے کے لوگوں پر سارا زور دیتے ہیں، اس طبقے سے سیکھنے اور کرنے کو کم ملتا ہے جسکی وجہ سے ہم عمر کی ایک حد کےبعد مایوس ہونا شروع ہوتے جاتے ہیں۔ این جی اوز پر کی گئی تنقید بھی درست ہے مگر یہ جتنی خطرناک آرگنائیزیشنز ہیں اسے اُتنا کھول کر واضح کرتے تو اچھا ہوتا۔

کامریڈوں کی جن باتوں سے مجھے اختلاف بلکہ شدید اختلاف ہے وہ یہ ہیں:

(1) کامریڈ پاکستانی ریاست کے خلاف قومی تحریکوں کو علاقائی Localized تحریک سمجھتے ہیں۔

(2) کامریڈ سمجھتے ہیں کہ اگر کوئی جمہوری تحریک سرمایہ داری نظام کے خلاف نہیں جاسکتی یا اس میں مارکسٹ موجود نہ ہوں تو اسکی غیر مشروط حمایت نہیں کرنی چاہئے۔

(3) کامریڈ بااصول جمہوریت کی جگہ طبقاتی سرمایہ اور طبقہ کو کھڑا کرکے چیزوں کو گول مول کرجاتے ہیں۔

(4) کامریڈ سمجھتے ہیں کہ حاکم قوم بظاہر تو حاکم لگتی ہے مگر حقیقت میں ایسا نہیں ہوتا۔

(5) کامریڈ ایک جگہ خود تسلیم کرتے ہیں کہ لیننزم کا اصول ہے کہ ہم جمہوری تحریکوں کی رہبری کریں اور دوسری جگہ کہتے ہیں کہ علاقائی تحریکوں سے ریاست (ریاست کو نقصان تو کمیونزم کی طرف سے ہوگا شاید کامریڈوں کی ریاست سے مراد پاکستانی ریاست ہے) کو نقصان نہیں ہوگا۔

اب میں ذیل میں ترتیب وار ہر نقطہ پر اپنی بات رکھوں گا۔

پہلے نقطے میں آپ نے قومی تحریکوں کو علاقائی تحریک قرار دیا ہے۔ آپ نے قومی تحریک لفظ بھی استعمال کیا ہے مگر اسکا مطلب یہ نکالتے ہیں کہ یہ علاقائی تحریک ہوتی ہے۔ میں نے آج تک قومپرستی، علحدگی یا آزادی کی کسی تحریک کو اس نام سے نہیں پڑھا نہ سنا آپ نے شاید پہلی مرتبہ یہ نام "تخلیق" کیا ہے۔ اگر آپ پاکستان میں قومی آزادی کی تحریکوں کے بارے میں اپنی رائے صاف اور سیدھی رکھتے تو بھی مدد مل جاتی کہ آپ 'علاقائی' لفظ کیوں استعمال کر رہے ہیں۔ ہوستکا ہے یہ لفظ قومی مسئلے پر آپکی موضوعی انفرادی نفسیات کا اظہار ہو اور نفسیات فکر اور عمل کا اظہار ہوتی ہے۔ آپ عملی طور پر اس سماج میں رہتے ہیں جہاں قومی سوال نہیں ہے وہاں پر طبقاتی تضاد صاف صاف موجود ہے۔ آپ کی فکر میں یہ بات غالب ہے کہ پاکستانی سیاسی حالات کو سرمایہ داری اور پرولتاری طبقوں کے سیاسی تضادوں کے بنیاد پر دیکھا جائے۔ آپ نے ایک جگہ لکھا بھی ہے کہ سرمایہ داری کچھ علاقوں کو ترقی دے کے باقی اکثر علاقوں کو پسمانده رکھتی ہے۔ مگر نو آبادیات

میں چھوٹا سرمایہ دار طبقہ حاکم سرمایہ دار اور پرانے نظام سے تضاد کی کس سیاسی صورت میں آتا ہے یا پسماندہ قوم میں پرولتاری اور سرمایہ دار طبقو ں کی علحدگی کس جگہ جا پہنچی ہے؟ یا پسماندہ سماج کے مخصوص تاریخی اور معاشی حالات کیا ہیں اور سرمائیداری کے سامراجی دؤر میں قومی ریاست کے قیام کا عالمی طبقاتی تحریک سے کیا رشتہ ہوتا ہے یا ہونا چاہیے؟ جیسے سوالوں پہ۔ آپ نے بالکل غور نہیں کیا۔ اگر کرتے تو قومی ریاست سرمایہ داری کے آغاز کے دؤر میں کیوں لازمی ہوتی ہے، معلوم ہوجاتا۔ پھر آپ شاید یہ "علاقائی" لفظ استعمال نہیں کرتے اگر کرتےبھی تو اس سے مرکز حامی رجحان کی خدمت نہ ہوتی۔

قومی تحریکوں کی طرف یہ رویہ غیر جمہوری ہے اور آج تک بائیں بازو کے قومی سوال کی طرف گول مول رویے نے یہاں پہ کمیونسٹ تحریک کو بہت نقصان پہنچایا ہے۔

دوسرے نقطے میں کامریڈ نے کہا ہے کہ اگر کوئی جمہوری تحریک سرمایہ دارانہ نظام کے خلاف نہیں جاسکتی یا اس میں مارکسٹ نہ ہوں تو اس کی غیر مشروط حمایت نہیں کرنی چاہئے۔ بلکہ اس میں اپنے نقطئہ نظر سے حصہ لیں۔ عمومی طور پہ یہ اصول بالکل درست ہے۔ مگر یہ امکان بھی موجود رہتا ہے کہ کچھ مخصوص حالات میں اس اصول کو عمومی طور پر لاگو کرتے ہوئے ہم کسی خاص تضاد میں مجبوروں کے بجائے جابروں کے حق میں ہوجاتے ہیں۔

ہم یہاں بلوچستان کی قومی تحریک کا مثال لیتے ہیں۔ قومی مسئلے پر ہمارا اصول بااصول جمہوریت ہے۔ بلوچستان کو زبردستی پاکستان کا غلام بنایا گیا، وہاں پر آج تک جنگ ہو رہی ہے۔ بلوچستان کا اپنے وسائل پہ حق نہیں، سامراج نے بلوچ قوم کو ایران پاکستان اور افغانستان میں تقسیم کیا ہوا ہے۔ بلوچ آزادی پسند کارکنوں کے گاؤں کو میزائلوں سے مٹی کا ڈھیر بنایا جارہا ہے مگر پاکستانی میڈیا میں ان کی خبر تک نہیں لگتی۔ یوں بلوچستان کی علحدگی کی آزادی کی تحریک کو ہم سوشلسٹ انقلاب تک روک نہیں سکتے بلکہ بلوچوں کے ساتھ، بااصول جمہوریت کا جھنڈا بلند کرکے جبری الحاق (پاکستان) کے خلاف جدوجہد کرنا، ہمارا مقصد ہونا چاہیے۔ میں سمجھتا ہوں کہ ایسی تحریکوں کی غیر مشروط حمایت کرنی چاہئے۔ کامریڈ اسٹالن نے اپنے کتاب قوم اور قومیت میں لکھا ہے کہ علیحدہ ہونے کا حق تسلیم کرنا الگ چیز ہے اور ہر حالت میں لازمی طور پر علحدہ ہونے کا حق تسلیم کرنا الگ بات ہے۔ مثال کے طور پر میں (اسٹالن) ذاتی طور پر ماروائی کاکیشیا کی علحدگی کی مخالفت کروں گا کیونکہ میرے ذہن میں ہے کہ، روس ترقی کی بلندی پہ ہے اور ماروائی کاکیشیا بہت پیچھے ہے، اس کے علاوہ میں یہ بھی دیکھوں گا ماورائے کاکیشیا میں پرولتارير طبقہ کی جدوجہد کس حد تک کامیاب ہوئی ہے۔ ماورائے کاکیشیا کے بارے میں میرے ذہن میں باتیں ہیں مگر پھر بھی ماورائے کاکیشیا کی قومیں علحدہ ہونے کا فیصلہ کریں تو وہ ضرور الگ ہوکے رہیں گے ہمارے طرف سے ان کی مخالفت نہی ہوگی" (قوم اور قومیت صفحہ 26 پبلشر عوامی علمی ادبی فورم سکھر)۔

کامریڈ اسٹالن جن قوموں کی بات کرتے ہیں وہاں پرولتاری جدوجہد موجود تھی، روس میں سوشلسٹ انقلاب تھا۔ پھر بھی وہ لینن کے اس اصول کی پاسداری کرتے رہے کہ، "ہر مارکسی کا بنیادی فرض ہے کہ قومی سوال کے تمام پہلؤں کے سلسلے میں انتہائی ثابت قدمی اور بااصول جمہوریت کا

پرچم بلند رکھیں۔" اج بلوچستان میں طبقاتی سوال پہ جدوجہد کرنے والی پارٹی موجود نہیں ہے بلوچستان تو کیا سندھ ، پختونخواہ، پنجاب اور سرائیکی وسیب میں بھی اس طرح کی تنظیم نہیں بنی اور نہ ہی عالمگیر طاقتور تنظیم موجود ہے۔ بنیادی بات یہ ہے کہ بلوچ قبائلی سماج سے نکل کہ سرمایہ داری نظا م میں جدید قومی ریاست بننا چاہتے ہیں اور پاکستانی ریاست ان کے خلاف بڑی رکاوٹ ہے۔ بلوچ قومی آزادی کی حمایت کرنے کے بجائے گول مول اور مبہم بات کرنے سے فائدہ ریاست کو ہوگا۔ غیر مشروط طور پر حمایت کرنا بھی ایک نقطئہ نظر ہے۔ اس طرح سندھ اور دوسری قوموں کے حق علحدگی کا سوال ہے۔ سندھ کے ٹیکس، پانی، معدنیاتی وسائل کی پیداوار، صنعتون میں روزگار کے حقوق کے حوالہ سے ایک قوم کو یہ مرکزیت پسند ریاست، امتیازی رعایات دے رہی ہے۔ سندھی زبان کو قومی درجہ حاصل نہیں، تعلیم تباہ ہے، اہم صنعتی شہروں میں ایم کیو ایم جیسی دہشتگرد فسطائی تنظیم ہر سندھ دشمن کام کرنے کو تیار ہے۔ لینن نے "قومی مسئلے کا تنقیدی جائزہ قوموں کا حق خودارادیت" کے صفحہ 25 پر لکھا ہے کہ "زبردستی اور جبریہ طور پر قوموں کے جذب ہونے کے عمل کو چھوڑ کر یا امتیازی حقوق پر مبنی جذب پذیری کو چھوڑ کر قوموں کے ایک دوسرے سے مل جانے کے تمام عمل کا خیر مقدم کرتے ہیں۔" لینن آگے صفحہ 77 پر لکھتے ہیں کہ "خودارادیت کے حامیوں پر یعنی علحدگی کی آزادی کے حامیوں پر یہ تہمت لگانا کہ وہ علحدگی پسندی کو ہوا دے رہے ہیں۔ اتنی حماقت اور ریاکاری کی بات ہے جتنا طلاق کی آزادی کے حامیوں پر یہ الزام لگانا کہ وہ خاندانی بندھنوں کی تباہی کو ہوا دے رہے ہیں۔"

ہمیں قوموں کے مخصوص تاریخی اور معاشی حالات کو سمجھ کر ان کی پرانے نظام سے سرمایہ داری نظام میں اور اس سےبھی بہتر ایک اشتراکی نظام میں پیش قدمی کو طاقت دینی چاہیے اور یہ کام سامراج اور اس کی ناجائز اولاد پاکستانی ریاست اور سرمایہ دار نہیں کرسکتا یہ کام ہم کرینگے، ہمارا سرمایہ دارانہ نظام کی طرف سے شکست سے ڈر کے جائز جمہوری تحریکوں کو چھوڑنا غلطی ہے۔

تیسرے نقطے میں آپ کہتے ہیں کہ قومی مسئلے پر ایک قومپرست قوم یا لسانی بنیادوں پر تجزیہ کریگا اور ایک مارکسوادی سرمایہ اور طبقے کے بنیادوں پر تجزیہ گریگا۔ قومپرست بالکل ایسا کریگا مگر ہم "سرمایہ اور طبقےکی بنیاد پہ تجزیہ کرینگے" یہ بات سمجھ میں نہیں آتی۔ اس سے آپکا مطلب کیا ہے؟ کیا ہم ایک قومی مسئلے کو مخصوص تاریخی اور معاشی حالات، میں نہیں دیکھ سکتے اور قومی مسئلے کو، سرمایہ داری کے پہلے دؤر میں جب قومی ریاست بننا اور پرولتاری اور بورجوازی طبقات کی طرف یا سوشلزم کے امکانوں کے طرف ایک آغاز کے طور پر نہیں دیکھ سکتے؟ آپ قبائلی یا جاگیردارانہ غالب حالات میں، سرمایہ داروی کے آخری دؤر یعنی جب پوری معیشت اور تاریخی حالات پرولتاری طبقے یا سوشلزم کو آگے جانے کا موقعہ فراہم کرتی ہوں، ان حالات کا پروگرام بالکل مختلف حالات پر لاگو کر رہے ہیں۔ اس طرح آپ چیزوں کو گول مول اور مبہم کررہیں ہیں۔ قومی مسئلے پہ ہمارا سیاسی پروگرام مخصوص تاریخی اور معاشی حالات کی بنیاد پر ہونا چاہیے۔ یعنی با اصول جمہوریت کا اعلان، پاکستان کی دؤر میں بااصول جمہوریت کا پہلا قدم ہے مظلوم قوموں کی خود اختیاری بشمول حق علحدگی کے لئے

جدوجہد کرنا۔ اگر اپ قوموں کے بیچ فرق کو، ان کے مخصوص تاریخی اور معاشی حالات، اس حیثیت میں جیسے وہ ہیں، اپنا پروگرام بنانے کے وقت قومی فرق چھوڑ کر اس کی جگہ "سرمایہ اور طبقہ" جیسی بات کرکے بات کو گول کرینگے تو اس کا فائدہ رجعتی قومپرستوں اور ریاست کو ہوگا۔ پاکستان کا حکمراں طبقہ یہی چاہتا ہے کہ قومی تحریکوں میں مزدور اور کسانوں کی جماعت شامل نہ ہو اور قوموں کے بیچ پرولتاری طبقہ اور کسانوں کا اتحاد نہ ہو۔

لینن قومی خود اختیاری پر بات کرتے ہوئے کہتے ہیں کہ "اگر ہم قانونی تعریفوں کے ساتھ شعبدہ بازی کرنے یا مجرد قسم کی تعریفیں "ایجاد کرنے" کے بجائے قومی تحریکوں کے تاریخی اور معاشی حالات کامطالعہ کرکے قوموں کی خود اختیاری کا مطلب سمجھنے کی کوشش کریں گے تو لازمی طور پر اس نتیجے پر پہنچیں گے کہ قوموں کی خود اختیاری کا مطلب ہے غیر قوموں سے ان کی سیاسی علحدگی اور آزاد قومی ریاستوں کا قیام (کتاب اقوام مشرق کی تحریک آزادی، صفحہ 91، فکشن ہائوس) اس کتاب کے صفحہ نمبر 257 پہ لینن لکھتے ہیں کہ "قوموں کی خود اختیاری کو مسترد کرنا اور محنت کشوں کی خوداختیاری کو اسکی جگہ دے دینا غلط ہوگا کیونکہ اس قسم کا نقطئہ نظر اس چیز کو نظرانداز کر دیتا ہے کہ قوموں کے اندر پرولتاریہ کے بورجوازی سے علحدہ اور ممیز ہونے کا راستہ کس قدر پیچ در پیچ ہے اور راہ میں کتنی کٹھنائیاں ہوتی ہیں۔"

چوتھے نقطے میں آپ لکھتے ہیں کہ "بلوچ یہ کہیں کہ ہمارا استحصال اس لیے ہو رہا ہے کیونکہ پنجابی قوم ہمارا استحصال کر رہی ہے۔ کیونکہ ہمارے ذرائع پیداوار سے بننے والا سرمایہ پنجاب میں موجود چند اربن سینٹر کے اندر مرکوز ہور ہا ہے۔ بظاہر یہ بات دیکھنے میں درست نظر آرہی ہے۔ ایسی صورت میں ایک مارکسی سرمایہ اور طبقہ کے بنیاد پر تجزیہ کریگا" ۔ آپ نے اس جگہ سمجھانے کی کوشش کی ہے کہ پنجاب حاکم قوم نہیں ہے، مظلوم قوموں کے ذرائع پیداوار کے سرمائے پر ایک قوم کو امتیازی حقوق حاصل ہوں تو یہ بات آپکے مطابق بظاہر درست ہے مگر حقیت میں رجعتی ردعمل ہے۔ جو چیز بظاہر درست ہو تو حقیقت میں بھی درست ہوسکتی ہے مگر آپ اس بات پر غور کرنے کی بجائے "سرمایہ اور طبقے" کا نعرا لگا کے پتلی گلی سے نکل گئے ہیں۔ میں حقیقت میں بھی سمجھتا ہوں کہ دوسری قوموں کے مقابلے میں پنجاب کو امتیازی حقوق حاصل ہیں۔ جب تک پنجاب میں مظلوم قوموں کے حقوق پر تحریک نہیں بنتی تب تک پنجاب کا پرولتاریہ بورجوازی ذہن سے چیزین سمجھے گا، اسکا آلہ بن کر کبھی مذہب کے نام پر تو کبھی کشمیر کے نام پر حکمران طبقے مدد کرتا رہےگا۔

11 جنوری 1892ع میں اینگلس نے اپنی کتاب کے پیش لفظ (کتاب انگلینڈ کے پرولتاری طبقے کی حالت) میں لکھا ہے کہ سچ یہ ہے کہ انگلینڈ کی صنعتی اجاراداری کے دؤر میں انگریز پرولتاری طبقہ کو کس قدر اس اجارہ داری سے فائدہ حاصل ہور ہا ہے۔" مارکس کو 17 اکتوبر 1858ع کو ایک خط میں اینگلس نے لکھا کہ "انگریز پرولتاریہ حقیقیت مں بورجوازی ہورہا ہے۔ ایستا لگتا ہے کہ بورجوازی قوم کا آخری مقصد یہ ہے کہ بورجوازی کے ساتھ ایک بورجوا اشرافیہ اور بورجوا پرولتاریہ بھی موجود رہے۔"

اس جگہ مارکس اور اینگلس نے قومی تضاد کی بات کرکے انگلش پرولتاری انقلاب سے

غداری نہیں کی، بلکہ وہ سمجھتے تھے کہ تاریخی اور معاشی حالات ہی انقلاب کی نوعیت طے کرتے ہیں۔

پانچویں نقطے میں آپ قومی تحریک اور کسی یونین یا ایسوسی ایشن کی تحریک میں فرق نہیں کرتے۔ کچھ تحریکیں ریاست کے ایک پہلو کے خلاف ہوتی ہیں اور کچھ تحریکیں ریاست کے پورے نظام کو ہلا سکتی ہیں ۔ مثال بنگالیوں کی قومی آزادی نے ریاست کی شکل تبدیل کردی۔ آپ نے ایک جگہ لکھا ہے کہ "مزاحمتی تحریکوں کی علاقائی شناخت دراصل سرمایہ داری نظام کے یونیورسل منطق (Logic) کو اس طرح سے چیلنج نہیں کرسکتی وہ کسی بھی جگہ جاکے اس نظام کا حصہ بن سکتی ہے۔" یہاں پر ایسا محسوس ہوتا ہے کہ چھوٹی تحریکوں کا کوئی فائدہ نہیں۔ آپ آگر لینن کے اصول کو یعنی جمہوری تحریکوں کو لیڈ کرنے کا فرق، صحیح سمجھتے ہیں تو ڈرنے کی ضرورت نہیں رہتی۔ یہاں پر ہمیں پروپیگنڈا کا موقع ملتا ہے۔ اگر آپ سمجھتے ہیں کہ ایسی تحریکوں میں بائیں بازو والے پھنس جاتے ہیں اور اپنا پورا زور ایسی جدوجہد پر صرف کرتے ہیں اور مقابلے میں پرولتاری اور کسانوں میں کام کرنے کے بجائے ایسی تحریکوں میں پارٹی کو زندہ رکھتے ہیں تو بالکل درست ہے، آج کل بائین بازو میں پیٹی بورجوا رجحان غالب ہے، جو محنت کشون میں کام کرنے سے ڈرتے ہیں جھنڈا اٹھانے میں ان کو شرم آتی ہو تو یہ خطرناک بیماریوں کی علامت ہے۔

پاکستان کا فوجی بورجوازی ہو یا سول بورجوازی یہ جاگیردار اور قبائلی سرداروں کی مدد سے اپنے اور عالمی سامراج کے مفادات کے لئے جمہوریت کے چوغے میں طبقاتی اور قومی استحصال اور جبر کرتے ہیں۔ محکوم اور حاکم قوم کے سرمایہ دار، جاگیردار اور قبائلی سردار ایک ہیں تو تمام قوموں کے محنت کش اور دوسرے مظلوم حصوں کی طاقت یکجا کرکے مقابلہ کرینگے اور سامراج کے دلال حکمرانوں کی ریاست کی کمزوری یعنی قومی مسئلی کے میدان پر بھی پرولتاریہ اور کسان کے قومی فرق کو قبول کرکے مقابلہ کرینگے۔

ہم ہر قدم پر اپنے استادوں سے سیکھیں گے، اینگلس کمیونسٹ مینی فیسٹو کے 1892ع کے پولش پیش لفظ میں لکھتے ہیں کہ "یورپی قوموں کا پرخلوص بین الاقوامی اتحاد تبھی ممکن ہوسکتا ہے جب تمام قومیں اپنےعلاقوں میں خودمختیار ہوں۔"

تاریخ

ویتنام کا انقلاب

مشتاق علی شان

پس منظر:

مارکس نے کہا تھا کہ ’’آج تک لکھی گئی تاریخ طبقاتی جدوجہد کی تاریخ ہے‘‘ اس تناظر میں دیکھا جائے تو یہ جدوجہد دنیا کے چپے چپے میں جاری و ساری ہے۔ تاریخ میں کئی بار یوں بھی ہوا کہ اس جدوجہد میں پسے ہوئے مظلوم ومحکوم طبقے نے بالادست استحصالی طبقے کو عبرتناک شکست سے دوچار کیا تو کئی بار مظلوم طبقے کو پسپا بھی ہونا پڑا۔انسانی تاریخ کا دامن اگر بے شمار المیوں اور شکستوں سے بھرا ہے تو اس میں ایسی فتوحات کی بھی کوئی کمی نہیں ہے جو آج تک کچلے ہوئے انسانوں کو جدوجہد پر آمادہ کرتی نظر آتی ہیں۔انسانی تاریخ کا ایک ایسا ہی روشن باب’’ویتنام‘‘ہے۔ ویتنام محض ایک ملک ،ایک خطے ،ایک وطن کا نام نہیں ہے بلکہ یہ جہد آمادہ انسانوں کے لیے ایک علامت ہے۔ ویتنام کا شمار طبقاتی مبارزے کے ان میدانوں میں ہوتا ہے جہاں ظالم ومظلوم، حاکم ومحکوم اور راجا وپراجا کے درمیان بلا کا رن پڑا ۔جہاں قومی وطبقاتی جدوجہد کے عظیم سپوتوں کا جنم ہوا ۔جہاں غاصبوں کو منہ کی کھانی پڑی ۔جہاں سامراجی علم سرنگوں اور محنت کشوں و

مظلوموں کا پرچم سر افراز ہوا ۔ آئیے اس ویتنام کی تاریخ پر نظر ڈالیں کہ کس طرح ایک خانماں برباد قوم نے مارکس،اینگلز،لینن اور اسٹالین کی انقلابی تعلیمات سے لیس ہوکر بیرونی حملہ آوروں اور تجاوز کاروں کو تاریخ کی بدترین شکستوں سے دوچار کیا بلکہ اپنی سفید چمڑی کے زعم میں مبتلا پیدائشی حکمرانی کا حق جتانے والے نام نہاد’’مارشل ریس‘‘ کا بھانڈا بھی بیچ چوراہے پھوڑا۔

بحرِ اوقیانوس کے کنارے پر واقع ویتنام کا شمارجنوب مشرقی ایشیا کے قدیم ترین ممالک میں ہوتا ہے اور یہ127,243مربع میل پر محیط ہے۔ اسکے شامل میں عوامی جمہوری چین ،مشرق میں خلیج ٹونکن اور بحیرہ جنوبی چین ،مغرب میں لاؤس اور کمبوڈیا جبکہ جنوب مغرب میں خلیج سیام واقع ہے۔ مجموعی طور گرم ومرطوب آب وہوا کے حامل اس ملک میں گرمیوں کے موسم میں خوب بارشیں ہوتی ہیں اور یہاں چاول، گنا،کافی، ربڑ،مکئی،مرچ اور چقندر وغیرہ خوب

کاشت کی جاتی ہیں۔

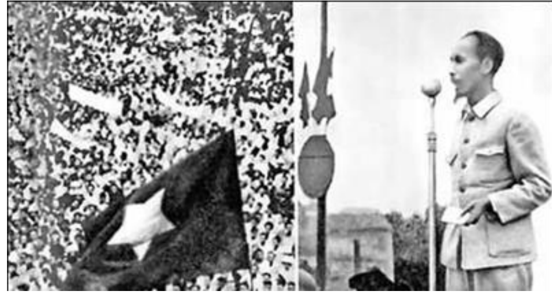

ویسے تو ویتنام کی تاریخ بہت قدیم ہے لیکن قبائلی ویتنام قوم کی تشکیل چوتھی صدی قبل مسیح میں ہوتی ہے جب جنوبی چین کے باشندے یہاں ہجرت کر کے آباد ہوئے اور یہاں موجود تھائی نسل کے لوگوں میں گھل مل گئے۔ ویتنام کی تاریخ میں قدیم ترین بادشاہت ''ہنگ'' خاندان کی تھی جس کا عہد کوئی دو ہزار قبل مسیح ہے۔یہ بادشاہت ''وان لنگ'' کہلاتی تھی جو پندرہ قبائل پر مشتمل تھی۔بعد ازں یہاں AULACبادشاہت قائم ہوئی جس کے تحت شمال اور جنوب کا ایک وفاق قائم ہوا اور کاؤ بانگ (CAO BANG)کا علاقہ اس کا مرکز بنا ۔258قبل مسیح میں یہاں ان زونگ(AN ZUONG)سلطنت کی بنیاد پڑی اور یہی ویتنام کی تاریخ میں دراصل ایک باقاعدہ سلطنت تھی جس نے ریاست کے باقاعدہ اداروں یعنی عدالتوں اور فوج وغیرہ کی بنیاد رکھی۔ COLOAاس کا صدر مقام تھا ۔ 208قبل مسیح میں یہاں ''نام ویت'' سلطنت قائم ہوئی جو کہ چین کے زیر اثر تھی ۔اس زمانے میں تھائی لینڈ نے ویتنام پر قبضہ کرنے کے لیے متعدد حملے کیے مگر ''ویتنام'' سلطنت کا بلواسطہ طور پر چین کے تابع ہونے کی وجہ سے اسے کامیابی حاصل نہیں ہوئی۔

111قبل مسیح میں چین نے ویتنام پر قبضہ کر لیا جو تقریباً ایک ہزار سال یعنی 938عیسوی تک قائم رہا ۔ چینیوں نے ویتنام کو ''جیاؤ چی'' (GIAO CHI)کا نام دیکر باقاعدہ طور پر اپنا صوبہ بنا دیا ۔یوں چینیوں نے ویتنام پر اپنا کلچر، روایات اور طرزِ تحریر وغیرہ مسلط کرتے ہوئے اپنی سیاسی، سماجی و معاشی برتری قائم کی۔ کنفیوشس کے نظریات کا یہاں خوب پرچار کیا گیا اور اسے چینیوں نے اپنے اقتدار کو طول دینے کے لیے استعمال کیا۔چینی قبضے کے خلاف ویتنامی عوام کی جدوجہد ایک ہزار سال پر محیط ہے یہاں تک کہ 939عیسوی میں ایک ویتنامی راہنما ''نگو'' کی قیادت میں چینیوں کو شکست دیکر آزادی حاصل کر لی گئی۔آزادی کے بعد ویتنام میں ''نگو کوئین'' کی بادشاہت کا آغاز ہوا ۔نگو ویتنامی عوام کا ایک مخلص راہنما تھا جس نے عوام کی فلاح و بہبود کے لیے کئی ایک اقدامات کیے مگر پانچ سال بعد 944میں اسکا انتقال ہوا تو ملک بد نظمی اور لاقانونیت کی آماجگاہ بن گیا۔ متعدد جاگیر دار خود مختار ہو گئے اور عوام بالخصوص کسانوں پر مظالم ڈھانے لگے۔

اس صورتحال کے خلاف ایک کسان راہنما '' ڈنھ بولن'' نے کسانوں کو منظم کر کے ایک تحریک کا آغاز کیا جو968میں اس کی بادشاہت پر منتج ہوئی۔ '' ڈنھ بولن'' نے جاگیرداروں کے مظالم کا سد باب کیا اور 12سال تک اقتدار میں رہا ۔ اس کی وفات کے بعد اسکے جانشین تخت وتاج کے حصول کے لیے آپس میں لڑ پڑے تو اس کا فائدہ اٹھاتے ہوئے ایک فوجی جرنیل '' لی ہوان'' نے 980میں اسکے چھ سالہ بیٹے کو تخت پر بٹھا کر تمام تر اختیارات اپنے ہاتھوں میں لے لیے۔ اس دوران

چین نے ایک بار پھر ویتنام پر حملہ کر دیا جسے ''لی ہوان'' نے شکست دینے کے بعد اپنی بادشاہت کا اعلان کر دیا اواگلے 25سال تک حکمران رہا ۔ 1224تک یہ خاندان ویتنام پر حکمران رہا اور اس عرصے میں ویتنام نے اقتصادی اور سماجی میدان میں کافی ترقی بھی کی جبکہ زراعت کی جانب بھی خصوصی توجہ دی گئی۔ 1057میں اسی خاندان کی بادشاہت میں جب چین ویتنام پر حملہ آور ہوا تو اسے نہ صرف پیچھے دھکیل دیا گیا بلکہ تاریخ میں پہلی بار ویتنامیوں نے چین میں داخل ہو کر انھیں شکست دی۔اس عرصے میں ویتنام کے جنوبی حصے میں ''چمپا''(CHAMPA)قبائل کی شورشوں نے سر اٹھایا تو پڑوس میں کمبوڈیا ،جہاں ایک مضبوط حکومت قائم ہو چکی تھی ،کے حملو ں کا بھی اسے سامنا کرنا پڑا۔اگرچہ ویتنام اپنے دفاع میں کامیاب رہا مگر مسلسل حملوں اور شورشوں کے

نتیجے میں ''ہوان'' خاندان کی بادشاہت کمزور ہوتی چلی گئی یہان تک کہ یہاں'' ترنھ '' گھرانے کی بادشاہت قائم ہوئی جو 1225سے1400عیسوی تک قائم رہی۔

''ترنھ تائی تونگ '' اس خاندان کا پہلا حکمران تھا جس نے منگول حملہ آوروں کا سامنا کیا ۔1257میں چنگیز خان کے پوتے ،یوان خاندان کے بانی اور چین کے منگول شہنشاہ ''قبلائی خان'' کے حکم سے ویتنام پر حملہ کیا گیا اور اس کی فوج ہنوئی تک پہنچ گئی مگر ویتنامیوں نے اس کا انتہائی بہادری سے مقابلہ اور اسے واپس دھکیل دیا۔

کچھ عرصے بعد قبلائی خان نے اس ذلت اور شکست کا بدلہ لینے کے لیے پانچ لاکھ کا لشکرِ جرارویتنام روانہ کیا جسے ویتنامیوں نے شکست سے دوچار کیا ۔یہ1285کا واقعہ ہے۔ اسکے تین سال بعد 1288میں قبلائی خان پھر ویتنام پر حملہ آور ہوا مگر اس بار بھی''ڈانگ گیانگ'' کے علاقے میں ذلت آمیز شکست اسکا مقدر

بنی۔یوں قبلائی خان ویتنام پر قبضے کا خواب لیے ہوئے اس دنیا سے رخصت ہوا ۔منگول حملہ آوروں کے خلاف ان تینوں جنگوں میں ویتنام کی قیادت ''جنرل ترنھ ہنگ داؤ'' نے کی ۔انھیں ویتنام کے قومی ہیرو کا درجہ حاصل ہے آج بھی ہنوئی میں اس کا یک مجسمہ استادہ ہے۔

ان مسلسل شورشوں اور جنگوں کے نتیجے میں ویتنام کی سیاست اور معیشت پر کافی منفی اثرات مرتب ہوئے ۔چنانچہ 1407میں جب چین نے اس پر حملہ کیا تو وہ اپنا دفاع نہ کر سکا یوں ایک طویل عرصے بعد چینی پھر ویتنام پر

قابض ہو گئے۔انھوں نے ہر جگہ چینی حکام مقرر کیے اورویتنامی زبان میں تعلیم ممنوع قرار دی گئی۔ اس صورتحال کے خلاف متعدد بغاوتیں ہوئیں یہاں تک کہ 1772میں جنوبی ویتنام کے علاقے’’تے سون‘‘(TAYSON)کے نگوین خاندان کے تین بھائیوں ’’وان ہوئی‘‘،’’وان نیک‘‘اور ’’ وان تو‘‘ کی جدوجہد کے نتیجے میں جنوب کے علاقے میں چینیوں کو شکست دی گئی مگر یہاں کوئی مضبوط اور خود مختارحکومت قائم نہیں ہو سکی اور1885تک ویتنام کی حیثیت چین کے ایک باج گزار ملک کی سی تھی ۔ 1885میں فرانس نے چین کے ساتھ ایک معاہدہ کرتے ہوئے اس کی یہ حیثیت ختم کر دی اور ویتنام کو اپنا ’’تحفظِ یافتہ‘‘ علاقہ قرار دیا۔

ویتنام ،فرانس کے پنجۂ استبداد تلے:

جس وقت ویتنام میں ’’تے سون‘‘ تحریک کامیابی سے ہمکنار ہوئی اس دوران ’’لی ‘‘ خاندان کا ایک شہزادہ ’’نیوین آنھ‘‘ ویتنام سے کمبوڈیا پہنچتا ہے۔یہاں اس کی ملاقات ایک فرانسیسی پادری ڈی بی ہائن سے ہوتی ہے ۔دونوں کے درمیان ایک معاہدہ طے پاتا ہے جس کے تحت پادری شہزادے کو ویتنام کا اقتدار دلانے میں مدد کرے گا جس کے بعد فرانسیسوں کو ویتنام میں عیسائیت کی تبلیغ کے علاوہ تجارت میں خصوصی مراعات دی جائیں گی ۔یہ معاہدہ کرنے کے بعد پادری بی ہائن فرانس جاکر اپنی حکومت سے ویتنامی شہزادے کی مدد کے لیے کہتا ہے لیکن اس زمانے میں متعدد مسائل کا شکار فرانسیسی حکومت پادری کی کوئی مدد نہ کر سکی۔ حکومت سے مایوس ہونے کے بعد بی ہائن نے مذہبی اداروں اور تجارتی کمپنیوں کا رخ کیا اور یوں انھیں مذہب اور منافع کے نام پر مدد کے لیے آمادہ کر لیا ۔ اس کے نتیجے میں نہ صرف فوج بھرتی کی گئی بلکہ تجربی کار ملاح ،اسلحہ اور بحری جہاذ ’’نیوین آنھ ‘‘ کی مدد کے لیے روانہ کیے گئے۔

اس فوج وساز وسامان کی مدد سے ’’نیوین آنھ ‘‘نے سون راہنماؤں کو شکست دی اور ’’شہنشاہ جیالونگ‘‘ کا نام اختیار کر کے ویتنام کا بادشاہ بن گیا۔یہ ویتنام کا آخری شاہی خاندان تھا ۔ جیالونگ کے ساتھ آئے فرانسیسی سپاہی اور پادری ویتنام میں ہی رہ گئے لیکن اب انکا مقصد صرف مذہب کی تبلیغ اور تجارتی مراعات تک محدود نہیں تھا بلکہ انھوں نے ویتنام میں فرانسیسی اقتدار کے لیے سازشوں کا جال پھیلانا شروع کر دیا ۔ بعد ازاں دوست بنکر آنے والے فرانسیسیوں اورویتنامی بادشاہون کے درمیان اختلافات بڑھتے چلے گئے اور ان کے درمیان کئی ایک لڑائیاں بھی ہوئیں ۔فرانسیسیوں نے یہ یہ ساری لڑائیاں مذہب کے تحفظ کے نام پر لڑیں۔ یہاں تک کہ 25اگست1883کو ویتنامی حکام اور فرانسیسی کمانڈروں کے درمیان ہونے والے ایک معاہدے میں ویتنام پر فرانسیسی اقتدار تسلیم کر لیا گیا اور ویتنام فرانس کی ایک نو آبادی بن گیا ۔اس دوران فرانس نے لاؤس اور کمبوڈیا پر بھی قبضہ کر لیا اور ان تینوں ممالک کی ’’ہند چینی‘‘ کے نام سے یونین بنا کر ایک

فرانسیسی کو اس کا گورنر جنرل بنا دیا جس کا مرکز ہنوئی تھا۔

فرانس نے ویتنام میں وہی کچھ کیا جو اس زمانے کی دیگر سامراجی طاقتوں کا وطیرہ تھا۔ یہی وجہ تھی کہ سائیگان میں موجود گورنر جنرل پیرس کی وزاراتِ نوآبادیات کو براہِ راست جوابدہ تھا۔ ویتنام سمیت پورے ہند چینی خطے میں فرانسیسی طرز کی عدالتیں اور جیل خانے قائم کیے گئے جن کے لیے پولیس اور جج فرانس سے آتے تھے جبکہ ہر محکمے کا انتظام اور اختیار فرانسیسیوں کے پاس ہوتا تھا .اس پر طرفہ تماشا یہ کہ فرانسیسی سامراج نے ویتنام میں نام نہاد ویتنامی بادشاہت بھی باقی رہنے دی جس کی حیثیت اصل میں کٹھ پتلی کے سوا کچھ بھی نہ تھی۔ برطانیہ کی طرح فرانس بھی اس زمانے کی ایک بڑی سامراجی قوت تھا مگر دونوں کی نوآبادیاتی پالیسی میں ایک بنیادی فرق تھا، برطانیہ نے اپنی نو آبادیات میں دیرپا فوائد کے پیش نظر کئی ترقیاتی منصوبے تشکیل دئیے ،ذرائع آمد ورفت کو ترقی دی اور زرعی پیداوار بڑھانے کے لیے آب پاشی کے نظام کو بہتر بنایا جبکہ بہت سے تعلیمی ادارے بھی قائم کیے خود ہندوستان اس کی ایک بڑی مثال ہے۔جبکہ فرانس کی نو آبادیاتی پالیسی ''فوری منافع'' کے اصول پر استوار تھی اس لیے اس نے ویتنام سمیت اپنی کسی بھی نو آبادی میں صنعتی ترقی یا دیگر اقدامات کی طرف توجہ نہیں دی بلکہ فوری منافع کی ہوس میں اس نے ویتنام کی زرعی معیشت کا بھی بیڑا غرق کیا۔

فرانسیسی عہدِ استبداد میں ویتنامی باشندوں کو صرف روزمرہ کی گھریلو ضروریات پوری کرنے والی دست کاریوں ہی کی اجازت تھی .فرانسیسی سامراج کی زرعی پالیسیوں کے نتیجے میں ایک خاص طبقے کی پرورش ضرور ہوئی مگر ویتنامی عوام کی اکثریت کا مقدر بھوک، افلاس اور بیماری کے سوا کچھ بھی نہ تھا . 1880سے1930تک کے پچاس سالہ عرصے میں ویتنام کی قابلِ کاشت زرعی زمین میں چار گناہ اضافہ ہوا لیکن ناجائز ٹیکسوں ،اجناس بالخصوص چاول کی قیمتوں کا کم تر ترین تعین اور اس کی ادائیگی میں دھاندلی سے کسانوں کی آمدنی کم سے کم ہوتی چلی گئی .جبکہ فرانسیسی سستے داموں حاصل ہونے والے ان چاولوں کو باہر بیچ دیتے تھے۔ ویتنام میں حالت یہ تھی کہ 80%زمین کے مالک2.5%جاگیر دار تھے۔ ویتنام کی آبادی کو کم رکھنے کے لیے فرانسیسی سرکار نے فی فرد کے حساب سے ہر گھرانے پر ٹیکس لگا رکھا تھا .نمک کی مقامی پیداوار پر بھی پابندی تھی .ہزاروں ویتنامی باشندوں کسانوں کو محض اس لیے عمر قید کی سزا بھگتنی پڑی کہ انھوں نے اپنے روزمرہ کے استعمال کے لیے نمک بنانے کا ''جرم'' کیاتھا۔

فرانسیسی عہد میں جو چند چاول،چینی صاف کرنے،شیشے کے برتن بنانے اور سیمنٹ کے کارخانے قائم ہوئے ان میں ویتنامیوں کا کوئی عمل دخل نہیں تھااوروہ سب فرانسیسیوں کی ملیکت تھیں۔ نام ونھ میں کپڑے کی ایک فیکٹری تھی جس کے مالک فرانسیسی تھے اور1925میں اس کا منافع 12ملین فرانک تھا۔ گنتی کے ان کارخانوں میں کام کرنے والے ویتنامی محنت

کشوں کی حالت بھی نہایت دگرگوں تھی ۔انکے اوقات کار کا کوئی تعین نہیں تھا ،رہائش وعلاج سے وہ ناآشنا تھے اور نہ ہی انھیں کوئی اور سہولت حاصل تھی ۔اجرتیں نہایت قلیل تھیں جو اکثر جرمانوں اور ٹیکسوں کی نذر ہو جاتی تھیں ۔جبکہ ربڑ کے کھیتوں میں کام کرنے والے محنت کاروں کی حالت ان سے بھی ابتر تھی۔

انقلاب فرانس کے جلو میں ’’ آزادی‘‘، ’’ مساوات‘‘اور جمہوریت کے نعرے جگالنے والی فرانسیسی بورژوازی کا اصل اور بھیانک چہرہ اگر کہیں عیاں ہوا تو یہ اس کی نو آبادیات ہی تھیں۔اور سچ تو یہی ہے کہ انہی نو آبادیات کے کروڑوں مظلوم ومحکوم عوام نے آزادی ،مساوات اور جمہوریت کا صحیح معنوں میں مزا بھی چکھا۔ اس کی وجہ یہی تھی کہ فرانسیسیوں کے پیش نظر اگر کچھ رہا تو وہ صرف اور صرف محکوم قوموں کا استحصال اور انکے وسائل کی لوٹ کھسوٹ تھی۔وہ فرانس جس نے علم وادب کے شہہ پارے تخلیق کیے ،جہاں انسانیت کے اعلیٰ ترین دماغوں کا ظہور ہوا ،جہاں جہل اور توہم پرستی کے خلاف عقل وخرد کی مشعل روشن ہوئی اسی فرانس کے سامراجی سپوتوں نے ویتنام کی 80%آبادی کو ان پڑھ رکھا ،شہری آزادیوں اور جمہوری حقوق کو سلب کیا ۔ فرانسیسی پنجۂ استبداد تلے سسکتے ہوئے ویتنام میں ایسی کتابیں قابلِ سوختنی تھیں جن میں ویتنامی عوام کی تاریخ یا جدوجہد آزادی کا ذکر ہوتا۔اور تو اور ویتنام میں فرانس سے شائع ہونے والے کسی بھی اخبار اور رسالے پر پابندی تھی۔

فرانسیسی سامراج کے خلاف ویتنامیوں کی جدوجہد کا آغاز اس پر قبضے کے ساتھ ہی ہو گیا تھا مگر ہر جارح قابض قوت کی طرح فرانس نے اسے سختی سے کچلا۔ابتدائی ایام میں فرانس کے خلاف اٹھنے والی آزادی کی تحریکیں اس لیے بھی آسانی سے کچل دی گئیں کہ ان کی قیادت اکثر وبیشتر شاہی خاندانوں کے افراد یا بڑے بڑے جاگیر دار کر رہے تھے ۔انکا عوام سے نہ تو کوئی مضبوط اور موثر رابطہ تھا اور نہ ہی یہ فرانس جیسی مہیب قوت ،جسے اسلحے ،تربیت یافتہ فوج اور بے پناہ وسائل کی برتری حاصل تھی، کے مقابلے میں کوئی منظم قوت تھے ۔یہ صورتحال بیسویں صدی تک قائم رہی دراں حالیکہ 20ویں صدی کے آغاز کے ساتھ ہی ویتنام میں ایک ایسی تحریک کا آغاز ہوا جس نے فرانسیسی استعمار کی نیندیں حرام کر دیں۔ اس تحریک کا نام’’ انجمنِ جدید ویتنام‘‘ تھااور اس کا بانی ایک سامراج مخالف روشن فکر دانشور ’’فائی اوئی کیاؤ ‘‘ تھا ۔ہرچند کہ وہ ویتنام کو فرانسیسیوں سے آزاد کرا کر ایک ترقی یافتہ جدید ملک بنانے کا متمنی تھا مگر وہ کوئی معروف معنوں میں جمہوریت پسند بھی نہ تھا ۔اسکے خیال کے مطابق ایک روشن خیال اور ترقی پسند بادشاہ کے ذریعے ویتنام ایک ترقی یافتہ ملک بن سکتا تھا ۔ اسکا یہ خیال بنیادی طور پر افلاطون کے ’’فلسفی بادشاہ‘‘ سے ماخوذ نظر آتا ہے۔یہی وجہ تھی کہ اس نے شہنشاہ جیالونگ کے خاندان کے ایک شہزادے ’’کنگ ذی‘‘ کو اپنی تحریک کا سربراہ بنایا ۔لیکن یہ تحریک گزشتہ تحریکوں کے مقابلے میں اس لیے ممتاز تھی کہ اس کی قیادت

محض جاگیردار نہیں کر رہے تھے بلکہ اس میں دانشور، عالم اور ترقی یافتہ افراد شامل تھے اور اس تحریک نے بڑے پیمانے پر ویتنامی عوام کو متوجہ کیا ۔

فرانسیسیوں کے خلاف جدوجہد کرنے کے لیے کیاؤ کو مدد کی ضرورت تھی۔اس سلسلے میں اس نے چین سے رابطہ کیا مگر چین اس زمانے میں اپنے اندرونی حالات ومسائل کے باعث اس کی کوئی مدد نہیں کر سکا ۔ویسے بھی دونوں ممالک کے درمیان جو تاریخی چپقلش رہی ہے اس کے پیش نظر کیاؤ چین کی جانب کوئی زیادہ دوستانہ رویہ رکھتا بھی نہیں تھا۔ یہی رویہ بعد کے ویتنامی راہنماؤں کا چین اور کمبوڈیا کی طرف رہا ہے۔ دراصل قوموں کے درمیان تاریخی چپقلش اور معاندانہ تعلقات کی جڑیں بہت گہری ہوتی ہیں جس کا اظہار مختلف مواقع پر مختلف صورتوں میں ہوتا رہتا ہے ۔ خود1979میں ویتنام نے کمبوڈیا میں پول پوٹ کی سوشلسٹ حکومت کا خاتمہ فوج کشی کے ذریعے کیا تھا تو اسے بھی بہت سے دیگر محرکات کے ساتھ ساتھ اسی تناظر میں دیکھنے کی ضرورت ہے۔

بہرحال کیاؤ نے 1905میں جاپان کا رخ کیا جہاں ہزاروں ویتنامی نوجوانوں نے تربیت حاصل کی اور اس تحریک کا دائرہ ویتنام کے مختلف علاقوں تک وسیع ہونے لگا ۔1908میں ہنوئی اور دیگر بڑے شہروں میں جبری ٹیکسوں کے خلاف شدید احتجاجات اور مظاہرے ہوئے ۔ہنوئی کے دانشوروں نے ''فری اسکول آف ٹونکن'' کے نام سے ایک ادارہ قائم کیا جو جلد ہی فرانسیسی سامراج کے خلاف جدوجہد اور احتجاج کے مرکز کے طور پر سامنے آیا ۔اس صورتحال سے گھبرا کر فرانسیسی سامراج نے عوامی احتجاجات کو بندوق کی نوک سے کچلنے کی کوشش کی جس کے نتیجے میں گولیاں ،گولے باری ،گرفتاریاں ،پھانسیاں ،سولیاں اور بھاری جرمانے معمول بن گئے ۔ہزاروں وطن پرست ''پولو کونڈور'' کے جزیرے میں پابندِ سلاسل کر دیئے گئے جہاں جبری مشقت اورکم خوراکی کے باعث انکی بڑی تعداد ہلاک ہو جاتی۔ اس جبرو وعقوبت کے باوجود 1910تک یہ تحریک زوروں پر رہی ۔اسی سال فرانس نے جاپان کو اس شرط پر بھاری رقم بطورِ قرض دی کہ وہ کیاؤ اور شہزادہ کنگ ذی کو جاپان سے نکال کر ان کی مدد روک دے۔

جاپان سے نکالے جانے کے بعد کیاؤ اور کنگ ذی نے چین کے شہر کینٹنکارخ کیا جس پر چینی انقلابی قابض تھے۔ 1912میں کیاؤ نے کنگ ذی کی سربراہی میں ویتنام کی جلاوطن حکومت قائم کی ۔اس کے کچھ عرصے بعد فرانس کی خفیہ پولیس کیاؤ کو گرفتار کر کے ویتنام منتقل کرنے میں کامیاب ہو گئی جہاں اسے سزائے موت سنائی گئی۔فرانسیسی گورنر جنرل عوامی ردِ عمل کے خوف سے اس سزا پر عمل درآمد نہ کر سکا اور اس سزا کو عمر قید میں تبدیل کر دیا ۔اسکے بعد یہ تحریک آہستہ آہستہ کمزور ہوتی چلی گئی لیکن یہی وہ تحریک تھی جس نے فرانس کے خلاف ویتنامی عوام کو منظم انداز میں جدوجہد کے لیے تیار کرنے کا آغاز کیا تھا۔کیاؤ کا 1940میں دورانِ قید انتقال ہوا۔

اس تحریک کے خاتمے کے بعد ایک ویتنامی ماہرِ زراعت ''لوئی کونگ

چو'' کی راہنمائی میں ویتنامی دانشوروں کے ایک بڑے حلقے نے ''آئینی پارٹی'' بنا کر فرانسیسی حکمرانوں کے تعاون اور آئینی طریقوں سے ویتنامی عوام کے لیے حقوق اور مراعات حاصل کرنے کی کوشش کی مگر نہ تو عوام میں اسے کوئی پذیرائی مل سکی اور نہ ہی فرانسیسیوں نے اسے پنپنے دیا۔ یوں آئینی اور پر امن جدوجہدکے ذریعے حقوق کے حصول کا یہ یوٹوپیائی منصوبہ اپنے انجام کو پہنچا ۔

یہ تھے وہ حالات جس میں ویتنامی عوام پر یہ واضح ہوا کہ فرانسیسی استعمار سے مسلح جدوجہد کے ذریعے ہی نجات حاصل کی جا سکتی ہے۔یوں ویتنام میں متعدد خفیہ تنظیمیں اور تحریکیں وجود میں آئیں جن میں 1924میں''انقلابی پارٹی''اور 1927میں ''نیشنلسٹ پارٹی'' کا قیام عمل میں آیا۔لیکن اس دور کا سب سے اہم واقعہ 1925میں ''ویتنامی نوجوانوں کی انقلابی انجمن '' کا قیام تھا۔ اسی انجمن نے بعد ازاں ''ویتنام کمیونسٹ پارٹی''،''ہند چینی کمیونسٹ پارٹی'' اور ''ویتنام ورکرز پارٹی'' تک کا کامیاب اور جدوجہد سے بھرپورسفر طے کیا۔اس انجمن کا بانی ایک اولوالعزم انقلابی نوجوان ''انگوین اے کوک'' تھا جسے آج اہلِ ویتنام ''چچا ہو'' اور دنیا بھر کے انقلابی کامریڈ ہوچی منھ کے نام سے جانتے ہیں۔

نگوین سن چنگ سے ہوچی منھ تک انقلاب کا سفر :

19مئی 1890کو فرانسیسی استعمار کے شکنجے میں سسکتے ہوئے ویتنام کے نگھے آن صوبے کے ایک گاؤں ''کم لین'' کے ایک کسان گھرانے میں ایک بچہ پیدا ہواجس کا نام '' نگوین سن چنگ'' رکھا گیا۔ یہ علاقہ جہاں اس بچے کا جنم ہوا تھا ویتنام بھر میں اپنی انقلابی روایات کے لیے مشہور تھا اور یہاں کے حریت پسندوں نے ہمیشہ بیرونی حملہ آوروں کے خلاف جدوجہد کی لازوال داستانیں رقم کیں۔جس وقت اس بچے نے آنکھ کھولی اس وقت بھی اس علاقے کے لوگ فرانسیسیوں کے خلاف نبرد آزما تھے۔

نگوین سن چنگ کے والد'' نگوین سنھ ہوئے'' کسی زمانے میں ویتنام کے شاہی دربار میں ملازم تھے ۔چونکہ وہ ویتنام پر فرانس کے قبضے کے سخت مخالف تھے اس لیے فرانسیسیوں نے انھیں ملازمت سے بے دخل کر دیا تھا جس کے بعد وہ اپنے گاؤں کم لین میں بچوں کو پڑھاتے تھے۔ جبکہ ان کی والدہ'' ہوانگ تھائی لون'' کھیتوں میں کام کرنے والی ایک محنت کش خاتون تھیں ۔ ایک سامراج مخالف وطن پرست گھرانے میں جنم لینے والے نگوین سن چنگ،اسکے بھائی ''نگوین سنو کھیم'' اور بہن ''باچ لی لین'' فرانسیسی سامراج کے خلاف جدوجہد کا حصہ رہے ۔اسکے بھائی اور بہن کو اس جدوجہد کی پاداش میں متعدد بار پس زنداں بھی جانا پڑا۔

نگوین ابھی دس سال کا ہی تھا کہ اس کی ماں وفات پا گئی ۔انہی دنوں اسکے والد نے کنفیوشسی تعلیمات کے مطابق اس کا نام تبدیل کر کے ''نگوین تات تھانھ '' رکھ دیا مگر بعد ازاں اسے اپنی انقلابی سرگرمیوں کی بنا پر درجنوں نام اختیار کرنے پڑے۔اسی زمانے میں اس کی

بہن 'باچ لی لین'' جو فرانسیسی فوج کی ایک کنٹین میں مینجر تھیں ،گرفتار کر لی گئیں ۔ وہ دراصل فرانسیسی فوج کا اسلحہ اور گولہ باردو وغیرہ چُرا کر حریت پسندوں کو فراہم کرتی تھیں۔اسے 9سال قید کی سزا سنائی گئی۔

ننھے نگوین کے بچپن کا یہ مقدر تھا کہ وہ پڑھنے کے ساتھ ساتھ کھیتوں میں مویشی بھی چرائے (بالکل افغانستان کے عظیم انقلابی سپوت اور انقلابِ ثور کے قائد کامریڈ نور محمد تره کئی کی طرح)۔اس نے نوعمری سے ہی سیاسی سرگرمیوں کا آغاز کیا اور محض پندرہ سال کی عمر میں وہ حریت پسندوں کے لیے قاصد کے خدمات سر انجام دینا شروع کر چکا تھا ۔اسی باغیانہ روش اور سرگرمیوں کی بنا پر اسے1908میں اسکول سے نکال دیا گیاجسکے بعد اس نے ایک اسکول میں پڑھانا شروع کر دیا ،چند ماہ بعد اس نے سائیگان کا رخ کیا جہاں اس نے جہاز رانی کی تعلیم حاصل کی ۔حریت پسندی اور فرانسیسی سامراج کے خلاف جدوجہد کے جذبات سے سرشار اس 21سالہ نوجوان نے انقلابی تحریکوں کا مطالعہ کرنے اور اپنے وطن کی آزادی کی راہیں تلاش کرنے کے لیے ملک سے باہر جانے کا فیصلہ کیا۔

یہ1911کے آخری ایام تھے جب وہ ''ایڈمرل لاتوش تریبول'' نامی ایک فرانسیسی بحری جہاز میں بطور باورچی ملازم ہو گئے ۔ اس نے اگلے ایک سال کا عرصہ اس جہاز پر گزارا اور اس دوران اسے اسپین، پرتگال،مصر اور الجزائر وغیرہ دیکھنے کا موقع ملا ۔خاص طور پر الجزائر نے اسے خاص طور پر متاثر کیا جو کہ ویتنام کی طرح فرانس کی نو آبادی تھا اور وہاں کے حالات ویتنام سے کافی مشابہ تھے۔اس سفر کے تجربات ومشاہدات بعد میں اس کی کتاب ''فرانسیسی نو آبادکاری کا عمل'' کی بنیاد بنے اور فرانسیسی سامراج کے خلاف برسرِ پیکار حریت پسندوں میں اس کی یہ پہلی کتاب کافی مقبول ہوئی۔

اس سفر کا ختتام فرانس کے شہر مارسیلز پر ہوا جہاں پہنچ کر انھوں نے پہلے ایک کلینر اور پھر ایک ہوٹل میں ویٹر کی حیثیت سے محنت مزدوری شروع کی۔نگوین کا فارغ وقت شہر کی لائبریری میں گزرتا ۔اسی شہر میں ان کے انقلابیوں سے روابط قائم ہوئے اور انھوں نے ویتنام کی آزادی اور فرانس کے سامراجی جرائم سے متعلق پمفلٹ بھی لکھ کرتقسیم کیے۔کچھ عرصے بعد وہ پھر ایک بحری جہاز پر مددگار باورچی کے طور پر ملازم ہو کر امریکا جا پہنچے ۔1912-13کا زمانہ انھوں نے امریکا کے شہرون بوسٹن اور نیو یارک میں گزارا جہاں ایک بیکری میں کام کرنے کے ساتھ ساتھ انھوں نے امریکا کے معاشرتی و سیاسی نظام کا مطالعہ کیا اور وہاں کے عوام کی زندگی اور جدوجہد سے واقفیت حاصل کی۔

اسکے بعد یہ نوجوان برطانیہ کا رخ کرتا ہے جہاں مطالعے اور انقلابی لٹریچر کے کام کے ساتھ اسے ویٹر،باورچی،برتنوں کی صفائی ،مالی اور فوٹوگرافی جیسے پیشے اپنانے پڑے۔ایک سرتاپاپرولتاری کی حیثیت سے حاصل ہونے والے تجربات بعد ازاں قومی آزادی کی جدوجہد سے لیکر طبقاتی مبارزے کے

میدانوں تک اس کے بہت کام آئے۔ دراصل یہ اس کا مطالعہ ،تجربات اور مشاہدات ہی تھے جس کی وجہ سے اسکے خیالات میں وسعت پیدا ہوئی اور محض ایک قوم پرست کی بجائے ایک ایسے شعلہ نفس انقلابی کی صورت میں سامنے آیا جس کا نام اور کام عالمی کمیونسٹ تحریک کا ایسا بیش بہا خزانہ ہے جس سے کئی ایک نسلوں کے انقلابی فیضیاب ہوئے اور بلاشبہ کامریڈ ہوچی منھ کے افکار آج بھی مظلوم اقوام کے انقلابیوں کے لیے راہِ نجات ہیں .اس نے ایک عالم کو متاثر کیا اور آج بھی کر رہا ہے۔

1911میں پیروں میں بھنور باندھ کر اپنے وطن ویتنام سے رختِ سفر باندھنے والا یہ انقلابی جہاں بھی گیا شدید تھکا دینے والی جسمانی مشقتوں نے اس کا استقبال کیامگر مشکلات اس نوجوان کی راہ میں حائل نہ ہو سکیں۔اسکے دو ہی مقاصد تھے ایک علم کا حصول اور دوسرا انقلابی تحریکوں سے روابط تاکہ اپنے محکوم وطن کی آزادی کے لیے جدوجہد کی جاسکے۔یہی وجہ ہے کہ وہ جہاں بھی گیا یہ مقاصد بہر حال اس نے حاصل کیے .1915سے1917تک کا عرصہ اس نے برطانیہ میں گزارا جہان اس نے مشرق کے جلاوطن باشندوں کے ایک گروپ'' سمندر پار کے مزدور'' کے ساتھ کام کیا اور آئرلینڈ کی قومی آزادی کی تحریک میں بھی دلچسپی لی۔

1917کو روس میں برپا ہونے والے عظیم اکتوبر انقلاب سے قبل وہ فرانس آچکا تھا ،وہ پیرس ہی میں تھا جب روس کے بہادر مزدوروں نے کامریڈ لینن کی قیادت میں دنیا کا پہلا پرولتاری انقلاب برپاکر کے نہ صرف دنیا بھر کے محنت کشوں بلکہ نوآبادیاتی نظام کے خلاف برسر پیکار مظلوم ومحکوم اقوام کو بھی نجات کی راہ دکھائی۔افقِ روس سے طلوع ہونے والے اس سرخ سورج کی تابانی نے اس زمانے کے ان گنت انقلابیوں کی طرح اسے بھی بے پناہ متاثر کیا اور پہلا ویتنامی باشندہ تھا جس نے اس انقلاب کا بھرپور خیر مقدم کیا .انقلاب کے اس آفتاب سے اس نے جو قندیل روشن کر کے تھامی تھی وہ آج بھی ارضِ ویتنام میں شرر فشاں ہے۔

فرانس میں اس نے ویتنامی باشندوں سے روابط استوار کیے جو ہزاروں کی تعداد میں جنگ کے باعث یہاں محنت مزدوری کرنے کے سلسلے میں مقیم تھے۔اب اس نے ''نگوین اے کوک'' کا نام اختیار کیا جس کا مطلب ہے '' محبِ وطن نگوین''اس زمانے میں وہ فوٹو گرافی کا کام کرتا تھا .یہاں اسکے رفقاء میں فان چوترنھ، فان وان ترونگاور نگوین تھ تر ویاں وغیرہ شامل تھے۔ ان دنوں اس کی ملاقات فرانس کی مزدور تحریک کے راہنماؤں مارسل کاشیں اور کوتوریر وغیرہ سے ہوئی اور اس نے ان کے اخبار''لومانیتے'' کے لیے مضامین لکھنے کا سلسلہ شروع کیا .اسکے بعد اس نے محنت کشوں کے عظیم انقلابی استادکارل مارکس کے پوتے '' ژاں لونگے'' کی دعوت پر اسکے جریدے''لوپو پوئیر'' کے لیے بھی مضامین لکھنے کا آغازکیا .انہی فرانسیسی کامریڈز کی توسط سے اس نے کامریڈ لینن کی تحریروں کا مطالعہ کیا بالخصوص قومی سوال اور نو آبادیاتی مسائل پر کامریڈ لینن کی تحریروں نے اسے

انتہائی متاثر کیا ۔بعد میں وہ مارکس،اینگلز اور لینن کی تصانیف کا گہرا مطالعہ کرنے کے بعد ایک پکے کمیونسٹ بن گئے ۔خود کامریڈ ہوچی منھ کے الفاظ میں'' پہلے پہل جس چیز نے مجھے لینن اور تیسری انٹرنیشنل کے قریب پہنچنے میں مدد کی وہ کمیونزم نہیں بلکہ میری حب الوطنی تھی۔ بعدازاں مارکسزم،لینن ازم کے مطالعے کے ساتھ ساتھ عملی کاموں میں حصہ لینے کے باعث میں اس نتیجے پر پہنچ سکا کہ صرف اور صرف کمیونزم ہی دنیا کی مظلوم اقوام اور محنت کش عوام کو غلامی کی لعنت سے نجات دلاسکتا ہے۔میں اس نتیجے پر پہنچا کہ سچی حب الوطنی اور مزدور بین الاقوامیت لازم وملزوم ہے۔''(میں لینن ازم تک کیسے پہنچا؟ از ہوچی منھ 1960)

وہ اپنے وطن کی آزادی کی جدوجہد ،دیگر فرانسیسی نوآبادیات کے عوام کی جدوجہد اور فرانس کے محنت کش عوام کی جدوجہد کو الگ الگ نہیں سمجھتے تھے اور اس سلسلے میں انکے خیالات میں نسل پرستی کا شائبہ تک نہیں تھا ۔وہ اس حقیقت سے بخوبی واقف تھے کہ فرانسیسی نو آبادیات اور خود فرانس کے محنت کش طبقے کا دشمن مشترکہ تھا جسکا نام فرانسیسی سامراج تھا ۔کامریڈ کے یہی خیالات تھے جس کے باعث انکی سوچ میں قومی اور طبقاتی عنصر نے مربوط ہو کر حب الوطنی اور پرولتاری بین الاقوامیت کے امتزاج کی شکل اختیار کی۔چنانچہ انھوں نے فرانس کی مزدور تحریک میں بھی بڑھ چڑھکر حصہ لیا اور ''فرانسیسی ورکرز مومنٹ'' میں شمولیت اختیار کی۔جب دسمبر1920میں فرانس کی کمیونسٹ پارٹی تشکیل دی جا رہی تھی تو انھوں نے اس میں بھرپور حصہ ڈالااور26دسمبر1920کو تور میں ہونے والی کانگریس میں شرکت کی۔ اس میں انھوں نے کامریڈ لینن کی قائم کردہ'' تیسری انٹر نیشنل'' کی بھرپور حمایت کی۔وہ پہلے ویتنامی باشندے تھے جن کا شمار فرانس کی کمیونسٹ پارٹی کے بانی اراکین میں ہوتا ہے ۔فرانسیسی سامراج نے اس کے وطن کو غلام بنا کر اس کی قوم کا بدترین استحصال جاری رکھا تھا مگر وہ فرانس کے محنت کشوں کی جماعت کی تشکیل میں اپنا حصہ ڈال رہا تھا۔لائق صد آفرین تھے فرانس کے کمیونسٹ جنھوں نے نہ صرف اپنے سامراجی حکمرانوں کے خلاف نوآبادیاتی عوام کا ساتھ دیا بلکہ ہر پلیٹ فارم سے انکے لیے آواز بلند کی۔ یہ ہے مارکسزم ،لینن ازم کا اعجاز جو نفرت اور تعصب کے تمام بتوں کو مسمار کرتا ہے۔

اس عرصے میں نگوین فرانس میں مقیم ویتنامی باشندوں کے ساتھ انقلابی سرگرمیوں میں مصروف رہے اور ویتنام سے بھی مستقل رابطے میں رہتے ہوئے وہاں انقلابی لٹریچر پہنچاتے رہے۔1921میں انھوں نے فرانسیسی کامریڈز کی مدد سے نوآبادیاتی عوام کی ایک یونین قائم کی اورLEPARIA (مظلوم) کے نام سے ایک اخبار جاری کیا ۔ اس اخبار کے مدیرِ اعلیٰ ،رپورٹر،کیمرہ مین اور خزانچی سے لیکر ہاکر تک کے فرائض وہ خود سر انجام دیتے تھے۔اس اخبار نے فرانس میں مقیم ویتنامی باشندوں اور ویتنام کے قارئین کو مارکسی لیننی نظریہات سے روشناس کرانے میں

بنیادی کردار ادا کیا۔ان سرگرمیوں کے نتیجے میں پہلے تو فرانسیسی سرکار نے انھیں شاندار مراعات اور منصب وغیرہ کا لالچ دیکر خریدنے کی کوشش کی جس میں ناکامی کے بعد سامراجیوں نے انھیں ڈرانے دھمکانے کی بھی کوشش کی مگر بد ترین حالات کے باوجود کامریڈ نے اپنی جدوجہد جاری رکھی۔

جون1922میں نگوین اے کوک نے کمیونسٹ پارٹی آف فرانس کے نمائندے کی حیثیت سے ماسکو میں ہونے والی عالمی کسان کانفرنس میں شرکت کی اور اس کی مجلس عاملہ کے رکن منتخب ہوئے۔ دوسری بار سوویت یونین کا دورہ انھوں نے کمیونسٹ انٹرنیشنل کی پانچویں کانگریس میں شرکت کے موقع پر کیا ۔یہ کانگریس 17جون تا8جولائی 1924تک ماسکو میں منعقد ہوئی۔اس کانگریس میں کامریڈ کو ''کومنٹرن'' کی مجلس عاملہ کے مشرقی شعبے کا مستقل رکن نامزد کیا گیا ۔اسی زمانے میں انھوں نے استعماریت کا پردہ چاک کرنے والی دو معرکہ آراء کتابیں'' چین اور چینی نوجوان''اور''سیاہ نسل'' تحریر کیں۔

1924کا سال انھوں نے سوویت یونین میں ہی گزارا جہاں انھوں نے مشرقی مزدوروں کی یونیورسٹی میں تعلیم حاصل کی اور''پرودا'' کے لیے مضامین وغیرہ بھی تحریر کیے۔یہاں انکے بالشویک راہنماؤں خصوصاً کامریڈ جوزف اسٹالین سے قریبی میل جول کا آغاز ہوا ۔کامریڈ لینن کے بعد وہ کامریڈ اسٹالین سے بھی بہت زیادہ متاثر تھے بالخصوص قومی سوال اور نوآبادیاتی مسائل پر انھوں نے کامریڈ اسٹالین سے خصوصی فیض حاصل کیا ۔اور کیوں نہ کرتے کہ کامریڈ اسٹالین قوموں کے معاملات کے کمیسار رہ چکے تھے اور کامریڈ لینن کے بعد ان معاملات پر انھیں خصوصی دسترس حاصل تھی۔اس زمانے میں ان کی سوویت یونین میں مقیم دیگر ممالک کے انقلابیوں سے بھی ملاقات اور دوستیوں کا آغاز ہوا جن میں جارجی دیمتروف،تھائمان،لی سان اور ایم،این رائے شامل تھے۔

سوویت یونین میں قیام کے کچھ عرصے بعد دسمبر1924میں انھوں نے '' لائی تھوئے'' کا نام اختیار کیا اور چین کے شہر کینٹن جا پہنچے ۔یہاں آنے کا مقصد یہاں موجود ویتنامی انقلابیوں کو منظم کرنا تھا ۔اس مقصد کے لیے انھوں نے جون1925میں ''ویتنامی نوجوانوں کی انقلابی انجمن ''کی بنیاد رکھی اور ''نوجوان'' کے نام سے اس کا ترجمان جریدہ جاری کیا ۔اسکے ساتھ ساتھ کامریڈ نے قومی آزادی کی بین الاقوامی سرگرمیوں میں ربط اور ہم آہنگی پیدا کرنے کے لیے '' ایشیا کے محکوم اقوام کی یونین'' کے نام سے ایک تنظیم وقائم کی جس میں کوریا ،چین، اندونیشیا، ملایا،انڈیا اور ویتنام وغیرہ کے نمائندے شامل تھے۔

1927میں انکے لیکچرز پر مشتمل کتاب '' انقلابی راستہ'' شائع ہوئی جس میں انھوں نے بتایا کہ ویتنام میں چونکہ صنعتی پرولتاریہ کی تعداد نہ ہونے کے برابر ہے اور عوام کی اکثریت ملک کی معیشت کا زرعی ہونے کی وجہ سے جاگیردارانہ پیداواری رشتوں میں جکڑی ہوئی ہے لہذا ویتنام میں کسان کو انقلاب کی بنیادی

قوت بنایا جا سکتا ہے جس کی سیاسی شکل قومی جمہوری انقلاب کی ہو گی اور اسے براہِ راست سوشلسٹ انقلاب میں تبدیل کیا جا سکتا ہے۔

اس سال جب چیانگ کائی شیک نے کینٹن میں چینی کمیونسٹوں کے خلاف کارروائی کا آغاز کیا تو ''ویتنامی نوجوانوں کی انقلابی انجمن ''کی مرکزی کمیٹی کے فیصلے کے مطابق وہ شنگھائی اور بعد ازاں سوویت یونین چلے گئے۔1928میں انھوں نے برسیلز کانفرنس میں شرکت کی جو سامراجی جنگ کے خلاف منعقد کی گئی تھی۔ اسکے بعد کامریڈ سوئزرلینڈ اور اٹلی سے ہوتے ہوئے تھائی لینڈ چلے گئے جہاں وہ دو سال تک ''کمنٹرن'' کے نمائندے کے طور پر رہے یہاں سے انھوں نے ''دوستی'' نامی اخبار جاری کیا اور ویتنام سے روابط قائم رکھے۔

کمیونسٹ پارٹی کا قیام اور جدوجہد :

کامریڈ نے جن نوجوانوں کی تربیت کر کے انھیں ویتنام روانہ کیا تھا انکی شاندار جدوجہد کے نتیجے میں میں ویتنام میں قومی آزادی کی تحریک اور طبقاتی جدوجہد کو ایک نئی جہت ملی۔ ویتنام میں ''ویتنامی نوجوانوں کی انقلابی انجمن ''کو فرانسیسیوں نے غیر قانونی قرار دیکر اسکے کارکنوں کے خلاف شدید مظالم کا سلسلہ شروع کر رکھا تھا ۔لیکن اس کے باوجود ''ویتنامی نوجوانوں کی انقلابی انجمن ''نے دومحاذوں پر زبردست جدوجہد کی۔ایک محاذ فرانسیسی سامراج اور اسکے گماشتوں کے خلاف تو دوسرا محاذ اصلاح پسندانہ قوم پرستی اور سرمایہ دارانہ ،جاگیر دارانہ شاؤنسٹ موقف کے خلاف تھا۔ ''ویتنامی نوجوانوں کی انقلابی انجمن ''کے کارکن سرتاپا پرولتاری بن گئے اور انھوں نے محنت کشوں،کسانوں کو طبقاتی بنیادوں پر منظم کرنے کے لیے کانوں،کھیتوں، کھلیانوں اور فیکٹریوں ،کارخانوں کا رخ کیا ۔اس جدوجہد کے نتیجے میں 1928-29تک ویتنام میں ایک عوامی بیداری جنم لے چکی تھی اور محنت کش طبقے کی طرف سے اس کا اظہار بھی دیکھنے میں آرہا تھا ۔فروری1928میں سائیگان کی انڈو چائینہ بریوری اینڈ آئس ورکس فیکٹری کے مزدوروں ، مارچ میں فانگ کی پیٹرولیم فیکٹری کے مزدوروں،اپریل میں تائے ننھ کی ربڑ کی بستیوں کے محنت کشوں، مئی میں ہائی فنگ کی سیمنٹ فیکٹری کے مزدوروں اور اکتوبر میں ہنوئی میں رکشہ چلانے والے محنت کشوں نے بڑے پیمانے پر ہڑتالیں کیں۔

یہ تھے وہ حالات جن میں عوامی قیادت کے لیے کمیونسٹ پارٹی کے قیام کی ضرورت محسوس ہوئی کیونکہ اب ''ویتنامی نوجوانوں کی انقلابی انجمن ''اپنا فریضہ پورا کر چکی تھی اور محنت کش،کسانوں کی قیادت کے لیے پارٹی کا قیام ناگزیر امر بن چکا تھا ۔اس وقت ''ویتنامی نوجوانوں کی انقلابی انجمن ''کے بطن سے طریقہ کار پر اختلاف اور مختلف رحجانات کی وجہ سے دوکمیونسٹ پارٹیوں کا ظہور ہوا۔ ایک ہوچی منھ کی حامی ''ہند چینی کمیونسٹ پارٹی'' جبکہ دوسری'' ویتنام کمیونسٹ پارٹی'' کے نام سے وجود میں آئی۔ جبکہ کچھ اور انقلابیوں نے ''ہند چینی کمیونسٹ

فیڈریشن'' کے نام سے ایک جماعت تشکیل دی۔

اس صورتحال میں ویتنام کے انقلابیوں کو گروہوں کی صورت میں بکھرنے سے بچانے کے لیے کامریڈ ہوچی منھ نے 1929کے آخر میں تھائی لینڈ سے ہانگ کانگ کا رخ کیا اور کمیونسٹ انٹرنیشنل کی نمائندے کی حیثیت سے ویتنام کی تینوں کمیونسٹ پارٹیوں کی مشترکہ کانگریس طلب کی۔ ان کوششوں کے نتیجے میں 3فروری1930کو ہانگ کانگ کے قریب کولون کے مقام پر تینوں جماعتوں کی مشترکہ کانگریس منعقد ہوئی جس کی صدارت کامریڈ ہوچی منھ نے کی ۔اس کانگریس میں تینوں جماعتوں کے انضمام کے نتیجے میں ''ہند چینی کمیونسٹ پارٹی'' کا قیام عمل میں آیا اور کامریڈ تران فوکو اس کے جنرل سیکریٹری منتخب ہوئے۔پارٹی نے مارکس ازم،لینن ازم کی راہ اپناتے ہوئے یہ اعلان کیا کہ یہ پرولتاری طبقے کی جماعت ہے جس کی نظریاتی اساس مارکس ازم ،لینن ازم ہے ۔کامریڈ ہوچی منھ نے اس کانگریس سے خطاب کرتے ہوئے کامریڈ لینن کے مرحلہ وار انقلاب کے نظرئیے کی تائید و توثیق ان الفاظ میں کی''ویتنام میں پہلے ایک قومی جمہوری انقلاب کے لیے کام کیا جائے گا اس کے بعد سوشلسٹ انقلاب کے لیے''۔

کمیونسٹ پارٹی کے قیام کے کچھ عرصے بعد 12ستمبر 1930کو ویتنام کے صوبے ''نھی تنھ'' نے فرانسیسی سامراج کے مظالم کے خلاف بڑے پیمانے پر مظاہروں،جلسوں اور ہڑتالوں کا آغاز کیا ۔فرانسیسیوں نے اسے طاقت کے ذریعے دبانے کی کوشش کی اور ان پرگولیاں برسانے کے علاوہ شدید بمباری بھی کی گئی جس سے ایک دن میں تین سو سے زائد ویتنامی باشندے زندگیوں سے محروم ہو گئے۔اس واقعہ نے ویتنامی محبانِ وطن کے سینوں میں انگارے اور آنکھوں میں شرارے بھر دئیے اور انھوں نے مسلح جدوجہد کا راستہ اختیار کیا۔جبکہ دیگر علاقوں میں مزدوروں اور کسانوں نے اس کی حمایت میں زبردست مظاہرے اور ہڑتالیں منظم کیں۔اکتوبر1930کے آخر تک ''نھی تنھ'' صوبے میں عوام نے فرانسیسیوں کو مار بھگایا اور عوامی سوویتیں قائم کر لیں۔عوامی سوویتوں نے زمینداروں سے زمینیں چھین کر کسانوں میں تقسیم کر دیں ،لگان کم کر دیا گیا اور فرانسیسی انتظامیہ کے عائد کردہ تمام ٹیکس ختم کر دئیے ۔نھی تنھ عوامی سوویت نے عوامی ملیشا بھی تشکیل دی۔ چھ ماہ بعد فرانسیسی سامراج نے بڑے پیمانے پر فوجی کارروائی کرتے ہوئے ''نھی تنھ سوویت'' کا خاتمہ کر دیا ۔فرانسیسیوں نے بڑی خونریزی کرتے ہوئے عوام کا قتل عام کیا جبکہ کمیونسٹ پارٹی خاص طور پر اس کے غیض وغضب کا نشانہ بنی۔ہوچی منھ کے کئی ساتھی گرفتار ہوئے اور پولو کوندور کے جزائر میں پابند سلاسل کر دئیے گئے۔ان میں بعد ازاں ویتنام کے وزیر اعظم بننے والے ''فان وان دونگ'' اور نائب صدر بننے والے'' تون وک تھانگ'' بھی شامل تھے،جبکہ کمیونسٹ پارٹی کے سیکریٹری کامریڈ تران فوکو اپریل1931میں دورانِ قید بدترین تشدد اور اذیتوں کے نتیجے میں وفات پا گئے۔ جبکہ کامریڈ نگوین اے کوک یعنی

ہوچی منھ کو ان کی غیر موجودگی میں سزائے موت سنائی گئی۔

ہر چند کہ یہ عوامی سوویت چھ ماہ بعد بزور قوت ختم کر دی گئی مگر اس نے ویتنامی عوام پردور رس اثرات مرتب کیے اور اسی کی روشنی میں کامریڈ ہوچی منھ اور اسکے ساتھیوں نے آئندہ کا لا ئحہ عمل ترتیب دیا۔انھوں نے ہانگ کانگ سے اپنے دیگر ساتھیوں سمیت تحریک کی قیادت جاری رکھی اور یہاں سے تحریری مواد بھی برابر ویتنام ارسال کرتے رہے۔ 5جولائی1931کوانھیں برطانوی حکام نے گرفتار کر کے دو سال سزائے قید سنائی مگر وہ جلد ہی جیل سے فرار ہو کر شنگھائی اور وہاں سے1934میں ماسکو چلے گئے۔اس عرصے میں انھوں نے دنیا بھر کی کمیونسٹ پارٹیوں کی لینن یونیورسٹی میں داخل ہو کر باقاعدہ طور پر اشتراکی تعلیمات حاصل کیں اور اسکے ساتھ ساتھ ''کمنٹرن'' کے انسٹیٹیوٹ میں ''قومی اور نو آبادیاتی مسائل'' پر کام بھی کیا ۔

کامریڈ نے 1935میں کمیونسٹ انٹر نیشنل کی ساتویں عالمی کانگریس میں بھی شرکت کی ۔اس زمانے میں کامریڈ لی ہانگ پھونگ ویتنام میں کمیونسٹ پارٹی کی قیادت کر رہے تھے جبکہ کامریڈ ہوچہ منھ برابر ان کی راہنمائی کر تے رہے۔ 1936مین جب پارٹی کانگریس نے انقلاب کو یقینی بنانے کے لیے وسیع تر قومی محاذ کی پالیسی اختیار کی تو اس کے نہایت مثبت نتائج برآمد ہوئے۔اس دوران ویتنامی انقلابیوں کو بہت سے انتہا پسندانہ رحجانات اور ترمیم پسندی کے خلاف بھی جدوجہد کرنی پڑی۔ ویتنامی انقلابیوں نے خاص طور پر انقلاب دشمن ٹراٹسکائیٹوں کے بے نقاب کیا جنھوں نے نہ صرف ویتنام بلکہ ہر جگہ فاشسٹ نواز، سامراج نواز اور انقلاب دشمن کردار ادا کیا۔ کامریڈ ہوچہ منھ ایک سچے لینن وادی تھے جو لیون ٹراٹسکی کے پیٹی بورژوا یوٹوپیائی خیالات اور اسکے چیلوں کے سازشی طریقوں سے بخوبی آگاہ تھے۔ لہذا کامریڈ نے جہاں وسیع تر قومی جمہوری محاذ کے قیام پر زور دیا وہاں ٹراٹسکائیٹوں کے بارے میں انکے الفاظ کچھ یوں تھے'' جہاں تک ٹراٹسکی کے مقلدوں کا تعلق ہے انکے ساتھ کوئی سمجھوتہ نہ کیا جائے اور نہ ہی انھیں کوئی رعایات دی جائے۔ بلکہ تمام ذرائع سے انھیں فاشسٹوں کے ایجنٹ کے طور پر ننگا کیا جائے اوران کا سیاسی طور پر خاتمہ کیا جانا ضروری ہے۔'' (تاریخ ویتنام ورکرز پارٹی ۔ صفحہ 24,25)

1938میں کامریڈ نے ایک بار پھر چین کا رخ کیا ۔چین میں جہاں ہوچی منھ ویتنام کے امور دیکھتے رہے وہاں انھوں نے کامریڈ ماؤزے تنگ کی کمیونسٹ افواج کے مشیر کی حیثیت سے بھی فرائض سرانجام دئیے۔

جنرل جیاپ اور ویت منھ :

1939میں جب دوسری عالمگیر جنگ کا آغاز ہوا تو اس وقت تک ویتنام میں کمیونسٹ پارٹی ایک مضبوط اور منظم قوت میں تبدیل ہو چکی تھی جس سے خوفزدہ ہو کر فرانس نے اس پر پابندی عائد کر دی۔ اس پابندی کے نتیجے میں پارٹی مکمل طور پر زیر زمین چلی گئی اور دیہی علاقوں میں بنیادی انقلابی سرگرمیوں کا آغاز کیا گیا۔

اس زمانے میں بہت سے ویتنامی انقلابی چین چلے گئے ۔ان میں ایک وی نگوین جیاپ بھی تھا جو بعد ازاں جنرل جیاپ کے نام سے نہ صرف ویتنام بلکہ دنیا بھر میں معروف ہوئے۔اسی جنرل جیاپ کی قیادت میں ویتنام کے کمیونسٹ گوریلوں نے فرانسیسی سامراج کو خاک چاٹنے پر مجبور کیا اور 1954میں فرانسیسی سامراج اور1975میں امریکی سامراج کو تاریخ کی ذلت آمیز شکستوں سے دوچار کیا ۔

وی نگوین جیاپ1912کو ویتنام کے ایک کسان گھرانے میں پیدا ہوئے ،انکے والد ایک سامراج مخالف وطن پرست تھے۔14سال کی عمر میں جیاپ نے نوجوانوں کے ایک انقلابی گروپ میں شمولیت اختیار کی اور 18سال کی عمر میں کامریڈ ہوچی منھ کی قائم کردہ ’’ویتنامی نوجوانوں کی انقلابی انجمن ‘‘میں شامل ہوئے اور طلباء ہڑتال کی قیادت کرنے کی پاداش میں کالج سے نکال دئیے گئے۔ جس زمانے میں فرانسیسیوں نے ’’نی تنھ‘‘ عوامی سوویت کے خلاف حملے اور انقلابیوں کے خلاف کریک ڈاؤن کا آغاز کیا تو جیاپ بھی فرانسیسیوں کے ہاتھوں گرفتار ہو کر 13ماہ تک پسِ زنداں رہے۔جیاپ 1933میں ہنوئی یونیورسٹی میں داخل ہوئے اور وہاں سے اکنامکس کی ڈگری جبکہ 1937میں قانون کی ڈگری حاصل کی۔وہ کچھ عرصے تک ایک فرانسیسی اسکول میں ادب اور تاریخ کے استاد بھی رہے۔اس زمانے میں انھوں نے پڑھانے اور صحافت کے ساتھ ساتھ فنِ حرب اور فلسفے کا بھی مطالعہ کیا۔ فن حرب اور گوریلا جنگ کے حوالے سے کامریڈجیاپ نے خصوصی طور پر قدیم چینی ماہر جنگ سن زو کی تحریروں سے استفادہ حاصل کیا ۔اس دوران کمیونسٹ پارٹی کی تعمیر وترقی اور انقلابی سرگرمیوں میں حصہ لیتے رہے اور انکے بہت سے شاگرد بھی پارٹی میں شامل ہوئے۔ جیاپ نے مشترکہ قومی محاذ بنانے میں بھی اہم کردار ادا کیا ۔

1939میں کامریڈ جیاپ کی شادی انقلابی قافلے میں شریک ساتھی’’ کامریڈ منھ تائی‘‘ سے ہو گئی ۔اسی سال جب کمیونسٹ پارٹی انڈر گراؤنڈ ہوئی تو جیاپ کی بیوی، سالی بہن اور سسر فرانسیسیوں کے ہاتھوں گرفتار ہوئے جبکہ جیاپ گرفتاری سے بچ کر چین چلے گئے۔ انکی سالی کو فرانسیسیوں نے سزائے موت اور بیوی کو عمر قید کی سزا سنائی۔1941کو اس بہادر انقلابی خاتون کا جیل میں انتقال ہو ا۔

سینے میں انقلاب کا الاؤ روشن کیے جب جیاپ چین پہنچے تو یہاں ہوچہ منھ سے انکی ملاقات ہوئی ۔یہاں انھوں نے گوریلا جنگ کے عظیم کمیونسٹ معلم کامریڈ ماؤزے تنگ کی نگرانی میں فن حرب اور گوریلا جنگ کے داؤ پیچ سیکھے۔کون جانتا تھا کہ یہی جیاپ آگے چل کر ویتنام کو فرانسیسیوں اور امریکیوں کا قبرستان بنائیں گے اور یہی جیاپ آگے چل کر کامریڈ ہوچی منھ کی حکومت میں وزیرِ داخلہ، ویت منھ کے ملٹری کمانڈر، پیپلز آرمی آف ویتنام کے کمانڈر انچیف ،ویتنام کے وزیرِ دفاع اور نائب وزیر اعظم بنیں گے۔ بہر حال یہ واقعات ہنوز مستقبل کی اوٹ میں تھے۔

جون 1940میں دوسری

عالمگیر جنگ کے جلو میں جرمنی نے فرانس پر قبضہ کر لیا تو فرانس کے نو آبادیاتی حکام نے اپنے طور پر نوآبادیات کا نظام چلانے کی کوشش کی۔ اگست1940میں جب جاپانی ہند چینی خطے کی طرف بڑھے تو فرانسیسی حکام نے اقتدار انکے حوالے کر دیا۔ یہ تھے وہ حالات جب8فروری 1941کو کامریڈ ہوچی منھ 30سال بعد سرحدی پہاڑی سلسلہ عبور کر کے ویتنام کے صوبے کاؤ بانگ میں داخل ہوئے اور شمالی ویتنام کے اس صوبے کے ایک علاقے ''پاک نو'' کے غاروں میں انھوں نے اپناہیڈ کوارٹر قائم کیا ۔

یہی وہ مقام تھا جہاں 10تا19مئی1941تک دس دن کمیونسٹ پارٹی کی مرکزی کمیٹی کا آٹھواں اجلاس منعقد ہوا اور کامریڈ ہوچی منھ نے اس کی صدارت کی۔اسی اجلاس میں ویتنام کی آزادی لی لیگ ''ویتنام ووک لاپ دونگ منھ'' قائم کرنے کا فیصلہ کیا گیا جو بعد ازاں ''ویت منھ'' کے نام سے دنیا بھر میں معروف ہوئی۔''ویت منھ'' کے قیام کے بارے میں ''ہوچی منھ'' کے مصنف ''ژاں لاکو تیور '' یوں رقمطراز ہیں '' دنیا کی مشہور ترین تحریکوں میں سے ایک تحریک ''ویت منھ'' ٹہنیوں کی بنی ہوئی ایک جھونپڑی میں معرضِ وجود میں آئی جس میں فرنیچر کا صرف ایک ٹکڑا تھا ۔ بانسوں کی بنہ ہوئی ایک میز تھی جبکہ مندوبین لکڑی کے ٹکڑوں پر بیٹھے تھے۔'' (ہوچی منھ۔ از ،ژاں لاکیو تیور صفحہ 84)

ویت منھ کا قیام ملک کے مخصوص حالات کے پیش نظر عمل میں آیا تھا اور اس فریضہ تمام محب وطن عوام کو بغیر کسی امتیاز کے آزادی کی جدوجہد کے لیے متحد کرنا تھا ۔اس مقصد کے حصول کے لیے ویت منھ کے پلیٹ فارم سے مسلح جدوجہد کی تیاریوں کا عمل شروع ہوا ۔یوں کامریڈ ہوچی منھ کی قیادت میں ووی نگوین جیاپ، ہونگ کوک ویت، ترونگ چنھ، فام وان دونگ ،ووانھ،ہوانگ وان تھو ،فونگ چی کیاں اور دیگر کامریڈز چھاپہ مار اڈوں کی تعمیر میں مصروف ہو گئے۔سنہری ستارے والا سرخ پرچم''ویت منھ'' کا نشان ٹھہرا جو آج سوشلسٹ ویتنام کا قومی پرچم اور انسانی عزم وحوصلے کی علامت بنا ہوا ہے۔

اس موقع پر کامریڈ ہوچی منھ نے ویتنامی عوام سے اپیل کرتے ہوئے کہا کہ '' اس وقت سب سے اہم قومی آزادی کے مفادات ہیں اور ہم پر لازم ہے کہ ہم سامراجیوں اور غداروں کا تختہ الٹنے کے لیے متحد ہو جائیں۔انقلابی مجاہدو! آزادی کا وقت آن پہنچا ہے آؤ کہ ہم آزادی کا علم بند کریں اور مشترکہ دشمن کو تباہ کرنے کے لیے پوری قوم کی راہنمائی کریں۔مادرِ وطن کی مقدس پکار تمہارے کانوں میں گونج رہی ہے نقومی ہیرووٗں کا لہو تمہاری رگوں میں گردش کر رہا ہے ،قوم جنگ کے لیے تیار ہے اور تمہاری راہ تک رہی ہے۔آؤ ہم سب آگے بڑھیں اور متحد ہو کر فرانسیسی سامراج اور جاپانی فاشسٹوں کو اپنے وطن سے باہر نکال پھینکیں۔''

ویت منھ کے قیام اور کامریڈ ہوچی منھ کی اپیل سے ملک بھر کے عوام میں زبردست جوش اور ولولہ پیدا ہو گیا اور انھوں نے آزادی کے لیے کمر کس لی۔اسی زمانے میں فوجی دستوں کے قیام، گوریلا تربیت اور حفاظتی دستوں کو منظم

کرنے کے ساتھ ساتھ کامریڈ ہوچی منھ نے '' آزاد ویتنام'' کے نام سے ایک اخبار بھی جاری کیا جس نے عوام میں ''ویت منھ'' کے بنیادی پرچارک کا کردار ادا کیا ۔ اس کے علاوہ گوریلوں کی نظریاتی تربیت کے لیے انھوں نے '' بالشویک پارٹی کی تاریخ '' سن زو کی کتاب'' فنِ حرب'' وغیرہ کا ویتنامی زبان میں ترجمہ بھی کیا ۔جبکہ چینی گوریلوں کی تجربات پر مبنی کتاب ،گوریلوں کی تربیت کے لیے ایک کتاب اور گوریلا طرز جنگ سے متعلق بہت سی تحریریں انھوں نے قلم بند کیں۔

اگست1942میں کامریڈ نے چین کی کمیونسٹ پارٹی کی مرکزی کمیٹی سے رابطے کے لیے چین کی جانب عازمِ سفر ہوئے ۔اس بار انھوں نے ''ہوچی منھ''(روشنی پھیلانے والا) کا نام اختیار کیا۔ یہ انکا آخری نام تھا جس سے آج بھی دنیا انھیں یاد رکھتی ہے ۔چینی سرحد عبور کرتے ہوئے انھیں چیانگ کائی شیک کی کومنتانگ نے گرفتار کر کے حوالۂ زنداں کر دیا۔ جہاں انھوں نے 18ماہ بدترین حالات میں گزارے البتہ وہ اسے پہچاننے میں ناکام رہے۔اس اسیری کے دوران انھوں نے اپنی مشہور زمانہ جیل کی ڈائری لکھی جع دنیا بھر میں ''زندان نامہ'' کے نام سے مشہور ہوئی ۔ اسیری کے ایام میں لکھی گئی ایک نظم میں ہوچی منھ کہتے ہیں

جیل کی رات کہ آنکھوں میں گزر جاتی ہے

انہی راتوں نے مجھے سینکڑوں نظمیں بخشیں

*

شعر لکھتا ہوں سلاخوں سے نظر ڈالتا ہوں

دور تاروں بھرے آکاش پہ جو قید نہیں

اس زمانے میں ویتنام میں ہوچی منھ کی جیل میں وفات کی خبر بھی پھیلی جو بعد میں غلط ثابت ہوئی۔ہوچی منھ ستمبر1943میں کومنتانگ کی جیل سے رہا ہو کر واپس ویتنام آ گئے جہاں آزادی کی تحریک زوروں پر تھی اور وہ کافی مراحل طے کر چکی تھی ۔بہت سے علاقوں میں گوریلے جنرل جیاپ کی قیادت میں فرانسیسیوں سے نبرد آزما تھے ۔یہ9مارچ1945کا دن تھا جب جاپانی فاشسٹوں نے فرانسیسیوں سے ویتنام کا اقتدار مکمل طور پر چھین لیا جس کے نتیجے میں ایک سنگین قسم کا بحران پیدا ہوا ۔ویت منھ نے اس صورتحال کا بھرپورفائدہ اٹھاتے ہوئے گوریلا کارروائیاں تیز تر کر دیں۔اپریل1945تک ویت منھ کے گوریلے ''ویتنام لبریشن آرمی'' میں تبدیل ہوچکے تھے ۔اس دوران ویتنام کے علاقوں پاک بو اور ٹرنگ بو میں جاپانی اور فرانسیسی استحصالی اور جنگی پالیسیوں کے نتیجے میں ایک بدترین قحط نے جنم لیا جس کے نتیجے میں 20لاکھ ویتنامی عوام لقمۂ اجل بن گئے۔

اس قحط کے جلو میں ویت منھ کی قیادت میں ویتنام کے چھ صوبوں کاؤ بانگ، باک کان، لانگ لون، تھائی نگوین ،توین کوانگ اور یاگیانگ کو آزاد کرا لیا گیا اور ان آزاد شدہ علاقوں میں ہر سطح پر عوامی کمیٹیوں نے ویت منھ کی پالیسیوں کو عملی جامہ پہنانے کاآغاز کیا ۔دوسری طرف عالمگیر جنگ اپنے اختتام کی جانب

بڑھ رہی تھی اور سوویت یونین کی سرخ فوج فاشسٹوں کو شکستوں پر شکستیں دے رہی تھی ۔15اگست1945تک جاپان کو شکست دی جا چکی تھی۔

13اگست کو کمیونسٹ پارٹی کی دوسری قومی کانگریس ہوئی جس میں ویت منھ کی طرف سے شرکت کا فیصلہ کیا گیا ۔یہ کانگریس16اگست کو ٹان ٹراؤ کے مقام پر منعقد ہوئی اور اس میں فیصلہ کیا گیا کہ ہند چینی میں اتحادی افواج کے داخلے سے قبل ہی جاپانیوں سے اقتدار چھین لیا جائے ۔ کامریڈ ہوچی منھ کی اپیل پر جاپانی سامراج کے خلاف آخری معرکے کا آغاز ہوا اور یوں 23اگست1945کو انقلابی افواج نے ویتنام کے دارالحکومت ہنوئی کا کنٹرول سنبھال لیا ۔2ستمبر1945کا کامریڈ ہوچی منھ نے ہنوئی میں عارضی حکومت کا ''اعلانِ آزادی'' سناتے ہوئے '' ڈیمو کریٹک ری پبلک آف ویتنام '' کے قیام کا اعلان کر دیا اور منظرِ عام پر آ گئے ۔جبکہ ویتنام کے کٹھ پتلی بادشاہ باؤدائی عوامی جمہوری ویتنام کی آئینی حیثیت کو تسلیم کرتے ہوئے تخت سے دستبردار ہو گئے۔یوں ایک طویل جدوجہد کے بعد انقلابِ ویتنام کا پہلا مرحلہ مکمل ہوا۔

سامراجی مداخلت سے ڈین بین پھو تک:

جن دنوں ویتنام میں عبوری حکومت کا قیام عمل میں آیا یہ ویتنام کی تاریخ کا ایک نازک دور تھا۔ دو صوبوں میں ہونے والے قحط کے نتیجے میں 20لاکھ انسان لقمۂ اجل بن چکے تھے جبکہ قحط ابھی ختم نہیں تھا ہوا کہ ایک صوبے میں سیلاب آگیا جس نے مزید تباہی کوجنم دیا۔ایک طرف ویتنام قدرتی آفات کی زد پر تھا تو دوسری جانب امریکی سامراج کی ایماء پر چین کے جلاد چیانگ کائی شیک کی دو لاکھ فوجیں ویتنام کے شمالی علاقے میں داخل ہو گئیں جبکہ جنوبی ویتنام کے شہر میں برطانوی فوجیں داخل ہوئیں جن کی قیادت برطانیہ کا بدنام زمانہ جنرل گریسی کر رہا تھا ۔ یہ وہی جنرل گریسی تھا جو بعد ازاں پاکستان کا پہلا کمانڈر ان چیف بنا اور یہی وہ شخص تھا جس نے پاکستان چھوڑنے سے قبل اس وقت کے پاکستانی وزیر اعظم لیاقت علی خان سے ایوب خان کے جونیئر ہونے کے باوجود کمانڈر ان چیف بنانے کی سفارش کی تھی۔

یہ فوجیں بظاہر جاپان سے ہتھیار رکھوانے کے بہانے داخل ہوئیں مگر ان کا اصل مقصد فرانسیسیوں کو دوبارہ اس خطے پر مسلط کرنا تھا ۔اس پس منظر میں فرانسیسیوں نے جنرل گریسی کی مدد سے جنوبی ویتنام کے دو صوبوں پر قبضے سے دوبارہ تسلط کا آغاز کیا اور اسکے ساتھ ہی جنرل جیاپ کے گوریلوں اور فرانسیسیوں کے درمیان لڑائی کا آغاز ہوا ۔

6جنوری 1946کو ہونے والے انتخابات میں ویتنامی عوام نے ہوچی منھ کی حمایت کی اور یوں وہ2مارچ کو ہونے والے قومی اسمبلی کے اجلاس میں ویتنام کے صدر منتخب ہو گئے۔دوسری طرف امریکی حکم کے تحت چیانگ کائی شیک نے شمال کے زیر قبضہ علاقے فرانسیسی فوج کے حوالے کر دئیے۔ جون1949میں فرانسیسیوں نے سابقہ کٹھ پتلی بادشاہ باؤدائی کو دوبارہ بادشاہ بناتے ہوئے اعلان کیا کہ ویتنام میں بادشاہت یا جمہوریت کے

بارے میں فیصلہ کرنے کے لیے ریفرنڈم کیا جائے گا ۔ کامریڈ ہوچہ منھ نے اس اعلان کو رد کر دیا ۔برطانیہ پہلا ملک تھا جس نے باؤدائی کی بادشاہت کو تسلیم کیا اسکے بعد7فروری1950تک امریکا ،نیوزی لینڈ، آسٹریلیا اور امریکی سامراج کے دیگر چمچے اسے تسلیم کرچکے تھے۔جبکہ ویتنام میں کامریڈ ہوچی منھ کی جائز اور منتخب جمہوری حکومت کو سوویت یونین، عوامی جموری چین، عوامی جمہوری کوریا، پولینڈ ،چیکو سلاواکیہ ،بلغاریہ، ہنگری،رومانیہ اور البانیہ وغیرہ تسلیم کر چکے تھے۔کتنا دوہرا معیار ہے مغرب کے نام نہاد جمہوریت پسندوں کا جنھوں نے ہمیشہ سوشلسٹ ممالک پر آمریت کا الزام لگایا اور خود ایسی منتخب جمہوری حکومتوں کے خلاف(جو سامراج کی کاسہ لیس نہیں تھیں) بدترین آمروں اور بادشاہوں کا ساتھ دیا۔ان دنوں جنوبی ویتنام کے شہر ہنوئی میں فرانسیسی سنگینوں کے سائے تلے باؤدائی مسندِ اقتدار پر جلوہ افروز تھا اور کمیونسٹ گوریلے اسکے اور اسکے فرا نسیسی آقاؤں کے خلاف برسرِ پیکار تھے اور انھیں سوویت یونین کی بھرپور مدد حاصل تھی۔

ویتنامی تاریخ میں 9سال کا یہ عرصہ شدید جدوجہد کا زمانہ تھا جس میں فرانسیسیوں کو کئی ایک مقامات پر ذلت آمیز شکستوں کا سامنا کرنا پڑا یہاں تک کہ 1954کا سال آگیا۔ اس تاریخی سال میں ''ویت منھ'' کے گوریلوں نے اپنے عظیم کمیونسٹ راہنما جنرل جیاپ کی قیادت میں فرانسیسی استعمار کو ڈین بین پھو کے مقام پر آخری شکست سے دوچار کیا ۔

اس زمانے میں ویتنام میں فرانس کی سب سے بڑی مضبوط فوجی چھاؤنی ''ڈین بین پھو'' تھی جسے فرانسیسی جنرل ناقابلِ شکست قرار دیتے تھے ۔یہ وہ جگہ تھی جو ویتنام میں فرانسیسی سامراج کی فوجی قوت کا مرکز ومنبع سمجھی جاتی تھی۔ویتنامی انقلابیوں نے فرانس کی اسی طاقت وجبروت کی علامت کو نشانہ بنانے کا فیصلہ کیا اور اس کے احکامات دسمبر1953میں ''ویتنام ورکرز پارٹی'' (یہ نام 1951میں اختیار کیا گیا تھا) کی مرکزی کمیٹی کے اجلاس میں جاری کیے گئے اور مہم کی کمان جنرل جیاپ کو سونپی گئی۔جن کی قیادت میں عوامی سپاہ ِآزادی کے گوریلوں نے مارچ1954میں ڈین بین پھو کا چاروں طرف سے گھیراؤ شروع کر دیا ۔جنرل جیاپ نے زبردست جنگی حکمتِ عملی کے تحت 70ہزار ویت منھ گوریلے اس محاذ پر کھڑے کر دئیے جو ملک بھر سے یہاں جمع ہوئے تھے ،ڈین بین پھو کے پہاڑوں پر گوریلے نہ صرف مورچہ زن تھے بلکہ انھوں نے انتہائی مہارت اور محنت سے200کے قریب توپیں ان پہاڑوں پر پہنچا کر نصب کر دیں جس کا فرانسیسی تصور بھی نہیں کر سکتے تھے۔فرانسیسیوں کے ہوش اس وقت ٹھکانے آئے جب ان پہاڑوں سے ان پر گولہ باری کا آغاز ہوا ۔یہ لڑائی 55دن جاری رہی یہاں تک کہ 7مئی1954کو ڈین بین پھو کے سامراجی کیمپ کے پرخچے اڑا دئیے گئے ۔اس معرکے میں 16ہزار سے زائد سامراجی سپاہی انقلابیوں کے ہاتھوں اپنے عبرتناک انجام سے دوچار ہوئے اور کبر ونخوت کے پُتلے فرانسیسی کمانڈر ڈی

کاسٹریزDE CASTRIESنے اپنے باقی ماندہ سپاہیوں سمیت ہتھیار ڈالنے میں ہی عافیت جانی۔

یہ ایک عظیم فتح تھی جو ویتنامی انقلابیوں کو حاصل ہوئی جس کا تصور نسل پرستی اور اپنی نام نہاد برتری کے خناس میں مبتلا یورپی اور امریکی کر ہی نہیں سکتے تھے۔1953میں کوریا کی جنگ میں مارشل کم ال سنگ نے امریکیوں کو عبرتناک شکست سے دو چار کیا تو 1954کا سال کامریڈ ہوچی منھ اور جنرل جیاپ کی قیادت میں فرانسیسیوں کے لیے پیامِ مرگ ثابت ہوا ۔یوں ایشیا کی دو مظلوم اقوم نے اپنی طاقت اور برتری کے جنون میں مبتلا دو سفید فام مغربی اقوام کو شکست دیکر انکے سامراجی عزائم خاک میں ملا دئیے ۔ڈین بین پھو میں اپنے سامراجی بھائی بندوں یعنی فرانسیسیوں کو بچانے کے لیے امریکا بہادرنے ڈین بین پھو کا محاصرہ کرنے والے گوریلوں پر ایٹم بم گرانے پر بھی غور کیا مگر اس صورت میں محصور فرانسیسیوں کے بھی جل کر بھسم ہوجانے کی وجہ سے اس پر عمل نہیں کیا جا سکا ۔

ڈین بین پھو میں فرانس کی شکست سے قبل ہی جنیوا کا نفرنس کا آغاز ہو چکا تھا جس میں ویتنام اور فرانس کے علاوہ سوویت یونین، عوامی جمہوریہ چین، لاؤس اور کمبوڈیا شریک ہوئے۔یہ کانفرنس 75دن جاری رہی اور فرانس کی شکست کے بعد 20جولائی 1954کو اس امن معاہدے پر دستخط ہوئے۔ اس معاہدے کے نتیجے میں فرانس نے ویتنام ۔لاؤس اور کمبوڈیا کی خود مختاری،اتحاد اور علاقائی سا لمیت کے احترام کی بنیادوں پر ہند چینی میں امن کی بحالی کو تسلیم کر لیا ۔چونکہ اس وقت ویتنام میں دو متحارب سیاسی انتظامیہ وجود رکھتی تھیں اس لیے اس مسئلے کو قومی انتخابات کے ذریعے حل کرنے کے لیے دو سال کا وقت طے کیا گیا یوں ویتنام عارضی طور پر دو حصوں میں تقسیم ہو گیا ۔جبکہ جنگ بندی، افواج کی واپسی اور انتخابات کی نگرانی کے لیے ایک بین الاقوامی کمیشن کا اعلان بھی کیا گیا۔

ویتنام اوریانکی سامراج :

اپنے ہزاروں سال کی تاریخ میں بے شمار بیرونی حملہ آوروں اور تجاوز کاروں کا مقابلہ کرنے والے ویتنامی باشندے اب اپنے عہد کی سب سے سفاک، خونخوار اور مکار سامراج یعنی امریکی امپریلزم المعروف یانکی سامراج کے مقابل تھے۔یہ اور بات کہ اس کے سامراجی عزائم کو کوریا کی طرح یہاں بھی دفن ہونا تھا ۔دراصل امریکی سامراج کی شروع ہی سے ویتنام پر نیت خراب تھی اور وہ فرانس کے بعد اسے اپنے ایک اڈے کے طور پر استعمال کرنا چاھتا تھا بلکہ اسکے وسائل پر بھی اس کی نظر تھی۔چنانچہ 12فروری1950کو ’’نیو یارک ٹائمز‘‘نے لکھا کہ‘‘ ہند چینی ایک ایسا خطہ ہے جس کے لیے ایک بڑا جُوا کھیلا جا سکتا ہے۔ شمال میں ٹین، ٹنگسٹن، مینگانیز، کوئلہ، عمارتی لکڑی، چاول، ربڑ، چائے،کالی مرچیں،اور کھالیں ہیں جو برآمد کی جا سکتی ہیں ۔دوسری عالمی جنگ سے قبل بھی ہند چینی ہر سال 30کروڑ ڈالر کا نفع دیتا تھا ‘‘۔اس کے ایک سال بعد امریکی اسٹیٹ ڈپارٹمنٹ کے ایک مشیر کا بیان تھا

کہ " ہم نے جنوب مشرقی ایشیا کے وسائل کو ابھی جزوی طور پر استعمال کیا ہے .تاہم یہ دنیا بھر کے خام ربڑ کا90 فیصد، ٹین کا 60 فیصداور ناریل وغیرہ کے تیل کا 80فیصدفراہم کرتا رہا ہے۔'' 1953میں جب فرانس امریکی سامراج کی مدد سے ویتنام میں لڑ رہا تھا تو اس وقت کے امریکی صدر آئزن ہاور نے کہا تھا کہ '' آئیے فرض کریں کہ ہم ہند چینی کھو بیٹھے ہیں .اگر ہند چینی ہاتھ سے نکل جائے تو ٹین اور ٹنگ سٹن،جس کی ہمیں ضرورت ہے آنا بند ہو جائیں گی.ہم اس خوفناک حادثے کو روکنے کے آسان اور سستے طریقے کی تلاش میں ہیں جس سے ہند چینی اور جنوب مشرقی ایشیا کی دولت اپنے حسب منشا حاصل کرنے کی قابلیت ہمارے ہاتھ سے نہ جاتی رہے''.

ویتنام کے حوالے سے بھی امریکا نے وہی پالیسی اپنائی جو کہ اس نے کوریا میں اختیار کی تھی.چنانچہ اس نے 1956میں ہونے والے انتخابات نہیں ہونے دئیے اور اس کی راہ میں مختلف حیلوں بہانوں سے روڑے اٹکاتا رہا ۔ امریکا نے فرانس پر دباؤ ڈال کر جنوبی ویتنام میں اپنے ایک جاگیردار پٹھو'' اینگ ڈن ڈیم ''کو باؤدائی کا وزیر اعظم بنا دیا اور کچھ عرصے بعد باؤدائی کو بادشاہت سے ہٹا کر ڈیم کو صدر بنا دیا .اسکے علاوہ یانکی درندے نے فوجی حکمت عملی کے تحت اپنے حالی موالی ممالک برطانیہ، فرانس، آسٹریلیا ، نیوزی لینڈ ،فلپائن،تھائی لینڈ اور پاکستان وغیرہ کی ایک اینٹی کمیونسٹ تنظیم ''سیٹو''(South East Asian Treaty Organization)قائم کی اور8ستمبر1954کو منیلا (فلپائن) میں اس پر دستخط ہوئے۔ یہ تنظیم 1979میں اس وقت باضابطہ طور پر ختم کی گئی جب چینی ترمیم پسندوں کے نہ صرف امریکا سے تعلقات قائم ہو چکے تھے بلکہ یہ دونوں افغانستان کے ثور انقلاب کے خلاف ملکر لڑ رہے تھے۔

28اپریل1956کوجنوبی ویتنام سے فرانسیسی افواج کا انخلا مکمل ہوا لیکن جنیوا معاہدے کے تحت یہاں انتخابات کرانے کی بجائے امریکا کی براہِ راست مداخلت کا آغاز ہوا .امریکا چاھتا تھا کہ وہ جنوبی ویتنام میں اپنی مکمل نو آبادیاتی انتظامیہ کا قیام عمل میں لائے تاکہ یہاں انقلابی جدوجہد کے خاتمے کے ساتھ ساتھ شمالی ویتنام پر بھی قبضہ کر لے.اس مقصد کے حصول کے لیے اس نے اپنے گماشتے ڈیم کے ذریعے نیا آئین بنایا اور قومی اسمبلی کے انتخابات کا ڈھونگ رچانے کے بعد جدید ترین ہتھیاروں سے لیس ایک ایسی فوج بنائی جو ہزاروں امریکی مشیروں کے کنٹرول میں تھی.امریکا بہادر نے اسلحے اور ڈالروں کا ڈھیر لگا کر جنوبی ویتنام کو خطے کے سب سے بڑے فوجی اڈے میں تبدیل کر دیا .اسکے علاوہ جنوب کے عوام پر ایک ایسی فاشسٹ انتظامیہ مسلط کر دی گئی جو مظالم میں سابقہ استعماری قوتوں سے بھی بڑھکر ثابت ہوئی۔

دراصل شمالی ویتنام میں کامریڈ ہوچی منھ کی قیادت میں سوشلسٹ نظام کے تحت جو تبدیلیاں ہو رہی تھیں اس سے جنوب کے عوام کا متاثر ہونا ایک فطری امر تھا .جنوب میں اگر ایک بدترین گماشتہ جاگیردارعوام پر مسلط تھا تو شمال میں 1957تک زرعی اصلاحات کا

کام مکمل ہو چکا تھا جس کے نتیجے میں جاگیردارانہ ملکیت کے حق کا خاتمہ کرکے 8لاکھ10ہزار ایکڑ زمین جاگیرداروں سے چھین کر 21لاکھ 4ہزاربے زمین کسانوں میں تقسیم کر کے انھیں فرسودہ جاگیر داری سے نجات دلا دی گئی تھی۔

امریکی سامراج کی سرپرستی میں ڈیم سرکار نے محب وطن عوام بالخصوص جنوب کے کمیونسٹوں کے خلاف قتل وغارت گری کا بازار گرم کر رکھا تھا ۔فروری1958کو پھولو ئی کی بدنام زمانہ جیل میں ہزاروں انقلابی قتل کر دئیے گئے ۔جبکہ جنوبی ویتنام مکمل طور پر ایک امریکی منڈی میں تبدیل ہو چکا تھا اور اسکے اقتصادی وسائل امریکا کے اجارہ دار سرمایہ داروں کے کنٹرول میں تھے۔اس صورتحال سے تنگ آکر جنوب کے عوام نے 1959کے اوئل سے جدوجہد کا آغاز کیا ۔یہ جدوجہد ایک سال بعد 17جنوری 1960کو بن تری کے انقلابیوں کی قیادت میں ایک ایسی بغاوت پر منتج ہوئی جس میں عوام نے لاٹھیوں اور بھالوں کی مدد سے ریاستی مشینری کو تباہ کرنے کا آغاز کیا اوربہت سے آزاد علاقوں میں عوامی کمیٹیاں قائم ہوئیں ۔اس مسلح انقلابی ابھار کا دائرہ نام بو،ئے نگوین اور مرکزی ٹرنگ بو صوبے تک پھیل گیا ۔اس انقلابی سرکشی نے امریکی سامراج اور اس کی کٹھ پتلی ڈیم حکومت کی بنیادیں ہلا کر رکھ دیں۔

20دسمبر1960کو مشرقی نام بو،کے آزاد علاقے میں مزدوروں ،کسانوں، دانشوروں ،طلبااور مذہبی گروہوں کے نمائندوں نے ایک کانگریس منعقد کرتے ہوئے NLF (نیشنل فرنٹ فار لبریشن آف ساؤتھ ویتنام) کے قیام کا اعلان کیا ۔ یہ تنظیم بعد ازاں ’’ویت کانگ‘‘ کے نام سے معروف ہوئی ۔ اس کے پروگرام کے بنیادی نکات میں کٹھ پتلی ڈیم حکومت کی برطرفی،غیر ملکی مداخلت کا خاتمہ، مخلوط قومی حکومت کا قیام،امن اور غیر جانبداری پر مبنی پالیسی کی حامل جمہوری انتظامیہ کا نفاذ اور ملک کے دونوں حصوں کے اتحاد کے لیے پر امن اور بتدریج جدوجہد شامل تھی۔

ویت کانگ نے اب ایک باقاعدہ گوریلا جنگ کا آغاز کر دیا جسے کچلنے کے لیے امریکا نے ڈیم کی فوج کو جدید ترین ہتھیاروں سے لیس کر دیا جن میں جدید ٹینکوں، بکتر بند گاڑیوں، توپخانے،بڑی مشین گنیں ،بحری جنگی کشتیوں سے لیکر پانچ سو ہوائی جہازوں پر مشتمل فضائیہ اور ہیلی کاپٹروں کا بیڑا تک شامل تھا ۔جبکہ ڈیم کی فوج کو تربیت دینے کے لیے 25ہزارامریکی ماہرین بھی مہیا کیے گئے اور اسے خصوصی جنگ(Special War)کا نام دیا گیا۔لیکن اس کے باوجود ویت کانگ کی کارروائیوں کا دائرہ بڑھتا چلا گیا ۔ڈیم پر دہری آفت نازل ہوئی تھی ایک طرف گوریلوں نے اس کا جینا دو بھر کر رکھا تھا تو دوسری جانب بدھ مت کے پیشواؤں نے اس کی ناروا پابندیوں کے خلاف احتجاجی خود سوزیوں کا سلسلہ شروع کر رکھا تھا۔1963تک ڈیم کی حکومت جنوبی ویتنام کے ایک تہائی حصے تک محدود ہو چکی تھی جبکہ اس وقت 16ہزار سے زائد امریکی فوج اپنے بہترین سازوسامان کے ساتھ اس کی مدد کے لیے موجود تھی اور امریکی امداد 3ارب ڈالر تک پہنچ چکی تھی جبکہ روزانہ1ارب ڈالراوسط خرچ ہو رہے تھے۔

ہر گزرتے دن کے ساتھ گوریلوں کی حمایت میں اضافہ ہو رہا تھا ۔ اس صورتحال سے تنگ آکر امریکیوں نے یکم نومبر1963 کوڈیم کو ،جو اب ایک مردہ گھوڑا تھا، ایک فوجی بغاوت کے ذریعے قتل کرا دیا اور اس میں حیرت کی کوئی بات نہیں کہ سامراجی عفریت اسی طرح اپنے بچوں کو کھاتا ہے۔امریکی آشیرباد سے جنرل منہ کی حکومت قائم ہوئی مگر یہ موصوف بھی انکل سام کے معیار پر پورے نہیں اترے لہذا جلد ہی اس کا تختہ بھی الٹ کر جرنیلوں کی ایک کونسل بنائی گئی جس کا سربراہ ''وان تھیو'' کو بنایا گیا جبکہ ائیر فورس کے ایک کمانڈر ''کاؤ'' کو اسکا وزیر اعظم بنا دیا گیا لیکن اسے تھیو نے جلد ہی فارغ کر دیا۔ مگر مرض بڑھتا گیا جوں جوں دوا کی ۔

1964تک جنوبی ویتنام میں امریکی افواج کی تعداد 25ہزار تک پہنچ چکی تھی ور جلد ہی اس میں دوگنا اضافہ کر دیا گیا۔ مگر وہ صورتحال کو تھیو کے حق میں تبدیل کرنے سے قاصر رہی۔ 1964کا سال ایک طرف گوریلا کارروائیوں کا سال تھا تو دوسری جانب یہ عوامی احتجاجات اور مظاہروں کا بھی سال تھا ۔اس سال بیس اگست کو دامانگ میں تیس ہزار افراد کا مظاہرہ ہوا، بیس ستمبر کو سائیگان اور گیاڈنہہ کے ایک لاکھ مزدوروں نے ہڑتال کی جبکہ دسمبر کو ویت کانگ گوریلا دستوں نے چھ روزہ جنگ میں کٹھ پتلی تھیو حکومت کی فوج کی دو بٹالین اورM.113بکتر بند گاڑیاں تباہ کر دیں اور 37جنگی جہاز مار گرائے۔یہ معرکہ ''بہنہ گیا'' کی فتح کے نام سے مشہور ہوا ۔1965کے ابتدائی چھ ماہ میں 90ہزار دشمن فوجی دستوں کو ناکارہ بنایا گیا جن میں تیس ہزار امریکی سپاہی بھی شامل تھے ۔

یوں امریکی سامراج کی ''خصوصی جنگ'' کا بھرکس نکال دیا گیا اوراس جنگ میں اسے شدید ہزیمت کا سامنا تھا ۔ ویت کانگ کو اس سارے عرصے میں شمالی ویتنام کی بھرپور مدد حاصل رہی جسکے بل بوتے پر وہ امریکا اور کٹھ پتلی حکومت کو شکست دے سکے۔یہ تھی وہ صورتحال جس میں باؤلے ہو کر امریکی سامراج نے شمالی ویتنام پر جارحیت کا فیصلہ کیا۔

1965تک یانکی سامراج کی جنوبی ویتنام میں فوج کی تعداد پانچ لاکھ تک پہنچ چکی تھی اور اسکے ویتنامی پٹھو حکومت کی فوج ملا کر یہ تعداد پندرہ لاکھ تک جا پہنچی تھی۔ اس مہیب اور خوں آشام قوت نے جنوبی ویتنام کو اپنے مہلک ترین ہتھیاروں کی ایک ایسی تجربے گاہ میں تبدیل کر دیا جسکے لیے امریکی اسلحہ ساز فیکٹریاں بھی سپلائی پوری کرنے سے قاصر تھیں۔ یوں انکل سام نے یہ ٹھیکہ جاپان کو دے دیا ،لیکن نیپام اور کلسٹر بموں سے لیکر زہریلی گیسوں اور جراثیمی ہتھیاروں تک کوئی بھی حربہ ''ویت کانگ'' کے حریت پسندوں کو متزلزل نہیں کر سکا۔

یہ 7اگست1964کا دن تھا جب امریکی سینیٹ اور ایوانِ نمائندگان نے صدر جانسن کو شمالی ویتنام پر حملے کی اجازت دی۔دراصل جانسن نے شمالی ویتنام کی کشتیوں کا خلیج ٹونکن میں امریکی جہازوں پر حملے کو بنیاد بنا کر یہ اجازت

حاصل کی تھی ۔مگر حقیقت میں شمالی ویتنام کی کشتیوں کا امریکی جنگی جہازوں پر حملے کا یہ الزام انتہائی بھونڈا اور مضحکہ خیز تھا جسے عقل سے عاری امریکی ذہن ہی تراش سکتے تھے۔اس رات جانسن نے ٹیلی ویژن پر شمالی ویتنام کی ساحلی تنصیبات پر فضائی حملوں کا حکم دیتے ہوئے اسے ایک محدود جنگ قرار دیا۔ جبکہ اگلے روز امریکی وزیر دفاع اور بیسویں صدی کے چند غلیظ اور مکار ترین شیطانوں میں سے ایک ،رابرٹ میکنا مارا نے نیوز کانفرنس کرتے ہوئے کہا کہ ’’ دو امریکی بحری بیڑوں نے شمالی ویتنام کی سومیل ساحلی پٹی پر حملے کیے جس میں ویتنام کی 25گشتی کشتیاں اور تیل کا ایک ڈپو تباہ کیا گیا۔ سرمائے کے بزدل دلال میکنا مارا نے دو امریکی جہازوں کو نقصان پہنچنے اور دو کے لاپتہ ہونے کا بھی اقرار کیا۔ تاریخ میکنا مارا جیسے سرمائے کے قصابوں اور اسکے خونی آقاؤں پر جتنی بھی لعنت برسائے وہ کم ہے۔

شمالی ویتنام کے بہادر عوام اپنے محبوب راہنماؤں کی قیادت میں یانکی درندوں کے خلاف ڈٹ گئے ۔جبکہ ورکرز پارٹی آف ویتنام کی مرکزی کمیٹی نے مکمل عوامی جنگ کی حکمت عملی اختیار کرتے ہوئے سارے عوام کو مسلح کر دیا اوراسکے ساتھ ساتھ اقتصادی حالت کو بہتر بنانے اور دفاع کی طرف خصوصی توجہ دی ۔ ظاہر ہے کہ اس صورتحال میں ایک بار پھر سوویت یونین آگے بڑھا اور اس نے دامے،درمے،سخنے ویتنام کی مدد جاری رکھی۔اگلے چار سال جنوب کے ساتھ ساتھ شمالی ویتنام عوام کی شاندار جدوجہد سے عبارت تھے۔

17جولائی1966کوکامریڈ ہوچی منھ نے ویتنامی عوام کے نام ایک اپیل میں کہا تھا کہ’’یہ جنگ پانچ، دس یا بیس سال یا اس سے بھی زیادہ عرصے تک جاری رہ سکتی ہے ۔اس میں ہمارے بڑے بڑے شہروں اور اداروں کو تباہ کیا جا سکتا ہے لیکن ویتنامی عوام کو ختم نہیں کیا جا سکتا‘‘۔

اور دنیا نے دیکھا کہ بہادر شمالی ویتنامی عوام نے نہ صرف امریکی حملوں کا کامیابی سے مقابلہ کیا بلکہ پہلے سے بڑھ کر ’’ویت کانگ‘‘ کی مدد جاری رکھی۔اس جنگ کے دوران ویتنامی عوام نے بیک وقت لڑائی اور پیداواری عمل و ترقی کو جاری رکھنے کا کارنامہ بھی سر انجام دیا ۔1968تک جنوبی ویتنام کی طرح شمالی ویتنام میں بھی امریکی جرائم کی ایک سیاہ اور طویل فہرست ہے جن میں ہنوئی، ہائی پھونگ،نام ڈنہہ اور تھائی نگوین سمیت چھ شہروں پر وحشیانہ بمباری شامل ہے۔ شمال کے 30صوبائی دارالخلافوں میں سے25اسکے مسلسل حملوں کی زد پر رہے جن میں چھ مکمل طور پر تباہ ہوئے۔

امریکا نے ویتنامی عوام پر وہ مظالم ڈھائے کہ اس کے خلاف خود امریکا کے امن پسند اور انسان دوست عوام بھی چیخ پڑے۔چنانچہ مارچ 1966سے ہی امریکا میں اس جنگ کے خلاف احتجاجات کا آغاز ہوا اور نیویارک کے ففتھ ایونیو مین جنگ کے خلاف ہزاروں مظاہرین نے حصہ لیا ۔ بعد ازاں اس کا دائرہ دیگر امریکی شہروں واشنگٹن، مڈویسٹ اور کیلی فورنیا وغیرہ

سمیت 40شہروں تک پھیل گیا۔جب 6نومبر1968کورچرڈ نکسن امریکا کے صدر منتخب ہوئے تو اس وقت بھی نیو یارک میں ہزاروں کی تعدد میں جنگ مخالف امریکی عوام نے احتجاج کیا۔

طاقت کے اس وحشیانہ استعمال کے باوجود امریکی سامراج شمالی ویتنام میں بری طرح ناکام رہا اور کمیونسٹوں کی نت نئی گوریلا چالوں نے اس کا جینا گویا حرام کر دیا۔1968تک شمال میں 3243امریکی جنگی طیارے گرائے جا چکے تھے جبکہ ہزاروں حملہ آور ہلاک کر دئیے گئے اور سینکڑوں بحری جنگی جہاز اور کشتیاں تباہ کر دی گئیں۔دوسری طرف جنوب میں جنوری 1968کو 64شہروں،قصبوں اور دیہی علاقوں میں ایک تحریک شروع ہوئی جس کے نتیجے میں متعدد علاقے آزاد کراکے وہاں انقلابی انتظامیہ تشکیل دی گئی۔ اس سال مجموعی طور پر جنوب میں دشمن کے 6لاکھ30ہزار فوجی دستوں کو ناکارہ بنایا گیا جن میں سوا دو لاکھ سے زائد امریکی دستے بھی شامل تھے۔

اس صورتحال کے پیش نظر 31مارچ 1968کو امریکا شمالی ویتنام پر بمباری محدود کرنے کے اعلان پر مجبور ہوا جبکہ محض سات ماہ بعد یعنی یکم نومبر 1968کوغیر مشروط طور پر بمباری بند کرتے ہوئے پیرس میں شمالی ویتنام کی حکومت اور ویت کانگ کے نمائندوں کے ساتھ چار فریقی مذاکرات پر مجبور ہوا۔

اس دوران جنوب میں تحریک اپنے شباب پر تھی اور1969کے وسط تک دشمن کے سوا تین لاکھ سے زائد سپاہی یا تو گرفتار ہو چکے تھے یا ان کا صفایا کر دیا گیا تھا جن میں ڈیڑھ لاکھ کے قریب امریکی بھی شامل تھے۔ 6جون1969کو ویت کانگ نے کانگریس منعقد کرتے ہوئے جنوبی ویتنام کی عارضی انقلابی حکومت کے قیام کا اعلان کر دیا ۔اس امر نے امریکی سامراج اور اسکی پٹھو حکومت کولرزہ براندام کر دیا۔ یہ صورتحال دیکھ کر امریکا ایک بار پھر جنوب میں خونریزی اور شمال پر حملوں پر اتر آیا۔1968-69 میں اس نے 14لاکھ ٹن بارود شمالی ویتنام پر برسایا جبکہ ساحلی علاقوں پر بحری جہازوں سے کی جانے والی گولہ باری اور دیگر انسانیت سوز کارروائیوں کا کوئی شمار ہی نہیں تھا۔اسکا خیال تھا کہ اس طرح شاید وہ کامیاب ہوجائے مگر ویتنام کی سرزمین پر ایک ایسی ذلت اس کی منتظر تھی جس کے اثرات سے وہ آج تک نہیں نکل سکا ہے ۔

لارڈ برٹرینڈ رسل''امن کا دیوتا'' یا بورژوا نقاب پوش:

ویتنام کے حوالے سے ایک اہم پہلو برطانوی دانشور لارڈ برٹرینڈ رسل کی جانب سے ''رسل ٹریبونل '' کا قیام تھا۔ویتنام میں امریکی جنگی جرائم سے متعلق موصوف کی کتاب War crimes In Vietnam بھی کافی مقبول ہوئی اور دنیا کی متعدد زبانوں میں اس کے تراجم ہوئے۔اس کتاب میں برٹرینڈ رسل نے امریکی مظالم اور جرائم کی کافی حد تک عکاسی کی ہے جو بعد میں اس کی قائم کردہ ''بین الاقوامی جنگی جرائم کی عدالت'' کے قیام پر منتج ہوئی۔95برس کی عمر میں 1967میں یہ کتاب لکھنے والے برٹرینڈ رسل کے بارے میں کہا جاتا ہے کہ

اسکا شمار مغرب کے ان لوگوں میں ہوتا ہے جنھوں نے جنگِ ویتنام کے خلاف سب سے پہلے آواز بلند کی۔یہی وجہ ہے کہ'' امن وانصاف'' کے اس برطانوی دیوتا کے لیے اچھے خاصے لوگوں کے دلوں میں نرم گوشہ پایا جاتا ہے۔لیکن ہر انقلابی کو چاہیے کہ وہ اس امر کا تجزیہ کرے کہ کیوں ویتنامی عوام پر ڈھائے جانے والے انسانیت سوزمظالم کو مغربی دنیا پر آشکارہ کرنے کا بیڑا اس بورژوا دانشور نے اٹھایا۔اسکے پیچھے کونسے عوامل اور محرکات کارفرما تھے؟۔آئیے اس کا جائزہ لیتے ہیں۔

جب دوسری عالمگیر جنگ کے دوران امریکی سامراج نے جاپان پر دو ایٹم بم گرا کرجنگی تاریخ کے بھیانک ترین جرائم میں سے ایک کا ارتکاب کیا (اس حرکت نے امریکا کو ہٹلر کے برابر لاکھڑا کیا) تو اس وقت برٹرینڈ رسل کیوں خاموش تھا؟اس لیے کہ جاپان پر ایٹم بم گرا کر بہت سی دیگر وجوہات کی طرح سوویت یونین کو بالخصوص اور باقی دنیا کو بالعموم ''سرمایہ دارانہ ایٹم بم'' کی مہیب قوت سے خبردار کرنے کی کوشش تھی۔یہ اس امر کا اعلان تھا کہ اب دنیا بھر کے سرمایہ دار اور سامراجی ممالک کی نکیل اس کے زیر پا ہے۔

برٹرینڈ رسل اس وقت بھی خاموش تھا جب26فروری1952کو خود اسکے سامراجی ملک برطانیہ نے ایٹمی دھماکہ کیا اور برطانوی وزیر اعظم ونسٹن چرچل آسٹریلیامیں ایسے مزید تجربات کا اعلان کر تے ہوئے اسے قیام امن کی کوشش قرار دے رہا تھاتو مغرب کے باقی کمیونسٹ مخالف بورژوادانشوروں کی طرح لارڈ برٹرینڈ رسل بھی سوویت یونین کو کچل کر رکھ دینے کے نعرے لگانے میں مصروف تھا۔رسل کو نہ تو کبھی اپنے ہم وطنوں کے ہاتھوں جلیانوالہ باغ کے قتلِ عام پر کچھ کہنے کی توفیق ہوئی نہ ہی اس جیسے دیگر معاملات پر۔یہی رسل جس نے ویتنام میں امریکی جنگی جرائم سے متعلق دفتر کے دفتر سیاہ کر دئیے ،اس وقت کیوں خاموش تھا جب ویتنامی محبانِ وطن کے سر فرانسیسی بوٹوں تلے کچلے جا رہے تھے۔جب انہی فرانسیسیوں نے الجزائر کے عوام کے خلاف وہ اقدامات کیے جس نے چنگیز خان اور ہلاکو سے لیکر ہٹلر جیسوں تک کے سر شرم سے جھکا دئیے تو اس وقت لارڈ برٹرینڈ رسل کہاں تھا ؟۔جب الجزائر کی ایک حریت پسند بیٹی جمیلہ بو پاشا کے عدالتی بیان نے ذرہ بر بھی انسانیت رکھنے والوں کے جگر چھلنی کیے تو یہ بورژوا منافق جس کا نام لارڈ برٹرینڈ رسل تھا ،کیوں چپ سادھ لیے ہوئے تھا؟۔

اتنا ہی نہیں بلکہ195 0 میں جب امریکی سامراج نے عوامی جمہوری کوریا پرجارحیت کا ارتکاب کیا (واضح رہے کہ کوریا میں بھی بالکل ویسی ہی صورتحال تھی جو رسل کی وکالت کے ایام میں ویتنام میں تھی اور جنوبی کوریا میں امریکی آشیر باد سے اس کا گماشتہ سنگمن ری ٹولہ عوام پر مظالم کی انتہا کر رہا تھا) تو کورین عوام پر ہزاروں ٹن بارود اور زہریلے و جراثیمی ہتھیاروں کی بارش نے رسل کے ضمیر پر کوئی کچوکا کیوں نہیں لگایا؟۔ اسی امریکی سامراج کی منظوری اور امداد سے جب ساٹھ کی دہائی میں اندونیشیا کا جلاد جنرل سوہارتو دس لاکھ

سے زائد انسانوں کو تہہ تیغ کر رہا تھا تو اس وقت لارڈ برٹرینڈ رسل نے چپ شاہ کا روزہ کیوں رکھا ہوا تھا؟۔

پھر ویتنام ہی کیوں ؟ آخر کیوں رسل نے اپنی عمر بھر کی کمائی یعنی ''سامراجی جرائم پر خاموشی'' کو امن کی دیوی کے چرنوں میں بخور کی طرح سلگایا؟دراصل ''امن اور انصاف'' کے مجسمے اور دنیا کے''عظیم جنگ مخالف فلسفی ودانشور'' لارڈ برٹرینڈ رسل پر یہ خیال اس وقت وارد ہونا شروع ہوا جب ستمبر 1949میں سوویت یونین نے پہلا ایٹمی دھماکہ کیااور 26نومبر1955کو سوویت یونین نے ہائیڈورجن بم کا دھماکہ کر کے اس میدان میں امریکی سامراج کی اجارہ داری توڑ دی۔ 4 اکتوبر 1957کو سوویت یونین نے پہلا سٹیلائٹ ''سپوتنک'' خلا مین چھوڑا اوراسی سال 3نومبر کو1100پونڈ وزنی دوسرا مصنوعی سیارہ خلا میں چھوڑا جس میں پہلا جاندار خلا میں بھیجا گیا تھا ،یہ ''لائیکا '' نامی کتا تھا ۔ 14ستمبر1959کو سوویت یونین کا خلائی جہاز''سپوتنک دوئم'' چاند کی سطح پر اترااور انسان نے پہلی بار چاند تک رسائی حاصل کی۔12اپریل 1961کوسوویت یونین کے ''میجر یوری گیگرین'' نے خلا میں چھل قدمی کی۔ اور سب سے بڑھ کر 1962کا کیوبا میزائل بحران تھا۔یہ سوویت یونین کی ایٹمی قوت اور واضح خلائی برتری ہی تھی جس نے دنیا بھر کے سامراجیوں کو ہلا کر رکھ دیا اور یہ ساری کاغذی شیر دم دبائے بیٹھے تھے۔ صورتحال سرمایہ دار سامراجی کیمپ کے لیے اس وقت مزید دگرگوں ہو گئی جب ایک اور سوشلسٹ ملک عوامی جمہوری چین بھی16اکتوبر1964 کو ایٹمی دھماکہ کر کے دنیا کی پانچویں ایٹمی قوت بن گیا۔

یہ تھا وہ پس منظرجب''امن'' کا لفظ جو شایداس وقت تک رسل کے احاطۂ علم سے باہر تھا ،اچانک اپنے جملہ مفاہیم سمیت اس پر آشکار ہوا۔یوں رسل جیسا بورژوا منافق اپنے چہرے پر ''امن وانصاف'' کی نقاب سجائے ہوئے''ویتنام میں جنگی جرائم'' کے نعرے کچھ ایسی تیزی سے لگانے لگا کہ شاید اسے خود بھی اس پر حیرت ہو کہ یہ وہ خود ہے یا کوئی اور۔اس کا مقصد اب واقعی جنگ کو روکنا ہو گیا ۔اس لیے نہیں کہ ویتنامی قتل ہو رہے تھے بلکہ اس لیے کہ اب مغرب کی ''سرمایہ دارانہ جنت'' جس کی بنیادوں میں دنیا بھر کی مظلوم اقوام کی ہڈیاں شامل تھیں، کو خطرہ لاحق تھا ۔اب وہ مغرب کو'' سوویت جارحیت''سے بچانے کے لیے آمادۂ جہد تھا ۔رسل اور اس قبیلے کے دیگر بورژوا مفکرین کو یہ سوچ کر ہی ہول آرہے تھے کہ جنگوں کی صورت میں جو تباہیاں انکے سامراجی ممالک نے دنیا پر مسلط کی ہیں کہیں وہ خود اس کا شکار نہ ہو جائیں۔لیکن بیچارے رسل کو یہ ادراک کہاں تھا کہ کامریڈ اسٹالین کے بعد آنے والے سوویت قائدین پر بہت سی تنقیدیں خود کمیونسٹوں کی موجود ہیں لیکن اس میں کوئی دورائے نہیں کہ سوویت یونین نے کبھی کسی ملک پر جارحیت نہیں کی۔ جہاں تک ہنگری اور چیکوسلاواکیہ کا معاملہ تھا تو جب ان برادر سوشلسٹ ممالک میں سامراجی مدد سے فاشسٹ بغاوتیں ہوئیں تو سوویت یونین نے انقلابات

کے دفاع کے لیے اپنا بھرپور کردار ادا کیا .کچھ ایسا ہی معاملہ برسوں بعد افغانستان میں بھی پیش آیا ۔

لارڈ برٹرینڈ رسل ایک اینٹی کمیونسٹ بورژوا دانشور تھا .وہ بیک وقت برطانیہ کی لیبر پارٹی اور ''فیبن سوسائٹی'' کا رکن تھا .وہ سڈنی ویب کے اصلاح اور مسلسل ارتقا کا قائل تھا جس کے بموجب سماج کو از خود سرمایہ داری سے اشتراکیت کی طرف جانا تھا۔مارکسزم، لیننزم کا کٹر دشمن رسل ووٹ کے ذریعے سوشلزم(سوشلزم سے انکی مراد ترقی یافتہ سرمایہ داری ہی تھی جس میں انسان کے ہاتھوں انسان کا استحصال ختم نہیں ہو تا) کا قائل تھا۔ اس نے اپنے تئیں مغرب کو''سوویت جارحیت'' سے بچانے کا ''فریضہ'' سرانجام دیا۔اس تناظر میں دیکھا جائے تو وہ ویتنامی عوام کے غم میں دبلا ہوتا ہوا کوئی امن پسند اور غیر جانبدار فرد نہیں بلکہ عین مغربی سرمایہ دارانہ کیمپ کا محافظ تھا ۔

یہ محض ہمارا خیال نہیں ہے بلکہ اس کے ثبوت میں بہت سے ناقابلِ تردید شواہد پیش کیے جا سکتے ہیں۔ مثلاً13نومبر1966کو جب رسل نے لندن میں اس ٹریبونل کا ابتدائی اجلاس منعقد کیا تو اس مین فرانس، برطانیہ، جاپان،فلپائن،پاکستان،ترکی ،آسٹریا اور اٹلی کے علاوہ امریکا و یورپ کے 25کے قریب افراد بطورِ قانونی مشیر،سائنسی مشیر اور سیکریٹریٹ کے ارکان کے طور پر موجود تھے۔رسل نے اس میں سوویت یونین ،عوامی جمہوری چین، عوامی جمہوری کوریا، کیوبا یا کسی بھی سوشلسٹ ملک کے فرد کو اپنا رکن نہیں بنایا۔حد تو یہ ہے کہ اس نے کسی ایسے ملک کے فرد کو بھی اپنا بنانے کی زحمت تک نہیں کی جس کے سوویت یونین یا اشتراکی چین سے برادرانہ تعلقات تھے۔یہاں ہم انڈیا،مصر اور گھانا وغیرہ کی مثال دے سکتے ہیں۔

ہاں رسل کی نظرِ عنایت اگر پڑی تو وہ یوگوسلاویہ تھا جس کا نمائندہ ڈاکٹر ولا دی میر ڈیڈی یار نہ صرف اس اجلاس میں شریک بلکہ اس کا باقاعدہ رکن تھا۔یوگوسلاویہ اس لیے کہ یہاں کا راہنما مارشل ٹیٹو 4جولائی1948کو انحراف پسندی کا راستہ اختیار کرتے ہوئے سوشلسٹ بلاک سے الگ ہو چکا تھا جس کی پاداش میں سوشلسٹ ممالک نے یوگوسلاویہ کو Cominformسے نکال کر اسکا دفتر بھی بلغراد سے رومانیہ کے شہر بخارسٹ منتقل کر دیا تھا۔یوگوسلاوین راہنما کے اس طرزِ عمل اور مغربی سامراجی ممالک سے اسکے تعلقات کی کامریڈ اسٹالین سے لیکر ،ماؤزے تنگ، ہوچی منھ، کم ال سنگ، انور ہوزا اور جارجی دیمیتروف سمیت سبھی کمیونسٹ راہنماؤں نے مذمت کی تھی۔

یہ وہی یوگوسلاویہ تھا جسے عظیم اکتوبر انقلاب کے سب سے بڑے غدار لیون ٹراٹسکی کی فورتھ انٹرنیشنل نے انحراف پسندی کا راستہ اپنانے اور سوشلسٹ کیمپ سے علیحدگی کی بنا پر ''سوشلسٹ'' ملک قرار دیا تھا۔ یہ واحد ملک تھا جسے فاشسٹ ٹراٹسکائیٹوں نے یہ ''اعزاز'' بخشا ورنہ ''عالمی اور مسلسل انقلاب'' کے بخار میں مبتلا ان ٹراٹسکائیٹ کو دنیا کا ہر انقلاب ردِ انقلاب اور ہر ردِ انقلاب عین انقلاب نظر آتا ہے۔

لارڈ برٹرینڈ رسل کا دعویٰ تھا کہ اس ٹریبونل کا کسی حکومت سے تعلق نہیں ہوگا اور نہ ہی یہ کسی حکومت سے یا ادارے سے مالی امداد لے گا۔ رسل کا پہلا دعویٰ درست تھا کیونکہ اس ٹریبونل کا واقعی کسی حکومت سے تعلق نہیں تھا بلکہ یہ متعدد سرمایہ دار ممالک کا مشترکہ پروجیکٹ تھا ۔ جہاں تک مالی امداد کا تعلق ہے تو اس پروجیکٹ پر پانی کی طرح پیسہ بہایا گیا جس کے سارے اخراجات ان سرمایہ دار سامراجی ممالک کی بجائے ان ممالک کے اصل کرتا دھرتا یعنی وہاں کے سرمایہ داروں نے فراہم کیے یا پھر ٹریبونل کے ارکان یعنی ان ممالک نے ہی جن سے ان کا تعلق تھا۔ اسے'' اس سادگی پہ کون نہ مر جائے اے خدا'' کے سوا اور کیا نام دیا جا سکتا ہے؟۔یوں لارڈ برٹرینڈ رسل امریکی جرائم کی مخالفت کے نام پر اس کا معذرت خواہ بن کر رہ گیا جس کا اصل مقصد ہم واضح کر چکے ہیں۔

کامریڈ ہوچی منھ کی جدائی اور یانکی سامراج کی ذلت آمیز شکست:

یہ3ستمبر 1969کا دن تھا جب صبح 9بجکر 47منٹ پر مارکس ،اینگلزاورلینن کے انقلابی افکار کے وارث، ویتنامی عوام کے بے مثال پرولتاری استاد،قومی آزادی کی تحریک کے سرخیل اور کامریڈ جوزف اسٹالین کے وفادار شاگردکامریڈ ہوچی منھ دل کا دورہ پڑنے سے69برس کی عمر میں وفات پا گئے۔4ستمبر1969کو ویتنامی عوام سمیت دنیا بھر کے انقلابیوں نے یہ خبر بھیگی آنکھوں کے ساتھ سنی۔انکے دل بیسوی صدی کے اس عظیم انقلابی کی یاد میں ملول تھے۔اشفاق احمد خان کے بقول''یہ کوئی معمولی خبر نہیں تھی،یہ کسی عام سربراہِ حکومت کی موت نہ تھی، یہ اس شخص کی زندگی کے خاتمے کی اطلاع تھی جس کا وجود ایک قوم کے وجود کی ایک انقلاب کی تحریک کی تاریخ تھی جس کے ساتھ پانچ کروڑ عوام کا ماضی حال اور مستقبل وابستہ تھا ۔جس کے نام سے سامراجی جارحیت پسند اور عوام دشمن لرزتے تھے اور ساری دنیا کے محکوم و مجبور انسان ،آزادی کے متوالے اور جمہوریت ،انصاف اور انقلاب کے متلاشی تقویت اور رہنمائی حاصل کرتے تھے''۔(ہوچی منھ اور ویتنامی انقلاب۔از اشفاق احمد خان۔ صفحہ 185)

کامریڈ ہوچی منھ کے غم میں ایک ہفتے کا سرکاری سوگ منایا گیا۔چھ ستمبر کو ہنوئی میں تعزیتی اجلاس میں کامریڈ کا جسدِ خاکی ایک تابوت میں رکھا ہوا تھا جس کے ساتھ ہی کامریڈ کی ربڑ کی سینڈل رکھی ہوئی تھی اور ان کے جسم پر ان کی مخصوص خاکی یونیفارم تھی۔دنیا بھر سے درجنوں ممالک کے سرکاری وفود اس میں شریک ہوئے جن میں جنوبی ویتنام کی عبوری انقلابی حکومت کے نمائندے بھی شامل تھے۔کامریڈ ہوچی منھ کی رحلت سے امریکا سامراج یہ سمجھتا تھا کہ اب شاید شمالی ویتنام میں ورکرز پارٹی اختلافات کا شکار ہو جائے گی اور اس کا مقابلہ نہیں کر سکے گی ۔مگر یہ اس کی بھول تھی اب نہ صرف شمال بلکہ جنوب میں بھی ہر شخص ہوچی منھ اور ویت نام تھا ۔کامریڈ ہوچی منھ کی پارٹی کی مرکزی کمیٹی نے انکی رحلت کے موقع پر جو اپیل

جاری کی تھی اسکے الفاظ کچھ یوں تھے’’ تمام پارٹی،مسلح افواج اور عوام اپنے غم کو انقلابی کارناموں میں ڈھال لیں۔بہادری سے آگے بڑھیں اور اپنی انقلابی ذمہ داریوں کو پورا کریں کیونکہ اسی صورت میں کامریڈ ہوچی منھ سے اپنی محبت کا اظہار کیا جاسکتا ہے اور یہی سب سے بہترین خراج ہے۔

9ستمبر کو ہنوئی میں ہونے والی یادگار تقریب میں ورکرز پارٹی آف ویتنام کے سیکریٹری کامریڈ لی دوان نے کامریڈ ہوچی منھ کی وصیت پڑھ کر سنائی جس میں امریکی سامراج کی خلاف جدوجہد،ویتنام کے اتحاد،سوشلزم کی تعمیر،اتحاد اور تنقید وخود تنقیدی جیسے امور پر زور دیا گیا تھا۔اسی وصیت میں کامریڈ ہوچی منھ نے لکھا کہ ’’ میں نے اپنی ساری زندگی مادرِ وطن، انقلاب اور عوام کی مقدور بھر خدمت کی ہے۔اگر میں اس وقت یہاں سے رخصت ہو جاؤں تو مجھے سوائے اسکے کہ انقلاب اور اپنے عوام کی زیادہ خدمت نہیں کر سکا ،کوئی افسوس نہیں ہو گا۔‘‘

1979 الجیریا میں سامراج مخالف عوامی مزاحمت کے تین اہم ستون

جنرل جیاپ، راول کاسترو اور کرنل قذافی ایک ساتھ

کامریڈ ہوچی منھ کی رحلت کے بعد بھی جب امریکی سامراج اور اس کے گماشتوں کی کوئی امید بر نہیں آئی تو اس نے دوبارہ پرانی روش اختیار کی۔یکم جولائی 1971کو جنوبی ویتنام کی عبوری انقلابی حکومت نے ایک سات نکاتی منصوبہ پیش کیا جس میں امریکی افواج کے مکمل انخلا اور سائیگان میں جنرل تھیو کی جگہ ایسی انتظامیہ کے قیام پر زور دیا گیا تھا جو عبوری انقلابی حکومت کے ساتھ براہِ راست بات چیت کر کے ایک مخلوط قومی حکومت تشکیل دے۔دنیا بھر کی عوام نے اس کا خیر مقدم کیا مگر امریکی سامراج نے اسے درخورِ اعتنا نہیں سمجھا۔نکسن کی حکومت چاھتی تھی کہ جنوبی ویتنام کی فوج کو مزید طاقتور کیا جائے اور جنرل تھیو کی فوجی آمریت کو کسی طرح سیاسی و قانونی شکل دی جائے لیکن یہ بہرحال ممکن نہیں تھا ۔

یکم مئی 1972کو جنوب میں ویت کانگ گوریلوں نے جنوبی ویتنام اور امریکی افواج کو شکست دے کر ’’کوانگ تری‘‘ کے صوبے پر قبضہ کر لیا ۔ امریکیوں نے اس پر دوبارہ قابض ہونے کی سر توڑ کوشش کی مگر اس میں انہیں ناکامی کا سامنا کرنا پڑا۔ کھسیانی بلی کھمبا نوچے کے مصداق امریکا نے ایک بار پھرشمالی ویتنام پر B.52طیاروں سے وحشیانہ بمباری کا آغاز کیا تاکہ کسی طرح اسے ویت کانگ کی مدد سے روکا جاسکے اس بمباری میں بڑے بڑے شہروں اور دیہاتوں کے علاوہ خاص طور پر فیکٹریوں ،کارخانوں، زرعی وآبپاشی کے مراکز تباہ کرنے پر توجہ دی گئی تھی اور اسے ’’کارپٹ بامبنگ‘‘ کا نام دیا گیا تھا۔جبکہ شمالی ویتنام کی امداد روکنے کے لیے اس کی تمام بندر گاہوں کی بارودی سرنگوں کے ذریعے ناکہ بندی کی گئی تھی۔

شمالی ویتنام کے عوام نے ان حملوں کا ایک بار پھر پامردی سے مقابلہ کیا ۔اکتوبر1972تک امریکہ کے550سے زائد

طیارے گرائے جا چکے تھے جن میں B.52 طیارے بھی شامل تھے ۔جبکہ اسکے سینکڑوں پائلٹ مارے اور گرفتار کیے گئے۔ان بھاری نقصانات نے امریکی سامراج کی کمر توڑ دی اور دنیا بھر میں اس کی خوب رسوائی ہوئی ۔ امریکی انتخابات کا وقت آیا تو نکسن ایک بار پھر امن سمجھوتے کی باتیں کرنے لگا مگر عملی طور پر اسکے لیے اقدامات نہ کرنے کے باعث یہ سمجھوتہ نہ ہو سکا ۔ دسمبر کے مہینے میں پھر شمالی ویتنام پر حملوں کا آغاز ہوا جو پہلے سے زیادہ شدید تھے ۔ویتنامی گوریلے امریکی تجاورز کاروں کو شکار کرنے کے عادی ہو چکے تھے ،اس بار انھوں نے محض 12دن میں انکل سام کے181طیارے گرا دئیے ۔اس بار یانکی درندے کے ہوش ٹھکانے آئے جس کے نتیجے میں 27جنوری1973کوپیرس میں امن معاہدے پر دستخط ہو گئے ۔اس معاہدے پر شمالی ویتنام ،جنوبی ویتنام کی عبوری انقلابی حکومت ،امریکا اور اس کی کٹھ پتلی جنوبی ویتنامی حکومت کے نمائندوں نے دستخط کیے ۔ اس کے نتیجے میں 29مارچ 1973کوامریکی افواج ذلت آمیز شکستوں کے بعد جنوبی ویتنام سے چلی گئیں ۔لیکن انکل سام بھلا شرارتوں اور شیطانی کرتوتوں سے کہاں باز آنے والاتھا ۔اب اس کے جنوب میں موجود مشیروں کی ایما پر تھیو نے اس قومی کونسل کے قیام کی مخالفت شروع کر دی جس نے تمام فریقوں کی مشاورت سے جنوب میں انتخابات کا اہتمام کرنا تھا ۔

یوں جنوب میں ایک بارپھر تھیو کی جانب سے عبوری انقلابی حکومت کے زیر انتظام علاقوں پر حملوں سے لڑائی کا آغاز ہوا مگر جو جنگ تھیو اپنے گرو گھنٹال کی موجودگی میں نہیں جیت سکا اب اسے کیونکر جیتا جا سکتا تھا ؟۔ عبوری انقلابی حکومت کی ہائی کمان نے 10اکتوبر 1973کو فوج اور عوام کے نام حکم جاری کرتے ہوئے کہا کہ'' امن معاہدے پر عمل درآمد کرانے اور عوام کی حفاظت کے لیے سائیگان کی فوجوں کے ہر جنگی اقدام کا سختی سے جواب دیا جائے ۔یہ جواب حملہ کرنے والی جگہوں تک محدود نہ ہو بلکہ محاذ کا خود انتخاب کیا جائے''۔ چنانچہ اس حکم کے بعد 6نومبر کو سائیگان سے ساٹھ کلو میٹر کے فاصلے پر واقع تھیو کے سب سے بڑے فضائی اڈے کو تباہ کر دیا گیا ۔اب تھیو کے خلاف اس مہم کا آغاز ہوا جس کے لیے جنرل جیاپ کی صلاحیتوں کو استعمال کیا گیا اور عظیم راہنما کے نام پر اسے '' ہوچی منھ مہم'' کا نام دیا گیا۔

اس مہم کا آغاز سائیگان کے شمال مغرب میں واقع فک لانگ صوبے سے کیا گیا اور6مارچ1975کو اس پر انقلابیوں نے اپنا پرچم لہرا دیا۔تین ہفتے کے اندر اندر38ہزار مربع میل کا علاقہ آزاد کرا لیا گیا ۔اس کے بعد انقلابی یکے بعد دیگر مقامات فتح کرتے چلے گئے۔ جنوبی ویتنام کی تھیو فوج بھی جوق در جوق اسلحے سمیت انقلابیوں سے آ ملی۔یہ صورتحال دیکھ کر تھیو نے اپنے نائب صدر کو تمام اختیارات دیتے ہوئے راہِ فرار اختیار کی لیکن اسکے جانشین کو فوجیوں نے معزول کر کے جنرل ڈنگ وان منھ کو صدر مقرر کیا مگر اس نے ہتھیار ڈالنے میں ہی عافیت جانی یوں 30اپریل1975کو انقلابی سائیگان میں داخل ہوگئے اور صدارتی محل پر ویت کانگ کا

جھنڈا لہرا دیا گیا ۔ یوں ویتنام کا سوشلسٹ انقلاب سر افراز ہوا ۔

سائیگان کا نام تبدیل کر کے ہوچی منھ سٹی رکھ دیا گیا اور یہاں شمال اور جنوب کے نمائندوں اور راہنماؤں کی مشاورتی کونسل منعقد ہوئی ۔اس میں ملک کو سرکاری طور پر متحد کرنے کا آغاز ہوا اور ملک بھر میں مردم شماری کی گئی ۔اپریل1976میں متحدہ قومی اسمبلی کے انتخابات ہوئے جس میں قومی محاذ نے شمال اور ویت کانگ، قومی جمہوری اور امن پسند قوتوں و عبوری انقلابی حکومت نے جنوب میں مشترکہ طور پر امیدواروں کا چناؤ کیا۔ 24جون1976کو ہنوئی میں متحدہ قومی اسمبلی کا اجلاس منعقد ہوا جس میں ملک کوباقاعدہ طور پر متحد کرنے کا اعلان کیا گیا۔ملک کانام ’’سوشلسٹ ری پبلک آف ویتنام‘‘ رکھا گیا،ہنوئی اس کا صدر مقام اور سنہری ستارے سے مزین ویت منھ کا سرخ پرچم ا س کا نشان ٹھہرا۔ یوں ویتنام کا سوشلسٹ انقلاب مکمل ہوا اور امریکی سامراج اور اسکے گماشتوں کو ایسی ذلت آمیز شکست ہوئی جس کا وہ تصور بھی نہیں کر سکتے تھے ۔ امریکی سامراج کو دنیا کے مختلف مقامات پر کمیونسٹ مجاہدوں اور قومی آزادی کی تحریکوں کے ہاتھوں بے شمار ہزیمتوں کا سامنا کرنا پڑا ہے مگر30اپریل 1975کو جنوبی ویتنام کے شہر سائیگان سے امریکیوں کے فرار کی مشہور زمانہ تصویر کے ذریعے دنیا کے کونے کونے میں اس کی ذلت و رسوائی کامنظر دیکھا گیا۔یہ تصویر اس وقت لی گئی تھی جب سائیگان میں واقع امریکی سفارت خانے سے ایک ہیلی کاپٹر میں ویتنام میں موجود آخری یانکی نمائندے ہیلی کاپٹر میں جگہ نہ ہونے کے باعث مضحکہ خیز انداز میں اس سے لٹک کر فرار ہو رہے تھے۔

یوں ویتنام محض ویتنامی عوام کے لیے ہی نہیں بلکہ دنیا بھر کے محنت کش عوام اور مظلوم اقوام کے لیے ایک روشن قندیل ،ایک منارۂ نور کا نام ٹھہرا اور اس کی لافانی جدوجہد نوعِ انسانی کا عظیم ورثہ قرار پائی ۔ ویتنام کی فتح محض ایک مظلوم قوم کی فتح نہیں بلکہ دنیا بھر کے افتادگانِ خاک کی فتح ہے۔

حوالہ جات

(1)اردو انسائیکلو پیڈیا۔فیروز سنز،چوتھا ایڈیشن،2005

(2)بیسوی صدی کا انسائیکلو پیڈیا۔ از اعظم شیخ۔ علم وعرفان پبلیشرز لاہور،2000

(3) ہوچی منھ کی تحریریں۔ از، ہوچی منھ، مترجم، ماجد سلمان۔ قومی کتاب گھر حیدر آباد،1975

(4)تاریخ ویتنام ورکرز پارٹی۔ مترجم ،آزاد کوثری ۔دی کلاسک لاہور،1972

(5)ہوچی منھ۔ از ،ژاں لاکو تیور۔ مترجم بشیر احمد چشتی۔ فکشن ہاؤس لاہور،2010

(6)انقلابی رستو(سندھی) از، ہوچی منھ،مترجم، منیر احمد۔ جاگرتا پبلی کیشن،حیدر آباد1990,

(7)انقلابِ ویتنام(سندھی) از، وو نگوین جیاپ،مترجم آزاد قاضی۔ موسیٰ پبلی کیشن جامشورو2012,

(8)پرولتاری آمریت ۔ از ،لی دوان، (کتاب ،سوشلزم اور سامراج)مرتب اعجاز

احمد ادارہ فکر نو کراچی،تاریخ ندارد

(9) بین الاقوامی اتحاد۔ از ،لی دوان، (کتاب ،سوشلزم اور سامراج)مرتب اعجاز احمد ادارہ فکر نو کراچی،تاریخ ندارد

(10) ---------------------------- (سندھی)۔ از ،جاوید راجپر،روشنی پبلی کیشن کنڈیارو، 2012

(11)ہوچی منھ اور ویتنامی انقلاب۔از، اشفاق احمد خان، نیشنل فورم کراچی ،1978

(12) درس ہائے زندگی۔ از ،خواجہ مسعود، عوامی پبلی کیشن لاہور2012

(13) ہوچی من ۔از، ڈاکٹر شاہ محمد مری۔مہر در پبلی کیشن،کوئٹہ2011

(14)------------------------------ -----(سندھی) مرتب۔ عظیم سومرو، عظمت ادبی اکیڈمی حیدر آباد1987,

(15)گوریلا جنگ۔از، بدر شکیب،عثمانیہ اکیڈمی کراچی،1965

(16) شاہراہِ انقلاب۔ از ،مبشر حسن ،ٹمپل روڈ لاہور، تاریخ ،ندارد

(17)ہوچی منھ، آزاد ویتنام جو بانی(سندھی)۔ از، تران دان تان۔ مترجم اختر حفیظ، CPCS، حیدر آباد،2011

(18)"The Invisidle" سی،آئی ،اۓ کی سیاہ کاریاں ۔ از، ڈیوڈ وائز/تھامس بی راس، مترجم، جاوید شاہین ،فکشن ہاؤس لاہور، 2003

(19)۔"Rogue State" بد معاش امریکا۔ از ولیم بیلم، مترجم ، سید ناصر علی ،علم وعرفان پبلشرزلاہور،2003

(20) "Trotskyism ASfter Trotsky" ٹراٹسکی کے بعد ٹراٹسکی ازم۔ از ٹونی کلف، مترجم، محمد ندیم، ریاض احمد، انٹر نیشنل سوشلسٹ پبلی کیشن کراچی،2007

(21)"War Crimes In Vietnam" ویتنام میں جنگی جرائم۔ از برٹرینڈر رسل، مترجم، مبارک حیدر، نگارشات لاہور،1968

(22)لوگوں کو سوچنے دو۔ از ،برٹرینڈر رسل، مترجم، قاضی جاوید، فکشن ہاؤس لاہور,2003

(23)نظام معاشرہ اور تعلیم۔از ،برٹرینڈر رسل، مترجم، جی ،آر،عزیز، فکشن ہاؤس لاہور1999

(24)آزادی کی راہیں۔ از برٹرینڈ رسل، مترجم، ندارد، فکشن ہاؤس لاہور2002

ناري واد

غلامن جي غلام عورت

ڪامريڊ تحريم سرهيو

هن سماج جي ناتن ۾
رشتن ۽ رواجن ۾
عملن ۽ بيانن ۾
تاريخ جي ورقن، بابن ۾

دين ڌرم جي دعون ۾
غلامن جي غلام عورت
غلامن جي غلام عورت

پڙهندڙن کي ڪجهه آگاهيون ڏيڻ سان گڏوگڏ واڌايون به ڏيندي هلان ته ”اسان سڀئي هن غلاميءَ جي ٻيڙي ۾ سوار ٿي پنهنجي منزل يعني غلاميءَ جي سفر ڏانهن خوب ترقي ڪندا پيا هلون. غلاميءَ کي برقرار رکندي، اڳتي وڌنديٰ! غلامن منجهه ڪجهه اهڙا به غلام پيدا ڪري چڪا آهيون جن تي هاٺي اسان جو راڄ هوندو. انهيءَ ٻيڙي ۾ غلامن جا به طبقا آهن. هڪه غلام پرت پورهيت مردن جو آهي ۽ ٻيو پرت انهن غلام مردن جي به غلام عورتن جو آهي اهي عورتون ٻٽي غلاميءَ جو شڪار آهن انهن عورتن کي ٻٽو غلام ڪري سفر ۾ پنهنجي آقا هجڻ جو مزو ماڻبو اهڙيءَ طرح ٻيڙي ۾ غلاميءَ جو دائرو وڌيڪه پڪو ۽ پختو ڪبو“. (تنقيدي نوٽ).

پڙهندرن مان ڪجهه شايد اهڙا به هوندا جن کي منهنجي ڳالهه سان اتفاق نه هوندو ناراضگيءَ جو اظهار ڪندا هوندا ته لکندڙ عورتن کي ته ٻٽو غلام چئي ڇڏيو آهي. پر انهيءَ سان گڏوگڏ سماج ۾ هر شخص کي غلام ڪوٺيندي مردن تي به غلام هجڻ جو ٺپو لڳائي ڇڏيو اٿس.“ منهنجا ساٿيو! مٿين ڏنل نطم ۽ يا مضمون جو عنوان صرف عورتن کي انهن جي حقيقت ٻڌائڻ يا سندن سور ملڻ خاطر ڪو نه لکيو ويو آهي. پر ساڳي ئي وقت ان مان هڪه ڳالهه اها به سمجهي سگهجي ٿي ته ڪنهن به سماج ۾ غلامي جي نظام کي دوام تڏهن ملندو آهي جڏهن اتي رهندڙ ماڻهن کي غلاميءَ جي اهڙي پيت پئجي وڃي جوان سان پيار ٿي پوي ۽ خود ته غلاميءَ قبول ڪري وٺا هجن پر ويتر پاڻ کان هيٺا غلام پيدا ڪرڻ جا شوق به پالڻ شروع ڪن. طبقاتي سماج، پورهيت انسانن کي ورهائي ”مرد ۽ عورت“ جهڙن خانن ۾ انهن کي ويتر گهري غلامي ۾ ڌڪي ڇڏي ٿو. حقيقت اها آهي ته هي طبقاتي سرشتو ڪنهن حد تائين انهيءَ ڪري به قائم دائم رهي سگهندو آهي جو اتي رهندڙ ڪجهه پورهيت (عورتون) صرف انڪري ٻٽي غلاميءَ جي چڪيءَ ۾ پيسجنديون رهنديون آهن جو عزت، غيرت يا پوءِ طاقت جهڙين ڏندڪٿائن جو شڪار سندن ئي جهڙو هڪ ٻيو غلام پرت (مرد) ڪين غلامي جي خاتمي جي جنگ ۾ شريڪ ڪرڻ بجاءِ الٽو ڪين پنهنجو غلام بٹائي ان نظام کي سگهارو ڪندو رهندو آهي.

هن اڻ برابريءَ واري دؤر ۾ عورت ٻٽي ظلم جو شڪار آهي يعني ته هوءَ هن سماجي تاجي پيٽي ۾ ٻين پورهيتن جيان جابر نظام جي ته غلام آهي ئي، انهيءَ جا

ظلم ته سهي ٿي ٿي پر سنڌس گهر ۾ موجود مٽس حاڪم تي ويٺل مرد جا به ظلم سهي ٿي پئي.

ڪنهن ٽي وي چينل تي يا ريڊيو تي اها خبر ٻڌندي ته ملڪ جون معاشي حالتون ڏاڍيون خراب ٿينديون پيون وڃن اهو چوڻ ته آسان لڳندو آهي ”اسان جا اڳواڻ خراب آهن ڇاڪاڻ ته عوام سان ڪو واسطوئي ڪو نه اٿن“ پر پاڻ ڏانهن ڏيان ڇڪرائيندڙ ڪي ايئن اکيون ڏيکاريندا آهن ڇڻ ڪنهن اهو چئي وڌو هجي ته رياست ته سڄي ڪاري ڪوجهي آهي پر انهيءَ عمل پويان اڌ جو اڌ ذميوار اسان پاڻ به آهيون . ڇاڪاڻ ته اسان پنهنجي قوم جو ”52“ سيڪڙو عوام يعني عورت طبقو گهر ۾ قيد ڪري صرف غيرت خاطر لڪين سماجي، سياسي معاشي سرگرمين کان ڪٽي ڇڏيو آهي. اڄ جي معاشي حالتن تي ڳالهائڻ ۽ غور فڪر ڪرڻ جو خيال ته تمام سٺو آهي پر گهر ۾ عورت ڪمائي اچي ته سنڌس ترقيءَ ۾ خوش ٿيڻ، هڪ سٺئي ساٿيءَ جيان همت افزائي ڪرڻ سان گڏوگڏ پاڻ برابر يا هڪ جهرو سمجهڻ ڪجهه ڏکيو خيال آهي ساڳيءَ ريت قومي غلامي منجهان عورتن جي شموليت بنان آزاديءَ جو خيال ڪجهه ايئن آهي ڇڻ جنگجو ته جنگ جي ميدان ۾ هليا وڃن پر پنهنجا هٿيار پويان ڦٽا ڪري وڃن.

غلاميءَ جو دائرو وڌيڪه گهرو ۽ ظالم جو ظلم ڏينهون ڏينهن ديرپا ۽ مضبوط ٿيندو ٿو وڃي.

ساٿيو! غلاميءَ جي ٻيڙي ۾ سيئي هڪه ئي بيماريءَ جو شڪار هئڻ سان گڏوگڏ هڪ ئي شيءَ سان نفرت ڪن ٿا ۽ ان مان جان ڇڏائڻ لاءِ جتن ڪن ٿا ۽ اها آهي ”غلامي“. اها بيماري اسان جي رڳن ۾ سموئجندي پئي وڃي ۽ اسان ڪي ڪنهن ڪوڙهه ورتل شخص، يا ڪينسر م مبتلا ماڻهو جيترو ان بيماري ۾ مبتلا ٿيندو اوترو ئي پئي اڳيان هيٺو ۽ اپاهج ٿيندو ويندو. انهيءَ بيماريءَ کان بچڻ ۾ پاڻ ڪي آزاد انسان بڻائڻ لاءِ واحد رستو اهو ئي آهي ته ماڻهو پنهنجي ذات ۾ آزاد ٿئي. طبقاتي سماج جي اُٽيل ان آزادي دشمن ثقافتي ڄار ڪي سمجهي ۽ انهن سمورين ريتن، رسمن، قائدن قانونن ۽ معيارن کان بغاوت جو اعلان ڪري جيڪي ڪٽي ڪيس ثقافت جي نالي ۾ قيد ڪيو وينا آهن ته ڪٽي ڌرم جي روپ ۾! ذهني غلامي پلي جسماني غلامي جو عڪس هجي پر ياد رکو ته اهو پنهنجي غُلام هجڻ جو ادراڪ ئي آهي جيڪو آزادي جي راهه جو پهريون قدم آهي ۽ جيستائين ماڻهو پنهنجي غلامي جون سموريون صورتون ۽ حالتون سڃاڻي ۽ انهن خلاف جنگ نٿو ڪري تيستائين هو ڪڏهن به مڪمل طور تي آزاد نٿو ٿي سگهي.

ساٿيو! اسان ڪنهن جاگيردار، ڪنهن بادشاهه يا ڪنهن حاڪم ڪي ظالم هجڻ جو نالو صرف انهيءَ ڪري ڏيندا آهيون جو هو پنهنجي عمل ۾ ڏاڍ ذريعي حاڪم ٿيڻ چاهيندو آهي ٻين لفظن ۾ هو پنهنجي اڳيان هيٺا ماڻهو ناهڻ چاهيندو آهي. جيئن هي طبقاتي نظام پورهيت مردن ۽ پورهيت عورتن ڪي پنهنجي اڳيان هيٺو بڻايو ويٺو آهي.

غور سان ڏسجي ته اها پئداواري ذريعن جي مالڪي ئي آهي جيڪا بادشاهه، جاگيردار ۽ سرمائيدار ڪي هارين، نارين ۽ پورهيتن ڪي غلام بڻائڻ جا مادي بنياد فراهم ڪري ٿي. اهي پورهيت جون معاشي ضرورتون ئي آهن جيڪي ڪيس ڪنهن زميندار يا سرمائيدار وٽ پنهنجو پورهيو وڪڻڻ تي مجبور ٿيون ڪن. غلامي ۽ آزادي جون سڀ صورتون معاشي غلامي يا آزادي جوئي اولڙو آهن. انڪري ئي عزت، غيرت ۽ طاقت جي نالي تي گهرن ۾ قيد ڪيل عورتون ٻيٽي غلامي جو شڪار آهن، ڇاڪاڻ ته طبقاتي رشتو ته ڪين غلام رکي ئي ٿو اچي پر سنڌن گهر ۾ موجود مڙس، پيءَ يا پاءُ به مٿن حاڪم جيان حڪومت هلائين ٿا ڇاڪاڻ ته عورتون معاشي طور

مٿن پاڙين ٿيون. اڪثر نظر ايندو آهي ته هڪه پٽيوالو جيڪو ڪنهن آفس، اسڪول يا فيڪٽري جي گيٽ تي هزار ننڍن وڏن، ايندڙ ويندڙ آفيسرن اڳيان پيو چاپلوسي ڪندو نظر ايندو آهي. اهڙو شخص به جڏهن گهر وڃي ٿو ته سندس ڪاهه به وڃي انهيءَ عورت تي ئي ٿئي ٿي جيڪا سندس ساٿياٽي ۽ پاتياٽي هوندي آهي. اها ڳالهه ڪرڻ ۾ ڪجهه عجيب لڳندي ته اهڙو شخص جيڪو خود ڏڪ ڪاڌل هجي اهو آخر ڪيئن پئي ڪنهن کي ڏکه هٽي سور ۾ مبتلا ڪرڻ جو ڪارڻ بڻجي ٿو؟ اصل ۾ هڪ غلام ذهن مجموعي سماجي تاجي پيٽي کي ئي عسڪي ٿو. ڏاڍ ۽ جبر جا اهي تصور سندس ذهن جو اختراع ناهن. اهي هُنجي ذهن کان ٻاهر، سندس مادي سماجي حالتن ۾ موجود آهن ۽ هُوڪين محظ ان ڪري ئي اپنائي ٿو ته سندس غلاميءَ جي سمجهه بنهه سادي آهي. هُو سمجهي ٿو ته اختيار ملڪيت ۽ طاقت ئي غلاميءَ جو خاتمو آهن پر حقيقت ان جي بلڪل ابتڙ آهي. سماج جو اِهوئي دستور آهي ته مرد عورت مٿان قابض هجي ته مرد ڪونرائبو" "هو عورت جو ڄمڻ کان ويندي مرڻ تائين اصل والي وارث آهي" ۽ هو عورت سان جيئن چاهي پيش اچي سگهي ٿو". مرد جو ڪم اهوئي آهي ته هو ٻاهر پنهنجي گهر ڀاتين لاءِ ڪمائي ۽ عورت کي گهر وهارڻ ۾ ئي سندس غيرت پئي نظر ايندي" پوءِ اهو مرد ڪٽي گڏهه چاري يا ٻڪريون عورت سندس غلام ۽ ٻانهي ئي آهي! طبقاتي نظام وڏي چالاڪيءَ سان پنهنجي قوت کي برقرار ڪرڻ خاطر وڏا داوَ ڪيڏندو آهي. مرد هڪه اهڙو غلام آهي جنهن جي غلامي پراٽي ڪونهي چوڻ جو مقصد ته هو هڪ اهرو چڙواڳ غلام آهي جنهن غلاميءَ کي عورتن جيان پوريءَ طرح تسليم نه ڪيو آهي. انهيءَ ڪري مٿي ويٺل آقا کي اهڙن چڙواڳ غلام کان خطرو ٿي سگهي ٿو. تنهن ڪري ئي مٿي ويٺل اُهو آقا پنهنجي اقتدار کي دوام بخشڻ لاءِ ڌرم ۽ ثقافت جي ڍڪ ۾ پنهنجا منصوبا سماج تي لاڳو ڪندو آهي. جيئن سرمائيداري نظام ۾ پيٽي بورجوازي طبقو ٿورڙي اختيار ۽ طاقت جي بدلي بورجوازي جي هٿن ۾ ڪيڏندو آهي. ايئن ئي طبقاتي سماجن جي سموري تاريخ ۾ پورهيتن جي هڪ گروهه (مردن) کي پورهيتن جي هڪ ٻئي گروهه (عورتن) تي فوقيت، اوليت، طاقت ۽ حڪومت ڏئي، ڪيس ريهي ريبي، ماٺو ڪيو ويندو رهيو آهي. اِهو "جزوي (اختيار" اصل ۾ آقائن وٽ موجود "ڪُلي اختيار" جي حفاظت لاءِ ئي ڏنو ويندو رهيو آهي.)

اختيار جي اهڙي مُنتقلي منجهان حاڪم، پرتن جي محڪوم پرتن لاءِ محبت يا همدردي نه پر پنهنجي ئي اقتدار کي بچائڻ جي سازش ۽ چالبازي اظهاري آهي. اهو بالڪل ايئن آهي جيئن ڪو "دانشور يا ڏاهو" پنهنجي ڏاهپ ۽ دانش جو دان ان نيت سان ڏئي ته ماڻهو ڪيس ڏاهو، عقلمند ۽ ڄاڻو تسليم ڪن ۽ پوءِ عقل ۽ فهم جي هر معاملي ۾ سندس هڪ هٽي کي قانوني ۽ اخلاقي جواز ميسر ٿي وڃي. پڪ ڄاڻو ته اهڙو دانشور جيڪو پنهنجي ڏاهپ جا گُر ماڻهن تي محظ ان نيت سان ظاهر ڪري ته اهڙي دانشور ۽ اُن استحصالي حاڪم منجهه ڪوئي فرق ناهي، ڇاڪاڻ ته ٻنهي جو مقصد عام عوام، پيڙيل پرتن کي عقل آزادي ۽ اختيار ڏيڻ نه پر پنهنجي عقل، آزادي ۽ اختيار کي وڌائڻ ۽ دوام بخشڻ آهي.

ساڳيءَ ريت ڏاڍ ۽ جبر تي ٻڌل هي نظام مظلوم ۽ مجبور ماڻهن کي پهرئين ڏاڪي ۾ ڏاڍ ۽ جبر کي اختيار ۽ آزادي جي هڪ ئي ممڪن صورت طور ڏيکاريندو آهي ۽ پوءِ ٻئي ڏاڪي ۾ مظلوم ۽ محڪوم ماڻهن منجهان ئي ڪجهه وڌيڪ ڪمزور، هيٺن ۽ نبل ماڻهن يعني عورتن تي طاقت، فوقيت ۽ اختيار ڏئي، ڪين مٿن ڏاڍ ۽ جبر ڪرڻ جو تصور ۽ موقعو فراهم ڪندو آهي. ايئن پوءِ اُهي مظلوم طاقت ۽ اختيار جي ان

ڪوڙي تصور ۾ ڦاسي پنهنجي حقيقي اجتماعي آزادي کان پري ٿيندا ويندا آهن. اسان جي سماج ۾ عورتون پيون ڪنهن ڍور ۽ جانورن وانگر وَهن. اسان جون عورتون سماج جي ڏکن ۽ تڪليفن کي سهندي سهندي قرباني جي هر ڪم ۾ پنهنجي پاڻ کي اڳيان ڪرڻ جي ڪوشش ڪنديون آهن. هو پنهنجي گهرڀاتي يا مرد ساٿيءَ سان شريڪ ٿي ، سندس هر ڪم ۾ هميشه هڪ قدم اڳتي وڌي وجي بيهنديون آهن. جيڪڏهن گهر ۾ پئسي پائيءَ جي گهٽتائي هوندي ته هوءَ سماجي رواجن جي پرواهه ڪرڻ بنا، دنيا جا هزار تانا ۽ تڪليفون سهي محنت ڪري گهرجو سرشتو پيون هلائينديون تنهن هوندي به سندن گهر ڀاتي انهيءَ قابليت کي لتاڙي سندن زخمن تي لوڻ پيا ٻُرڪيندا. عورت ڪا رحم کائڻ جي شيءَ ناهي نه ئي ان کي ڪنهن معذور جيان ڪو گهري توجهه جي گهرجائو. هو به سماج جو هڪه فرد آهي. هڪ اهڙو فرد جنهن بنا هي سماج ۽ ان جي اوسراڻ پوري آهي اوهان اڪثر ڏٺو هوندو ته جڏهن به ڪا عورت ڪنهن دڪان يا روڊ تان گذرندي آهي ته اتي ملندڙ مرد وڏي ”عزت ۽ شرم““ جو مظاهرو ڪندي ائين پري ٿي ويندا آهن جيئن هوءَ ڪا خدائي مخلوق هجي يا ڪو ”آسماني جن“ چوڻ جو مطلب ته عورت کي هر وقت اهو محسوس ڪرايو ويندو آهي ته هو اسان مان نه آهي ”يا ته هو ست قرآن آهي“ يا وري ”رنڊي“. تنهنڪري عورت کي اهڙي عزت نه بخشيو! جيڪا سندس ڳچيءَ جو ڦاهو بڻجي پوي. هڪ عام فرد کيس جنسن جي فرق کانسواءِ هڪ عام فرد ڪري مڃڻ، سمجهڻ ئي سندس بنيادي آزادي کي آزاديءَ سان ان زمين مٿان ۽ آسمان هيٺان گهمڻ ڏيو. اهي عورت جي هلڻ ڪري نه ئي ڪرندا ۽ نه ئي ڦاٽي پوندا. ڇاڪاڻ ته عورت کي آزاد انسان ٿيڻ کان نه ئي مذهبي ڪليل آسمان روڪي ٿو نه ئي زمين ان کي فطرت هيٺو نٿي بنائي.

اگر ڪا شئي کيس هيٺو، نبل ۽ پيٺو غلام بڻائي ٿي ته اهو طبقاتي متڀيد تي ٻڌل سماجي سرشتو آهي. هي سماجي اڻ برابريءَ جو نظام سندن ڳلي ۾ رسمن ۽ رواجن جون اهڙيون زنجيرون ٿو وجهي جيڪي کين بيوس ۽ لاچار بڻايو ڇڏين. عورت جي آزادي سماج ۾ هڪ سگهاري تبديلي هجڻ سان گڏوگڏ ڪوڙ سارين ٻين سگهارين تبديلين جو بنياد پڻ آهي. صدين کان جاري جبر ۽ استحصال ئي سندس آزادي سلب ڪري کيس ذهني طور معذور ۽ مفلوج بڻائي ڇڏيو هجي پر ياد رکو ته سندن شموليت کانسوءِ اهو سماج خود به معذور ۽ مفلوج آهي. جيئن لينن چيو ته جيڪڏهن سماج کي سمجهڻ چاهيو ٿا يا انهيءَ جي حالت کي پرکڻ چاهيو ٿا ته پوءِ اتان جي رهندڙ عورتن ۽ ٻارن جي حالت ”Condition“ کي ڏسو.

ساٿيو! غلاميءَ جو چار اکيلي سِر ٽوڙڻ جهڙو نه آهي. اهو تڏهن ئي ٿيندو جڏهن طبقاتي ويڇا ختم ڪيا ويندا. اسان آزادي جيئڻ جو ڍنگ صرف اهو ئي آهي ته هڪ انسان ٻئي اڳيان بدحال ٿي جهڪي ۽ ٻيو وڏو عقابر بڻجي کيس جيئڻ جا ڍنگ سيکاري اسان جي ذهنن تي غلامي ايتري ته حاوي ٿي وئي آهي جو اسان سڀ هڪ ٻئي مٿان حاوي ٿيڻ ۽ اوچو ٿيڻ کي ئي آزادي سمجهون ٿا. پر حقيقت ۾ اها آزادي نه آهي. آزادي ۽ غلامي گڏگڏ نه ٿا جي سگهن. غلاميءَ مان نجات مان مراد صرف پنهنجو پاڻ کي ڪنهن ٻئي جي غلامي منجهان آزاد ڪرائڻ ئي به پر خود پاڻ کي ڪنهن ٻئي کي غلام بڻائڻ جي طاقت، قوت، ارادي يا عمل منجهان آزاد ڪرائڻ پڻ آهي ۽ حقيقت ۾ اهائي ۾ انسان جي حقيقي آزادي آهي. اڇو ته هڪ ٻئي کي آزاد ٿيڻ جي معنيٰ مفهوم سمجهايون ته جيئن ايندڙ دؤر ۾ نه ڪوئي غلام هجي ۽ نه ڪوئي غلامن جو غلام.

ادب

چاٽل سڃاتل اجنبي

(ڪهاڻي)

ڪامريڊ آزاد ماڇي

راهه هلندي هڪ همراهه تي نظر پئي جيڪو ٽڙندو ٽاٻڙجندو اچي رهيو هو. همراهه جي ويجهو اچڻ ڪانپوءِ مون ڏٺو ته هن جا ڪپڙا ڦاٽل آهن. وارن ۾ ڌوڙ اٽس، هڪ اک سڄيل، جڏهن ته هڪ ٻانهن به زخمي ٿيل هيس. هڪ پير ۾ جوتو ڦاٽل اٿس. جڏهن ته ٻه جنگهون صحيح سلامت اٿس.

ان کان اڳ جو همراهه کي مان ڪجهه چوان، هن هڪدم منهنجو نالو وٺي مون کي ڪيڪاريو. مان حيران ٿيڻ سان گڏ پريشاني ۾ ورتجي ويس. حيران ان ڳالهه تي هي مون کي سڃاڻي ڪيئن؟ ۽ پريشان ان ڳالهه تي ته مان هاڻي ان کي جلدي اسپتال ڪيئن پهچايان. همراهه منهنجو چهرو پڙهي ويو ۽ چيائين پريشان نه ٿي مون کي اسپتال وڃڻ جي ضرورت نه آهي، رستي ۾ ملي ويو آهين ته سامهون جيڪو وڻ آهي اتي هَل، تو سان ڪجهه ڳالهائڻو آهي. مان هن جي پٺيان هلڻ لڳس. وڻ وٽ پهتاسين ته هي همراهه مٽي تي هٿ رکي ڪنڌ هيٺ ڪري ويهي رهيو. مون سوچيو ڳالهائڻ جي شروعات هي پاڻ ڪندو. پر هن ڪجهه به نه ڳالهايو. تجسس وچان ڳالهائڻ جي شروعات مون کي ئي ڪرڻي پئي؟

پاڻ پهرين ڪٿي مليا آهيون؟

اجنبي: ها، بلڪل.

مان ياد ڪرڻ جي ڪوشش ڪري رهيو آهيان. پر مون کي ذهن ۾ نه اچي رهيو آهي. جيڪڏهن اسين پهرين ڪٿي مليا آهيون؟

اجنبي: خير آهي جيڪڏهن ياد نه پيو اچان هوندو به صحيح وقت اچڻ تي، مان ماڻهن کان وسري ويندو آهيان ۽ ماڻهو مون کي سڃاڻيندي به مون کان اوپرا بڻجي ويندا آهن.

اڇا! ٺي سگهي ٿو. پر تون مون کي وڻ هيٺان الائي ڇو وٺي آيو آهين. منهنجي دل ٿي چوي ته اسان پهرين اسپتال هلون ته جيئن تنهنجي زخمن جي مرهم پٽي ٿي سگهي؟

اجني: منهنجي زخمن جي پريشاني نه ڪر. هي زخم ايتري آسانيءَ سان ختم ناهن ٿيڻ وارا.

ٺيڪ آهي. جيئن تنهنجي مرضي. پر منهنجي لاءِ اهو ڄاڻڻ تمام اهم آهي ته تون مون کي ڪيئن سڃاڻين ٿو؟

اجنبي: ڪجهه ڏينهن پهرين تو سان سنڌ يونيورسٽي جي سينٽرل لائبرري جي دروازي تي ملاقات ٿي هئي. ياد آيو؟

اڇا! ٺي سگهي ٿو. مان ڪجهه شڪجان پيو.

اجنبي: ها، شڪ ۾ هجڻ تمام سٺو عمل آهي. شڪ ڪرڻ ڪانپوءِ ئي مون کي سڃاڻي سگهبو آهي.

واهه! يار تون ته مون کي فلاسفر پيو لڳين.

۽ پيو گهمين به اسان جي ڌرتي تي پيو. هاڻي تنهنجي اهڙي حالت مون کي سمجهه ۾ اچي رهي آهي. شڪر ڪر جيئرو پيو گهمين باقي هتي مفت ۾ جنت جي ٽڪيٽ وٺڻ لاءِ گهڻا مڙس پريشان اٿئي. خير منهنجا فلاسفر صاحب، ٻڌاءِ تو سان هي جٺ ڪنهن ڪئي آهي؟

اجنبي: ڪنهن هڪ ڪئي هجي ته ٻڌايان.

ها، فلاسفر سائين ائين ٿيندئي!!! هڪ فلاسفر جي ڳالهه مون کي به ياد آهي. اهو چوندو هو ته جيڪڏهن ٻڌنڙ جوڪر مان لطف اندوز ٿي رهيا هجن ته انهن کي فلاسفر ڏيڻ جي غلطي نه ڪندا ڪيو.

اجنبي: پر مان فلاسفر نه آهيان.

ته پوءِ پڪ جوڪر هوندين؟

اجنبي: جوڪر به نه آهيان. جوڪر هجان هان ته هتي مشڪري ڪرڻ جا ڪوڙ سارا ادارا موجود آهن. انهن جو حصو هجان ها يا ڪنهن نام نهاد عوامي سياسي پارٽي ۾ شموليت اختيار ڪري ٽي وي چينلز تي ويهي مشڪريون ڪيان ها. غير عوامي هوندي به عوام جو پنهنجو هجڻ جو انهن کي يقين ڏياريان ٿو. ها هاڻي لڳي. تون واقعي نه فلاسفر آهين ۽ نه ئي جوڪر. تنهنجي ڳالهين مان مون کي سازش جي بوءِ اچي رهي آهي. ڪٿي تون يهودين جي سازش ته نه آهين؟

اجنبي: يهودين جي سازش!!! تنهنجي ڌرتيءَ تي سازشي گهٽ آهن جو تون ٻين جي ڌرتيءَ تي سازشي ڳولي رهيو آهين؟

تنهنجو ڇا مطلب آهي؟ توکي خبر آهي اسان پاڪ ڌرتي جا رهاڪو آهيون. اسانجو وطن پاڪ، اسانجا جذبا پاڪ ۽ ٻيو هتان جو ماڻهو پاڪباز اٿئي ۽ هن ڌرتي تي حڪومت ڪندڙ ته صفا پاڪباز اٿئي. انهن جون سوچون پاڪيزه، انهن جا خيال پاڪيزه، انهن جون پاليسيون پاڪيزه، ايترا پاڪيزه جو هن ڌرتيءَ ۽ هتان جي لٽيل عوام جي بهتريءَ لاءِ ٻيو ڪير سوچيندو ته هي پاڪباز حاڪم انهن جون اکيون ڪڍي ڇڏيندا. پوءِ تون ٻڌاءِ اهڙي پاڪ ڌرتيءَ تي پليت سازشي ڪيئن هوندا؟

بس منهنجو ايئن چوڻ هو جو ڌنم ته همراهه پنهنجي عضون تي هٿ رکڻ لڳو. ڪنهن مهل مون ڏانهن ڏسڻ لڳو ۽ ڪنهن مهل پنهنجي جسم ڏانهن. هي همراهه ڪنجهندي اٿيو ۽ بغير ڪجهه چوڻ جي کسڪڻ لڳو. سمجهيم، هن کي مون مان خطرو محسوس ٿيو. چيو مانس.

ادا، ڪيڏانهن پيو کسڪين؟ جنهن ڳالهه لاءِ هتي وٺي آيو آهين. اها ته پوري ٻڌاءِ؟

اجنبي: ادا، توهان پاڪ ماڻهو، پاڪ ڌرتيءَ جا پاڪ داڻا مان مسڪين ۽ پليت مڙس. بس جيڏانهن آيو آهيان ان طرف کسڪان پيو.

نه مان توکي ايئن وڃڻ ڪونه ڏيندم. شايد تون ڏڄي ويو آهين. مان تو سان مذاق پئي ڪئي. پاڪباز هجڻ جي دعويٰ ڪرڻ ئي ڪنهن جي اکين ۾ ڌوڙ وجهڻ برابر آهي. مان هڪ پڙهيل لکيل انسان آهيان. مان ڪنهن فرد سان نفرت ان بنياد تي ناهيان ڪندو ته هو مختلف سوچي ٿو. مختلف سوچڻ تنهنجو حق آهي ۽ ان ڳالهه جي ڪري تو سان نفرت ڪيان ته مون کي پنهنجي انسان هجڻ تي شرمندگي ٿيندي، پريشان نه ٿي. مون مان توکي ڪجهه به نقصان ڪونه پهچندو. هاڻي ٻڌاءِ تون ڪير آهين ۽ مون کي ڪيئن سڃاڻين؟ ۽ تو سان هي حشر ڪنهن ڪيو آهي؟

اجنبي: مون کي هضم ڪرڻ جي وڏي مهرباني باقي مون توکي پهرين ٻڌايو ته اسان ڪجهه ڏينهن پهرين سينٽرل لائبرري جي دروازي تي مليا هئاسين. بس اها هڪ ملاقات آهي. اتي تو پنهنجو نالو ٻڌايو هو. باقي مونسان هي حشر اهڙن ماڻهن ڪيو آهي جيڪي مونسان تمام گهڻو پيار ڪندا آهن؟

ڇا!!! پيارڪندڙ ماڻهو! پر تو سان پيار ڪندڙ توکي ايذاءُ ۽ تڪليف ڇو ڏيندا؟

اجنبي: پيار ڪندڙ ماڻهو ئي ته ايذاءِ ۽ تڪليف ڏيندا آهن. اهي ايئن نه ڪن ته پوءِ ٻئي ڪهڙي طريقي سان ذهن تي نقش رهي سگهن ٿا.

اذيت ڏئي ڪري اهي پاڻ کي هميشه لاءِ ياد رکرائي ويندا آهن.

الا!! ماري ڇڏيئه. سمجهي ويم دوست توکي سمجهي ويم ته تون ڪير آهين.

اجنبي: سمجهي وئين! ها ٻڌاءِ مان ڪير آهيان؟

تون ناڪام عاشق آهين. ناڪام عاشق

سان اهڙي جث ٿيڻ سمجهه ۾ اچڻ لائق آهي. توکي هڪ نئين خبر ٻڌايان؟

اجنبي: نئين خبر؟ پلي ٻڌاءِ

اسان وٽ ٻن شين ۾ ڏاڍو اضافو ٿي رهيو آهي. هڪ اٿئي پيٽرول ۽ شين جون قيمتون ۽ ٻيا ويچارا ناڪام عاشق!

اجنبي: تو غلط سمجهيو. مان ناڪام عاشق نه آهيان.

جيڪڏهن ناڪام عاشق نه آهين ته پوءِ پيار ڪندڙ توکي ايذاءُ ڇو ڏيندا؟

اجنبي: ڇاڪاڻ ته اهي پنهنجو پاڻ کي ايذاءُ ڏيڻ کان ڏڄندا آهن.

يار مان هلان ٿو. تون مون کي هاڻي لڳين سچي ۾ يهودين جي سازش پيو.

اهو چئي مان اٿڻ لڳس. پر هن پيري همراهه پاڻ هٿ کان جهلي مون کي هيٺ ويهاريو ۽ چيائين ته پنهنجي ڪم عقلي، ناسمجهي ۽ جهالت کي يهودين جي سازش قرار ڏيڻ واري مخلوق، مان هاڻي جيڪو ڳالهايان ٿو. ان کي غور سان ٻڌندو وڃ ۽ هن ڳالهائڻ شروع ڪيو.

اجنبي: پاڻ جنهن ڏينهن، يونيورسٽي ۾ سينٽرل لائبرري جي دورازي تي مليا هئاسين. ان ڏينهن تو سان ملڻ ڪانپوءِ رياستي نظام ۽ سماج کي پرکڻ لاءِ مختلف ماڻهن جي راءِ وٺڻ لاءِ چڪر هڻڻ شروع ڪيم. ٻڌو هئم، سنڌي قوم ڏاڍي سياسي قوم آهي ۽ سياسي قوم پوءِ يقيناً سچ کان واقف هوندي. اهو سوچي ميدان تي لٿس. پهرين ملاقات وچي ڪجهه دانشورن سان ڪيم. جڏهن معزز دانشورن ڳالهائڻ شروع ڪيو ته اهي ناانصافي، جهالت ۽ پسماندگي جو جواز قوم کي قرار ڏيڻ لڳا بلڪل انهن مذهبي ماڻهن وانگر جيڪي ملڪ ۾ مهانگائي، ظلم، ۽ ناانصافي جو ڪارڻ عورت جي پردي نه ڪرڻ کي قرار ڏيندا آهن. ۽ عورت جي بي پردگي کي سمورين براين جي وجهه قرار ڏيڻ کان پهرين هڪ منٽ لاءِ به ايئن نه سوچيندا آهن ته جيڪڏهن عورت جو پردو نه ڪرڻ ئي سماجي براين، ڏکن، تڪليفن ۽ ايستائين جو بيروزگاري ۽ مهانگائي جي وجهه بڻيل آهي ته پوءِ بي پردگي ته يورپ جي ملڪن ۾ انتها درجي تائين پهتل آهي. پوءِ اتي سماجي حالتون هتاب کان وڌيڪ خراب ڇو نه آهن؟ پر توکي خبر آهي انهن ملڪن ۾ عورت جي بي پردگي اتان جي معاشي ۽ سماجي حالت تي بلڪل اثرانداز نه ٿي رهي آهي. بس پوءِ قوم کي ئي هر فعل جو ذميوار قرار ڏيڻ واري دانشوراڻي روش کان تنگ ٿيندي اتان جلدي اٿي هليو آيس. سوچيم ته ڪنهن ميڊيا جي اداري ۾ وڃي اتان جي مالڪن ۽ ڪم ڪندڙ صحافين کي چوان ته دانشورن سان ملي ان ڳالهه جو اندازو ٿي ويو آهي ته هيٺ سماج ۾ سچ جي اشد ضرورت آهي. ان سلسلي ۾ توهان ڪجهه ڪيو نه ته دانشور قوم کي گاريون ڏئي پنهنجي دانشور هجڻ جو حق ادا ڪندا رهندا ۽ گارين جا اصل حقدار ماڻهن جي نظرن کان اوجهل رهندا. پوءِ سوچيم ته ميڊيا خود اصل محرڪن کي لڪائيندي آهي. اها خود سياست جو هٿيار آهي. هونئن به انهن کي سچ لکڻ يا ڳالهائڻ جي توفيق گهٽ هوندي آهي پوءِ انهن کي سچ ٻڌڻ جي توفيق هوندي الائي نه ...بس پوءِ!

يار تون لائي ڇا پيو ڳالهائين. مون تون کان پڇيو ته تنهنجو هي حشر ڪنهن ڪيو آهي. اهو ٻڌائين ڪو نه پيو. هرويرو ڏاهي ٿيڻ جي ڪوشش ڪري رهيو آهين؟؟

اجنبي: توکي چيم ته مون کي ڳالهائڻ ڏي. تون خاموش ٿي ٻڌ، بس پوءِ ميڊيا جي اداري ڪو نه ويس ان جي بدران عدالت ۾ هليو ويس. هڪ وڪيل سان ملاقات ٿي. عرض رکيو مانس ته عدالتون عوام کي انصاف ڏئي رهيون آهن؟ يا توهان کي انصاف ٿيندي نظر ايندو آهي؟ جواب ڏنائين، توهان الائي ڪهڙي قسم جي انصاف جي ڳالهه پيا ڪيو. هتي انصاف ٻن قسمن جا ٿيندا آهن؟ هڪ انصاف پئسن

وارو هوندو آهي. جيڪو پهچ وارن لاءِ هر وقت دستياب آهي. اهڙو انصاف گهٽي مقدار ۾ عدالت اندر موجود هوندو آهي ۽ ڪوڙا سارا، وڏيرا، ڪامورا ۽ ڪرپٽ آفيسران مان مستفيد ٿيندا آهن. ٻيو انصاف بغير پئسن وارو هوندو آهي. جيڪو بي پهچ غريب ماڻهن لاءِ هوندو آهي. اهڙي قسم جو انصاف ڪورٽ اندر گهٽ دستياب هوندو آهي. ايئن سمجهه ته عدالت ٻاهران جيڪا انصاف جي تارازي اٿئي. ان ۾ پيل اٿئي. دربدر غريبن جو دربدر ۽ غريب انصاف! پڇيو مانس، وڪيل صاحب توهان پنهنجون توانائيون ڪهڙي قسم جي انصاف حاصل ڪرڻ ۾ خرچ ڪندا آهيو؟ ڪلندي جواب ڏنائين ته سائين اسان غريب ٻنهي جي وچ ۾ لٽڪيل هوندا آهيون.

وڪيل صاحب جو جهڪاءُ ڪهڙي قسم جي انصاف طرف وڌيڪ هو. اهو ڄاڻيندي نڪرڻ لڳس. ڪجهه گهڙيون انصاف جي تا رازي وٽ بيهي غريبن واري انصاف کي جانچڻ لڳم ۽ پوءِ محسوس ڪيم ته هتي غريبن جي ته هر شيءِ دربدر لڳي پئي آهي، مان انصاف تي ئي ڇو سوچان؟

تون مون کي شڪل مان غريب يا دربدر نه پيو لڳين؟ پوءِ تون هن مهل غريب ۽ دربدر ڇو پيو لڳين؟ مان توڪان هڪ ڳالهه پڇي رهيو آهيان ۽ تون الائي ڇا ٻڌائي رهيو آهين؟ وري ڇوائنس يهودين جي سازش!

اجنبي: پنهنجي جهالت جي ثابتي ڀلا گهڻا دفعا ڏيندين؟ ۽ ٻيو ڏس ته پادر ڪيئن لڳا ته جيئن تون مزو وٺين منهنجي اذيت جو. توهان لاءِ ضروري آهي ته پهرين پنهنجي دشمن کي سڃاڻو ۽ پوءِ ان خلاف تشدد پسند ٿيو. ٻين جي اذيتن ۾ دلچسپي وٺڻ وارؤ! پنهنجي مظلوميت ۽ محڪومي کي سڃاڻو نه ته پنهنجو پاڻ کي دشمن سمجهندؤ ته اصل دشمن توهان کان بچيل رهندو. خير توکي ٻڌڻو آهي ته منهنجي هي اک ڪنهن سڃائي؟

ها، ٻڌاءِ

اجنبي: توهان وٽ زخمن کي ختم ڪندڙ مسيحائي مون کي زخم ڏنو آهي.

ڇا مطلب؟

اجنبي: مطلب ته، وڪيل ڪانپوءِ هڪ ڊاڪٽر ڏانهن ويم اسپتال ۾، پڇيو مانس ته ڊاڪٽر صاحب توهان پئسن ڪمائڻ لاءِ ڏنڌي ۾ آيا آهيو يا بيمارين کي ختم ڪرڻ لاءِ؟ جواب ڏنائين ته بيمارين کي ختم ڪرڻ لاءِ؟

پڇيو مانس ته پوءِ ايئن ڇو اهي ته توهان وٽ سون جو قطارون لڳل هونديون آهن. بيمار ختم ٿي ويا باقي بيماريون ته ساڳيون آهن. چيائين اسان پنهنجي ڪوشش ڪندا آهيون. باقي شفا ڏيڻ واري ذات الله جي آهي. ان تي بس ايترو چيو مانس صحيح آهي ڊاڪٽر صاحب پر توهان کي پنهنجي عقل تي يقين نه آهي ڇا؟ ان ڳالهه تي ڊاڪٽر ميز تي ڪاغذن مٿا پيل سنگ مرمر وارو پٿر منهنجي منهن ۾ ايترو زور سان وهائي ڪڍيو ڇڻ مون ڪيس ڪا ڪچي گار ڏئي وڌي هجي.

ادا، ماڻهو زخمي ٿي اسپتالن ڏانهن ويندا آهن ۽ ٺيڪ ٿي واپس ايندا آهن. مان ٺيڪ ٺاڪ اسپتال ويس ۽ زخمي ٿي موٽي آيس. مان به بغير پٽي ڪرائڻ جي اسپتال مان ٻاهر نڪري آيس. سوچيم ته شفا ڊاڪٽرن جي هٿ ۾ آهي ڪونه جنهن جي هٿ ۾ هوندي اهو پاڻ ئي شفاياب ڪري ڇڏيندو!!!

اڇا، ڊاڪٽر جو توکي اهڙي طرح پٿر هڻڻ غير انساني عمل هو. ان کي ائين ڪرڻ ته نه گهربو هو.

اجنبي: توهان وٽ انساني عمل ٿين گهڻا ٿا؟

ڇڏ ان ڳالهه کي، اڳتي ٻڌاءِ ڇا ٿيو؟

اجنبي: مان سڌو ٿاڻي تي ويم.

رپورٽ داخل ڪرائڻ ڊاڪٽر خلاف؟

اجنبي: هل ڪيترا نه تشدد پسند ۽

جذباتي آهيو. ٿاڻي ۾ داخل ٿيس ته مُنڇي به ساڳو ئي سوال ڪيو ڪنهن جي خلاف رپورٽ داخل ڪرائڻي آهي؟ چيو مانس ته سرڪار آءٌ ڪنهن جي خلاف رپورٽ داخل ڪرائڻ نه آيو آهيان. منڇي پڇيو ته پوءِ تنهنجي اک ڇو سڄيل آهي؟

سائين اک ان ڪري سڄيل اهي جو ماٺهن جا دماغ سڄيل آهن....

پوءِ تون ٿاڻي تي ڇو آيو آهين؟

ٿاڻي ۾ صرف اهو ڄاڻڻ آيو آهيان ته توهان ماڻهن کي ڪُوڙن ڪيسن ۾ ڦاسائي اندر ڪيئن ڪندا آهيو؟ جڏهن ته ڏوهاري آزاد گهمندا وتندا آهن؟

ادا، مان ايئن نه ڪندو آهيان. پوليس جو نظام مون کي ايئن ڪرڻ ئي مجبور ڪندو آهي.

پوءِ تون مجبور ٻڌجي اهڙي نظام کي ڪلهو ڇو ڏيو بيٺو آهين جيڪو توکي ظلم ڪرڻ تي مجبور ڪري ٿو؟ مون کي کلندي جواب ڏنائين ته يار هڪ ته آهين الائي ڪير؟ ۽ ٻيو سوال ايئن پيو پڇين ڄڻ مان ڪو چور هجان؟

چيو مانس ته تنهنجو گناهه ڪنهن چور کان گهٽ به نه آهي.

ادا، اسان کي روزي ڪرڻي هوندي آهي، اسان مجبور آهيون پنهنجا ٻچا بک ناهن مارڻا.

پنهنجا ٻچا!!! ڇو ٻين جا ٻچا توهانجا ٻچا نه آهن؟

ادا، اسان وٽ صرف حڪم مڃڻ ۽ سهڻ کان علاوه ٻيو ڪوئي چارو آهي؟

چيو مانس پلي پوءِ اهو حڪم ڪيترو به غلط ڇو نه هجي. اهو توهان مڃي به ويندا ۽ سهي به ويندا؟

ها چاڪاڻ ته ان کان علاوه ٻيو ڪو به حل نه آهي؟

حل آهي سرڪار! انقلاب لاءِ بغاوت بهترين حل آهي بس ايترو چوڻ هو ۽ منڇيءَ وڏو منهنجي وارن ۾ هٿ ۽ گهلي وڃي لاڪپ ۾ وڌائين، لتن، مڪن جي خاطر نوازي ڪرڻ ڪانپوءِ گار ڏيندي چيائين تون وري هتي مون کي قانون سيکارڻ آيو آهين؟ سو به ان کي جيڪو راڄن کي قانون سيکاريندو آهي. چيو مانس تون قانون صرف غريب کي ئي سيکاري سگهين ٿو باقي تنهنجي پهچ کان جيڪي وڏيڪ آهن انهن کي سيکار ته مڃان، ان جو جواب وري ٻن تن ٺڦڙن ۾ ڏنائين. آخر همراهه جڏهن ٿڪجي پيو پوءِ مون کي لاڪ اپ ۾ بند ڪري وڃڻ لڳو. مون رڙ ڪري وري چيو مانس، اڙي پيٽو! تو مون کي ٻڌايو ڪونه ته توهان ماڻهن کي ڪوڙن ڪيسن ۾ ڦاسائي اندر ڪيئن ڪندا آهيو؟ هن ٻڌو اڻ ٻڌو ڪري ڇڏيو. ڏي خبر هاڻي تنهنجي دل ٺري هوندي پلا موچڙا ڪيئن لڳا.

نه مون کي احسا س آهي ته تو سان غلط ٿيو آهي.

اجنبي: توهان وٽ غلط هجڻ جو صرف احساس ئي ته آهي. ان احساس کان ٿورو اڳتي وڌو، ڪجهه عملي به ڪري ڏيکاريو. مون تي احساس ڪري تو وڏو احسان ڪري ڇڏيو. اڳتي ٻڌ پورا چار ڏينهن جيل ۾ رهيس. پوءِ هڪ صبح منڇي اندر آيو ۽ وارن ۾ گهلي ٻاهر ڇڪيائين. بقول هن جي ته منهنجي سار سنڀال لاءِ ڪير به نه آيو ۽ منهنجي ماني جو بندوبست هوٽل تان ڪرڻو پوندو هو. ۽ مان ان جي ڪيسي تي بار هئس. منڇي آخر ۾ چيو ته NTS جو ڪيس هٽي سڄي عمر جيل ۾ ساڙيان ها پر ڇا ياد ڪندين بخش ڪيو ماءِ. مان ڪنڌ هيٺ ڪري ٿاڻي مان نڪرڻ لڳس. پر وري هڪ دم واپس منڇي وٽ آيم. چيو مانس تو مونکي ڪو نه ٻڌايو ته توهان معصوم ماڻهن کي ڪوڙن ڪيسن ۾ ڦاسائي اندر ڪيئن ڪندا آهيو؟ منڇي چيو ڏاڍو بي پتو آهين. پوءِ هن پنهنجون ٽنگون ميز تي رکيون ۽ ڪرسي تي ٽيڪ ڏيندي چيائين، تو ڪڏهن عامر خان جي فلم ٿري ايڊيٽس ڏٺي

آهي؟

چيو مانس نه.

وڏا ٺهڪ ڏيندي چيائين، پوءِ هتان نڪر پوڪ!!!

توکي ڪهڙي خبر ڏيمو ڇا هوندو آهي.

منڇي جو اهو جواب ٻڌڻ کانپوءِ، مان غمزده ٿي گهٽين ۾ گهمي رهيو هئس ته منهنجي اهڙي حالت ڏسي، گهٽين جي رولو ڪتن ڊوڙايو پڇڻ جي ڏاڍي ڪوشش ڪيم پر ايندڙ ويندڙ گاڏين جي پٺيان پڇڻ جي بهترين مشق ڪيل ماهر ڪتا آسانيءَ سان ڦري ويا. پوءِ پتر ڪٽي انهن تي جوابي حملو ڪري پنهنجي جان بچائي! بس سائين توهان جو معاشرو، ماڻهو ته ماڻهو پر ڪتا به جذباتي لڳا پيا آهن. هتي ٻنهي مخلوقن کي آزاد ڇڏيو ويو آهي. پوءِ جنهن کي وڻين تنهن کي ڏنبي ڏين. ڪتن مان جان ڇڏائي ڪجهه اڳيان آيم ته ڪاليج جي ڪجهه شاگردن وٽان گذر ٿيو. انهن جيئن مون کي ڏٺو کلڻ ۽ چيڙون ڪرڻ لڳا. پڇيو مان ته ابا توهان کي ڪاليج ۾ اهو سيکاريو ويندو آهي ته ڪنهن مجبور، مسڪين ۽ بي وس انسان تي ٺوڪون ڪيو؟ تعليم ايئن پرائبي آهي؟ ڏاڍا بدتميز ڇورا هئا. جوب ڏنن، ته ڇاڇا تون انسان آهين ڇا؟ چيو مان، شاباس! واهه جو علم پرايو اٿو. خبر اٿئي ان جو ڇا جواب ڏنن. ڪلندي مون کي چين ته، اڙي مولائي، پڙهين جيڪا ٺوڪي تعليم ڏياري هوندي اها تو پرائي هوندي. اسان جا والدين، اسان کي جيڪا تعليم ڏياريندا آهن. اها اسان وٺڻ ايندا آهيون. هزارين روپيا خرچ ٿيندا آهن مهيني تي. انهن جا جواب ٻڌي وائڙو ٿي ويم ۽ پوءِ انهن کي تعليم جي مقصد بابت سمجهائڻ لڳم. پر ڇوڪرا وڏا کي ٽڪ هئا، منهنجا ڇيرا ڪڍي پڇي ويا. سوچيم ته جيڪا تعليم پئسن جو ٻج پوکي پوءِ حاصل ڪجي اهڙي تعليم مان اهڙيون جنسون ڦٽنديون جن کي نه ڍنگ سان ڳالهائڻ ايندو ۽ نه ئي ڍنگ سان جيئڻ.

پوءِ تون اهڙي شڪل ٺاهي گهٽين ۾ ڇو هلي رهيو هئين؟

اجنبي: صحيح ٿو چوين. پر توهان وٽ اهو رواج هوندو آهي جو توهان ماڻهن کي ٻاهريون حليو ڏسي سڃاڻي وٺندا آهيو ته هي ڪهڙي قسم جو ماڻهو آهي؟ ڇا توهان جي دماغ جي اندر ڪمپيوٽر چپس لڳل هونديون آهن جيڪي اوهان کي ان ماڻهوءَ جي صحيح معلومات ڏئي ڇڏينديون آهن؟ توهان ڪا نفسيات جي ميدان ۾ تحقيق ڪري آيا آهيو؟ هن همراهه جا وار اهڙا آهن ته سمجهه هي ايئين هوندو؟ هي ڇوڪري جينز پائي ٿي ته مطلب هئين هوندي؟ مڇون هيئن اٿس ته هنيئن هوندو؟ وار هيئن اٿس ته هن قسم جو ماڻهو آهي. توهان ماڻهن جي من اندر جهاتي پائي ڏسڻ جا عادي ڪڏهن ٿيندا؟ مان به ڪيترو چريو آهيان. جن ماڻهن کي ايتري توفيق حاصل نه ٿي آهي ته اهي پنهنجي من اندر ڏسي سگهن. اهي ٻين جو اندر جا نچڻ جي تڪليف ڇوڪندا؟ ڇا تو کان اها اميد ڪري سگهين ٿو ته اها گندگيءَ جي جاين تا اٿي ڪري سڳنڌ وارين جاين تي وڃڻ شروع ڪري؟ ڏس، تو مون تي الزام هڻڻ کان پهرين ايترو سوچيو ته مان پنهنجي اهڙي شڪل ڪونه ٺاهي هئي. ڊاڪٽر ۽ ٽاٽي واري منشي جي مهرباني آهي، توهان پنهنجو پاڻ کي سمجهو منهنجا پاءُ باقي ڳالهه سمجهو نه سمجهو ڪنهن تي هروڀرو الزام هڻڻ واري روش کان پري رهو.

ها ٺيڪ آهي تون صحيح ٿو چوين. پر انسان کي سنو ٿيڻ جو ماحول ڪجهه گهٽ مليل آهي. اسان کي جيترو بدتهذيب رکڻ لاءِ رياست ڪم ڪيو آهي ايترو جيڪڏهن تهذيب وارو ڪرڻ لاءِ خرچ ڪري ها ته شايد اسان ۾ تو کي ايتري حيوانيت نظر نه اچي ها.

اجنبي: ان ڳالهه کان انڪار نه آهي. خير اڳتي ٻڌ. ان ڪانپوءِ سنڌ جي ڳوٺن جو رخ ڪيم. انهن ڳوٺن ۽ وسندين ۾ ڏسڻ لاءِ صرف بک، مايوسي، ۽ جبر هئو. جڏهن مسڪين ۽ غريب هارين ۽ مزدورن جي حالت ڏٺي ته مون کي پنج هزار سال پراڻي موئن جي دڙي جي سنڌ ياد آئي جيڪا دنيا جي اسريل تهذيب هئي. اڄ جي سنڌ ڏسي ۽ ڳوٺن ۽ ماروئڙن جي حالت ڏسي سوچيم ته اسان تاريخ ۾ اڳيان جو سفر طئي ڪيو آهي يا پٺيان جو؟ ماضيءَ واريءَ اسريل سنڌ کي پوئتي ڌڪڻ جو ذميوار ڪير هو ان تي سوچڻ بغير مان حال جي سنڌ کي پوئتي ڌڪڻ واري رياستي ڍانچي ۽ جاگيرداري نظام تي سوچيندي، هڪ وڏيري جي اوطاق ڏانهن هلڻ شروع ڪيو. رستي ۾ مون کي غريب ۽ مسڪين هاري جانورن وانگر محنت ۽ مشقت ڪندي نظر آيا. ايتري محنت ڪرڻ باوجود جڏهن مون انهن جا هيٺا ۽ ڪمزور جسم ڏٺا ته اندازو ٿيو انهن وٽ رزق جي ڪيتري نه ڪمي آهي. ڏس توهان وٽ مشهور آهي نه ته رزق جو ذمو الله ڪنيو اهي. جيڪڏهن پڇبو ته پوءِ ڪوڙ سارن ماڻهن کي اهو رزق ڇو ڪونه ٿو ملي ته جواب ڏيندا اها انهن فردن جي ڪوتاهي آهي. محنت نه ڪندا ته بک مرندا، ڏس هي جملو وري غور سان ٻڌ رزق انهن کي ملندو جيڪي محنت ڪندا آهن؟ محنت نه ڪندڙ بک مرندو. اتي وري هڪ سوال پيدا ٿئي ٿو، سرمائيدار ، وڏيرا بيوروڪريٽ ايتري محنت نه ڪندا آهن جيتري محنت هاري ۽ مزدور ڪندو آهي. پوءِ رزق جا ذخيرا ته هارين ۽ مزدورن وٽ هجڻ کپن؟

سرمائيدار ۽ وڏيري وٽ ڳڏ ڪيئن ٿي وڃن ٿا؟

ڇا پلا ڪو وڏيري، سرمائيدار ۽ امير جو پٽ غريب هاري، ۽ مزدور جي پٽ کان وڌيڪ محنت ڪندو آهي جو انهن وٽ کائڻ لاءِ لذيذ طعام جڏهن ته مزدور ۽ هارين جي پٽن جا پيٽ بکايل؟

مزدور ۽ هارين جي اهڙي خسته حالت مون کي پڇڻ تي مجبور ڪري ٿي ته ڏينهن رات محنت ڪرڻ ڪانپوءِ به انهن جون ضرورتون پوريون ڇو ڪونه آهن؟ انهن وٽ کائڻ لاءِ عزت جو رزق ميسر ڇو ڪونه آهي؟ دماغ ۾ هي سوچون کڻي وڏيري جي اوطاق ۾ داخل ٿيم. وڏيرو اوطاق ۾ ايئن ويٺل هو ڄڻ ته ان کان وڏي ٻئي ذات زمين تي آهي ئي ڪونه، ڪنڌ سيڌي ايئن ويٺل هو لڳي پيو پوتار ڪاٽن جي ڪپڙن مان جادوئي طور ٻاهر نڪرڻ جي ڪوشش ڪري رهيو هجي. مون کي ڏسندي ئي نوڪرن کي رڙ ڪري چيائين ته اڙي هي لوسي ڪير آهي؟ فقير آهي ڇا؟ مون توهان کي چيو آهي ته فقيرن کي ڪجهه ڏئي درڪان ئي واپس موٽائي ڇڏيندا ڪيو؟ هي اندر ڪيئن آيو؟ عرض رکيو مانس، سائين مان نه فقير آهيان نه ئي لوسي. جيڪڏهن توهان پنهنجن ڪتن، ڪڪرن ۽ گهوڙن کان وڌيڪ يا انهن جيتري عزت ڏيو ته مان هڪ ڳالهه ڪيان. وڏيري رڙ ڪري چيو ته اڙي تنهنجي چوڻ جو ڇا مطلب آهي ته اسان جانورن جي عزت انسان کان وڌيڪ ڪندا آهيون؟ پنج آڱريون ڏيکاريندي چيائين ته تون وري مون تي الزام ٿو هڻي؟ عرض رکيو مانس. سائين پل ٿي وئي توهانجي شخصيت جو رعب تاب ۽ دٻدٻو ڏسي دهشت ڇڙهي وئي. الائي ڇا بڪي ويس. جي اجازت ڏيو ته ڪجهه ڪيان وڏيرو منهنجو اهو طنز ٻڌي گل وانگي ٽڙي پيو ۽ چيائين بَڪُ!!! توهان عجيب مخلوق آهيو. ڪوڙي تعريف تي ڀهڪي پئو ٿا ۽ سچي تنقيد تي ٿهڪي. ايئن پيو لڳي ڄڻ ڪنهن توهانجي ڪپڙن کي باهه ڏني هجي. وڏيري پنهنجي پرسان ٻيٺل ڪتي کي پوچڪارو ڏئي پٽ وانگر پيار ڪندي چيائين ها پُٽ مان پنهنجي ڳالهه رکڻ وارو هيس ته ايتري ۾ ڪجهه ماڻهو هڪ اڌڙوت عمر جي

شخص کي ماريندا ۽ گهليندا اوطاق ۾ داخل ٿا. بس يار ڇڏ ان ڳالهه کي مون کي بس ايترو ئي ٻڌائڻو هيو تون کي.

نه يار توکي ٻڌائڻ کپي ته وڏيري کان تو ڇا پڇيو؟

اڌ ۾ ڳالهه ڇڏڻ انصاف نه آهي. مون کي پوري ڳالهه ٻڌاءِ.

اجنبي: مان ڇا ٻڌايان. رت ٿو ٿهکي. مان تو کي پنهنجي بي وسي ۽ کنهن جي مظلوميت جو ڇو ٻڌايا؟

تون اهو غلط پيو کرين؟ ٻڌاءِ ڇا ٿيو اڳتي؟

اجنبي: ڇڱو ٻڌ. ان کان اڳ جو مان پوتار اڳيان پنهنجو سوال رکان، اهي ماڻهو ان پورهي کي وڏيري جي پيرن آڏو اڇلائيندي چيو پوتار هي وٺو توهانجو شکار.

وڏيري جو ڌيان مون تان هٽي ويو ۽ هڪ ٽلهي لٺ سان ان پورهي هاري کي ڪٽڻ شروع ڪيو. اوطاق ۾ ٻيا به هاري ويٺا هئا. انهن سيني پنهنجا ڪنڌ جهڪائي ڇڏيا. مان بي وسي مان ان مظلوم هاري کي ڪتجندي ڏسندو رهيس ڪٿي آهين هر ڌڪ کائڻ کانپوءِ اهو چئي رهيو هيو ته اي الله سائين تون اهو؟ هي ڏس، هي مون کي بيگناهه ماري رهيا آهن؟ اي الله جي آهين ته پوءِ هيٺ اچ. مون کي هنن ظالمن کان بچاءُ؟ بيگناهه آهيان. اي الله تون ڪٿي آهين؟ اي الله تو آهين ڪٿي؟ مان اهيو سڀ ڪجهه برداشت نه ڪري سگهيم. منهنجي جسم ۾ ساهه هجي ها ته مان پوڙهي لاءِ ڪجهه ڪيان هان پر ڪوڙ سارن هاري مون کان بهتر صحت هوندي به خاموش ويٺا هئا. مردار ڪنهن جاءِ جا! بس مان اتان ڪسڪي آيس. وڏيري کان بغير اهو سوال پڇڻ جي نه انهن جي اندرِ جو انسان ڪڏهن جاڳندو؟ پوءِ ٿورو اڳتي آيم ته هڪ گولي جي آواز سان گڏ ان اڌڙوٽ هاري جي خوف سان ڀريل رڙ ٻڌڻ ۾ آئي. ويچارو هاري

بي موت ماريو ويو ۽ هن سماج جا فرد، ٽاٽا، ڪورٽون ۽ جج ان هاري لاءِ ڪجهه به ڪري نه سگهيا. سچ پڇين ته ڊاڪٽر جي پٽر ۽ منشي جي مار مون کي ايتري تڪليف ڪونه ڏني جيتري تڪليف ان بي وس هاريءَ جي واقعي ڏني. ڳوٺ جي اندر آيس ته هڪ عورت پنهنجي معصوم ٻارن کي آٿت ڏيندي اهيو سمجهائي رهي هئي ته پٽ روئڻ بس ڪيو، توهانجو نانا جلدي وڏيري جي اوطاق تان واپس ايندو پوءِ توهان کي ٻني تي گهمائڻ وٺي ويندو. اها عورت ان اڌڙوٽ هاري جي ڌي هئي. هوءَ صفا ڪومايل هئي؟ صرف مٿين دل سان پنهنجن ٻارن کي آٿت ڏئي رهي هئي. بس پوءِ جيترو جلدي مون کان ٿيو ان ڳوٺ مان ٻاهر نڪرڻ لڳس. ڪجهه پنڌ ڪري آيس ته پنهنجي پٺيان گارين ۽ هڪلن جو آواز ٻڌو وڏيري جا ماڻهو مون طرف اچي رهيا هئا. ايستائين جو انهن مون تي سڌيون گوليون هلايون شايد انهن کي قتل جي شاهد کي مارڻو هيو. مان زبردستي انهن کان پڇي وڃڻ ۾ ڪامياب ٿيم. ان ڪوشش دوران ڌڪو به آيو. هڪ جوتو لهي ويو ۽ ٻانهه ۾ زخم به اچي ويو. بس هر زرو زرو ۽ سَنڌ سَنڌ ڏکي رهيو هو سوچيم جتان آيو آهيان، اوڏانهن واپس هليو وڃان. هتي سماج ۾ اجان وڏيڪ ٻوساٽجندو رهندس. پوءِ رستي ۾ تون ملي وئين ۽ تون کي اهو سڀ ٻڌائڻ لاءِ هتي وٺي آيس.

مان ان همراهه جا لفظ ٻُڌي سن ٿي ويم. ڪجهه گهڙيون پهرين جنهن همراهه جو ڳالهيون بيوقوفي ۽ ڪل جهڙيون لڳي رهيون هيون انهن مون کي گهري سوچ ۾ وجهي ڇڏيو. مون ان کي آٿت ڏيندي چيو ته يار پريشان نه ٿي. اسان جنهن سماج ۾ رهون ٿا اُتي مظلومن سان ظلم ٿيڻ ڪا نئين ڳالهه نه آهي. پِلا تون ان ڳالهه تي ڇا چوندي ته اسان وٽ ظالم جي حفاظت لاءِ بندوقون مظلومن جي هٿن ۾

هونديون آهن. هاڻي جنهن سماج ۾ ظالمن جي حفاظت خود مظلوم ڪن ان سماج ۾ مظلومن تي ٿيندڙ ظلم تي پڇجي ۽ ماتم ڪجي يا انهن جي غلامي طرف پنهنجي رويي تي؟ مان ايتري ڳالهه سمجهان ٿو جنهن ڏينهن مظلومن هٿن ۾ بندوقون پنهنجي حفاظت لاءِ ڪنيون ان ڏينهن اهڙا مسڪين هاري بي موت ۽ ڪسمپرستي ۾ نه مرندا. ظالم جي حڪم تي هڪ مظلوم جڏهن ٻئي مظلوم تي گولي هلائي اهو جبر ۽ قهر اٿئي ۽ جڏهن مظلوم پنهنجي بي وسي ۽ پاڻ تي ٿيندر ظلم کي سمجهي وٺي ۽ اها بندوق ظالم جي طرف موڙي اِها اٿئي بغاوت يا انقلاب.

هونءَ به ظلم ڪرڻ کان صرف هڪ طريقي سان ئي رڪجي سگهي ٿو ۽ اهو آهي جڏهن مظلوم ظلم سهڻ کان انڪار ڪري ڇڏي. جرمن فلاسافر هيگل چواڻي ته "بگهيڙ بگهيڙ تڏهن ٿيندو آهي، جڏهن اوهان رڍون ٿيو ٿا....!!!"

اجنبي: ها، ادا بلڪل سچ پيو چئين. مون کان وڌيڪ اها ڳالهه ٻيو ڪير ڄاڻيندو هوندو.

ها ٿي سگهي ٿو!! تو پنهنجي درد ڪٿا ته ٻڌائي. پر هاڻي ٻڌاءِ ته سهي تون ڪير آهين؟

اجنبي: مان ڪير به هجان. توکي مون کي سڃاڻڻ جي ايتري پريشاني ڇو آهي؟ ڏس مان تنهنجي سماج مان چڪر هڻي آيو آهيان. ماڻهن جي مٽي جو سور جا سبب يا انهن جي بحث جا موضوع ڏاڍا سطحي آهن. مون محسوس ڪيو ته ماڻهون شهرن ۾ ان ڪري رهندا آهن جو اهي وڌ کان وڌ ملڪيت ناهڻ جي چڪر ۾ پيل آهن. ٻيو ته انهن جو مقصد عزت ڪمائڻ آهي سمجهن ٿا ته پئسن جي بغير عزت ملڻي نه آهي. ڳوٺن ۾ ويم ته انهن جي بحث جا پسنديده موضوع ڳائيٺا ۽ ڳائٽيون هيون. ڏاڍا گهٽ ماڻهو مليا جيڪي سنجيدگيءَ سان سنڌ جي معاشي ۽ سماجي حالت تي ويهي بحث ڪن.

سچ ٻڌايانءِ ته انهن کي پنهنجي غلام هجڻ جو احساس نه اٿئي حقيقت هي به آهي ته رياست اسان واري مظلوم قوم کي گمراهه رکڻ لاءِ پنهنجا رياستي اوزار جهڙوڪ جاگيرداري، ميڊيا، مذهبي انتهاپسندي کي ايترو ته بهترين طريقي سان استعمال ڪرڻ ڄاڻي ٿي جو اسان جي قوم کي ڏکن، سورن، بي روزگاري، جهالت، ۽ مهانگائي هيٺ جيئڻ جو ته غم آهي پر انهن کي گمراهه هجڻ جو غم بلڪل به نه اٿئي ۽ شايد ته غلام هجڻ جو به نه! پوءِ جيڪڏهن ايترا سارا ماڻهو حقيقتن کي ڄاڻڻ لاءِ پريشان نه آهن ته توکي منهنجي حقيقت ڄاڻڻ جي ڳڻتي ڇو آهي؟

ڳڻتيءَ ۾ وجهي پڇين ٿو ته ڳڻتي ۾ ڇو آهي؟

اجنبي: مون توکي ٻڌايو ته پاڻ سنڌ يونيورسٽي جي سينٽرل لائبرري واري دروازي تي مليا هئاسين. وڌيڪ ڄاڻڻ چاهين ٿو ته مان تو وانگر هن سماج بلڪه پوري دنيا جو حصو آهيان. مان اڪثر پنهجو وقت لائبرين ۾ گذاريندو آهيان. سينٽرل لائبرري ۾ اچي ڏاڍو مزو آيو ۽ خوشي به ٿي جڏهن مون ڏٺو نوجوان ڇوڪرا ۽ ڇوڪريون صحتمند ذهنن ۽ جسمن سان ڪتابن سان ڀريل ڪمرن ۾ ڪرسين تي اچي ويهندا آهن پر منهنجي اها خوشي ڏاڍي عارضي ثابت ٿي. مون ڏٺو ته شاگردن جي اڪثريت ڪتاب پڙهڻ، علم حاصل ڪرڻ، ۽ مثبت انداز ۾ سوچڻ جا عادي نه آهن. سچ پڇي ته اهي سچ کي ڄاڻڻ لاءِ ايترو پريشان نظر نه آيا جيترو پريشان اهي ڪنهن کي پنهنجو جيون ساٿي بنائڻ لاءِ نظر آيا.

بلڪل صحيح ٿو چوي پر اهي سچ جي تلاش ڇو ڪن؟

اجنبي: ڇو ته اوڏاري سچ تي جيئڻ فريب ۾ جيئڻ اٿئي. ان فريب مان انهن کي

ٽڪرڻ جي جستجو ڪرڻ ڪپي. هتان جي رياست ان اُڏاري سچ جي ڄار ڪي ڏاڍي سهڻي نموني پوري سماج ۾ ڦهلائي رکيو آهي. ايئن ڪٽي سمجهه ته نوجوانن ڪي ڪيئن سوچڻ سيکارجي ان شيءِ جو ڪو بندوبست نه ڪيو ويو آهي باقي ان ڳالهه جو بهترين بندوبست ٿيل آهي ته نوجوانن کي پنهنجو عقل استعمال ڪرڻ ۽ سوچڻ کان ڪيئن روڪجي؟

يقين ڪر ته رياست جي ان پلي ڪم ۾ پائيوار ٿيڻ لاءِ معاشري جا ڪافي فرد، خاندان ايتري تائين ته اسڪول، ڪاليج ۽ يونيورسٽي جا استاد، ليڪچرر ۽ پروفيسر به پريشان اٿئي. ۽ ڏاڍي بهترين طريقي سان سچ جي واٽ کي روڪيو ويئا اٿئي. ان ڪان وڌيڪ ڪنهن قوم جو الميو ڇا هوندو جنهن قوم جا استاد جن جو ڪم هوندو ئي شاگردن کي مختلف علمن تي سوچرائڻ آهي اهي شاگردن جي سوچ بند ڪرائڻ جو سندرو ٻڌيون بيٺا هجن اهي استاد سچو ڏينهن ان ڳالهه تي پريشان اٿئي ته ٻارن کي سوچڻ کان ڪيئن روڪجي. ۽ پوءِ ٻارن کي نه سوچرائڻ جي پگهار وٺي پيٽ پريو سُتا پيا اٿئي.

تنهنجي ڳالهه قابل غور آهي. اسان وٽ ڪوڙ سارا علم ڏيندڙ فرد بي علم آهن انهن کي پنهنجي بي علم هجڻ جو ڪوئي غم نه آهي، اڳتي ٻڌاءِ!

اجنبي: لائبرري ۾ شاگردن ۽ شاگردياڻين جو مون طرف رويو ڏاڍو ڏرائتو رهندو آهي. ڪتابن جي ڇوڌاري رهڻ باوجود انهن جا موضوع پنهنجا ذاتي مسئلا هوندا آهن يا سيميسٽر کي پاس ڪرڻ وارن سوالن جوابن تي ۽ ڪبڻن ۾ پيل ڪتابن کي شاگرد اڪثر ڏسڻ ايندا آهن، پڙهڻ نه. پلا ميوزم ۽ لائبرري ۾ ڪجهه ته فرق ڪن. لائبررين ۾ ڪوڙ سارا ڪتاب ڏسڻ لاءِ آهن يا پڙهڻ لاءِ؟

شاگرد مونسان يا مون تي گهٽ ڳالهائيندا آهن.

يار اهي تو سان ڪئين ڳالهائيندا. تون انهن لاءِ اوپرو ۽ اجنبي فرد هوندين. اهي توکي نه سڃاڻندا هوندا؟

اجنبي: اهي مون کي نه ٿا سڃاڻن ٺيڪ آهي پر مان انهن لاءِ اجنبي يا اوپرو بلڪل به نه آهيان. مان انهن منجهان آهيان. انهن ۾ آهيان. بس پوءِ جڏهن لائبرري ۾ پاڻ سان اهرو برتاءُ ٿيندي ڏٺم ته ٻاهر سماج ۾ ماڻهن سان سان ملڻ آيم. سماج ۾ ڪهڙي عزت ٿي تو کي سپ ٻڌايم. آخر ۾ تو سان هڪ ڳالهه ونڊڻ چاهيان ٿو.

ها، بلڪل ٻڌاءُ.

اجنبي: توکي خبر آهي اڄ دنيا ۾ هر انين ماڻهن مان هڪ بک تي اٿئي. دنيا ۾ 25 هزار ماڻهو روزانو بک ۾ مرندا آهن. انهن مان 22 هزار صرف ٻار آهن جن جي عمر 5 سالن کان گهٽ هوندي آهي. ماڻهو سمجهندا آهن ته انسان صرف جنگين جي حالتن ۾ مرندا آهن. بمن ۽ گولين ۾ مرندا آهن. اڄ به غزا ۾ شهيد ٿيندڙ معصوم ٻارن تي ٻين وانگر ڏکايل مان به آهيان. پر جيڪي 22 هزار ٻار روزانو بک جي بمن ۾ مرن ٿا. ان تي ايتري خاموشي ڇو؟ دنيا وارا ان ڳالهه تي بحث ڪندي نظر اچن ٿا ته ٽين مهاڀاري لڙائي لڳندي يا ڪونه لڳندي؟ انهن کي خبر ئي نه آهي ته سرمائيداري ڏاڍي منظم انداز ۽ خاموشيءَ سان ٽين مهاڀاري لڙائي مظلوم قومن ۽ پرتن تي ٿاڦي چڪي آهي. ڏس هڪ ڏينهن ۾ 25 هزار ماڻهو مرن ٿا هفتي کن ۾ 2 لک ٿي وڃن ٿا.

جنگين جي حالتن ۾ بي موت مرندڙ ماڻهن تي حيراني بلڪل جائز پرامن جي حالتن ۾ بي موت مرندڙن تي خاموشي اسان جي انسان هجڻ تي سواليه نشان ڇڏي ٿي!!(؟)

بس تونسان ايترو ئي ڳالهائڻو هو.

ٺيڪ آهي پر تو مون کي اڃا تائين نه ٻڌايو ته تون ڪير آهين؟

اجنبي: بس اجنبي سمجهه، اوپرو سمجهه. ايترو ئي ڪافي آهي. ڪيترا ماڻهو جيئرا آهن سواءِ اهو ڄاڻڻ جي ته اهي ڇو زنده آهن؟ تون به مون کي ڄاڻڻ کانسواءِ زنده رهي سگهين ٿو.

ڇا تون مون کي لائبرري تائين ڇڏي ايندين؟

ها ڇڏي اچي سگهان ٿو. پر هن حالت ۾ بلڪل به نه! پهرين اسان ڊاڪٽر ڏي هلنداسين ته جيئن تنهنجي زخمن لاءِ دوا وٺجي ۽ ان ڪانپوءِ ٿاڻي تي. ان ڊاڪٽر جي خلاف رپورٽ داخل ڪرائڻ جنهن تنهنجي اک زخمي ڪئي آهي.

اجنبي: نه مان انهن پوسٽ وارين جاين ڏانهن وري نه هلندس.

مون کي ياد پيو اچي جڏهن مان ان کي لائبرري ۾ ڇڏي گهر واپس اچي رهيو هئس. ان جو ڪومائيل چهرو مون کي هر هنڌ نظر اچي رهيو هو. مان جيڏانهن نظر ڪيان پيو اهو سامهون هو ۽ مان اکيون هيٺ ڪري گهر هليو آيو هئس. پر ان کي لائبرري ڇڏي اچڻ کان پهرين ان کي پنهنجي گهر وٺي آيو هئس. هن جي ٿوري ملم پٽي به ڪئي هئي. مون ان کي پائڻ لاءِ بوٽ ۽ ڪپڙا به ڏنا هئا. ڏاڍو خوبصورت ٿي پيو هو. گهر کان وٺي لائبرري تائين جي سفر ۾ پوءِ هن ڪجهه به نه ڳالهايو. خاموش ۽ اداس هو. هڪ تڪليف ۽ پيڙاءُ مان گذري رهيو هو. ۽ شايد ته ان کان وڌيڪ تڪليف ۽ پيڙاءُ مان پاڻ به هئس. مون کي اهو بيگناهه هاري ۽ ايتري تعداد ۾ بک مرندڙ ماڻهن ۽ ٻارن جا اجنبي چهرا دماغ ۾ اچي رهيا هئا. اهڙي حالت ۾ اسان ٻنهي تي خاموشي طاري ٿئي هئي. تلخ حقيقتون انسان کي ڪيئن نه خاموس ڪرائي ڇڏن ٿيون. ان ڏينهن سمجهه ۾ آيو هو.

مون ان کي سنڌ يونيورسٽي جي سينٽرل لائبرري جي دروازي تي لاٿو ۽ بغير ڪجهه چوڻ ۽ موڪلائڻ جي اتان نڪرڻ لڳس. مون ڏٺو هو ته خاموشي سان اندر وڃي رهيو هو. مان پنهنجي منزل طرف وڌڻ لڳس ته هن سڏ ڪيو ۽ چيائين.

اجنبي: ڇا تون مون کي ڄاڻڻ نه چاهيندي؟

مون هيترا دفعا توکان پڇيو تو ٻڌائڻ نه چاهيو ته سوچيم هاڻي توکي وڌيڪ تنگ نه ڪيان.

اجنبي: ايڏو جلدي ٿڪجي پئي؟ مون کي ڄاڻڻ لاءِ ڪيتريون منزلون طئي ڪرڻيون پونديون آهن. الائي ڇا ڇا سهڻو پوندو آهي. الائي ڪيترو ڪجهه وڃائڻو پوندو آهي تون ايترو جلدي ٿڪجي پئي؟

مان هن جا اهي لفظ ٻڌي حيران ۽ ششدر ٿي ويم ۽ اکيون ڦاڙي ڦاڙي هن کي ڏسڻ لڳم ۽ هن کي سڃاڻڻ جي ڪوشش ڪرڻ لڳم. ڏٺل هو، سڃاتل هو پر اڃا به اجنبي ئي هو، مهنجي اهڙي حالت ڏسي هوءَ مسڪرائڻ لڳو ۽ چيائين مان سچ آهيان ۽ پوءِ غائب ٿي ويو.

بقايا --------- هوچي منهه

1922ع ۾ سوويت يونين ۾ سڄي دنيا جي ڪميونسٽ پارٽين جي ڪانفرنس ڪوٺائي وئي فرانس طرفان هوچيءَ کي نمائندو ڪري موڪليو ويو. پر لينن جي وفات ڪري اها ڪانفرنس 1924ع تائين پوئتي ڪئي وئي. 1923ع ۾ KUTV يا اسٽالن اسڪول نالي يونيورسٽيءَ ۾ سياسي تعليمي تربيت ورتي. هيءَ يونيورسٽي ڪومنٽرن يعني ٽين ڪميونسٽ انٽرنيشنل اوپر جي غلام قومن جي اڳواڻن ۽ سياسي ڪارڪنن جي سياسي تربيت لاءِ کولي وئي هئي. هوچيءَ 1924ع ۾ ٽين انٽرنيشنل جي ميمبر طور چين ويو. اتان جي ڪامريڊن سان گڏ ڪم ڪندو رهيو ۽ اتان ويهي ”ويٽنامي نوجوانن جي انقلابي ليگ“ جوڙيائين. ان ليگ کي هوچيءَ جو لکيل ڪتاب ”انقلابي رستو“ پڙهايو ويندو هو.

1926-27ع ۾ چين اندر ”چيانگ ڪائي شيڪ“ ڪميونسٽن خلاف مار ڌاڙ شروع ڪئي تنهن لاءِ هوچي اتان ڪسڪي ٿائيلينڊ هليو ويو. تن ڏينهن ۾ ٿائيلينڊ جو شهر ”اوڊن“ ويٽنام جي آزادي پسندن جو ڳڙهه هيو. اتي وڃي هوچيءَ ويٽنامين جو ”ڪو آپريٽو سوسائٽيون“ جوڙايون. انهن سوسائٽين جو

ڪم ٿائيلينڊ ۾ رهندڙ ويٽنامين کي منظم ڪرڻ، تعليمي اسڪول جوڙائڻ، غريب ويٽنامين لاءِ ڪاڌي ۽ رهائش جو بندوبست ڪرڻ ۽ انهن کي هڪ حد تائين سيڪيولر ڪرڻ به هيو. هوچي ان ڪم ۾ ڪامياب رهيو، پر هڪ ڳالهه جنهن هوچيءَ کي تنگ پئي ڪيو سا هيءَ هئي ته اتي رهندڙ ويٽنامي پنهنجو پاڻ کي پناهگير سمجهندا هيا ۽ ٿائي ٻولي سکڻ ۾ ڪباهت سمجهندا هيا، ڇو ته هنن لاءِ ويٽنام جي آزاديءَ جو سوال رڳو ويٽنام تائين محدود هيو پر هوچي انهن کي تحريڪ جا عالمي پاسا سمجهائيندي چيو ته جيستائين اوهان ٻين ملڪن جي پيڙهيل طبقن ۽ غلام قومن سان سهڪاري رويو نه رکندؤ تيستائين اسين عالمي تحريڪ جو حصو نه بڻجي سگهنداسون. جيئن ته سامراجي به عالمي ڄار وڇيو ويٺا آهن تيئن اسان کي به عالمي ڏڪُ هڻڻو پوندو ته ڪا وڏي حاصلات ٿيندي. هوچي ڪامريڊن تي اڪثر زور ڀريندو هيو ته ٻين ٻولين جي سياسي نظرياتي مواد کي پنهنجي ٻولي ترجمو ڪريو ۽ ٻولي عام فهم بڻايو. تن ڏينهن ۾ هوچي ڪڏهن ڪڏهن دوستن سان ڪچهريءَ ۾ گهڻو وقت گذاري ويندو هيو ته پوءِ رات جو دير تائين جاڳي اها ڪثر ڪڍندو هيو پر مقرر ڪيل پڙهائيءَ لکائيءَ جو ڪم ضرور پورو ڪندو هيو. 1929ع ڌاران هوچي ٿائيلينڊ کان سائيگان ويو ات اڳ ئي سوسائٽيون جڙيل هيون. هوچي اتي ماڻهن ۾ قومي جذبو جاڳائڻ لاءِ اسٽيج ڊراما ڪرائيندو هيو ۽ انهن ۾ پنهنجا لکيل گيت ڳارائيندو هو، جنهن سان نوجوانن ۾ جوش جي لهر ڊوڙي ويندي هئي. ان دوران هڪ اهم ڪم اهو ٿيو ته ويٽنام جي ڪميونسٽ پارٽيءَ جي ٽن ڌڙن جو پاڻ ۾ الحاق ٿيو جنهن جي مرڪزي ڪميٽي سڏي طرح هوچيءَ جي ضابطي هيٺ هئي. 31-1930ع ڌاران هوچي چين واپس آيو پر هانگ ڪانگ جي پوليس هٿان گرفتار ٿي ويو ۽ پوءِ اها افواهه هلائي وئي ته هوچي جيل اندر فوت ٿي ويو آهي جنهن تي سڄي دنيا اندر هوچي کي ڀيٽا ڏني وئي ۽ هن تي ڪوڙ سارا روس اندر به ليک لکيا ويا جن ۾ هوچي جي ڪم جي طريقه ڪار تي روشني وڌي وئي. نيٺ 1933ع ۾ ماڻ ميٺ ۾ هوچيءَ کي جيل مان آزاد ڪيو ويو. آزاد ٿيڻ کانپوءِ هوچي روس هليو آيو ۽ اتي لينن اسڪول ۾ 6 مهينن جو تربيتي ڪورس مڪمل ڪيو. ان دوران هو روس اندر موجود ويٽنامي ڪامريڊن کي ليڪچر ڏيندو رهيو هو. روس ۾ تمام گهڻي ٿڌ سبب هوچي منهه ٽي بي ۾ ورتجي ويو پر مناسب علاج سبب ورڪي ڇاڪ ٿي ويو. نئين حاصل ڪيل علم تحت هوچيءَ ڪوڙ سارا ليک روسي ۽ ٻين ٻولين مان ويٽناميءَ ۾ ترجمو ڪيا.

1938ع ۾ هوچي واپس چين آيو ۽ اتي چين ڪميونسٽ پارٽيءَ جي ويڙهاڪن جي تربيت ڪندو رهيو. ٻئي طرف چيانگ ڪائي شيڪ ڪميونسٽن خلاف باهه ٻاري ڏني هئي. مٿان وري فرانسيسي، آمريڪي ۽ جپاني جاسوس هن جي پويان هٿ ڌوئي پئجي ويا ۽ ٻئي طرف ويٽنام جا قومپرست جيڪي گهڻا تڻا سرمائيدار، جاگيردار يا وچين طبقي منجهان هيا انهن ڪميونسٽن سان دوستاڻا لاڳاپا ختم ڪري سندن خلاف ٿي بيهي رهيا. ان حالت ۾ اها طبقاتي ٻيهڪ ۽ نظرياتي پختگيءَ جو ئي ڪرشمو هيو جو ڪارڪن انهن بلائن کان بچندا ۽ پنهنجو ڪم ڪندا رهيا ۽ حوصلو نه هاريائون.

1941ع ۾ جڏهن جپان ويٽنام تي چڙهائي ڪئي ته هوچي ICP (انڊو- چائنيز ڪميونسٽ پارٽي) جي اڳواڻن سان گڏجي ”ويٽ منهه“ نالي آزادي جي گوريلا تحريڪ شروع ڪئي. 1945ع ۾ جپان ويٽ منهه آڏو هٿيار ڦٽا ڪيا ته هوچي منهه ويٽنام کي DRV (ڊيموڪريٽڪ ريپبلڪ آف ويٽنام) جو نالو ڏنو ۽ هوچي منهه آزاد ويٽنام جو پهريون صدر ۽ پهريون وزيراعظم بڻيو. هاڻ هوچي منهه تي هن جو آخري فرضي نالو ”هوچي منهه“ معنيٰ روشن بڻائڻ وارو پيو (ياد رهي ته هوچيءَ جو نالو هوچي منهه فرضي آهي سندس اصل نالو ”نگوين سنگهه ڪنگ“ آهي) فرانس ويٽنام کي آزادي ڏيڻ لاءِ تيار نه هيو سو وري جنگ ڇڙي پئي. پر ويٽنام جيڪو هڪ دفعو جنگ کي سائنسي بنيادن تي ٻيهاري چڪو هيو ۽ ننڍين وڏين لڙاين ۾ اعتماد حاصل ڪري ۽ نيٺ ورڪنگ ڪري چڪو هيو هاڻ ان کي روڪڻ فرانسيسين جي وَس جي ڳالهه نه رهي هئي. نيٺ ويٽڪانگ گوريلن هوچيءَ منهه جي رهبريءَ ۽ جنرل گياپ جي ڪمانڊ هيٺ فرانس کي 1954ع ۾ ”ڊين بين ڦو“ جي ميدان تي شڪست ڏني. فرانس شڪست ته مڃي پر حرفت مان ڪم وٺندي جنيوا ۾ ڳالهيون ٻولهيون ڪرائي ويٽنام کي ٻن ٽڪرن ۾ ورهائي ڇڏيو. هڪ اتر ويٽنام جنهن تي هوچي منهه جي حڪومت قائم ٿي ۽ ٻيو ڏکڻ ويٽنام جنهن تي سرمائيدارن ۽ جاگيردارن جو قبضو رهيو. عجب منظر اهو هيو جو اتر کان ڪئٿولڪ (عيسائي) ڪميونسٽ مخالف

اڳوڻا نوڪر شاهي وارا ۽ امير ماڻهو ڏکڻ ڏانهن ويا ۽ ڏکڻ کان هاري ۽ غريب اتر طرف ويا. ائين طبقاتي بيهڪ ۽ عالمي سامراج قومي وحدت کي ٻه ٽڪر ڪري ڇڏيو پر 1960ع ۾ ويٽڪانگ گوريلا ڏکڻ ويٽنام جي پهاڙن تي چڙهي آيا ۽ جنرل گياپ جي ڪمانڊ هيٺ جنگ جاري رهي پر هوچي ڪمزور ۽ بيمار رهڻ لڳو ۽ نيٺ 3 سيپٽمبر 1969ع ۾ دل بيهي رهڻ ڪري 79 سالن جي عمر ۾ فوت ٿي ويو ۽ هن جي جسم کي "هنوئي" شهر ۾ "باڊنهه اسڪوائر" نالي ميوزيم ۾ رکيو ويو آهي. هي اها ئي جڳهه آهي جتي هوچي 1945ع ۾ ويٽنام جي آزادي جو اعلان ڪيو هيو.

اڳتي هلي جڏهن 1975ع ۾ ڏکڻ ويٽنام به فتح ٿيو ته اتان جي شهر سائيگون جو نالو "هوچي منهه شهر" رکيو ويو.

هوچي منهه

اديب رتڙ

”هوچي منهه“ جيڪو ويٽنامي قومي آزاديءَ جو جڳ مشهور ڪميونسٽ اڳواڻ آهي، ان جو اصل نالو ”نگوين سنهه ڪَنگ“ آهي جيڪو 19 مئي 1890ع ۾ ويٽنام جي هڪ ننڍڙي ڳوٺ ”هئنگ ترو“ ۾ هڪ صوفي مَنش شخص ”نگوين سنهه سيڪ“ جي گهر پيدا ٿيو. هوچي منهه جي پيءُ پنهنجو ننڍپڻ پهرين پنهنجي چاچي جي گهر نوڪرن وانگر سڄو ڏينهن ڪم ڪار ڪندي ۽ بي عزتو ٿيندي ۽ پوءِ پنهنجي هڪ استاد (جيڪو ڪنفيوشيس جي خيالن وارو اسڪالر هو) جي گهر پڙهائي ۽ ڪم ڪار ڪندي گذاريو ۽ جڏهن وڏو ٿيو ته سندس استاد جي منشا تحت هن جي وڏي ڌيءَ سان شادي ڪئي. هوچيءَ جو هڪ وڏو ڀاءُ ۽ هڪ ڀيڻ هئي (جيڪي بئي ويٽنام جي قومي تحريڪ جا اڳواڻ رهيا). هوچيءَ جي شروعاتي تعليم غير رسمي طور سندس پيءُ ۽ هڪ استاد ”يونگ ٿوڪ ڊو“ وٽ ٿي. هن اتي ڪچي پڪي چيني ٻولي به سِکي ورتي ۽ ڪنفيوشس جون ڪجهه لڪٿيون به پڙهي ورتيون. بعد ۾ هن رسمي تعليم به باضابطه ورتي. ننڍپڻ ۾ هي لغڙ اڏائڻ ۽ مڇين پڪڙڻ جو ڪوڏيو هيو.

هوچيءَ جو ٻالڪپڻو غلام ويٽنام ۾ گذريو. جتي ڌرتي ڌٽي ننڌڪا، بکن ۾ پاهه جهڙوڪر هڏاهان پڃرا ۽ لڪرڻ ۽ وٽن جي پنن مان ٺهيل جهوپڙين ۽ چنن ۾ رهندا هيا ته ٻئي پاسي فرانسيسي قبضي گير ڪوٺن ۽ محلاتن جهڙن گهرن ۾ رهندا هيا ۽ سڄو ڏينهن نشي ۾ ڌت، خچرن جيڏا پليل وحشي بڻيا پيا گهمندا هئا. بندري قد وارو ڪمزور نبل هوچي انهن سامراجن کي ڏسي مٺيون پڪوڙي دل ئي دل ۾ چوندو هيو ته ڪاش آءُ به سگهو هجان ها ته هنن سوئرن کي ماري مڃايان ها. هوچيءَ ننڍي هوندي کان ئي حد درجي جو جذباتي هوندو هيو پر ان هوندي به هن کي ان ڳالهه جي پرواهه ضرور هوندي هئي ته جذبات ۾ اهڙو ڪجهه به ناهي ڪرڻو جنهن سان ملڪ ۽ قوم بجاءِ دشمن کي فائدو رسي. چو ته هن کي ننڍپڻ کان ئي هي جملا ورثي ۾ مليا ته ”تنهنجو علم ۽ عقل هن جي قوم جي امانت آهي. ان کي ڌاريي آڌو نوڪر ٿيڻ بجاءِ ملڪ جي آزاديءَ لاءِ ڪتب آڻج.“ (هي هڪ عام ويٽنامي چوٽي آهي)

جڏهن هوچي 13 سالن جو هيو تن ڏينهن ۾ فرانسي سامراج ويٽنامي وسيلن جي ڦرلٽ تيز ڪرڻ لاءِ روڊ رستن، پلين ٺاهڻ ۽ ريل جون پٽڙيون وڇائڻ لاءِ ماڻهن کي زبردستيءَ مارَڪُٽَ ڪري بيگر ۾ ڪم وٺندا هيا، ضرورت پوڻ تي سڌيون گوليون به هلائيندا هيا. هڪ دفعي ڪنهن پُل تي هلندڙ ڪم دوران ڪنهن ڳالهه تان سپاهين ويٽنامين تي سڌيون گوليون هلايون جواب ۾ ڪجهه ويٽنامين سپاهين کي ٻَڪُ هڻي ڪٽي درياءَ ۾ ٽپو ڏنو ته اسين ته مرون ئي پيا چو نه هي مردود به مرن. ان دور ۾ حڪومتي ڪارندا هوچيءَ جي ڳوٺ جي چڱي مڙس کي گرفتار ڪرڻ آيا ته هوچيءَ پاڻ کي گرفتاريءَ لاءِ پيش ڪيو. ان چڱي مڙس جو ڏوهه چڙو اهو هيو ته هن جي ڳوٺ جا ماڻهو صلح سانت سان رهيا پئي ۽ پاڻ ۾ جهيڙو جهٽو نه هيس. اهڙو ڪَلور هوچيءَ کان سَٺو ڪونه ٿيو. 1903ع ۾ ويٽنام جي هڪ محبِ وطن گوريلا اڳواڻ ”ڦان لوئي چائو“ هڪ ڪائونسل ٺهرائي جنهن جو ڪم چونڊ ويٽنامي نوجوانن کي جاپان پڙهائي لاءِ موڪلڻ هيو. ان ڪائونسل ان ڪم لاءِ هوچيءَ کي به چونڊيو پر هوچيءَ ٻن سببن جي ڪري وڃڻ کان انڪار ڪيو هڪ ته ان ڪائونسل جو سربراهه هڪ شهزادي کي ڪيو ويو هو (هوچيءَ مطابق ته ڪنهن شهزادي جو ڇا وڃي عوام جي سورن سان) ٻيو ته اها ڪائونسل جپان جي سهاري هلي رهي هئي، جيڪو پاڻ هڪ سامرج هيو. ”ڦان لوئي چائو“ بعد ۾ پاڻ جاپان هليو ويو ۽ اتي ويهي قومي شعور وڌائڻ لاءِ ڪتابچا لکندو رهيو.

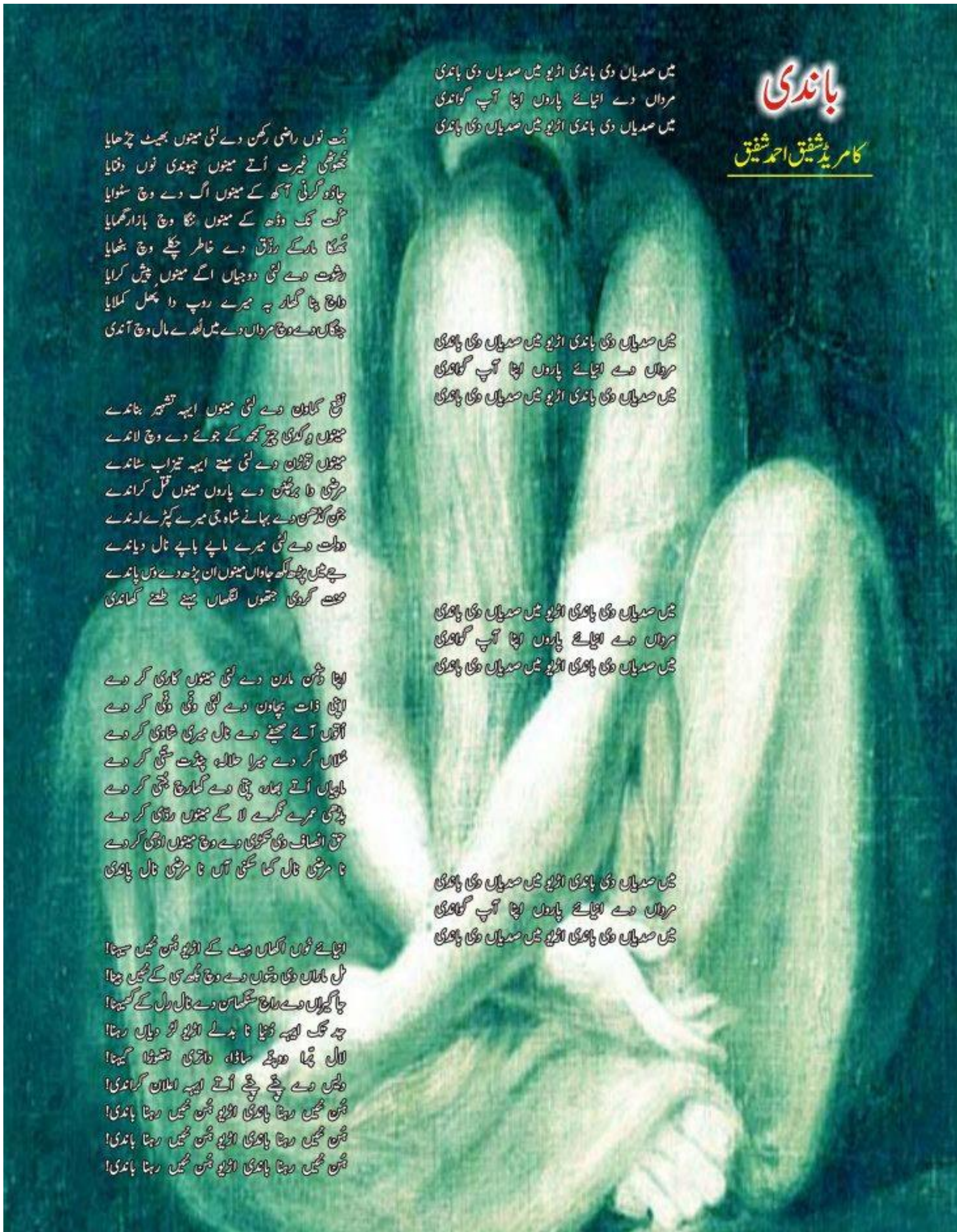
هوچي جي پيءُ پڙهائي جاري رکندي ڊاڪٽريءَ جي ڊگري ڪري ورتي ان زماني ۾ ويٽنام ۾ ڊاڪٽر جي عزت ڪنهن شهزادي کان گهٽ نه هئي. مٿان وري فرانسيسي سامراج کي اهو ڊپ پيو رهندو هو ته پڙهيا لکيا نوجوان قومي تحريڪ جو حصو نه بڻجن ان ڪري کين نوڪريون ۽ عهدا ڏئي هنن کي پنهنجي ضابطي ۾ رکندو هيو. ان لاءِ هنن هوچي جي پيءُ کي به هڪ وزير جو سيڪريٽري بڻايو ۽ بعد ۾ ميجسٽريٽ پڻ بڻيو، پر سامراجين جي منشائن جي ابتڙ، هوچيءَ جو پيءُ ڪورٽن ۾ ڪيس هلائڻ بجاءِ ڪورٽن کان ٻاهر ئي ماڻهن جا پاڻ ۾ ٺاهه ڪرائي ڇڏيندو هو. ان ڳالهه تان سرڪار بگڙجي پئي ۽ هوچيءَ جي پيءُ کي سندس عهدي کان هٽايو ويو، جنهن تي هن صوفي منش ماڻهوءَ ڪٽي ڏکڻ ويتنام جو منهن ڪيو ۽ ڪڏهن به گهر واپس نه آيو. ان دوران هوچيءَ جي رسمي پڙهائي رڪجي وئي ۽ هن پڙهڻ بجاءِ هڪ بورڊنگ اسڪول ۾ پڙهائڻ شروع ڪيو پر مهينن کان پوءِ اها نوڪري به ڇڏي ڏني ۽ بيچيني ۽ عدم اطمينان واري حالت ۾ رهيو.

1911ع ڌاران جن ڏينهن ۾ چين ۾ ”ڊاڪٽر ”سن يات سِن“ وارو قومي انقلاب ڪامياب ٿيو تن ڏينهن ۾ هوچي ڏکڻ ويٽنام جي شهر سائيگان هليو ويو ۽ اتي وڃي هن هڪ ٽيڪنيڪل اسڪول ۾ داخلا ورتي ۽ هڪ جهاز ڪمپنيءَ ۾ نوڪري ڪرڻ لڳو. جهاز ڪمپنيءَ مان هن کي اهو فائدو پهتو جو هو وڃي آمريڪا پهتو اتي هڪ وڏي دڪان تي بورچي بڻيو ۽ پوءِ نيويارڪ ۾ به هڪ بيڪريءَ تي مزدوري ڪيائين. 1913-17ع ۾ هو لندن ۾ مختلف

مزدوريون ڪندو رهيو ۽ پوءِ اتان فرانس پهتو. فرانس ۾ هن جي ڏيٺ ويٺ ڪجهه ترقي پسند نوجوانن سان ٿي جن وٽان هن روس جي سوشلسٽ انقلاب ۽ ڪميونزم بابت ڪجهه ان ڳالهه جهڙوڪر هِن جي اندر ۾ چٽنگ ٻاري وڌي ته محنت ڪشن جو به ڪو ڏيهه ٿي سگهي ٿو جتي پورهيت راڄ هجي. ائين فرانس ۾ هوچيءَ واسطو نظرياتي پڙهائيءَ لڪائيءَ سان ٿيو. تن ڏينهن ۾ هوچيءَ جي علمي ۽ عملي طور تمام گهڻي اوثر ٿي. هن پاڻ تي هڪ فرضي نالو "نگوين آئي ڪئوڪ" رکيو ۽ پاڻ هڪ طرف فوٽو گرافي ڪندو هيو ته ٻئي طرف "لي پيرا" نالي اخبار ۾ فرانسيسي سامراجيت ۽ ويٽنامي مزاحمتي تحريڪ جي حق ۾ ليک لکندو هيو. "لي پيرا" اخبار هڪ پروگريسو اخبار هئي. هي کليو ڪلايو فرانس جي خلاف لکندي هئي هن ۾ آفريڪي غلام به ڪم ڪندا هيا ۽ هن اخبار جي پٺڀرائي فرانس جي ڪميونسٽ پارٽي ڪندي هئي. ان دورِ ۾ هڪ اڌ دفعو فرانس جي حڪومت هوچيءَ کي اخبارن ۾ نه لکڻ واري شرط تي سٺيي نوڪرين جي آڇ به ڪئي ته دڙڪن دهمانن مان به ڪم ورتو پر هوچي ان ڳالهه کي ٻڌو اڻ ٻڌو ڪري ڇڏيندو هو.

هوچيءَ جي هڪ خاص عادت هوندي هئي ته هو عام ميڙاڪن وارين جڳهين جهڙوڪ هوٽلن ۽ ڪلبن وغيره تي وڃي پنهنجي رلٽي ملٽي طبيعت جي ڪري نوَن نوَن ماڻهن سان ڪچهريءَ جي ڪري انهن تائين پنهنجا خيال پچائيندو رهندو هيو. هوچيءَ سدائين غربت ڏٺي تن ڏينهن ۾ هوچيءَ وٽ سمهڻ لاءِ کٽ به نه هوندي هئي، پٽ تي تڏو وڇائي به ٿي ڪتاب وهاڻي طور مٿي هيٺان رکي سمهندو رهيو. سيءَ کان بچڻ لاءِ هن وٽ ڪا گرم شيءِ مٿان وجهڻ لاءِ به نه هئي، صبح جو ڪم تي وڃڻ مهل به ٿي سرون گهر جي مالڪياڻيءَ جي چلهه ۾ رکي ويندو هيو ۽ رات جو واپسيءَ تي اهي گرم سرون هڪ ڳوڻ ۾ وجهي سڄي رات ان مان گرمي وٺندو هيو. جمعي جمعي رات ڪميونسٽ پارٽيءَ جي گڏجاڻيءَ ۾ ويندو هيو. اتي هو ڪامريڊن جا سياسي ڪم ڪار جا طريقا ڏسندو رهيو پنهنجي خسته حال باوجود به ڪامريڊن ۾ اميد ۽ جوش پيدا ڪندو رهيو هو. انهيءَ دور ۾ هوچيءَ جو پهريون ناول به فرانس ۾ ڇپيو. تَن ڏينهن ۾ فرانس ۾ پهرين، ٻين ۽ ٽين انٽرنيشنل تي بحث هلندڙ هوندو هيو. جنهن تي هو چي ڪامريڊن کان پڇيو ته ڪهڙي انٽرنيشنل قومن جي آزاديءَ جي حمايت ٿي ڪري ته دوستن جواب ڏنس ته ٽين انٽرنيشنل، جنهن تي هوچيءَ چيو ته پوءِ آءٌ به ٽين انٽرنيشنل جو حمايتي آهيان. ان عرصي دوران جڏهن فرانس جي ڪميونسٽ پارٽي پارليامينٽ لاءِ اليڪشن وڙهڻ جو فيصلو ڪيو ته هوچي کي به هڪ سيٽ تي بيهاريو ويو پر غير فرانسيسي هجڻ ڪري هوچي اها سيٽ هارائي ويو. تنهن هوندي به فرانس جي ڪميونسٽ پارٽي ويٽنام سان يڪجهتيءَ طور اهم ڪم ڪيو.

(ڏسو صفحو 57)

باندی
کامریڈ شفیق احمد شفیق
میں صدیاں دی باندی اڑیو میں صدیاں دی باندی
مرداں دے انیائے پاروں اپنا آپ گواندی
میں صدیاں دی باندی اڑیو میں صدیاں دی باندی
بُت نوں راضی رکھن دے لئی مینوں بھیٹ چڑھایا
جُھوٹھی غیرت اُتے مینوں جیوندی نوں دفنایا
جادو گرنی آکھ کے مینوں اگ دے وچ سٹوایا
حُت کک وڈھ کے مینوں ننگا وچ بازار گھمایا
ٹھکا مار کے رزق دے خاطر چکلے وچ بٹھایا
رشوت دے لئی دوجیاں اگے مینوں پیش کرایا
داج بنا گھمار ہے میرے روپ دا پُھل کملایا
جنگاں دے وچ مرداں دے میں لُٹ دے مال وچ آندی
میں صدیاں دی باندی اڑیو میں صدیاں دی باندی
مرداں دے انیائے پاروں اپنا آپ گواندی
میں صدیاں دی باندی اڑیو میں صدیاں دی باندی
نفع کماون دے لئی مینوں ایہہ تشہیر بناندے
مینوں وکدی چیز سمجھ کے جوئے دے وچ لاندے
مینوں توڑن دے لئی میتے ایہہ تیزاب سٹاندے
مرضی دا بر چُنن دے پاروں مینوں قتل کراندے
جن کڈھن دے بہانے شاہ جی میرے کپڑے لہندے
دولت دے لئی میرے ماپے باپے نال دیاندے
جے میں پڑھ لکھ جاواں مینوں ان پڑھ دے وس پاندے
محنت کردی جتھوں لنگھاں مہنے طعنے کھاندی
میں صدیاں دی باندی اڑیو میں صدیاں دی باندی
مرداں دے انیائے پاروں اپنا آپ گواندی
میں صدیاں دی باندی اڑیو میں صدیاں دی باندی
اپنا دشمن مارن دے لئی مینوں کاری کر دے
اپنی ذات بچاون دے لئی ونی ونی کر دے
اُتوں آئے صحیفے دے نال میری شادی کر دے
مُلاں کر دے میرا حلالہ، پنڈت ستی کر دے
ماپیاں اُتے بھار، چٹی دے گھار وچ جتی کر دے
بڈھی عمرے ٹکرے لا کے مینوں رڈی کر دے
حق انصاف دی تکڑی دے وچ مینوں ادھی کر دے
نا مرضی نال کھا سکنی آں نا مرضی نال پاندی
میں صدیاں دی باندی اڑیو میں صدیاں دی باندی
مرداں دے انیائے پاروں اپنا آپ گواندی
میں صدیاں دی باندی اڑیو میں صدیاں دی باندی
انیائے نوں اکھاں میٹ کے اڑیو ہُن نہیں سہنا!
مل ماراں دی وستوں دے وچ بھُکھ سی کے نہیں بہنا!
جاگیراں دے راج سنگھاسن دے نال رل کے کھہنا!
جد تک ایہہ دُنیا نا بدلے اڑیو لڑ دیاں رہنا!
لال پھریرا دوہنے ساڈا، واتری ہتھوڑا کہنا!
دلیس دے چپے چپے اُتے ایہہ اعلان کراندی!
ہُن نہیں رہنا باندی اڑیو ہُن نہیں رہنا باندی!
ہُن نہیں رہنا باندی اڑیو ہُن نہیں رہنا باندی!
ہُن نہیں رہنا باندی اڑیو ہُن نہیں رہنا باندی!